

FIONA FARINE

SZKODA NIEMAJĄTKOWA I JEJ NAPRAWIENIE

Analiza prawnoporównawcza

WYDAWNICTWO NAUKOWE UAM

Szkoda niemajątkowa i jej naprawienie

UNIwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
SERIA PRAWO NR 260

Fiona Farine

Szkoda niemajątkowa i jej naprawienie

Analiza prawnoporównawcza

POZNAŃ 2025

Recenzenci: dr hab. Piotr Konik
prof. dr hab. Zbigniew Kuniewicz

Publikacja sfinansowana przez
Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
oraz ze środków projektu „Inicjatywa Doskonałości – Uczelnia Badawcza”,
numer wniosku 036/34/UAM/007

© Fiona Farine 2025

This edition © Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu,
Wydawnictwo Naukowe UAM, 2025

Ta książka jest udostępniana na licencji Creative Commons –
Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne –
Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe

Projekt okładki: K. & S. Szurpit
Grafiki na okładce: Antoine Farine
Redaktor: Monika Simińska
Redaktor techniczny / DTP: Marcin Tyma

ISBN 978-83-232-4483-7 (Print)
ISBN 978-83-232-4484-4 (e-book)
DOI: 10.14746/amup.9788323244844
ISSN 0083-4262

WYDAWNICTWO NAUKOWE UNIwersYTETU IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU
61-701 POZNAŃ, UL. FREDRY 10
www.press.amu.edu.pl
Sekretariat: tel. 61 829 46 46, faks 61 829 46 47, e-mail: wyd nauk@amu.edu.pl
Dział Promocji i Sprzedaży: tel. 61 829 46 40, e-mail: press@amu.edu.pl

Wydanie I. Ark. wyd. 12,50. Ark. druk. 12,25

DRUK I OPRAWA: VOLUMINA.PL SP. Z O.O., SZCZECIN, UL. KS. WITOLDA 7-9

Mojej rodzinie

À ma famille

Spis treści

Wykaz skrótów	11
Uwagi wstępne	17
Rozdział I. Ochrona wartości niemajątkowych w systemie prawnym	19
1. Tło historyczne	19
2. Uwarunkowania konstytucyjne	23
2.1. Uwagi ogólne	23
2.2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej	24
2.3. Konstytucja Republiki Francuskiej	25
2.4. Konstytucja Hiszpanii	26
3. Prawo międzynarodowe	27
3.1. Prawo międzynarodowe publiczne	27
3.2. Prawo międzynarodowe prywatne	28
4. Podsumowanie	30
Rozdział II. Szkoda niemajątkowa i jej naprawienie w polskim systemie prawnym . .	31
1. Uwagi ogólne	31
2. Funkcje odpowiedzialności odszkodowawczej	32
3. Pojęcie szkody	35
4. Poszkodowany	37
4.1. Uwagi ogólne	37
4.2. <i>Nasciturus</i>	38
4.3. Osoba prawna i jednostka organizacyjna z art. 33 ¹ k.c.	40
5. Podstawowe kategorie szkody	41
5.1. Szkoda majątkowa i niemajątkowa	41
5.1.1. Uwagi ogólne	41
5.1.2. Szkoda majątkowa	41
5.1.3. Szkoda niemajątkowa	42
5.1.3.1. Pojęcie	42
5.1.3.2. Postacie szkody niemajątkowej	43
5.1.3.3. Niejednorodny charakter szkody niemajątkowej	45
5.2. Szkoda na mieniu i na osobie	46

6. Naprawienie szkody	48
6.1. Uwagi ogólne	48
6.2. Naprawienie szkody majątkowej	48
6.3. Naprawienie szkody niemajątkowej.	49
6.3.1. Uwagi ogólne	49
6.3.2. Zadośćuczynienie pieniężne	50
6.3.3. Odpowiednia suma pieniężna na wskazany cel społeczny	51
6.4. Oznaczenie rozmiaru świadczenia należnego z tytułu naruszenia wartości niemajątkowych	53
6.5. Standaryzacja świadczenia należnego z tytułu naruszenia wartości niemajątkowych	56
7. Ochrona wartości niemajątkowych poza systemem odpowiedzialności odszkodowawczej – wzmianka	58
8. Podstawowe przypadki szkody niemajątkowej i jej naprawienia w polskim systemie prawnym	59
8.1. Uwagi ogólne	59
8.2. Szkoda niemajątkowa wyrządzona naruszeniem dóbr osobistych i jej naprawienie	60
8.2.1. Uwagi ogólne	60
8.2.2. Pojęcie dóbr osobistych	60
8.2.3. Regulacja podstawowa (art. 448 k.c.)	65
8.2.4. Regulacja szczególna dotycząca zdrowia, wolności i integralności seksualnej (art. 445 k.c.)	67
8.2.5. Regulacja szczególna dotycząca naruszenia więzi rodzinnej (art. 446 § 4 i art. 446 ² k.c.)	71
8.2.6. Regulacja szczególna dotycząca wykonywania władzy publicznej (art. 417 i 417 ² k.c.)	75
8.2.7. Regulacja szczególna dotycząca ochrony zdrowia w prawie pracy (art. 94 ³ k.p.)	77
8.3. Szkoda niemajątkowa wyrządzona naruszeniem innych wartości o charakterze niemajątkowym i jej naprawienie	79
8.3.1. Uwagi ogólne	79
8.3.2. Regulacja szczególna dotycząca zmarnowanego urlopu (art. 50 ust. 2 u.i.t.p.u.t.)	80
8.3.3. Regulacja szczególna dotycząca naruszenia praw pacjenta (art. 4 u.p.p.)	82
8.3.4. Regulacja szczególna dotycząca naruszenia prawa do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki (art. 15 u.s.n.p.s.)	86
8.4. Przypadki sporne	88
8.4.1. Uwagi ogólne	88
8.4.2. Regulacja szczególna dotycząca autorskich praw osobistych (art. 78 pr. aut.)	88
8.4.3. Regulacja szczególna dotycząca dziedzictwa Fryderyka Chopina (art. 1 u.F.Ch.)	91
9. Podsumowanie	93

Rozdział III. Szkoda niemajątkowa i jej naprawienie we francuskim systemie prawnym	95
1. Uwagi ogólne	95
2. Funkcje odpowiedzialności odszkodowawczej	97
3. Pojęcie szkody	99
4. Podstawowe kategorie szkody	101
4.1. Uwagi ogólne	101
4.2. Szkoda majątkowa – wzmianka	103
4.3. Szkoda niemajątkowa.	104
4.3.1. <i>Dommage corporel</i>	107
4.3.1.1. Uwagi ogólne	107
4.3.1.2. <i>Déficit fonctionnel temporaire</i>	107
4.3.1.3. <i>Déficit fonctionnel permanent</i>	109
4.3.2. <i>Dommage moral pur</i>	110
4.3.3. Szkoda niemajątkowa osób pośrednio poszkodowanych	113
4.3.3.1. Śmierć bezpośrednio poszkodowanego	114
4.3.3.2. Przeżycie bezpośrednio poszkodowanego.	115
5. Naprawienie szkody – uwagi ogólne.	116
6. Naprawienie szkody majątkowej – wzmianka	117
7. Naprawienie szkody niemajątkowej	118
8. Wysokość i standaryzacja rozmiaru świadczenia należnego z tytułu naruszenia wartości niemajątkowych	121
9. Uwagi ogólne o regulacjach szczegółowych dotyczących naprawienia szkody niemajątkowej	124
10. Podsumowanie	125
Rozdział IV. Szkoda niemajątkowa i jej naprawienie w hiszpańskim systemie prawnym	127
1. Uwagi ogólne	127
2. Funkcje odpowiedzialności odszkodowawczej i świadczenia odszkodowawczego	129
3. Pojęcie szkody	130
4. Podstawowe kategorie szkody	132
4.1. Uwagi ogólne	132
4.2. Szkoda majątkowa – wzmianka	133
4.3. Szkoda niemajątkowa.	134
4.3.1. Uwagi ogólne	134
4.3.2. <i>Daño corporal</i>	139
4.3.3. <i>Daño puramente moral</i>	140
4.3.4. Szkoda niemajątkowa osób pośrednio poszkodowanych	142
5. Naprawienie szkody – uwagi ogólne.	145
6. Naprawienie szkody majątkowej – wzmianka	146
7. Naprawienie szkody niemajątkowej	147
8. Oznaczenie rozmiaru świadczenia należnego z tytułu naruszenia wartości niemajątkowych	150
9. Standaryzacja rozmiaru świadczenia należnego z tytułu naruszenia wartości niemajątkowych.	152
10. Podsumowanie	154

Rozdział V. Podsumowanie	155
1. Podobieństwa i różnice w zakresie regulacji szkody niemajątkowej i jej naprawienia . .	155
1.1. Uwagi ogólne	155
1.2. Francja i Hiszpania – podobieństwo regulacji w zakresie szkody niemajątkowej i jej naprawienia.	156
1.3. Podobieństwa polskich, francuskich i hiszpańskich regulacji w zakresie szkody niemajątkowej i jej naprawienia.	157
1.4. Odrębności polskich regulacji w zakresie szkody niemajątkowej i jej naprawienia. .	159
2. Proponowany model regulacji dotyczącej szkody niemajątkowej i jej naprawienia w polskim systemie prawnym – postulaty <i>de lege ferenda</i>	161
2.1. Usystematyzowanie pojęć	161
2.2. Uregulowanie sytuacji prawnej pośrednio poszkodowanych	162
2.3. Uznanie możliwości zasądzenia zadośćuczynienia w formie renty.	163
2.4. Standaryzacja rozmiaru świadczenia	164
2.5. Ustanowienie Funduszy gwarancyjnych	165
3. Podsumowanie	165
Uwagi końcowe	167
Bibliografia	169
Summary. Non-Pecuniary Damage and Its Compensation. A Comparative Legal Analysis	195

Wykaz skrótów

Umowy międzynarodowe

- EKPC** – Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.).
- PDPC** – Powszechna Deklaracja Praw Człowieka uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych w Paryżu 10 grudnia 1948 r., miejsce publikacji w polskiej wersji językowej: <https://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1948.html>

Akty prawa unijnego

- Dyrektywa 2015/2302** – Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/2302 z 25 listopada 2015 r. w sprawie imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych, zmieniająca rozporządzenie (WE) nr 2006/2004 i dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE oraz uchylająca dyrektywę Rady 90/314/EWG (Dz. U. UE. L. z 2015 r. Nr 326, s. 1).
- Dyrektywa 2016/943** – Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/943 z 8 czerwca 2016 r. w sprawie ochrony niejawnego know-how i niejawnych informacji handlowych (tajemnic przedsiębiorstwa) przed ich bezprawnym pozyskiwaniem, wykorzystywaniem i ujawnianiem (Dz. U. UE. L. z 2016 r. Nr 157, s. 1).
- KPP** – Karta praw podstawowych Unii Europejskiej (Dz. U. UE. C. z 2007 r. Nr 303, s. 1 z późn. zm.).

Akty prawa polskiego

- k.c.** – Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. z 2023 r., poz. 1610 ze zm.).
- k.k.w.** – Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. z 2023 r., poz. 818 ze zm.).

Konstytucja RP	– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.).
k.p.	– Ustawa z 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (Dz. U. z 2023 r., poz. 240 ze zm.).
k.p.c.	– Ustawa z 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. 2023 r., poz. 1550 ze zm.).
k.p.k.	– Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2022 r., poz. 1375 ze zm.).
k.r.o.	– Ustawa z 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z 2023 r., poz. 1606 ze zm.).
k.z.	– Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27 października 1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz.U. z 1933 r. Nr 82, poz. 598) [akt nieobowiązujący].
p.p.m.	– Ustawa z 4 lutego 2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (Dz. U. z 2023 r., poz. 503).
pr. aut.	– Ustawa z 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. z 2022 r., poz. 2509).
pr. mał.	– Dekret z 25 września 1945 r. Prawo małżeńskie (Dz. U. Nr 48, poz. 270). [akt nieobowiązujący].
u.F.Ch.	– Ustawa z 3 lutego 2001 r. o ochronie dziedzictwa Fryderyka Chopina (Dz. U. z 2021 r., poz. 1578.).
u.u.o.	– Ustawa z 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 2500).
u.i.t.p.u.t.	– Ustawa z 24 listopada 2017 r. o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych (Dz. U. z 2023 r., poz. 2211.).
u.p.p.	– Ustawa z 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (Dz. U. z 2023 r., poz. 1545 ze zm.).
u.s.n.p.s.	– Ustawa z 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (Dz. U. z 2023 r., poz. 1725).
u.z.n.k.	– Ustawa z 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (Dz. U. z 2022 r., poz. 1233).
u.z.z.z.	– Ustawa z 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (Dz. U. z 2023 r., poz. 1284 ze zm.).

Akty prawa francuskiego

Cciv	– Code civil (francuski kodeks cywilny z 21 marca 1804 r.), miejsce publikacji: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721/

- CF** – Constitution française (Konstytucja Francji z 4 października 1958), miejsce publikacji: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000571356/>

Akty prawa hiszpańskiego

- CC** – Código Civil (hiszpański kodeks cywilny z 24 lipca 1889 r.), miejsce publikacji: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1889-4763>
- CE** – Constitución Española (Konstytucja Hiszpanii z 27 grudnia 1978 r.), miejsce publikacji: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229>
- CP** – Código Penal (hiszpański kodeks karny z 24 listopada 1995 r.), miejsce publikacji: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444>
- LO 1/1982** – Ley Orgánica 1/1982, de 5 de mayo 1982, de protección civil del derecho al honor, a la intimidad personal y familiar y a la propia imagen, miejsce publikacji: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1982-11196>
- LO 6/1985** – Ley Orgánica 6/1985, de 1 de julio 1985, del Poder Judicial, miejsce publikacji: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1985-12666>
- Ley 30/1995** – Ley 30/1995, de 8 de noviembre 1995, de Ordenación y Supervisión de los Seguros Privados, miejsce publikacji: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1995-24262>
- Ley 35/2015** – Ley 35/2015, de 22 de septiembre 2015, de reforma del sistema para la valoración de los daños y perjuicios causados a las personas en accidentes de circulación, miejsce publikacji: https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2015-10197
- RD 8/2004** – Real Decreto Legislativo 8/2004, de 29 de octubre 2004, Texto Refundido de la Ley de Responsabilidad Civil y de Seguro de Circulación de vehículos a motor, miejsce publikacji: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2004-18911>

Publikatory i czasopisma

- AUWr** – Acta Universitatis Wratislaviensis
- BOE** – Boletín Oficial del Estado
- BSP** – Białostockie Studia Prawnicze
- ECR** – European Court Reports
- Dz. Urz. UE** – Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej
- Dz. U.** – Dziennik Ustaw
- JCP** – Journal des connaissances pratiques
- MoP** – Monitor Prawniczy
- OSA** – Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych

OSNC	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna
OSNCK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej i Izby Karnej
OSNC-ZD	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna – Zbiór Dodatkowy
OSNKN	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych
OSNP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Pracy
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
Palestra	– Palestra
PiP	– Państwo i Prawo
PiS	– Państwo i Społeczeństwo
PiW	– Prawo i Więź
PPUW	– Przegląd Prawniczy Uniwersytetu Warszawskiego
PS	– Przegląd Sądowy
RGLJ	– Registro General de Legislación y Jurisprudencia
SIL	– Studia Iuridica Lublinensia
SP	– Studia Prawnicze
SPu	– Studia Prawnoustrojowe
TPP	– Transformacje Prawa Prywatnego
ZNKUL	– Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II

Organy orzekające

ATS	– Auto del Tribunal Supremo
Cass.	– Cour de cassation
Cass. civ 1re	– Cour de cassation, première chambre civile
Cass. civ 2^e	– Cour de cassation, deuxième chambre civile
Cass. ch. commerciale	– Cour de cassation, chambre commerciale
Cass. Ch. criminelle	– Cour de cassation, chambre criminelle
Cass. ch. mixte	– Cour de cassation, chambre mixte
Cass. ch. réunies	– Cour de cassation, chambres réunies
Ch.	– Chambre
ETPC	– Europejski Trybunał Praw Człowieka
KIO	– Krajowa Izba Odwoławcza
SA	– Sąd Apelacyjny
SAN	– Sentencia de la Audiencia Nacional
SAP	– Sentencia de la Audiencia Provincial
SN	– Sąd Najwyższy
SN (7)	– Sąd Najwyższy w składzie siedmiu sędziów
SO	– Sąd Okręgowy
STC	– Sentencia del Tribunal Constitucional
STS	– Sentencia del Tribunal Supremo
TGI	– Tribunal de grande instance
TK	– Trybunał Konstytucyjny

TS	– Tribunal Supremo
TSUE	– Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej

Inne organy i instytucje

CIOP-BIP	– Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy
IWS	– Instytut Wymiaru Sprawiedliwości
KNF	– Komisja Nadzoru Finansowego
KSSiP	– Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury
MKiDN	– Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
RAE	– Real Academia Española
RPP	– Rzecznik Praw Pacjenta
WPiA UAM	– Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Pozostałe skróty

art.	– artykuł(-y)
b.m.	– brak miejsca wydania
cz.	– część
Legalis	– System Informacji Prawnej Legalis, Wydawnictwo C.H. Beck
Lex	– System Informacji Prawnej Lex, Wydawnictwo Wolters Kluwer
Nb	– Numer brzegowy
nr	– numer
pkt	– punkt
poz.	– pozycja
przyp.	– przypis
rozdz.	– rozdział
s.	– strona
sygn.	– sygnatura
t.	– tom
UE	– Unia Europejska
ust.	– ustęp
zd.	– zdanie
ze zm.	– ze zmianami
zob.	– zobacz

Uwagi wstępne

Podjęcie zagadnienia „Szkoda niemajątkowa i jej naprawienie. Analiza prawno-porównawcza” jest uzasadnione społeczną doniosłością tego zagadnienia. Szkoda niemajątkowa i jej naprawienie jest szeroko komentowanym tematem w polskim piśmiennictwie. Zauważalny jest jednak brak szerszego opracowania pod kątem prawno-porównawczym. Ponadto instytucja szkody niemajątkowej znajduje się w fazie ewolucji. Co za tym idzie, korzystanie z dorobku innych systemów prawnych może ułatwiać wyznaczenie dalszego kierunku tej ewolucji w polskim systemie prawnym oraz nie wpadać w pułapki, z którymi zmagają się poszczególne systemy prawne.

Celem badawczym niniejszej monografii jest porównanie polskiego systemu prawnego do francuskiego i hiszpańskiego w taki sposób, aby wykazać podobieństwa i różnice między nimi. Rozważania tego rodzaju mogą stanowić impuls do dyskusji na temat reformy niektórych rozwiązań przyjętych na gruncie polskiego prawa cywilnego. Jak zostanie wykazane w następnych rozdziałach niniejszej monografii, francuskie i hiszpańskie regulacje znacznie różnią się od polskich. Liberalne ujęcie prawnie doniosłej szkody niemajątkowej w systemie prawa francuskiego i hiszpańskiego może stanowić interesujący punkt odniesienia dla polskiego ustawodawcy. Może wyznaczyć inną, szerszą perspektywę dla problematyki szkody niemajątkowej i jej naprawienia. Może także pozwolić uniknąć błędów popełnionych przez systemy prawne Francji i Hiszpanii oraz kosztów z nimi związanych.

Książka została podzielona na pięć rozdziałów. Dla przejrzystości rozważań autorka – w określonym zakresie – zastosowała taki sam model opisu analizowanej instytucji w polskim, francuskim i hiszpańskim systemie prawnym.

Pierwszym z nich jest „Ochrona wartości niemajątkowych w systemie prawnym”, gdzie autorka zarysowała pokrótce tło historyczne oraz uwarunkowania konstytucyjne ochrony wartości niemajątkowych w systemach prawnych polskim, francuskim i hiszpańskim.

Drugim, a zarazem najobszerniejszym rozdziałem jest „Szkoda niemajątkowa i jej naprawienie w polskim systemie prawnym”. Autorka zawarła w nim

rozważania ogólne dotyczące funkcji odpowiedzialności odszkodowawczej, pojęcia szkody i jej podstawowych kategorii oraz naprawienia szkody, ze szczególnym uwzględnieniem podstawowych regulacji (zarówno kodeksowych, jak i pozakodeksowych) dotyczących naprawienia szkody niemajątkowej w polskim systemie prawnym. W tym rozdziale poruszyła także problematykę oznaczenia rozmiaru świadczenia należnego z tytułu naruszenia wartości niemajątkowych i jego standaryzację.

Trzeci z rozdziałów nosi tytuł „Szkoda niemajątkowa i jej naprawienie we francuskim systemie prawnym”. Autorka rozpoczęła rozważania od zreferowania, jak we francuskim systemie prawnym kształtują się funkcje odpowiedzialności odszkodowawczej, pojęcie szkody i jej podstawowe kategorie, ze szczególnym naciskiem na szkodę niemajątkową. Następnie przedstawiła sposoby naprawienia szkody, przede wszystkim szkody niemajątkowej oraz kwestię oznaczenia rozmiaru świadczenia należnego z tytułu naruszenia wartości niemajątkowych i jego standaryzację we francuskim systemie prawnym.

Czwarty rozdział o tytule „Szkoda niemajątkowa i jej naprawienie w hiszpańskim systemie prawnym” przybrał podobną strukturę do rozdziału III. W nim również autorka rozpoczęła rozważania od zreferowania funkcji odpowiedzialności odszkodowawczej, pojęcia szkody i jej podstawowych kategorii, w szczególności szkody niemajątkowej. Następnie przedstawiła sposoby naprawienia szkody, w szczególności szkody niemajątkowej oraz kwestię oznaczenia rozmiaru świadczenia należnego z tytułu naruszenia wartości niemajątkowych i jego standaryzację w hiszpańskim systemie prawnym.

Piąty rozdział stanowi podsumowanie wcześniej przeprowadzonych rozważań. Autorka przedstawiła w nim podobieństwa i różnice w zakresie regulacji szkody niemajątkowej i jej naprawienia w polskim, francuskim i hiszpańskim systemach prawnych. Wykorzystując to zestawienie, formułuje kilka postulatów *de lege ferenda*. Mają one wskazać, w jakich aspektach przydatna byłaby reforma systemu naprawienia szkody niemajątkowej w polskim systemie prawnym.

W niniejszej monografii zastosowana została metoda dogmatyczno-prawna, metoda prawnoporównawcza, a także, pomocniczo, historycznoprawna.

Rozdział I

Ochrona wartości niemajątkowych w systemie prawnym

1. Tło historyczne

Podobnie jak w przypadku wielu instytucji prawa, analizę rozwoju historycznego cywilnoprawnej ochrony wartości niemajątkowych należy rozpocząć od prawa rzymskiego. W połowie V wieku p.n.e. powstała pierwsza kodyfikacja rzymskiego prawa zwyczajowego – prawo dwunastu tablic (łac. *lex duodecim tabularum*)¹, która regulowała m.in. kwestię naprawienia szkody niemajątkowej. Częściowo zastąpiła powszechnie stosowaną w okresie przedpaństwowym krwawą zemstę², której „wykonanie było sprawą honoru i godności człowieka”³.

Przedmiotem ochrony na gruncie prawa dwunastu tablic była przede wszystkim godność i cześć. Odgrywały one bowiem niezwykle istotną rolę dla starożytnych Rzymian⁴. Ich naruszenie nazywano *iniurią* (dosł. bezprawiem), czyli bezprawnym naruszeniem osobowości wolnego człowieka⁵. Zadośćuczynienie można było otrzymać za naruszenie integralności fizycznej wolnego człowieka, tj. ciężkie i trwałe okaleczenie, złamanie kości, a także inne naruszenia cielesne, które nie pozostawiają trwałych śladów⁶. Kilka wieków później

---

¹ Zob. w szczególności Tablica VIII, <https://bit.ly/4hJLYy4> (dostęp: 18.02.2025).

² Por. szerzej Z. Radwański, *Zadośćuczynienie pieniężne*, Poznań 1956, s. 12 i n.; M. Sobczyk, *Ewolucja charakteru prawnego roszczenia o zadośćuczynienie*, „SPu” 2019, nr 45, s. 295.

³ Zob. J. Matys, *Model zadośćuczynienia pieniężnego z tytułu szkody niemajątkowej w kodeksie cywilnym*, Warszawa 2010, s. 24.

⁴ Por. K. Kolańczyk, *Prawo rzymskie*, Warszawa 2021, s. 470.

⁵ Por. ibidem, s. 468; P. Święcicka, *Rzymskie prawo prywatne. Repetytorium*, wyd. 2, Warszawa 2024, s. 436; W. Dajczak, [w:] *Prawo rzymskie. U podstaw prawa prywatnego. Wydanie rozszerzone*, red. W. Dajczak, T. Giaro, F. Longchamps de Bérier, wyd. 3, Warszawa 2018, s. 595.

⁶ Por. K. Kolańczyk, op. cit., s. 468; P. Święcicka, op. cit., s. 436; K. Rataj, [w:] *Dobra osobiste*, red. I. Lewandowska-Malec, Warszawa 2017, s. 2–3.

prawnik Ulpian zdefiniował *iniurię* zbiorczo jako naruszenie ciała, godności i dobrego imienia⁷. W późniejszych okresach niedziałający już system z prawa dwunastu tablic został uelastyczniony⁸.

W okresie feudalnym dominowały kary prywatne, o charakterze zarówno karnym, jak i cywilnym⁹, oraz system kompozycji¹⁰. Zadośćuczynienie traktowano wówczas jako środek „polityki kryminalnej państwa wczesnofeudalnego”¹¹. Nacisk kładziono przede wszystkim na funkcję represyjną. Z upływem czasu nastąpił całkowity zanik kar prywatnych, uznawano je bowiem za „nieprzydatny już anachronizm”¹².

Zadośćuczynienie, które znamy dzisiaj, zaczęło się pojawiać w europejskich regulacjach już od XVII wieku¹³. Prawo rzymskie było kolebką dla późniejszego rozwoju licznych instytucji prawa cywilnego w systemach kontynentalnych, w tym naprawienia szkody niemajątkowej w Polsce, Francji i Hiszpanii. Prawnicy recypowanego prawa rzymskiego dyskutowali na temat podstawowej funkcji zadośćuczynienia¹⁴. Końcowo, na przełomie wieków XVIII i XIX przeżyła, do dziś dominująca, funkcja kompensacyjna¹⁵. W XIX wieku pojawiały się jednak głosy sceptyczne wobec koncepcji zadośćuczynienia, gdyż uznawano pieniężne naprawienie szkody niemajątkowej za przejaw „komercjalizacji osobowości”¹⁶.

Pełne uznanie możliwości naprawienia szkody niemajątkowej na gruncie odpowiedzialności odszkodowawczej było rozłożone w czasie w zależności od kraju. Francja była pierwszym krajem europejskim, który uznał taką możliwość. Miało to miejsce w 1833 roku na mocy wyroku Sądu Kasacyjnego¹⁷. Kilkadziesiąt lat później w ślad za nią poszedł hiszpański Sąd Najwyższy na kanwie sprawy z 1912 roku¹⁸. Wyroki tych sądów zostaną omówione w szerszym

---

⁷ Por. K. Rataj, op. cit., s. 4; W. Dajczak, op. cit., s. 596.

⁸ Por. K. Kolańczyk, op. cit., s. 469; P. Świącicka, op. cit., s. 436–437; W. Dajczak, op. cit., s. 598.

⁹ Por. J. Matys, *Model zadośćuczynienia...*, s. 29.

¹⁰ Por. szerzej Z. Radwański, op. cit., s. 29 i n.

¹¹ Ibidem, s. 31.

¹² Por. Z. Radwański, op. cit., s. 37; J. Matys, *Model zadośćuczynienia...*, s. 24.

¹³ Zob. szerzej Z. Radwański, op. cit., s. 55.

¹⁴ Por. M. Sobczyk, op. cit., s. 299.

¹⁵ Por. Z. Radwański, op. cit., s. 43 i n; J. Fień, *Ewolucja zasad zadośćuczynienia*, [w:] *Studencka Konferencja*, red. C. Kłak, Rzeszów–Przemyśl 2013, s. 447; J. Matys, *Model zadośćuczynienia...*, s. 25.

¹⁶ Zob. W. Dajczak, op. cit., s. 596; por. Z. Radwański, op. cit., s. 59.

¹⁷ Zob. cass., ch. réunies, 15 juin 1833, Sirey 1833.I.458.

¹⁸ Zob. STS de 6 de diciembre de 1912, RGLJ, Tomo 125.

zakresie w części poświęconej odpowiednio – systemowi prawa francuskiego oraz systemowi prawa hiszpańskiego.

Natomiast w Polsce, po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku, zaczęto intensywnie prace nad Kodeksem zobowiązań, ostatecznie uchwalonym w 1933 roku. W wyniku prowadzonych sporów, dotyczących przede wszystkim kwestii stworzenia katalogu dóbr, których naruszenie może wyrządzić szkodę niemajątkową, oraz tego, w jakim zakresie szkoda niemajątkowa może być naprawiona na gruncie prawa cywilnego, ostatecznie przyjęto koncepcję pośrednią. Z jednej strony Eugeniusz Jarra twierdził, że „brak idealnego odpowiednika szkód tych nie powinien decydować o pozostawieniu ich bez jakiegokolwiek naprawienia”¹⁹. Z drugiej jednak strony liberalne podejście francuskiego systemu prawnego poddawano krytyce²⁰. Ostatecznie główny twórca kodeksu, Roman Longchamps de Bérier, przyjął stanowisko podobne do niemieckiego i szwajcarskiego²¹, tj. stanowisko pośrednie, zgodnie z którym „powinno się przyznawać zadośćuczynienie moralne w szczególnych przypadkach, w których zarówno można przyjąć z wielkim prawdopodobieństwem, że dana osoba krzywdę odczuła, jak też można określić sposób zadośćuczynienia, zdalny do spełnienia tej funkcji”²².

Zatem w Kodeksie zobowiązań zawarto przepisy dotyczące zadośćuczynienia pieniężnego za krzywdę moralną oraz stosownej sumy pieniężnej na rzecz instytucji wskazanej przez poszkodowanego. W art. 157 § 3 k.z. przyznano możliwość naprawienia szkody niemajątkowej niezależnie od szkody majątkowej. Natomiast na gruncie art. 165 § 1 i 2 k.z. chroniono takie dobra niemajątkowe jak: zdrowie i integralność psychofizyczną człowieka, wolność, cześć oraz wolność (integralność) seksualną²³. Przepis art. 166 k.z. przyznawał uprawnienie członkom najbliższej rodziny w przypadku śmierci poszkodowanego bezpośrednio wywołanej uszkodzeniem ciała lub rozstrojem zdrowia. Dobra osobiste (dobra niemajątkowe) chroniono także na podstawie bardziej szczegółowych przepisów²⁴.

¹⁹ Zob. E. Jarra, *Szkody moralne a polski kodeks zobowiązań*, Warszawa 1935, s. 8.

²⁰ Por. B. Łapicki, *Zadośćuczynienie za szkodę niematerjalną*, „Palestra” 1925, nr 5, s. 764–765.

²¹ Por. R. Longchamps de Bérier, *Uzasadnienie projektu kodeksu zobowiązań z uwzględnieniem ostatecznego tekstu kodeksu*, z. 4, art. 1–167, Warszawa 1934.

²² Ibidem, s. 229–230.

²³ Krytycznie wobec wykluczenia zdrowych mężczyzn z katalogu uprawnionych do żądania zadośćuczynienia za naruszenie integralności seksualnej; zob. E. Till, *Projekt o wynagrodzenie szkody*, „Przegląd Prawa i Administracji” 1921, nr 1, s. 83.

²⁴ Por. szerzej S. Grzybowski, *Ochrona dóbr osobistych: według przepisów ogólnego prawa cywilnego*, Warszawa, 1957, s. 47 i n.; K. Rataj, op. cit., s. 12 i n.

Nie ulega wątpliwości, że II wojna światowa i trauma z nią związana miała ogromny wpływ na rozwój ochrony wartości niemajątkowych w Europie i na świecie. Zrozumiano, że należy podjąć poważne kroki w celu ich ochrony, również na szczeblu międzynarodowym. W 1948 roku uchwalono Powszechną Deklarację Praw Człowieka, w 1950 roku – Konwencję o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, a w 1966 roku – Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych²⁵ oraz Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych. Jednocześnie w państwach europejskich, w szczególności we Francji i w Hiszpanii, równolegle rozwijała się ochrona dóbr niemajątkowych w prawie prywatnym – na gruncie odpowiedzialności odszkodowawczej.

Natomiast w powojennej Polsce, oprócz regulacji z Kodeksu zobowiązań, wprowadzono także inne przepisy przyznające możliwość dochodzenia zadośćuczynienia przez poszkodowanego²⁶. Pojawiały się jednak niekiedy też krytyczne głosy wobec instytucji zadośćuczynienia pieniężnego. Wskazywano, że naprawienie szkody moralnej w pieniądzu jest „nieetyczne i niezgodne z zasadami prawa socjalistycznego”²⁷.

Dopiero po ponad dwudziestu latach od zakończenia wojny, w 1964 roku uchwalono obowiązujący do dziś Kodeks cywilny. Na przestrzeni dekad regulacje dotyczące naprawienia szkody niemajątkowej ulegały licznym przeobrażeniom²⁸. Najdonioślejszą zmianą w kierunku liberalizacji zadośćuczynienia wydaje się nowelizacja Kodeksu cywilnego z 1996 roku²⁹. Polski ustawodawca coraz częściej dostrzega konieczność szerokiej ochrony dóbr niemajątkowych³⁰ – nie tylko dóbr osobistych, ale też innych wartości niemajątkowych, w różnych obszarach działalności człowieka (a nawet poza nią). W rozdziale II niniejszej monografii omówione zostaną podstawowe przypadki szkody niemajątkowej i jej naprawienia w polskim systemie prawnym, zarówno te z Kodeksu cywilnego, jak i ustaw szczególnych.

---

²⁵ Por. szerzej J. Matys, *Model zadośćuczynienia...*, s. 109.

²⁶ Por. szerzej K. Rataj, op. cit., s. 18 i n.

²⁷ Zob. J. Fień, op. cit., s. 451; S. Grzybowski, *Ochrona dóbr osobistych...*, s. 66 i n.

²⁸ Por. M. Sobczyk, op. cit., s. 303 i n.; J. Matys, *Model zadośćuczynienia...*, s. 55 i n.

²⁹ Ustawa z 23 sierpnia 1996 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 114, poz. 542).

³⁰ Por. jednak zmianę art. 448 k.c. na mocy ustawy z 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2023 r., poz. 1615), która ograniczyła możliwość kumulatywnego żądania zadośćuczynienia pieniężnego oraz odpowiedniej sumy na wskazany przez poszkodowanego cel społeczny.

2. Uwarunkowania konstytucyjne

2.1. Uwagi ogólne

W nowoczesnych, demokratycznych państwach prawa Konstytucje stanowią fundament całego systemu prawnego. Określają podstawowe zasady ustroju oraz wyznaczają kierunek jego funkcjonowania. To z nich wywodzą się pozostałe komponenty systemu prawnego. Ważnym ich elementem są regulacje dotyczące ochrony wartości niemajątkowych i praw człowieka. Ogólnie rzecz ujmując, regulacje te dotyczą dóbr związanych z samą istotą człowieczeństwa. Wywodzą się one z prawa naturalnego, są przyrodzone i niezbywalne³¹, a także niezależne od instytucji państwa. Mają charakter uniwersalny – dotyczą każdej jednostki ludzkiej.

Odwiecznym pytaniem, które zadają sobie filozofowie prawa, jest: czy prawo musi być moralne? Czy ma wyrażać jakieś wartości i chronić je? Innymi słowy spór „dotyczy roli i miejsca wartości w prawie”³². Pozytywiści odpowiadali na te pytania w sposób negatywny, uznając, że prawo obowiązuje niezależnie od tego, czy wyraża jakieś wartości. Według nich definicja prawa nie powinna odwoływać się do moralności czy sprawiedliwości. Głosili zasadę *dura lex sed lex* i krytykowali rozważania o prawach naturalnych³³. Po drugiej stronie sporu stoją iusnaturaliści. Głosili idee, zgodnie z którymi prawo naturalne stanowi swoistą przeciwwagę dla prawa stanowionego³⁴. Zgodnie z tzw. formułą Radbrucha prawo stanowione, które stoi w sprzeczności z prawem naturalnym, w rzeczywistości nie obowiązuje. W ogóle nie jest prawem³⁵. Podobnie Immanuel Kant twierdził, że „dwie rzeczy napełniają umysł coraz to nowym i rosnącym podziwem i pełnym pokory szacunkiem [...]. Gwiazdami okryte niebo nade mną i prawo moralne we mnie”³⁶.

---

³¹ Por. M. Piechowiak, *Klasyczna koncepcja osoby jako podstawa pojmowania praw człowieka. Wokół św. Tomasza z Akwinu i Immanuela Kanta propozycji ugruntowania godności człowieka*, [w:] *Prawo naturalne – natura prawa*, red. P. Dardziński, F. Longchamps de Bérrier, K. Szczucki, Warszawa 2011, s. 6.

³² Zob. A. Dyrda, [w:] *Teoria i filozofia prawa*, red. A. Dyrda, Warszawa 2021, s. 143.

³³ Por. J. Potrzebszcz, *Pozytywistyczna a niepozytywistyczna koncepcja prawa*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2005, nr XV (2) s. 20 i n.

³⁴ Por. J. Jaskiernia, *Spór o istnienie naturalnego porządku prawnego*, „The Peculiarity of Man” 2018, nr 27, s. 108.

³⁵ Por. szerzej A. Dyrda, op. cit., s. 161; J. Potrzebszcz, op. cit., s. 36.

³⁶ Zob. I. Kant, *Krytyka praktycznego rozumu*, przeł. F. Kierski, Lwów 1911, s. 222.

Zdecydowanie przeważała koncepcja zwolenników teorii prawa naturalnego, choć została znacznie zmodyfikowana i przystosowana do obecnych realiów³⁷.

2.2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

Polska „odzyskawszy w 1989 roku możliwość suwerennego i demokratycznego stanowienia o Jej losie” (Preambuła Konstytucji RP), stanęła przed wyzwaniem transformacji ustrojowej państwa w kierunku demokracji. Przypieczętowaniem tej drogi było uchwalenie Konstytucji 2 kwietnia 1997 roku po zatwierdzeniu jej przez naród³⁸, a następnie przystąpienie do Unii Europejskiej 1 maja 2004 roku.

Najważniejszym uregulowaniem w przedmiocie ochrony wartości niemajątkowych w polskim systemie prawnym jest niewątpliwie „metanormatywny”³⁹ przepis art. 30 Konstytucji RP, który stanowi, że przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna i przyrodzona, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych. Przepis art. 30 Konstytucji RP „obejmuje wszelkie wartości niematerialne związane z osobowością i niepowtarzalnością każdej jednostki”⁴⁰. Jest to przepis regulujący jedną z fundamentalnych zasad ustroju⁴¹, zgodnie z którą człowiek stanowi „podstawę (podmiot) koncepcji organizacji społeczeństwa”⁴².

Kluczowy jest też art. 38 Konstytucji RP, który zapewnia każdemu człowiekowi prawną ochronę życia. To właśnie z tych dwóch wartości niemajątkowych – życia i godności, wywodzi się cały katalog pozostałych dóbr, które podlegają ochronie na gruncie polskiej Konstytucji oraz pozostałych aktów normatywnych. Wśród nich należy wymienić m.in. wolność (art. 31 Konstytucji RP), nietykalność osobistą i wolność osobistą (art. 41 Konstytucji RP), życie prywatne, rodzinne, cześć i dobre imię oraz decydowanie o własnym życiu osobistym (art. 47 Konstytucji RP), nienaruszalność mieszkania (art. 50 Konstytucji RP) oraz zdrowie (art. 68 Konstytucji RP).

---

³⁷ Por. L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne*, Zarys wykładu, wyd. 4, Warszawa 2017, s. 103–104.

³⁸ *Ibidem*, s. 36.

³⁹ Zob. J. Jaskiernia, op. cit., s. 116.

⁴⁰ Zob. Ł. Piñciurek, *Kwestia życia ludzkiego*, [w:] *Prawo naturalne*, red. P. Dardziński, F. Longchamps de Bérier, K. Szczucki, Warszawa 2011, s. 204; por. J. Matys, *Model zadośćuczynienia...*, s. 106; J. Jaskiernia, op. cit., s. 117.

⁴¹ Por. L. Bosek, [w:] *Komentarz. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, art 30, Nb 1.

⁴² Zob. L. Garlicki, op. cit., s. 101.

2.3. Konstytucja Republiki Francuskiej

Konstytucja uchwalona w 1958 roku dała początek V Republice Francuskiej, będącej niepodzielną, świecką, demokratyczną i socjalną Republiką (art. 1 CF).

Wartości niemajątkowe są wyrażone w pierwszej kolejności w dwustuletniej dewizie Francji, wyrażonej w art. 2 Konstytucji, tj. „Wolność, Równość, Braterstwo”. Ponadto przywiązanie do Praw Człowieka zostało *expressis verbis* wyrażone w Preambule Konstytucji z 1958 roku. Rangę konstytucyjną uzyskały również prawa i wolności określone w Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela z 1789 roku oraz we Wstępie do Konstytucji z 1946 roku⁴³. Konstytucja z 1958 roku odwołuje się zatem do wielowiekowej tradycji wywodzącej się z XVIII wiecznej filozofii i rozwiniętego przez nią ruchu intelektualnego stawiającego w centrum zainteresowania człowieka – jego rozum i prawa⁴⁴.

Warto odnotować, że godność człowieka i jej konstytucyjna ochrona nie została wprost wyrażona w Konstytucji z 1958 roku. Zasada ochrony godności została „odkryta” przez francuską Radę Konstytucyjną dopiero w wyroku z 1994 roku⁴⁵. Można zatem uznać, że w Konstytucji z 1958 roku, „normy konstytucyjne wynikają nie tylko z tekstów konstytucyjnych, ale i z orzecznictwa Rady Konstytucyjnej”⁴⁶. Stąd też, Rada Konstytucyjna ustaliła także inne podstawowe zasady, takie jak np. wolność stowarzyszeń, poszanowanie praw do obrony, wolność osobista, wolność oświaty, wolność sumienia, niezależność profesorów uniwersyteckich⁴⁷.

Konkludując, Konstytucja Republiki Francuskiej stanowi wyraz swoistego paktu na rzecz wspólnego życia opartego na zgodnych fundamentach filozoficznych, moralnych i społecznych⁴⁸. Francja, jako jedno z państw założycielskich Unii Europejskiej, jest aktywnym współtwórcą wartości wyznawanych przez tę wspólnotę⁴⁹.

---

⁴³ Por. A. Jamróz, *Prawa i wolności jednostki*, [w:] *Demokratyczne państwo prawa*, red. M. Aleksandrowicz, A. Jamróz, L. Jamróz, Białystok 2014, s. 222.

⁴⁴ Por. A. Countant, *De la valeur d'un texte introductif: la Constitution française de 1848 et son Préambule*, „Revue française de droit constitutionnel” 2011, nr 4 (88), s. 681.

⁴⁵ Zob. Décision n° 94-343/344 DC du 27 juillet 1994.

⁴⁶ Zob. A. Jamróz, op. cit., s. 226.

⁴⁷ Ibidem, s. 224.

⁴⁸ Por. szerzej M. Philip-Gay, *Les valeurs de la République*, [w:] *La constitution de la Ve République*, red. P. Blacher, Paris 2018, s. 1 i n.

⁴⁹ Por. Commission européenne, *La France dans l'UE*, <https://bit.ly/3CWCMaw> (dostęp: 18.2.2025).

2.4. Konstytucja Hiszpanii

W 1975 roku zmarł generał Francisco Franco, hiszpański dyktator wojskowy. Od tego momentu rozpoczął się proces transformacji Hiszpanii w państwo w pełni demokratyczne, który został przypieczętowany uchwaleniem Konstytucji 27 grudnia 1978 roku. Hiszpania stała się społecznym i demokratycznym państwem prawa, a jej formą polityczną jest monarchia parlamentarna⁵⁰. Niespełna dziesięć lat później, w 1986 roku, Królestwo Hiszpanii przystąpiło do Wspólnot Europejskich, które z czasem przekształciły się w Unię Europejską.

Konstytucja jest najwyższym rangą aktem prawnym w Hiszpanii, a „porządek prawny uzupełnia orzecznictwo Sądu Najwyższego, wydawane w procesie wykładni i stosowania przepisów prawa, zwyczajów oraz ogólnych zasad prawa”⁵¹. Po okresie dyktatury generała Francisco Franco postawiono sobie za cel stworzenie nowego systemu konstytucyjnego, który zapewniałby ochronę praw i wolności, gwarantując jednocześnie środowisko sprzyjające poszanowaniu i ochronie godności człowieka⁵².

Hiszpańska Konstytucja w tytule I chroni prawa fundamentalne. W kontekście dóbr niemajątkowych na uwagę zasługują przepisy dotyczące ochrony godności człowieka (art. 10 CE)⁵³, prawa do życia (art. 15 CE)⁵⁴, prawa do wolności i bezpieczeństwa (art. 17 CE)⁵⁵, prawa do czci, prywatności, wizerunku oraz nienaruszalności mieszkania (art. 18 CE)⁵⁶ oraz prawo do ochrony zdrowia (art. 43 CE)⁵⁷. Zgodnie z art. 10 ust. 2 CE, przepisy dotyczące praw człowieka należy interpretować zgodnie z Powszechną Deklaracją Praw Człowieka⁵⁸.

---

⁵⁰ Por. szerzej M. Supera-Markowska, *Zarys prawa hiszpańskiego i prawa polskiego. Esbozo del derecho español y del derecho polaco*, Warszawa 2013, s. 33.

⁵¹ Ibidem, s. 54.

⁵² Por. L. López Guerra, *La Constitución de España*, Valencia 2019, s. 33.

⁵³ Por. J.E. Mora, *La dignidad de la persona humana en la jurisprudencia constitucional española. El Primado de la persona en la moral contemporánea: XVII Simposio Internacional de Teología de la Universidad de Navarra*, red. A. Sarmiento, Navarra 1997, s. 523 i n.

⁵⁴ Zob. np. STC de 11 de Marzo 2007, n° 62/2007; STC de 27 de Junio 1990, n° 120/1990; por. szerzej R. Marañoń Gómez, A. Arévalo Gutiérrez, *Introducción a la Constitución española de 1978*, Madrid 2018, s. 49–50.

⁵⁵ Zob. np. STC de 17 de Septiembre 2018, n° 91/2018.

⁵⁶ Por. szerzej R. Marañoń Gómez, A. Arévalo Gutiérrez, op. cit., s. 52–53.

⁵⁷ Por. L. Jimena Quesada, [w:] *Comentario a la constitución española*, red. P. Pérez Tremps, A. Saiz Arnaiz, C. Montesinos Padilla, Valencia 2018, s. 829 i n.

⁵⁸ Por. szerzej M. Supera-Markowska, op. cit., s. 34.

Podsumowując, Konstytucja, jako podstawowy statut hiszpańskiej wspólnoty politycznej, stoi na straży praw członków tej wspólnoty (obywateli) i wszystkich ludzi⁵⁹.

3. Prawo międzynarodowe

3.1. Prawo międzynarodowe publiczne

Współczesne systemy prawne nadają wartościom niemajątkowym charakter nadrzędny i uniwersalny. Ich ochrona ma miejsce nie tylko na poziomie poszczególnych krajowych ustawodawstw, ale również na gruncie prawa międzynarodowego publicznego, gdzie wypracowano pewne elementy wspólne. Specyfika ochrony wartości niemajątkowych (dóbr osobistych) na płaszczyźnie międzynarodowej przejawia się w tym, że dotyczy relacji państwo – jednostka, a nie relacji równorzędnych podmiotów, co ma miejsce w prawie prywatnym⁶⁰.

W Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z 1948 roku, powstałej w reakcji na koszmar II wojny światowej i reżimów totalitarnych, wymienione zostały „przemyślenia i wartości, które towarzyszyły człowiekowi w walce o wolność i godność”⁶¹. Na podstawowe prawa człowieka składają się przede wszystkim prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa osobistego (art. 3 PDPC), równość wobec prawa (art. 7 PDPC), prawo do wolności myśli, sumienia i religii (art. 18 PDPC), prawo do wolności poglądów i wypowiedzi (art. 19 PDPC), prawo do nauki (art. 26 PDPC). Ponadto przepis art. 12 PDPC stanowi, że nikt nie będzie podlegać arbitralnemu wkraczaniu w jego życie prywatne, rodzinę, mieszkanie lub korespondencję, ani też zamachom na jego honor i reputację. Każdy jest uprawniony do ochrony prawnej przed takim wkraczaniem lub takimi zamachami. Ogólnie rzecz ujmując, PDPC odwołuje się do klasycznej koncepcji prawa natury⁶².

Katalog chronionych przez prawo wartości niemajątkowych został również zawarty w Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 roku. Jest on podobny do katalogu z PDPC i wyraża ochronę takich wartości niemajątkowych jak m.in.: życie (art. 2 EKPC), wolność i bezpieczeństwo osobiste (art. 5 EKPC), życie prywatne i rodzinne, prywatność mieszkania i ko-

---

⁵⁹ Por. L. López Guerra, op. cit., s. 36.

⁶⁰ Por. M. Koźuch, [w:] *Dobra osobiste i ich ochrona*, red. M. Romańska, Warszawa 2020, s. 9.

⁶¹ Ibidem, s. 21.

⁶² Por. G. Blicharz, D. Pietrzyk, *Różne współczesne koncepcje prawa naturalnego*, [w:] *Prawo naturalne*, red. P. Dardziński, F. Longchamps de Bérrier, K. Szczucki, Warszawa 2011, s. 172.

respondencji (art. 8 EKPC), wolność myśli, sumienia i wyznania (art. 2 EKPC). Katalog ten został rozszerzony przez orzecznictwo ETPC, m.in. o prawo do dobrego imienia osoby zmarłej, kultu i pogrzebu⁶³.

Wartości niemajątkowe chronione są również na gruncie Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 roku⁶⁴ oraz na gruncie prawa unijnego, w szczególności w Karcie Praw Podstawowych UE, podobnej w swym brzmieniu do EKPC. KPP dodatkowo chroni również takie wartości jak np. dane osobowe (art. 7 KPP)⁶⁵ czy dobro ogólne, jakim jest środowisko (art. 37 KPP)⁶⁶.

W wymienionych umowach międzynarodowych zauważalne jest, że nadrzędną wartością niemajątkową jest nienaruszalna godność człowieka, jako wartość, prawo i zasada⁶⁷. To z niej wywodzą się wszystkie pozostałe prawa i wolności człowieka.

3.2. Prawo międzynarodowe prywatne

Wartości niemajątkowe, czy też wężej – dobra osobiste, chronione są także w prawie prywatnym międzynarodowym. Dla polskiego ustawodawcy konieczne było wskazanie w ustawie regulującej międzynarodowe stosunki cywilnoprawne prawa właściwego dla ochrony dóbr osobistych człowieka ze względu na to, że kwestia ta została wyłączona z zakresu zastosowania rozporządzenia Rzym II⁶⁸.

Wobec tego do systemu prawa polskiego wprowadzono ustawę Prawo prywatne międzynarodowe dla spraw z zakresu prawa prywatnego zawierających tzw. element obcy. Uregulowano w niej problematykę prawa właściwego dla dóbr osobistych, prawa właściwego dla ochrony tych dóbr oraz prawa właściwego dla przypadków naruszeń dóbr osobistych człowieka dokonanych w środkach społecznego przekazu. Ustawa zawiera tzw. normy kolizyjne, które

---

⁶³ Zob. szerzej M. Kozuch, op. cit., s. 51 i n.

⁶⁴ Ibidem, s. 61 i n.

⁶⁵ Zob. szerzej J. Sobczak, [w:] *Komentarz. Karta Praw Podstawowych*, red. A. Wróbel, Warszawa 2020, s. 222 i n.

⁶⁶ Zob. szerzej J. Jendrośka, [w:] *Komentarz. Karta Praw Podstawowych*, red. A. Wróbel, Warszawa 2020, s. 981 i n.

⁶⁷ Por. A. Wróbel, [w:] *Komentarz. Karta Praw Podstawowych*, red. A. Wróbel, Warszawa 2020, s. 32 i n.

⁶⁸ Rozporządzenie (WE) NR 864/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z 11 lipca 2007 r. dotyczące prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych („Rzym II”) (Dz. U. UE. L. z 2007 r. Nr 199, s. 40).

mają za zadanie rozstrzygać „kolizje między poszczególnymi systemami prawa materialnego poprzez określenie, które z nich należy zastosować”⁶⁹.

Przepis art. 16 ust. 1 p.p.m., który ustanawia odrębny statut personalny w odniesieniu do dóbr osobistych⁷⁰, stanowi, że dobra osobiste osoby fizycznej podlegają jej prawu ojczystemu. Przywołany przepis wskazuje nie tylko na to, jakiemu prawu podlegają dobra osobiste danej osoby fizycznej, ale również wskazuje według jakiego prawa należy ustalać krąg (katalog) dóbr osobistych podlegających ochronie oraz „odpowiadających im praw podmiotowych”⁷¹. W tym przypadku jest prawo ojczyste osoby fizycznej.

Natomiast w art. 16 ust. 2 p.p.m. ustanowiono normę kolizyjną, zgodnie z którą osoba fizyczna, której dobro osobiste jest zagrożone naruszeniem lub zostało naruszone może żądać ochrony na podstawie prawa państwa, na którego terytorium nastąpiło zdarzenie powodujące to zagrożenie naruszenia lub naruszenie, albo prawa państwa, na którego terytorium wystąpiły skutki tego naruszenia. Ochrona dóbr osobistych jest integralna w ramach ustanowionego osobnego statutu dóbr osobistych. Zatem „zakres tej normy kolizyjnej obejmuje «dobro osobiste [...] zagrożone naruszeniem lub [...] naruszone»”⁷². Użyta przez ustawodawcę alternatywa rozłączna („albo”) „wyklucza kumulatywne wskazanie obu tych porządków prawnych”⁷³. Jest to tzw. „metoda wskazania alternatywnego”⁷⁴. Należy podkreślić, że to poszkodowany może (a nawet musi⁷⁵) dokonać wyboru⁷⁶ łącznika dla ochrony swoich dóbr osobistych. Wybór ten jest jednak wiążący „tylko w konkretnej sprawie, a nie ogólnie, co do wszelkich roszczeń, jakie poszkodowany wysunął bądź też mógłby lub zamierza wysunąć

---

⁶⁹ Zob. N. Rycko, *Wskazanie prawa właściwego przez osobę żądającą ochrony dóbr osobistych według ustawy – Prawo prywatne międzynarodowe*, „Studia Iuridica” 2017, nr LXXII, s. 333; por. K. Piecha, *Ochrona dóbr osobistych w związku z publikacją*, „Polski Rocznik Praw Człowieka i Praw Humanitarnego” 2011, nr 2, s. 174.

⁷⁰ Por. M. Pilich, [w:] *Komentarz. Prawo prywatne międzynarodowe*, red. J. Poczobut, Warszawa 2017, art. 16, pkt 1.

⁷¹ Zob. *Uzasadnienie rządowego projektu ustawy – Prawo prywatne międzynarodowe z 31.10.2008 r.*, Druk sejmowy Nr 1277, s. 13; por. J. Balcarczyk, *Prawo prywatne międzynarodowe, System Prawa Prywatnego*, t. 20A, red. M. Pazdan, Warszawa 2014, s. 725.

⁷² Zob. P. Mostowik, E. Figura-Góralczyk, [w:] *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. M. Pazdan, Warszawa 2018, art. 16, Nb 57; por. M. Pilich, *Prawo właściwe dla dóbr osobistych i ich ochrony*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2012, z. 3, s. 641.

⁷³ Zob. ibidem, s. 623; por. M. Wałachowska, *Kolizyjnoprawne aspekty naruszenia dóbr osobistych*, [w:] *Dobra osobiste w XXI wieku: nowe wartości, zasady, technologie*, red. J. Balcarczyk, Warszawa 2012, s. 264.

⁷⁴ Zob. N. Rycko, op. cit., s. 334.

⁷⁵ Por. J. Balcarczyk, op. cit., s. 728.

⁷⁶ *Uzasadnienie rządowego projektu ustawy – Prawo prywatne międzynarodowe...*, s. 13 i n.

przeciwko temu samemu sprawcy w przyszłości z tytułu danego naruszenia dóbr osobistych”⁷⁷.

Ponadto w art. 16 ust. 3 p.p.m. ustawodawca przewidział szczególną „odrębną normę kolizyjną dla naruszeń dokonanych w sposób podmiotowo kwalifikowany”⁷⁸, gdy do naruszenia dobra osobistego osoby fizycznej doszło w środkach społecznego przekazu, na które składają się „media elektroniczne a także pozostałe środki przekazywania informacji i idei”⁷⁹. W przepisie tym, ustanowiono łącznik w postaci siedziby albo miejsca zwykłego pobytu nadawcy albo wydawcy.

Na marginesie należy wskazać, że według art. 20 w zw. z art. 21 p.p.m., przepis art. 16 p.p.m. stosuje się odpowiednio do naruszeń dóbr osobistych osób prawnych oraz jednostek organizacyjnych niemających osobowości prawnej. Zatem w przypadku takich jednostek stosowane będzie prawo państwa, w którym dana osoba prawna (lub jednostka organizacyjna niemająca osobowości prawnej) ma siedzibę (art. 17 ust. 1 p.p.m.), „ponieważ zazwyczaj tam właśnie ześrodkowana jest działalność osoby prawnej i podejmowane są kluczowe dla niej decyzje”⁸⁰.

4. Podsumowanie

Konkludując niniejszy fragment wywodu, należy stwierdzić, że regulacje dotyczące szkody niemajątkowej i jej naprawienia na przestrzeni stuleci ulegały licznym przeobrażeniom. W zależności od epoki i szerokości geograficznej spojrzenie na to, jakie wartości należy chronić, w jaki sposób, w jakim zakresie oraz jaką funkcję takie zadośćuczynienie miałyby pełnić, zmieniało się.

Dla współczesnych demokratycznych systemów prawnych oraz ładu międzynarodowego, oczywiste jest, że godność człowieka oraz inne prawa z niej się wywodzące należy chronić na różne sposoby. W pierwszej kolejności wartości te chronią konstytucje poszczególnych państw oraz umowy międzynarodowe. Ochroną wartości niemajątkowych zajmują się także takie gałęzie prawa jak prawo karne czy prawo cywilne. Przedmiotem zainteresowania dalszych części niniejszej monografii będzie to, w jaki sposób prawo cywilne na gruncie odpowiedzialności odszkodowawczej próbuje sprostać temu zadaniu w państwach bliskich memu sercu – Polsce, Francji i Hiszpanii.

---

⁷⁷ M. Pilich, *Prawo właściwe dla dóbr...*, s. 623.

⁷⁸ Por. J. Balcarczyk, op. cit., s. 731.

⁷⁹ Zob. J. Sadowski, [w:] *Komentarz. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, art. 14, Nb 12.

⁸⁰ Zob. J. Poczobut, *Interes w prawie prywatnym międzynarodowym*, [w:] *Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego*, red. M. Pazdan, t. 24, Warszawa 2019, s. 11.

Rozdział II

Szkoda niemajątkowa i jej naprawienie w polskim systemie prawnym

1. Uwagi ogólne

W niniejszym rozdziale zostaną omówione podstawowe regulacje w polskim systemie prawnym dotyczące szkody niemajątkowej i jej naprawienia. Analiza polskiego systemu prawnego jest dokonywana w celu porównania go do francuskiego i hiszpańskiego systemu prawnego oraz sformułowania propozycji rozwiązań prawnych dotyczących szkody niemajątkowej i jej naprawienia w polskim systemie prawnym.

Istnieją trzy przesłanki odpowiedzialności odszkodowawczej, tj. zdarzenie, z którym system prawny wiąże obowiązek naprawienia szkody, szkoda oraz adekwatny związek przyczynowy między zdarzeniem a szkodą. W niniejszej monografii – ze względu na jej temat – omówiono jedynie przesłankę szkody, w szczególności – szkody niemajątkowej.

W tej części monografii zostaną podjęte następujące zagadnienia. Po pierwsze, omówione zostaną funkcje odpowiedzialności odszkodowawczej oraz pojęcie szkody *sensu largo*, z której polski system prawny wyodrębnia szkodę majątkową i niemajątkową. Po drugie, zostanie dokonane wyodrębnienie różnych kategorii poszkodowanych oraz zreferowane zostaną podstawowe postacie szkody. Po trzecie, przybliżona zostanie problematyka wątpliwości terminologicznych związanych z zagadnieniem szkody niemajątkowej i jej naprawienia. Po czwarte, rozważona zostanie specyfika naprawienia szkody w Polsce, ze szczególnym naciskiem na naprawienie szkody niemajątkowej i formy, które taka szkoda może przybierać. Następnie zostanie podjęta próba uchwycenia problematyki oznaczenia rozmiaru świadczenia należnego z tytułu naruszenia wartości niemajątkowych i jego standaryzacji. Po piąte, bliższej analizie zostaną poddane podstawowe przypadki szkody niemajątkowej i jej naprawienia w polskim systemie prawnym.

Ostatnia część rozważań zawartych w niniejszym rozdziale zostanie podzielona według klucza naruszonego dobra. Po pierwsze, zostaną omówione regulacje zawarte w Kodeksie cywilnym i Kodeksie pracy. Po drugie, zostaną podjęte rozważania na temat regulacji pozakodeksowych zawartych w ustawie o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych, ustawie o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta oraz ustawie skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki. Po trzecie, zostaną pokrótce omówione regulacje zawarte w Prawie autorskim, a nawet tak nietypowej regulacji, jaką jest ustawa o ochronie dziedzictwa Fryderyka Chopina.

2. Funkcje odpowiedzialności odszkodowawczej

Wśród funkcji odpowiedzialności odszkodowawczej należy z pewnością wymienić: 1) kompensacyjną, 2) represyjną i 3) prewencyjno-wychowawczą. Witold Warkało wskazuje również na pojawianie się nowych funkcji, takich jak 4) sygnalizacyjna i 5) stymulacyjna¹.

Zasadą jest, że to poszkodowany odczuwa skutki szkody (łac. *damnum sentit dominus*). Zadaniem prawa odszkodowawczego jest jednak – zgodnie z głębokim poczuciem sprawiedliwości² – wyznaczenie reguł określających przypadki, w których uzasadnione jest przeniesienie ciężaru naprawienia szkody z poszkodowanego na inny podmiot³. Celem jest przywrócenie równowagi zachwianej w wyniku zdarzenia szkodzącego⁴.

---

¹ Zob. szerzej W. Warkało, *Odpowiedzialność odszkodowawcza, funkcje, rodzaje, granice*, Warszawa 1972, s. 37.

² Por. W. Warkało, *Prawo i ryzyko*, Warszawa 1949, s. 12; A. Kędzierska-Cieślak, *Zagadnienie funkcji prawa cywilnego w związku z unormowaniem odszkodowania w ustawodawstwie polskim*, [w:] *Odpowiedzialność cywilna za wyrządzenie szkody – zagadnienia wybrane*, red. S. Grzybowski, Warszawa 1969, s. 36–37.

³ Por. R. Longchamps de Bérier, *Polskie prawo cywilne. Zobowiązania*, wyd. 2, Lwów 1939, s. 231; W. Warkało, *Prawo i ryzyko...*, s. 12; T. Dybowski, [w:] *System Prawa Cywilnego. Prawo zobowiązań – część ogólna*, t. 3, cz. 1, red. Z. Radwański, Wrocław 1981, s. 165; A. Szpunar, *Uwagi o funkcjach odpowiedzialności odszkodowawczej*, „PiP” 2003, nr 1, s. 18; J.M. Kondek, *Bezprawność jako przestanka odpowiedzialności odszkodowawczej*, Warszawa 2013, s. 74; Z. Radwański, A. Olejniczak, J. Grykiel, *Zobowiązania – część ogólna*, wyd. 15, Warszawa 2022, Nb 208.

⁴ Por. szerzej wyrok SN z 12.01.2023 r., II CSKP 526/22.

Pozwala to przyjąć, że nadrzędną funkcją prawa odszkodowawczego jest funkcja kompensacyjna⁵, która „tkwi w samej naturze prawa cywilnego i ona właśnie decyduje o jego istocie i odrębności w stosunku do innych gałęzi prawa”⁶.

Nie może jednak dojść do sytuacji, w której poszkodowany wzbogaciłby się kosztem osoby odpowiedzialnej za szkodę⁷. Celem jest przywrócenie sytuacji poszkodowanego do stanu poprzedniego, tj. sprzed wyrządzenia szkody. Gdyby poszkodowany, w wyniku odszkodowania, bezpodstawnie się wzbogacił kosztem podmiotu odpowiedzialnego, odpowiedzialność odszkodowawcza pełniłaby raczej funkcję represyjną.

Funkcja represyjna ma jednak obecnie marginalne znaczenie⁸. Uznawana jest bowiem za swoisty relikw przeszłości, gdyż celem odpowiedzialności cywilnej nie jest ukaranie sprawcy⁹. Stanowi jedynie skutek uboczny funkcji kompensacyjnej¹⁰.

Odpowiedzialność odszkodowawcza ma oddziaływać nie tylko na podmiot odpowiedzialny, ale również na społeczeństwo, już przez samo ustanowienie odpowiedzialności odszkodowawczej w ustawie¹¹. Pełni zatem funkcję prewencyjno-wychowawczą (albo tylko prewencyjną¹²) mającą charakter zapobie-

---

⁵ Por. A. Szpunar, *Odszkodowanie za szkodę majątkową. Szkoda na mieniu i osobie*, Bydgoszcz 1998, s. 132 i n.; Z. Radwański, A. Olejniczak, J. Grykiel, op. cit., Nb 248; wyrok SN z 28.10.2022 r., II CSKP 456/22; odmiennie („wyższość prewencji nad kompensacją jest oczywista”) W. Warkało, *Przemiany odszkodowawczej odpowiedzialności cywilnej*, [w:] *Tendencje rozwoju prawa cywilnego*, red. E. Łętowska, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1983, s. 321 i n.

⁶ Zob. A. Kędzierska-Cieślak, op. cit., s. 34; por. A. Szpunar, *Ustalenie odszkodowania w prawie cywilnym*, Warszawa 1975, s. 158.

⁷ Por. A. Szpunar, *Zakres obowiązku naprawienia szkody*, „PiP” 1960, nr 1, s. 40; idem, *Ustalenie odszkodowania...*, s. 165; wyrok SN z 18.11.2021 r., V CSKP 85/21, OSNC 2022, nr 11, poz. 112.

⁸ Por. E. Jarra, op. cit., s. 2–3; A. Szpunar, *Uwagi o funkcjach...*, s. 23.

⁹ Por. A. Szpunar, *Ustalenie odszkodowania...*, s. 7; W. Warkało, *Przemiany odszkodowawczej odpowiedzialności...*, s. 289 i n.

¹⁰ Por. A. Kędzierska-Cieślak, op. cit., s. 47; A. Szpunar, *Ustalenie odszkodowania...*, s. 162; W. Czachórski, *Zasady i funkcje odpowiedzialności cywilnej*, [w:] *Studia z prawa zobowiązań*, red. Z. Radwański, Warszawa–Poznań 1979, s. 62; T. Dybowski, op. cit., s. 210; Z. Radwański, A. Olejniczak, J. Grykiel, op. cit., Nb 249; M. Kaliński, [w:] *System Prawa Prywatnego. Prawo zobowiązań – część ogólna*, t. 6, red. A. Olejniczak, wyd. 4, Warszawa 2023, Nb 237.

¹¹ Por. W. Warkało, *Odpowiedzialność odszkodowawcza...*, s. 26; A. Szpunar, *Ustalenie odszkodowania...*, s. 159

¹² Por. W. Warkało, *Przemiany odszkodowawczej odpowiedzialności...*, s. 288; A. Szpunar, *Uwagi o funkcjach...*, s. 21.

gawczy¹³. Celem tej funkcji jest ochrona interesu ogólnego poprzez zmierzanie do zmniejszania rozmiarów szkody¹⁴. Innymi słowy jej istotą jest zapobieganie powstawaniu szkód prawnie doniosłych.

Również w przypadku szkody niemajątkowej świadczenie majątkowe zmierzające do naprawienia szkody pełni głównie funkcję kompensacyjną i ma stanowić pewną odpowiednią rekompensatę za doznaną szkodę¹⁵. Osiągnięcie tego celu jest jednak znacznie trudniejsze niż w przypadku szkody majątkowej. Wysokości szkody niemajątkowej nie da się precyzyjnie, matematycznie obliczyć. Rację miał jednak E. Jarra, który już w 1935 roku stwierdził, że „brak idealnego odpowiednika szkód tych nie powinien decydować o pozostawieniu ich bez jakiegokolwiek naprawienia”¹⁶. W takim przypadku świadczenie odszkodowawcze będzie stanowić jedynie „dorywczy paliatyw praktyczny”¹⁷, a „w niektórych wypadkach nawet i ten paliatyw zawodzi”¹⁸. Ma ono jednak jak najpełniej odpowiadać rozmiarowi doznanej krzywdy, równoważąc ją¹⁹.

Istotne znaczenie ma również funkcja satysfakcyjna²⁰. Zadośćuczynienie ma częściowo zrekompensować szkodę niemajątkową poprzez zapewnienie poszkodowanemu „satysfakcji, płynącej z zaspokojenia potrzeb rozrywki czy tej innej przyjemności, które z braku środków w innych warunkach nie byłoby dla niego dostępne”²¹. Celem jest także zapewnienie „pokrzywdzonemu satys-

¹³ Zob. W. Czachórski, *Zasady i funkcje...*, s. 62; por. A. Kędzierska-Cieślak, op. cit., s. 35.

¹⁴ Zob. M. Kaliński, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, Nb 229; por. W. Warkalło, *Prawo i ryzyko...*, s. 14–15.

¹⁵ Por. A. Szpunar, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową*, Bydgoszcz 1999, s. 78; Z. Radwański, op. cit., s. 183; J. Panowicz-Lipska, *Majątkowa ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1975, s. 132; A. Szpunar, *Ustalenie odszkodowania...*, s. 159; M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę*, wyd. 1, Toruń 2007, s. 14; wyrok SN z 27.04.2023 r., II NSNc 83/23.

¹⁶ Zob. E. Jarra, op. cit., s. 8.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Zob. S. Grzybowski, *Ochrona dóbr osobistych...*, s. 147.

¹⁹ Por. A. Szpunar, *Ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1979, s. 183; idem, *Ustalenie odszkodowania...*, s. 89; J. Matys, *Wpływ zasad słuszności na zadośćuczynienie pieniężne z tytułu szkody niemajątkowej*, [w:] *Wokół zasad prawa cywilnego*, BSP z. 3, red. T. Mróz, S. Prutis, Białystok 2008, s. 54; A. Hyla, *Istota zadośćuczynienia oraz czynniki wpływające na jego wysokość*, „SP” 2020, nr 2 (222), s. 107; wyrok SN z 17.07.2019 r., I PK 68/18, OSNP 2020, nr 7, poz. 66.

²⁰ Por. W. Czachórski, *Dobra osobiste i ich ochrona de lege ferenda w prawie cywilnym*, [w:] *Problemy kodyfikacji prawa cywilnego (studia i rozprawy). Księga pamiątkowa ku czci Profesora Zbigniewa Radwańskiego*, red. S. Sołtysiński, Poznań 1990, s. 17; M. Sobczyk, op. cit., s. 307; wyrok SN z 12.01.2023 r., II CSKP 526/22.

²¹ Zob. wyrok SN z 19.07.1968 r., I PR 228/68.

fakcji płynącej z mocnego (sądowego) uznania jego krzywdy oraz z faktu, że naruszenie jego prawa osobistego spotkało się z należytą reakcją prawa”²².

Natomiast funkcja represyjna²³ i prewencyjna²⁴ są jedynie produktem ubocznym funkcji kompensacyjnej²⁵.

Podsumowując, świadczenie odszkodowawcze przy szkodzie niemajątkowej może pełnić odmienną funkcję w postaci zadośćuczynienia oraz odpowiedniej sumy na wskazany przez poszkodowanego cel społeczny. Zadośćuczynienie ma niewątpliwie spełniać w pierwszej kolejności funkcję kompensacyjną²⁶. Odpowiednia suma na wskazany przez poszkodowanego cel społeczny pełni w większej mierze funkcję represyjną²⁷ i prewencyjno-wychowawczą²⁸.

3. Pojęcie szkody

Szkoda prawnie doniosła (relewantna) – obok zdarzenia, z którym system prawny wiąże obowiązek naprawienia szkody i związku przyczynowego między szkodą a tym zdarzeniem – jest jedną z trzech przesłanek, które każdorazowo muszą zostać spełnione, aby zaistniała odpowiedzialność odszkodowawcza. Jej celem jest właśnie naprawienie szkody²⁹. Szkoda stanowi górną granicę odpowiedzialności odszkodowawczej.

²² Zob. E. Jarra, op. cit., s. 2; Z. Radwański, A. Olejniczak, J. Grykiel, op. cit., Nb 664.

²³ Por. W. Warkało, *Odpowiedzialność odszkodowawcza...*, s. 64–65; D. Piasecka, *Problemy zadośćuczynienia za krzywdę osobom niezdolnym do jej odczuwania*, „PPUW” 2016, nr 1, rok XV, s. 69; wyrok SN z 27.03.2019 r., V CSK 77/18.

²⁴ Por. wyrok SN z 14.10.2005 r., III CK 99/05, OSP 2008 nr 6, poz. 68, s. 461.

²⁵ Por. K. Kryla-Cudna, *Instytucje Prawa Prywatnego. Zadośćuczynienie pieniężne za szkodę niemajątkową powstałą wskutek niewykonania lub nienależytego wykonania umowy*, Warszawa 2018, s. 13.

²⁶ Odmiennie J.S. Piątkowski, *Ewolucja ochrony dóbr osobistych*, [w:] *Tendencje rozwoju prawa cywilnego*, red. E. Łętowska, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1983, s. 50–51.

²⁷ Por. A. Szpunar, *Ochrona dóbr osobistych...*, s. 128; A. Mączyński, *Zadośćuczynienie pieniężne za krzywdę spowodowaną naruszeniem dobra osobistego. Geneza, charakterystyka i ocena obowiązującej regulacji*, [w:] *Odpowiedzialność cywilna. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Adama Szpunara*, Zakamycze 2004, s. 235; J. Matys, *Charakter prawny roszczenia o zasądzenie odpowiedniej sumy pieniężnej na cel społeczny (art. 448 k.c.)*, „MoP” 2008, nr 9, passim; wyrok SN z 17.03.2006 r., I CSK 81/05, OSP 2007, nr 3, poz. 30.

²⁸ Por. wyrok SA w Warszawie z 26.05.2022 r., VI ACa 36/21; wyrok SA w Krakowie z 5.11.2002 r., I ACa 869/02, TPP 2003, nr 3, poz. 109; wyrok SN z 17.03.2006 r., I CSK 81/05, OSP 2007, nr 3, poz. 30; J. Matys, *Charakter prawny roszczenia...*, s. 474.

²⁹ Wyjątkiem jest m.in. kara umowna, w przypadku której dopuszcza się brak doznania szkody, zob. np. uchwała SN(7) z 6.11.2003 r., III CZP 61/03, OSNC 2004, nr 5, poz. 69.

Pojęcie szkody nie zostało zdefiniowane w Kodeksie cywilnym, jednakże z wielu, często sprzecznych ze sobą, definicji sformułowanych przez doktrynę i orzecznictwo, można wyróżnić pewne elementy (cechy) pojęcia szkody, które nie budzą wątpliwości.

Takimi elementami szkody są uszczerbek w dobrach lub interesach prawnie chronionych poszkodowanego³⁰ oraz niekorzystność tegoż uszczerbku³¹. W niektórych definicjach przyjmuje się również, że uszczerbek musi być zawsze wbrew woli poszkodowanego³². Takie spojrzenie budzi jednak pewne wątpliwości³³. Podobnie nieużyteczne jest uzupełnienie, że elementem szkody jest brak prawnego uzasadnienia. Mogłoby to doprowadzić do trudności w odróżnieniu szkody od bezpodstawnego wzbogacenia poszkodowanego lub nienależytego świadczenia³⁴. Należy pamiętać, że nie każda szkoda objęta jest obowiązkiem naprawienia na gruncie prawa cywilnego³⁵. Stąd dokonuje się rozróżnienia na szkodę doznaną (podlegającą naprawieniu, prawnie doniosłą) oraz szkodę niepodlegającą naprawieniu (irrelevantną)³⁶.

W przeszłości w piśmiennictwie nie zawsze uznawano dychotomiczny podział na szkodę majątkową i niemajątkową. Zgodnie z takim stanowiskiem szkoda była rozumiana jako uszczerbek o charakterze wyłącznie majątkowym³⁷. Przykładowo W. Warkało bronił tezy o konieczności rozgraniczenia pojęcia szkody i krzywdy (szkody niemajątkowej) i uważał, że szkoda to „jedynie uszczerbek, jakiego doznał poszkodowany w swych dobrach majątkowych”³⁸.

---

³⁰ Por. Z. Radwański, op. cit., s. 3; A. Szpunar, *Ustalenie odszkodowania...*, s. 20; T. Dybowski, op. cit., s. 226.

³¹ Por. E. Jarra, op. cit., s. 2; T. Dybowski, op. cit., s. 215; M. Kaliński, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, Nb 248.

³² Por. R. Longchamps de Brier, *Polskie prawo cywilne. Zobowiązania...*, s. 229; A. Szpunar, *Odszkodowanie za szkodę majątkową...*, s. 31; Z. Radwański, A. Olejniczak, J. Grykiel, op. cit., Nb 233; A. Koch, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz do art. 353–626*, t. II, red. M. Gutowski, Warszawa 2022, art. 361, Nb 47; T. Wiśniewski, [w:] *Komentarz k.c. t. 3*, red. J. Gudowski, Warszawa 2018, art. 361, Nb 15.

³³ Por. T. Dybowski, op. cit., s. 216; W. Warkało, *Odpowiedzialność odszkodowawcza...*, s. 129; M. Kaliński *System Prawa Prywatnego...*, Nb 252 i n; K. Zagrobelny, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, wyd. 11, Warszawa 2023, art. 361, Nb 34.

³⁴ Por. T. Dybowski, op. cit., s. 215; M. Kaliński, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, Nb 256; odmiennie R. Longchamps de Brier, *Polskie prawo cywilne. Zobowiązania...*, s. 229; J. Winiaż, *Odpowiedzialność państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszy*, Warszawa 1962, s. 35.

³⁵ Por. B. Bładowski, A. Gola, *Szkoda i odszkodowanie*, Warszawa 1984, s. 6.

³⁶ Por. M. Kaliński, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, Nb 262.

³⁷ Por. J. Winiaż, *Obowiązek naprawienia szkody*, Warszawa 1970, s. 20–21; W. Warkało, *Odpowiedzialność odszkodowawcza...*, s. 125.

³⁸ Zob. ibidem, s. 125–126.

Obecnie dominuje pogląd przeciwny, według którego szkodę należy rozumieć jako pojęcie nadrzędne – obejmujące zarówno uszczerbek o charakterze majątkowym, jak i niemajątkowym³⁹. Już w 1938 roku Roman Longchamps de Bérrier stwierdził, że szkodą jest zarówno uszczerbek majątkowy, jak i niemajątkowy⁴⁰. Podobnie uważali Witold Czachórski⁴¹ i Adam Szpunar⁴². Z. Radwański, sygnalizował, że „w zależności od tego czy szkoda może być obliczona i wyrażona w pieniądzu czy nie, rozróżnia się szkodę majątkową lub niemajątkową”⁴³. Ta ostanía „powstać może zarówno wskutek naruszenia dobra wymiernego przestrzennie (np. uszkodzenie ciała), jak i niewymiernego (np. obraza czci)”⁴⁴. Obecnie nie powinno budzić najmniejszych wątpliwości, że ten podstawowy podział jest „elementem DNA” pojęcia szkody.

4. Poszkodowany

4.1. Uwagi ogólne

Poszkodowanym naruszeniem dóbr osobistych i innych dóbr niemajątkowych najczęściej jest osoba fizyczna. To właśnie człowiekowi przysługuje najszerszy katalog dóbr niemajątkowych chronionych na gruncie prawa cywilnego.

Kategorię poszkodowanych osób fizycznych można podzielić na bezpośrednio poszkodowanych w wyniku zdarzenia szkodzącego oraz pośrednio poszkodowanych. Rzecz jasna między szkodą wyrządzoną pośrednio poszkodowanemu w wyniku zdarzenia szkodzącego musi występować adekwatny związek przyczynowy. Pośrednio poszkodowanym w takim rozumieniu będzie najczęściej najbliższy członek rodziny.

W związku z istniejącym sporem w doktrynie i judykaturze status najbliższego członka rodziny zmienia się w zależności od tego, czy więź rodzinna zostanie przez danego autora uznana za dobro osobiste czy też nie. Problem ten zostanie poruszony w dalszej części niniejszego rozdziału (zob. 8.2.2.). Już w tym miejscu należy jednak zauważyć, że w przypadku uznania więzi rodzinnej za dobro osobiste, najbliższy członek rodziny bezpośrednio poszkodowa-

---

³⁹ Zob. np. J. Panowicz-Lipska, *Majątkowa ochrona dóbr...*, s. 34; A. Szpunar, *Ustalenie odszkodowania...*, s. 21, 27; A. Szpunar, *Ochrona dóbr osobistych...*, s. 176–177; T. Dybowski, op. cit., s. 221–224; Z. Radwański, A. Olejniczak, J. Grykiel, op. cit., Nb 235.

⁴⁰ Por. R. Longchamps de Bérrier, *Polskie prawo cywilne. Zobowiązania...*, s. 285.

⁴¹ Zob. W. Czachórski, *Zasady i funkcje...*, s. 62.

⁴² Zob. A. Szpunar, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową*, Bydgoszcz 1999, s. 66.

⁴³ Zob. Z. Radwański, op. cit., s. 3.

⁴⁴ Ibidem.

nego również staje się bezpośrednio poszkodowanym. Dochodzi bowiem do naruszenia jego własnego dobra osobistego, tj. więzi rodzinnej. Uznanie natomiast, że ochrona więzi rodzinnej nie jest związana z instytucją dóbr osobistych, oznacza, że najbliżsi zmarłego są uznawani jedynie za pośrednio poszkodowanych.

Z pewnością jest to interesujący spór, nie ma jednak w niniejszej monografii miejsca na dalsze rozważanie tej kwestii. Z perspektywy tematu opracowania należy przyjąć, że niezależnie od tego, czy najbliższy członek rodziny zostanie uznany za bezpośrednio czy pośrednio poszkodowanego – przysługuje mu roszczenie o naprawienie szkody niemajątkowej.

4.2. *Nasciturus*

Poszkodowanym może być również *nasciturus*, który z chwilą urodzenia może żądać naprawienia szkód doznanych przez urodzeniem (art. 446¹ k.c.). Użyte przez ustawodawcę pojęcie szkód należy interpretować zarówno jako szkody majątkowe na osobie, jak i szkody niemajątkowe na osobie. Nie ma bowiem podstaw, aby ograniczać pojęcie szkody wyłącznie do jednej z jej postaci. Ponadto w omawianym przepisie ustawodawca nie posłużył się żadnymi pojęciami typowymi dla innych przepisów regulujących naprawienie szkody niemajątkowej na osobie (jest ono bardzo ogólne). Oznacza to, że dziecko po urodzeniu będzie mogło dochodzić naprawienia krzywdy spowodowanej wyłącznie naruszeniem praw podmiotowych na dobrach osobistych.

Jednakże mimo użycia przez ustawodawcę pojęcia szerszego należy wskazać, że zdrowie, jako jedno z najważniejszych dóbr osobistych z katalogu z art. 23 k.c., będzie najczęściej naruszonym dobrem dziecka poczętego, a szkoda niemajątkowa będzie przejawiać się w rozstroju zdrowia.

Szkody doznane przez *nascitursa* dzieli się na szkody prekoncepcyjne oraz szkody prenatalne. Szkody prekoncepcyjne, to

szkody, które zostały doznane wskutek zdarzeń mających miejsce przed poczęciem człowieka, takich jak m.in. zawinione nieprawidłowe wykonanie zabiegów medycznych wobec matki przed poczęciem dziecka (np. transfuzja krwi, szkodliwe napromieniowanie organów układu rozrodczego żeńskiego lub męskiego) bądź zakażenie matki chorobą weneryczną⁴⁵.

---

⁴⁵ Zob. E. Bagińska, [w:] *Zobowiązania. Część ogólna. Tom II. Komentarz*, red. P. Machnikowski, wyd. 1, Warszawa 2024, art. 446¹, Nb 23.

Natomiast szkody prenatalne dotyczą szkód doznanych już po poczęciu, lecz przed urodzeniem się dziecka, tj. w okresie ciąży⁴⁶.

Nasciturus może być zarówno bezpośrednio, jak i pośrednio poszkodowanym. Pośrednio poszkodowanym będzie w pierwszym z wyżej wymienionych zdarzeń szkodzących, gdy czyny przeciwko matce miały wpływ na stan dziecka po urodzeniu⁴⁷. W oczywisty sposób *nasciturusowi* nie przysługuje uprawnienie do żądania naprawienia szkód ze względu na treść art. 8 k.c., a aktualizuje się ono dopiero po urodzeniu, konkretniej – żywym urodzeniu (łac. *nasciturus pro iam nato habetur, quotiens de commodis eius agitur*)⁴⁸.

Dziecko po urodzeniu, jako bezpośrednio poszkodowany, może żądać naprawienia szkody niemajątkowej również od matki⁴⁹. Oczywiście jest jednak, że nie można na nią nakładać obowiązku poddania się zabiegom ratującym życie i zdrowie dziecka, które jednocześnie naruszałaby jej własne zdrowie⁵⁰. Najczęściej jednak roszczenia będą dochodzone od lekarza, czy – szerzej rzecz ujmując – od podmiotu leczniczego, ponieważ właśnie podczas porodu może pojawić się wiele komplikacji. Każda taka sytuacja powinna być rozstrzygana, wzięwszy pod uwagę okoliczności konkretnej sprawy, gdyż nie zawsze słuszne i zgodne z zasadami współżycia społecznego będzie dochodzenie roszczeń przeciwko matce⁵¹.

Na marginesie należy wskazać, że w polskim systemie prawnym przepisy nie odnoszą się do:

roszczeń z tytułu *wrongful conception* (niechciane poczęcie), *wrongful birth* (niechciane urodzenie) oraz *wrongful life* (niechciane życie), gdyż dotyczą one zupełnie innych zagadnień, przede wszystkim związanych z ochroną dóbr majątkowych i niemajątkowych rodzica⁵².

---

⁴⁶ Ibidem, Nb 1 i n.

⁴⁷ L. Jantowski, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, LEX/el. 2022, art. 446¹, pkt 1.

⁴⁸ W. Bendza, *Zdolność prawna nasciturusa – ze szczególnym uwzględnieniem kwestii odškodowawczych*, „PL” 2016, nr 3 (97), s. 42.

⁴⁹ W związku z wyrokiem TK z 28.05.1997 r., K 26/96, wykreślono z art. 446¹ k.c. zdanie drugie, które stanowiło, że dziecko nie może dochodzić tych roszczeń w stosunku do matki. Taki zapis pozbawiał „dziecko możliwości dochodzenia swych roszczeń majątkowych wobec matki, ograniczył jego prawa w sposób sprzeczny z zasadą demokratycznego państwa prawnego i z zasadą równości”.

⁵⁰ Zob. M. Safjan, [w:] *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–449¹⁰*, red. K. Pietrzykowski, wyd. 10, Warszawa 2020, art. 446¹, Nb 6.

⁵¹ Zob. J. Haberko, [w:] *Kodeks cywilny. Tom 2, Komentarz do art. 353–626*, red. M. Gutowski, wyd. 3, Warszawa 2022, art. 446¹, Nb 24.

⁵² Zob. L. Jantowski, op. cit., art. 446¹, pkt 3.

Zatem *nasciturus* nie będzie, w wyżej wymienionych przypadkach, poszkodowanym w rozumieniu prawa cywilnego.

4.3. Osoba prawna i jednostka organizacyjna z art. 33¹ k.c.

Dobra osobiste, choć w sposób ograniczony⁵³, przysługują również osobom prawnym (art. 43 k.c. oraz art. 43 w zw. z art. 33¹ § 1 k.c.). Ustawodawca przyjmuje, że przepisy o ochronie dóbr osobistych osób fizycznych stosuje się odpowiednio do osób prawnych. Analogicznie dobra osobiste przysługują także jednostkom organizacyjnym z art. 33¹ k.c.⁵⁴

Zatem oba te rodzaje podmiotów mogą być poszkodowanymi w wyniku naruszenia ich dóbr osobistych i innych praw niemajątkowych, takich jak np. tajemnica przedsiębiorstwa (art. 14 ust. 2 dyrektywy 2016/943), której naruszenie może doprowadzić do powstania szkody niemajątkowej⁵⁵. Nie jest ona dobrem osobistym. W tym zakresie można dostrzec zmianę podejścia do ochrony wartości niemajątkowych przysługujących innym niż człowiek podmiotom.

Gdy poszkodowanym naruszeniem jakiegoś dobra niemajątkowego jest „nieposiadająca serca”⁵⁶ osoba prawna, zmniejsza się znaczenie funkcji kompensacyjnej odpowiedzialności odszkodowawczej, na rzecz funkcji represyjnej i prewencyjnej⁵⁷, która „chroni te podmioty przed częstym naruszaniem ich dobrego imienia przez konkurentów lub klientów”⁵⁸.

Na marginesie można zauważyć, że niekiedy postuluje się wprowadzenie odpowiednika pojęcia krzywdy dla przypadków naruszenia dóbr niemajątkowych osób prawnych, gdyż pojęcie krzywdy jest jednoznacznie utożsamiane z czymś, co się odczuwa. Jako przykład bardziej odpowiedniego pojęcia, Marta Śmidowska podaje przepis art. 18 u.z.n.k., w którym ustawodawca nie posłużył się pojęciem krzywdy, a zagrożonym lub naruszonym interesem

---

⁵³ Por. A. Szpunar, *Ochrona dóbr osobistych przysługujących osobom prawnym*, [w:] *Problemy kodyfikacji prawa cywilnego (studia i rozprawy). Księga pamiątkowa ku czci Profesora Zbigniewa Radwańskiego*, red. S. Sołtyśński, Poznań 1990, s. 32 i n.

⁵⁴ Ibidem, s. 39–40; A. Klimkiewicz, *Krzywdy i jej zadośćuczynienie w prawie cywilnym. Analiza pojęć w świetle orzecznictwa sądów polskich*, „ZNKUL” 2018 nr 60 (2), s. 294.

⁵⁵ Krytycznie wobec możliwości zaistnienia szkody niemajątkowej u osoby prawnej zob. B. Łapicki, op. cit., s. 766.

⁵⁶ Zob. E. Jarra, op. cit., s. 25.

⁵⁷ Por. J. Panowicz-Lipska, *Majątkowa ochrona dóbr...*, s. 40.

⁵⁸ Zob. J. Matys, *Model zadośćuczynienia...*, s. 166, ale por. wyrok SA w Krakowie z 28.09.1999 r., I ACa 464/99, TPP 2002, nr 3, poz. 131.

przedsiębiorcy, co może „oznaczать naruszenie interesu niemajątkowego jak i majątkowego, a naruszenie tego interesu to odpowiednik szeroko rozumianego pojęcia szkody”⁵⁹.

5. Podstawowe kategorie szkody

5.1. Szkoda majątkowa i niemajątkowa

5.1.1. Uwagi ogólne

Szkoda jest pojęciem szerokim, dlatego uzasadnione jest dokonywanie jej podziału na poszczególne kategorie z uwzględnieniem różnych kryteriów.

Podstawowy podział szkody jest dokonywany według „kryterium przedmiotu oddziaływania zdarzenia szkodzącego na sferę dóbr poszkodowanego”⁶⁰. Na tej podstawie wyróżnia się szkodę majątkową i niemajątkową. Inną klasyfikacją szkody jest jej podział ze względu na kryterium dobra będącego bezpośrednim przedmiotem naruszenia – na szkodę na mieniu i szkodę na osobie. Podziały te się wzajemnie przenikają i często występują łącznie⁶¹. Szkoda majątkowa może przybierać postać zarówno szkody na mieniu, jak i na osobie. Natomiast szkoda niemajątkowa – jedynie na osobie. Niemajątkowa szkoda na mieniu nie podlega naprawieniu na gruncie polskiego prawa cywilnego⁶², choć pogląd ten może budzić wątpliwości np. na gruncie przepisów o karze umownej (art. 483 § 1 k.c.; zob. pkt. 5.2.). Mniej istotny z punktu widzenia niniejszej monografii jest podział szkody na obecną i przyszłą⁶³.

5.1.2. Szkoda majątkowa

Szkoda majątkowa to uszczerbek w dobrach poszkodowanego o wartości majątkowej, który da się wyrazić w pieniądzu. Przyjmuje się również, że jedną z postaci szkody majątkowej jest uszczerbek o charakterze niemajątkowym,

---

⁵⁹ Zob. M. Świdowska, *Zadośćuczynienie jako środek rekompensaty szkód niemajątkowych w przypadku naruszenia dóbr osobistych osób prawnych*, [w:] *Odpowiedzialność odszkodowawcza*, red. J. Jastrzębski, Warszawa 2007, s. 293–294.

⁶⁰ Zob. M. Kaliński, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, Nb 298.

⁶¹ Por. A. Szpunar, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową w kodeksie cywilnym*, „PiP” 1965, nr 3, s. 365; idem, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową*, Bydgoszcz 1999, s. 69.

⁶² Zob. Z. Radwański, A. Olejniczak, J. Grykiel, op. cit., Nb 634.

⁶³ Zob. np. M. Kaliński, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, Nb 560 i n.; wyrok SA w Warszawie z 27.03.2013 r., I ACa 1177/12; wyrok SN z 9.08.2018 r., V CSK 422/17.

który w dalszym kroku narusza też interesy majątkowe poszkodowanego⁶⁴. Innymi słowy szkoda majątkowa jest to uszczerbek, który znajduje odzwierciedlenie w majątku poszkodowanego⁶⁵. Wyraża się:

w różnicy pomiędzy stanem dóbr, jaki już istniał i jaki mógłby następnie w normalnej kolei rzeczy wytworzyć się, a stanem, jaki powstał na skutek zdarzenia wywołującego zmianę w dotychczasowym stanie rzeczy, z którym to zdarzeniem ustawodawca wiąże powstanie odpowiedzialności odszkodowawczej⁶⁶.

Zatem do ustalenia wysokości szkody majątkowej stosujemy tzw. metodę dyferencyjną (różnicową)⁶⁷.

Zgodnie z art. 361 § 2 k.c., zawierającym zasadę pełnego odszkodowania⁶⁸, szkoda majątkowa przybiera postać 1) straty (łac. *damnum emergens*) lub 2) utraconych korzyści (łac. *lucrum cessans*⁶⁹). Strata polega na widocznej gołym okiem zmianie, w postaci zmniejszenia aktywów lub zwiększenia się pasywów w majątku poszkodowanego⁷⁰. Natomiast utracone korzyści (łac. *lucrum cessans*⁷¹) oznaczają „udaremnienie zwiększenia się majątku, a więc powiększenia aktywów”⁷². W obrębie szkody majątkowej doktryna wyróżniła również dalsze kategorie szkody majątkowej, takie jak np. szkoda ewentualna⁷³. Nie podlega ona jednak indemnizacji, chyba że przepis szczególny lub umowa stanowią inaczej.

5.1.3. Szkoda niemajątkowa

5.1.3.1. Pojęcie

Można stwierdzić, że szkoda niemajątkowa jest przeciwieństwem majątkowej, gdyż są nią uszczerbki, które nie znajdują odzwierciedlenia w sytuacji mająt-

⁶⁴ Por. T. Dybowski, op. cit., s. 227.

⁶⁵ Por. ibidem, s. 221; M. Kaliński, *Szkoda na mieniu i jej naprawienie*, wyd. 3, Warszawa 2021, s. 214; postanowienie SN z 18.08.2023 r., I CNP 59/23.

⁶⁶ Zob. T. Dybowski, op. cit., s. 214–215; por. orzeczenie SN z 11.07.1957 r., 2 CR 304/57, OSNCK 1958, nr 3, poz. 76.

⁶⁷ Por. Z. Radwański, op. cit., s. 176; A. Szpunar, *Odszkodowanie za szkodę majątkową...*, s. 35 i n.; Z. Radwański, A. Olejniczak, J. Grykiel, op. cit., Nb 240; M. Kaliński, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, Nb 263 i n.

⁶⁸ Por. A. Szpunar, *Zasada pełnego odszkodowania w prawie cywilnym*, „PiP” 1973, nr 5, *passim*; idem, *Ustalenie odszkodowania...*, s. 61; wyrok SN z 12.04.2023 r., II CSKP 944/22; wyrok SN z 19.04.2023 r., II NSNc 27/23; wyrok SN z 17.03.2023 r., II CSKP 730/22.

⁶⁹ Por. wyrok SN z 22.03.2019 r., IV CNP 43/17.

⁷⁰ Por. T. Dybowski, op. cit., s. 227; Z. Radwański, A. Olejniczak, J. Grykiel, op. cit., Nb 237.

⁷¹ Por. wyrok SN z 22.03.2019 r., IV CNP 43/17.

⁷² Zob. T. Dybowski, op. cit., s. 228; por. Z. Radwański, A. Olejniczak, J. Grykiel, op. cit., Nb 238.

⁷³ Por. M. Kaliński, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, Nb 346 i n.

kowej poszkodowanego⁷⁴. Szkoda niemajątkowa stanowi zatem szczególną postać szkody, co do której nie może zostać zastosowana metoda dyferencyjna⁷⁵. Zasada pełnego odszkodowania ma w jej przypadku ograniczone znaczenie⁷⁶.

W ramach pojęcia szkody niemajątkowej niekiedy wyróżnia się także pojęcie krzywdy. Zbigniew Radwański w 1956 roku zdefiniował pojęcie krzywdy (zgodnie z terminologią Kodeksu zobowiązań – nazywaną krzywdą moralną) jako „pewien uszczerbek dotyczący subiektywnej sfery osobowości człowieka, którą nie są jednak objęte przeżycia poszkodowanego, będące refleksem doznanej przez niego szkody majątkowej”⁷⁷, a Janina Panowicz-Lipska w 1975 roku zdefiniowała szkodę niemajątkową jako „ujemne przeżycia, doznane w związku z naruszeniem dóbr osobistych, z wyłączeniem przeżyć z powodu majątkowych konsekwencji naruszenia tych dóbr”⁷⁸. Zrównała także pojęcie szkody niemajątkowej i krzywdy. Podobne stanowisko zajęli Bogdan Bładowski i Alfred Gola⁷⁹.

5.1.3.2. Postacie szkody niemajątkowej

Obecnie za precyzyjniejszy należy uznać podział szkody niemajątkowej na dwie postacie: 1) krzywdę (szkodę niemajątkową na osobie *sensu stricto*), będącą wynikiem naruszenia dóbr osobistych 2) oraz szkodę niemajątkową na osobie *sensu largo*, polegającą na takim naruszeniu, które co prawda nie jest związane z naruszeniem konkretnego dobra osobistego, ale stanowi jakieś ujemne przeżycie u osoby poszkodowanej (pokrzywdzonej)⁸⁰. Istnieją także cierpienia psychiczne, których nie można zakwalifikować do żadnej z tych grup, a co za tym idzie, nie będą podlegały pod reżim odpowiedzialności odszkodowawczej. Należy więc z całą mocą podkreślić, że szkoda niemajątkowa wiąże się nie tylko z przypadkiem naruszenia dóbr osobistych, ale także innych dóbr niemajątkowych, choć oczywiście szkoda niemajątkowa w postaci naruszenia dóbr osobistych jest sytuacją najbardziej powszechną.

---

⁷⁴ Por. A. Szpunar, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową w kodeksie cywilnym*, „PiP” 1965, nr 3, s. 364; idem, *Ustalenie odszkodowania...*, s. 27; J. Panowicz-Lipska, *Majątkowa ochrona dóbr...*, s. 37; T. Dybowski, op. cit., s. 221.

⁷⁵ Por. M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie pieniężne...*, s. 14.

⁷⁶ Por. A. Szpunar, *Zasada pełnego odszkodowania...*, s. 31–32; idem, *Ustalenie odszkodowania...*, s. 93–95; idem, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową*, Bydgoszcz 1999, s. 71.

⁷⁷ Zob. Z. Radwański, op. cit., s. 168.

⁷⁸ Zob. J. Panowicz-Lipska, *Majątkowa ochrona dóbr...*, s. 38.

⁷⁹ Por. B. Bładowski, A. Gola, op. cit., s. 6.

⁸⁰ Por. R. Strugała, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, wyd. 11, Warszawa 2023, art. 448, Nb 2.

Nie jest to jednak pogląd powszechnie przyjmowany. Przykładowo Andrzej Śmieja stoi na stanowisku, że „szkodą niemajątkową jest naruszenie dobra osobistego, zaś rozmiar ujemnych doznań, jakie się z tym wiążą dla poszkodowanego, stanowi podstawowy czynnik brany pod uwagę przy ustalaniu wysokości zadośćuczynienia”⁸¹, gdyż zarówno art. 445 k.c., jak i art. 448 k.c. odnoszą się bezpośrednio do dóbr osobistych. Twierdzi, że polski Kodeks cywilny „nie daje podstaw dla żądania zadośćuczynienia w przypadku takich cierpień psychicznych, które nie stanowią następstwa naruszenia dóbr osobistych”⁸². Podobnie twierdzi Maciej Kaliński⁸³.

Pogląd ten należy jednak uznać za nietrafny, gdyż, jak sygnalizuje Radosław Strugała:

ustawodawca posługuje się pojęciem krzywdy na oznaczenie wszelkich przypadków szkody niemajątkowej, która może podlegać naprawieniu, niezależnie od tego, czy szkoda ta stanowi skutek naruszenia takiego interesu poszkodowanego, który może być zakwalifikowany jako dobro osobiste⁸⁴.

Owszem, podstawowymi przepisami regulującymi naprawienie szkody niemajątkowej na osobie są art. 448 i 445 k.c., które dotyczą naruszenia dóbr osobistych. Obecnie istnieje jednak wiele przepisów regulujących kwestię zadośćuczynienia za doznaną szkodę niemajątkową, niebędącą wynikiem naruszenia jakiegokolwiek dobra osobistego (zob. pkt 8.3.).

Ustawodawca używa pojęcia krzywdy i szkody niemajątkowej w sposób niekonsekwentny. Nie kieruje się kryterium naruszonego dobra, tj. czy jest dobrem osobistym, czy innym dobrem niemajątkowym⁸⁵. Przykładowo w ogólnym przepisie art. 448 k.c. ustawodawca posłużył się pojęciem krzywdy jako uszczerbkiem wynikającym z naruszenia dóbr osobistych, ale już przykładowo w art. 4 ust. 1 u.p.p. pojęcie krzywdy odnosi się do szerszego rozumienia szkody niemajątkowej. Te i inne regulacje będą przedmiotem rozważań w dalszych punktach niniejszego rozdziału.

Należy zatem uznać, że dla ustawodawcy pojęcie szkody niemajątkowej oraz pojęcie krzywdy to synonimy. Jednakże dla uporządkowania terminologii należałoby postulować wyraźne rozróżnienie tych dwóch pojęć w ustawodaw-

---

⁸¹ Zob. A. Śmieja, [w:] *System Prawa Prywatnego. Prawo zobowiązań – część ogólna*, t. 6, red. A. Olejniczak, wyd. 4, Warszawa 2023, Nb 873.

⁸² Ibidem, Nb 869, przypis 1058.

⁸³ M. Kaliński, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, Nb 79.

⁸⁴ Zob. R. Strugała, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, art. 448, Nb 2.

⁸⁵ Ibidem.

stwie, co zakończyłoby spory dotyczące sposobu ich rozumienia. Plan monografii został skonstruowany w ślad za tym postulatem.

Podobne wątpliwości wzbudza w piśmiennictwie kwestia naprawienia szkody niemajątkowej. W polskiej doktrynie ścierają się ze sobą dwa poglądy dotyczące tego, czy naprawieniu na gruncie prawa cywilnego podlega wyłącznie szkoda niemajątkowa na osobie, będąca wynikiem naruszenia określonego dobra osobistego i określana mianem krzywdy (szkoda niemajątkowa *sensu stricto*)⁸⁶, czy też obowiązkiem odszkodowawczym objęto również szkodę niemajątkową w znaczeniu szerokim (szkoda niemajątkowa *sensu largo*). Druga z nich polega na takim naruszeniu, które co prawda nie jest związane z naruszeniem konkretnego dobra osobistego, ale stanowi jakieś ujemne przeżycie u osoby poszkodowanej (pokrzywdzonej)⁸⁷, w przypadku osoby fizycznej. Według Sądu Apelacyjnego w Poznaniu stanowi to „inną niemajątkową dolegliwość”⁸⁸. W świetle regulacji, które zostaną omówione w pkt 8 niniejszego rozdziału, należy uznać, że dominuje koncepcja naprawienia na gruncie prawa odszkodowawczego także szkody niemajątkowej w znaczeniu szerokim.

5.1.3.3. Niejednorodny charakter szkody niemajątkowej

Szkoda niemajątkowa ma charakter niejednorodny. W przypadku osób fizycznych będzie obejmować „wszelkie skutki natury psychicznej i fizycznej wynikające ze zdarzenia rodzącego odpowiedzialność odszkodowawczą”⁸⁹, które nie mają charakteru majątkowego. W typowej sytuacji takim skutkiem będzie ból i cierpienie⁹⁰, ale, przykładowo, w przypadku zmarnowanego urlopu skutkiem będzie utrata przyjemności (pkt 34 preambuły dyrektywy 2015/2302). Będzie o nim mowa w dalszej części niniejszego rozdziału.

W ramach szkody niemajątkowej wyrządzonej naruszeniem dóbr osobistych człowieka należy wyróżnić m.in. cierpienia fizyczne oraz cierpienia psychiczne. Szkoda w tych dwóch postaciach będzie miała zupełnie inny charakter, inne „objawy”. Cierpienia fizyczne będą miały miejsce przede wszystkim przy uszkodzeniu ciała i rozstroju zdrowia (art. 445 § 1 k.c.), czyli przy naruszeniu dobra osobistego w postaci zdrowia. Natomiast cierpienie psychiczne

---

⁸⁶ Por. A. Śmieja, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, Nb 873; M. Kaliński, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, Nb 79.

⁸⁷ Por. R. Strugała, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, art. 448, Nb 2.

⁸⁸ Zob. wyrok SA w Poznaniu z 18.09.2023 r., I ACa 1410/23.

⁸⁹ Zob. K. Kryła-Cudna, *Instytucje Prawa Prywatnego. Zadośćuczynienie pieniężne...*, s. 6.

⁹⁰ Por. E. Jarra, op. cit., s. 4; R. Longchamps de Brier, *Polskie prawo cywilne. Zobowiązania...*, s. 285; A. Klimkiewicz, op. cit., s. 298.

będzie miało miejsce w przypadkach naruszenia innych dóbr osobistych. Takie rozróżnienie rysuje się zdecydowanie bardziej wyraziście we francuskim (*dommage corporel* i *dommage moral pur*) i hiszpańskim systemie prawnym (*daño corporal* i *daño puramente moral*). Będą one przedmiotem analizy kolejno III i IV rozdziału niniejszej monografii.

Szkoda niemajątkowa będzie miała odmienny charakter w przypadku, gdy poszkodowanym jest osoba prawna lub jednostka organizacyjna z art. 33¹ k.c. Definicje szkody niemajątkowej, wskazujące, że dla jej zaistnienia konieczne są pewne „ujemne przeżycia”⁹¹, są z oczywistych względów nieoperatywne do osoby prawnej i jednostki organizacyjnej z art. 33¹ k.c. Można jednak uznać, że odpowiednikiem cierpienia osoby fizycznej jest uszczerbek na dobrym imieniu (renomie) osoby prawnej bądź jednostki organizacyjnej z art. 33¹ k.c.⁹². Ponadto w przypadku osób prawnych, w przeciwieństwie do osób fizycznych, które mogą odczuwać ból i cierpienie, sądy przy szacowaniu wysokości zadośćuczynienia muszą kierować się kryteriami obiektywnymi⁹³. W całkiem oczywisty i zrozumiały sposób kryteria subiektywne muszą w tym przypadku odejść w zapomnienie.

5.2. Szkoda na mieniu i na osobie

Szkoda na mieniu „polega na negatywnych reperkusjach naruszenia własności i innych praw majątkowych poszkodowanego”⁹⁴, pozostaje bez związku z osobą poszkodowanego⁹⁵. Mienie zostało zdefiniowane w art. 44 k.c. jako własność i inne prawa majątkowe. Oznacza to, że szkoda na mieniu podlegająca naprawieniu jest szkodą wyłącznie majątkową⁹⁶. W polskim systemie prawnym nie podlega naprawieniu szkoda niemajątkowa na mieniu, system „nie uwzględnia bowiem ewentualnych szkód niemajątkowych (ujemnych przeżyć psychicznych) związanych z uszkodzeniem składników majątkowych”⁹⁷.

⁹¹ Por. R. Strugała, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, art. 448, Nb 2.

⁹² Por. wyrok SA w Warszawie z 26.05.2022 r., VI ACa 36/21.

⁹³ Por. wyrok SA w Warszawie z 14.02.2019 r., I ACa 1354/17; wyrok SA w Warszawie z 20.12.2012 r., VI ACa 1199/11; J. Panowicz-Lipska, *Majątkowa ochrona dóbr...*, s. 39–40; A. Szpunar, *Ochrona dóbr osobistych przysługujących osobom prawnym...*, s. 31.

⁹⁴ Zob. M. Kaliński, *Szkoda na mieniu...*, s. 235–236; por. wyrok KIO z 19.12.2008 r., KIO/UZP 1447/08.

⁹⁵ Por. A. Szpunar, *Ustalenie odszkodowania...*, s. 35; T. Dybowski, op. cit., s. 226; wyrok SN z 2.06.1999 r., I CKN 37/98.

⁹⁶ Por. T. Dybowski, op. cit., s. 226; M. Kaliński, *Szkoda na mieniu...*, s. 235–236.

⁹⁷ Zob. Z. Radwański, A. Olejniczak, J. Grykiel, op. cit., Nb 634.

Podobnie jak pojęcia szkody, ustawodawca nie zdefiniował pojęcia szkody na osobie⁹⁸. Przyjmuje się jednak, że obejmuje dwie kategorie szkód – na cieple (naruszenie integralności psychofizycznej) i na duszy człowieka (naruszenie innych niż zdrowie dóbr osobistych)⁹⁹. Należy jednak podkreślić, że obecnie nie może budzić wątpliwości możliwość doznania szkody na osobie przez każdy podmiot prawa w wyniku naruszenia, poza dobrami osobistymi, także innych prawnie chronionych wartości niemajątkowych.

Szkoda na osobie obejmuje zarówno uszczerbki majątkowe, jak i niemajątkowe¹⁰⁰. Szkoda niemajątkowa na osobie może również przybrać postać uszczerbku w innej niż dobro osobiste wartości niemajątkowej prawnie chronionej. Szkoda niemajątkowa może, co do zasady, przybierać postać szkody na osobie, która dotyczy sfery ujemnych uczuć. Związana jest z cierpieniami psychicznymi lub fizycznymi. Innymi słowy,

krzywda, o której mowa w art. 445 § 1 k.c. oraz art. 448 k.c., to też szkoda na osobie, tyle że dotycząca dóbr niemajątkowych (niematerialnych), w tym osobistych, której doznanie będzie uzasadniać przyznanie poszkodowanemu odpowiedniej sumy pieniężnej tytułem zadośćuczynienia¹⁰¹.

Wyjątkiem od takiego rozumienia szkody niemajątkowej na osobie jest zastrzeżenie kary umownej mogącej być instrumentem kompensacji także szkody niemajątkowej¹⁰².

Instytucja szkody majątkowej na osobie została uregulowana w art. 444 k.c. Przesłankami aktualizacji roszczenia na jego gruncie są uszkodzenie ciała lub rozstrój zdrowia. Na podstawie art. 444 § 2 k.c., może zostać przyznana renta za szkodę majątkową na osobie. Natomiast nie ma możliwości przyznania zadośćuczynienia w formie renty. Będzie to przedmiotem rozważań ostatniego rozdziału.

Ponadto jak trafnie wskazał Sąd Najwyższy: jeżeli „ujemne konsekwencje [uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia, a także naruszenia innych

---

⁹⁸ Por. M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie pieniężne...*, s. 113.

⁹⁹ Zob. Z. Radwański, A. Olejniczak, J. Grykiel, op. cit., Nb 634; por. R. Longchamps de Brier, *Polskie prawo cywilne. Zobowiązania...*, s. 289.

¹⁰⁰ Por. A. Szpunar, *Ustalenie odszkodowania...*, s. 33; B. Bładowski, A. Gola, op. cit., s. 6; wyrok SN z 12.01.2001 r., III CKN 1071/98; J. Matys, *Szkoda na osobie – uwagi na tle art. 444 k.c.*, „MoP” 2004, nr 10, s. 458.

¹⁰¹ Zob. wyrok SN z 18.05.2017 r., I PK 162/16.

¹⁰² Zob. szerzej M. Ciemiński, *Odszkodowanie za szkodę niemajątkową w ramach odpowiedzialności ex contractu*, Warszawa 2015, s. 284 i n.

dóbr osobistych człowieka – przyp. F.F.] następują w sferze majątkowych dóbr i interesów poszkodowanego, to powodują one majątkową szkodę na osobie”¹⁰³.

Wysokość szkody prawnie relewantnej jest zmienna w czasie¹⁰⁴ (np. pogorszenie stanu fizycznego i psychicznego poszkodowanego), a konsekwencje zdarzenia szkodzącego są nie tylko bezpośrednie¹⁰⁵. Majątkowe szkody na osobie będą podlegały naprawieniu na podstawie art. 361 k.c., a niemajątkowe szkody na osobie (krzywda) będą podlegały naprawieniu m.in. na podstawie art. 448 k.c.

6. Naprawienie szkody

6.1. Uwagi ogólne

Jeżeli zostaną spełnione wszystkie trzy przesłanki odpowiedzialności odszkodowawczej, po stronie dłużnika (osoby odpowiedzialnej za szkodę) powstanie obowiązek spełnienia świadczenia odszkodowawczego (odszkodowania) względem wierzyciela (poszkodowanego). Sposoby naprawienia szkody majątkowej i niemajątkowej znacząco się różnią ze względu na ich odmienną naturę. Do naprawienia szkody majątkowej można zastosować metodę dyferencyjną, która jednak nie sprawdza się w przypadku szkody niemajątkowej, jako że nie da się jej wycenić w pieniądzu. Naprawienie szkody majątkowej następuje przez przywrócenie stanu poprzedniego bądź przez zapłatę odpowiedniej sumy pieniężnej. Natomiast szkody niemajątkowej – poprzez zadośćuczynienie lub zapłatę odpowiedniej kwoty na wskazany przez poszkodowanego cel społeczny.

6.2. Naprawienie szkody majątkowej

Do naprawienia szkody majątkowej stosuje się przepis art. 363 § 1 k.c. Zgodnie z nim naprawienie szkody powinno, co do zasady, nastąpić według wyboru poszkodowanego bądź przez przywrócenie stanu poprzedniego (restytucja naturalna), bądź przez zapłatę odpowiedniej sumy pieniężnej. Z brzmienia tego przepisu wynika, że podział sposobów naprawienia szkody ma charakter dychotomiczny¹⁰⁶, a obie formy naprawienia szkody są równorzędne¹⁰⁷.

¹⁰³ Zob. wyrok SN z 18.05.2017 r., I PK 162/16.

¹⁰⁴ Por. M. Kaliński, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, Nb 328.

¹⁰⁵ Por. J. Matys, *Szkoda na osobie...*, s. 457.

¹⁰⁶ Por. M. Kaliński, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, Nb 655.

¹⁰⁷ Por. K. Zagrobelny, op. cit., Nb 1; B. Bładowski, A. Gola, op. cit., s. 56.

W przypadku jednak, gdyby przywrócenie stanu poprzedniego było niemożliwe albo gdyby pociągało za sobą dla zobowiązanego nadmierne trudności lub koszty, roszczenie poszkodowanego ogranicza się do świadczenia w pieniądzu (art. 363 § 1 zd. 2 k.c.). W takiej sytuacji restytucja naturalna zostaje wyłączona.

Naprawienie szkody przez przywrócenie stanu poprzedniego należy rozumieć szeroko, gdyż „rekompensata oznacza nie tylko przywrócenie stanu poprzednio istniejącego, lecz również stworzenie takiego stanu, który w przybliżony sposób zaspokajałby, jak poprzednio, naruszone potrzeby poszkodowanego”¹⁰⁸.

Drugi sposób naprawienia szkody majątkowej, tj. zapłata odpowiedniej sumy pieniężnej, nie powoduje powrotu do stanu sprzed wystąpienia zdarzenia szkodzącego. Stanowi ona co prawda jedynie pieniężny ekwiwalent uszczerbku, ale w realiach gospodarki towarowo-pieniężnej jest znacznie wygodniejsza i praktyczniejsza od restytucji naturalnej¹⁰⁹. W ten sposób z niemal matematyczną precyzją można obliczyć wysokość sumy pieniężnej potrzebnej do naprawienia szkody. W niektórych przypadkach, gdy ustawa to przewiduje¹¹⁰, obok zapłaty oznaczonej kwoty sąd może zasądzić rentę.

6.3. Naprawienie szkody niemajątkowej

6.3.1. Uwagi ogólne

Przypadek naprawienia szkody niemajątkowej to podstawowy przypadek, w którym ustawa poszerza zakres szkody prawnie doniosłej w stosunku do ogólnej reguły z art. 361 § 2 k.c. stosowanej do naprawienia szkody majątkowej. Szkoda niemajątkowa będzie mogła zostać naprawiona w przypadkach wyrażnie wskazanych w ustawie¹¹¹. Należy jednak pamiętać o możliwości naprawienia szkody niemajątkowej w ramach odpowiedzialności *ex contractu*¹¹².

¹⁰⁸ Por. wyrok SN z 29.11.1982 r., I CR 377/82, OSNC 1983, nr 9, poz. 134.

¹⁰⁹ Por. K. Zagrobelny, op. cit., Nb 23.

¹¹⁰ M. Kaliński, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, Nb 682.

¹¹¹ Tak już R. Longchamps de Bérier, *Polskie prawo cywilne. Zobowiązania...*, s. 285–286.

¹¹² Zob. szerzej M. Safjan, *Naprawienie krzywdy niemajątkowej w ramach odpowiedzialności ex contractu*, [w:] *Odpowiedzialność cywilna. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Adama Szpunara*, Zakamycze 2004, s. 255 i n.; A. Marek, *Naprawienie szkody niemajątkowej w ramach odpowiedzialności ex contractu*, „Państwo i Społeczeństwo” 2015, nr XV (1), passim; M. Ciemiński, op. cit., passim; K. Kryla-Cudna, *Instytucje Prawa Prywatnego. Zadośćuczynienie pieniężne...*, s. 81 i n.

Szkoda niemajątkowa może zostać naprawiona poprzez zadośćuczynienie pieniężne, będące szczególną postacią odszkodowania¹¹³, oraz przez zapłatę odpowiedniej sumy pieniężnej na cel społeczny wskazany przez poszkodowanego.

W tym miejscu należy wskazać na niedawną zmianę Kodeksu cywilnego¹¹⁴, wskutek której istotnie ograniczono możliwość kumulatywnego żądania zadośćuczynienia pieniężnego oraz odpowiedniej sumy na wskazany przez poszkodowanego cel społeczny¹¹⁵. Na jej podstawie zmieniono treść art. 448 k.c., wprowadzając do art. 448 § 1 k.c. w miejsce alternatywy nierozłącznej „lub” (obecnej w poprzednim stanie prawnym) – alternatywę rozłączną „albo” . Obecnie kumulacja roszczeń jest jedynie wyjątkiem. Zgodnie z art. 448 § 2 k.c. nadal jest dopuszczalna w przypadku naruszenia dóbr osobistych w przypadkach określonych w art. 445 § 1 i 2 oraz art. 446² k.c., tj. w razie naruszenia takich dóbr osobistych jak zdrowie, wolność i wolność (integralność) seksualna oraz w razie ciężkiego i trwałego uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia, skutkującego niemożnością nawiązania lub kontynuowania więzi rodzinnej. W pozostałych przypadkach naruszeń dóbr niemajątkowych, poszkodowanemu będzie przysługiwało, wedle wyboru, jedno z tych dwóch roszczeń.

6.3.2. Zadośćuczynienie pieniężne

Ustawodawca posługuje się pojęciami „zadośćuczynienie pieniężne” i „zadośćuczynienie” w sposób niekonsekwentny¹¹⁶. Należy jednak przyjąć, że obu tym pojęciom przypisuje takie samo znaczenie, gdyż zadośćuczynienie będzie zawsze miało formę obowiązku zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej¹¹⁷ i „może prowadzić tylko do pewnego złagodzenia, w drodze pośredniej,

---

¹¹³ Por. A. Szpunar, *Ustalenie odszkodowania...*, s. 86; idem, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową*, Bydgoszcz 1999, s. 67; K. Mularski, [w:] *Komentarz k.c. t. 2*, red. M. Gutowski, Warszawa 2022, art. 445, Nb 8; R. Strugała, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, art. 448, Nb 1; P. Sobolewski, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. serii K. Osajda, red. tomu W. Borysiak, wyd. 31, Warszawa 2023, art. 445, teza I; wyrok SA w Warszawie z 13.12.2019 r., VI ACa 686/18; odmiennie m.in. W. Warkało, *Odpowiedzialność odszkodowawcza...*, s. 126. Autor twierdzi, że przepisy art. 445 i 448 k.c. „nie należą do odpowiedzialności odszkodowawczej”.

¹¹⁴ Ustawa z 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2023 r., poz. 1615).

¹¹⁵ Możliwość takiej kumulacji przyjmowano w orzecznictwie – zob. w szczególności uchwała SN(7) z 9.09.2008 r., III CZP 31/08, OSNC 2009, nr 3, poz. 36.

¹¹⁶ Ustawodawca posłużył się pojęciem „zadośćuczynienie pieniężne” m.in. w art. 448, 445, 446 k.c., a pojęciem „zadośćuczynienie” m.in. w art. 50 u.u.t. i art. 78 pr. aut.

¹¹⁷ Por. M. Kaliński, *Szkoda na mieniu...*, s. 216.

następstw naruszenia dóbr osobistych”¹¹⁸ lub – zgodnie z koncepcją przyjętą w niniejszej monografii – innych wartości niemajątkowych. Należy także pamiętać, że sąd przyznaje zadośćuczynienie za krzywdę, a nie za naruszone dobro osobiste.

Zadośćuczynienie pieniężne stanowi sposób naprawienia szkody niemajątkowej. Skoro zadośćuczynienie jest rodzajem odszkodowania¹¹⁹, to przesłanki roszczenia o zadośćuczynienie są tożsame z przesłankami odpowiedzialności odszkodowawczej, tj. 1) powstaniem szkody (niemajątkowej), 2) zdarzeniem, z którym system prawny wiąże obowiązek naprawienia szkody i 3) związkiem przyczynowego między szkodą a tym zdarzeniem¹²⁰. Zadośćuczynienie ma na celu kompensację szkody niemajątkowej, „nie obejmuje swoim zakresem reperkusji majątkowych pojawiających się jako skutek zdarzenia”¹²¹.

Zadośćuczynienie ma charakter fakultatywny¹²², o czym świadczy posłużenie się przez ustawodawcę sformułowaniem „sąd może przyznać” m.in. w art. 448 § 1 k.c., art. 445 § 1 k.c., 446 § 4 k.c., art. 446² k.c. Może zostać przyznane jedynie w konkretnych przypadkach wymienionych w przepisach¹²³, gdyż „brak tu automatyzmu jaki związany jest z zasądzeniem odszkodowania za szkodę majątkową”¹²⁴. Ponadto w polskim systemie prawnym nie jest możliwe zasądzenie zadośćuczynienia za szkodę niemajątkową w postaci renty¹²⁵.

6.3.3. Odpowiednia suma pieniężna na wskazany cel społeczny

Drugim sposobem naprawienia szkody niemajątkowej w polskim systemie prawnym jest przyznanie przez sąd odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany przez poszkodowanego cel społeczny. Podobnie jak w przypadku zadośćuczy-

¹¹⁸ Zob. Z. Radwański, A. Olejniczak, J. Grykiel, op. cit., Nb 252.

¹¹⁹ Por. A. Szpunar, *Zasada pełnego odszkodowania...*, s. 31; idem, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową*, Bydgoszcz 1999, s. 66.

¹²⁰ Por. Z. Radwański, op. cit., s. 171; J. Panowicz-Lipska, *Majątkowa ochrona dóbr...*, s. 43 i n.

¹²¹ Zob. J. Matys, *Model zadośćuczynienia...*, s. 140; por. S. Grzybowski, *Ochrona dóbr osobistych...*, s. 159; A. Szpunar, *Ochrona dóbr osobistych przysługujących osobom prawnym...*, s. 182.

¹²² Por. A. Szpunar, *Ustalenie odszkodowania...*, s. 89; idem, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową*, Bydgoszcz 1999, s. 81 i n.; odmiennie jednak E. Jarra, op. cit., s. 51; krytycznie wobec fakultatywności zadośćuczynienia B. Łapicki, op. cit., s. 769–770.

¹²³ Zob. T. Dybowski, op. cit., s. 680; por. Z. Radwański, op. cit., s. 193; A. Szpunar, *Ochrona dóbr osobistych...*, s. 213.

¹²⁴ Zob. J. Jastrzębski, *Kilka uwag o naprawieniu szkody niemajątkowej*, „Palestra” 2005, nr 3–5, s. 42; por. wyrok SN z 26.04.2023 r., II CSKP 974/22.

¹²⁵ Zob. B. Bładowski, A. Gola, op. cit., s. 78; por. Z. Radwański, op. cit., s. 215; S. Grzybowski, *Ochrona dóbr osobistych...*, s. 160; A. Szpunar, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową w kodeksie cywilnym*, „PiP” 1965, nr 3, s. 368.

nienia, dominuje funkcja kompensacyjna, co oznacza, że poszkodowany „doznaje pozytywnych emocji, pozwalających na wyeliminowanie negatywnych przeżyć, będących wynikiem naruszenia”¹²⁶. Spełnia jednak również funkcję satysfakcyjną („«moralne» wyrównanie uszczerbku”¹²⁷), represyjną oraz prewencyjno-wychowawczą¹²⁸ (zob. też pkt 2).

Mimo że roszczenie o zasądzenie odpowiedniej sumy pieniężnej na cel społeczny ma pieniężny charakter, to „ze względu na spełniane funkcje można w roszczeniu dopatrywać się elementów właściwych niemajątkowym środkom ochrony dóbr osobistych”¹²⁹. Przyznanie odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany przez poszkodowanego cel społeczny może więc przynieść podobny rezultat co zastosowanie środków niemajątkowych z art. 24 § 1 k.c. Można zatem stwierdzić, że omawiana instytucja ma charakter mieszany.

„Celem społecznym” w rozumieniu m.in. art. 448 § 1 k.c. jest cel, którego realizacja leży w interesie społecznym, publicznym (jakiejś określonej grupy społecznej). Jeżeli takich funkcji dany „cel społeczny” nie spełnia, sąd nie powinien uwzględniać roszczenia¹³⁰. Podobnie ma się kwestia w przypadku partii politycznych, które mimo działania w interesie publicznym, nie mogą być wskazanym „celem społecznym”¹³¹. Ponadto należy zgodzić się ze stwierdzeniem Krzysztofa Mularskiego, że „nie wydaje się dopuszczalne zasądzenie sumy pieniężnej na cel rażąco niezgodny z najważniejszymi („konstytutywnymi” dla jego osobowości) założeniami światopoglądowymi (ontologicznymi, epistemicznymi, moralnymi) podmiotu odpowiedzialnego za wyrządzoną krzywdę”¹³². Polski ustawodawca przewidział taki sposób naprawienia szkody niemajątkowej, ponieważ w niektórych sytuacjach jest on znacznie adekwatniejszy niż przyznanie sumy pieniężnej na rzecz poszkodowanego¹³³.

¹²⁶ Zob. J. Matys, *Charakter prawny roszczenia...*, s. 472.

¹²⁷ Zob. ibidem, s. 474; por. R. Strugała, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, art. 448, Nb 20.

¹²⁸ Por. uchwała SN(7) z 9.09.2008 r., *III CZP 31/08*, OSNC 2009, nr 3, poz. 36.

¹²⁹ Zob. J. Matys..., s. 472; por. R. Strugała, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, art. 448, Nb 20.

¹³⁰ Ibidem, art. 448, Nb 19.

¹³¹ P. Sobolewski, op. cit., art. 448, Nb 19.

¹³² Zob. K. Mularski, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz do art. 353–626*, t. II, red. M. Gutowski, Warszawa 2022, art. 448, Nb 31.

¹³³ Ibidem, art. 448, Nb 28; wyrok SN z 6.03.2019 r., *I CSK 88/18*.

6.4. Oznaczenie rozmiaru świadczenia należnego z tytułu naruszenia wartości niemajątkowych

Kompensacyjność zadośćuczynienia, a nie jego represyjność¹³⁴, sprawia, że nie może być ono zbyt wysokie, gdyż mogłoby doprowadzić do nadmiernego „ukarania” podmiotu odpowiedzialnego za naruszenie dóbr niemajątkowych oraz do bezpodstawnego wzbogacenia się poszkodowanego¹³⁵. Jednocześnie skoro celem naprawienia szkody niemajątkowej jest przede wszystkim wyrównanie krzywdy, zadośćuczynienie nie może mieć jedynie znaczenia symbolicznego¹³⁶, lecz powinno stanowić realnie odczuwalną dla poszkodowanego kwotę¹³⁷. Innymi słowy w doktrynie i judykaturze przyjmuje się, że o wysokości zadośćuczynienia decyduje rozmiar szkody niemajątkowej¹³⁸. Takie same kryteria stosuje się do określenia wysokości sumy pieniężnej na wskazany przez poszkodowanego cel społeczny¹³⁹. Taka koncepcja nie powinna budzić wątpliwości – jest ona w pełni uzasadniona na tle całej odpowiedzialności odszkodowawczej.

Krzywda ma charakter niewymierny – nie da się jej precyzyjnie określić w pieniądzu ani zastosować do niej mickiewiczowskiego „szkiełka i oka”. Dlatego też określenie wysokości przyznanego zadośćuczynienia (i sumy pieniężnej na cel społeczny) jest skomplikowane. Nie może „być ustalone w sposób ścisły”¹⁴⁰ i co do zasady pozostawione jest uznaniu sędziowskiemu¹⁴¹ (dyskrecjonalna władza sędziowska). Zadośćuczynienie ma za zadanie przyznać poszkodowanemu „zadowolenie, wyrównujące mniej więcej doznaną przykrość”¹⁴².

---

¹³⁴ Por. A. Kędzierska-Cieślak, op. cit., s. 47; A. Szpunar, *Ustalenie odszkodowania...*, s. 162; W. Czachórski, *Zasady i funkcje...*, s. 62; T. Dybowski, op. cit., s. 210; Z. Radwański, A. Olejniczak, J. Grykiel, op. cit., Nb 249; M. Kaliński, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, Nb 237.

¹³⁵ Por. A. Szpunar, *Ustalenie odszkodowania...*, s. 165; wyrok SN z 18.11.2021 r., V CSKP 85/21, OSNC 2022, nr 11, poz. 112.

¹³⁶ Por. wyrok SN z 27.04.2023 r., II NSNc 83/23; wyrok SN z 21.02.2020 r., I CSK 565/18, OSNC 2020, nr 12, poz. 105; wyrok SN z 17.04.2023 r., II CSKP 1036/22; B. Bładowski, A. Gola, op. cit., s. 77.

¹³⁷ Por. A. Szpunar, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową*, Bydgoszcz 1999, s. 80.

¹³⁸ Por. idem, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową w kodeksie cywilnym*, „PiP” 1965, nr 3, s. 367; D. Piasecka, op. cit., s. 61; Z. Radwański, A. Olejniczak, J. Grykiel, op. cit., Nb 663.

¹³⁹ Por. J. Matys, *Charakter prawny roszczenia...*, s. 471.

¹⁴⁰ Zob. wyrok SN z 12.01.2023 r., II CSKP 526/22.

¹⁴¹ Por. postanowienie SN z 11.10.2024 r., I CSK 2609/23; wyrok SN z 24.10.2024 r., II CSKP 1312/22.

¹⁴² Zob. R. Longchamps de Brier, *Polskie prawo cywilne. Zobowiązania...*, s. 295; Z. Radwański, op. cit., s. 183; J. Panowicz- Lipska, *Majątkowa ochrona dóbr...*, s. 132; A. Szpunar, *Ustalenie odszkodowania...*, s. 159; wyrok SN z 9.11.2007 r., V CSK 245/07, OSNC-ZD 2008, nr 4, poz. 95; wyrok SN z 27.04.2023 r., II NSNc 83/23.

W polskim systemie prawnym ustawodawca nie określa, jaka powinna być wysokość zadośćuczynienia. Posłużył się jedynie pojęciem „odpowiedniej sumy”, czyli klauzulą generalną, pozostawiając sądom swobodę decyzyjną, ale nie dowolność¹⁴³. Nie dysponujemy jednolitym dla wszystkich sądów katalogiem okoliczności, które powinny być rozpatrywane przez sądy przy ocenie wysokości szkody, a w konsekwencji także świadczenia zmierzającego do jej naprawienia¹⁴⁴. Zazwyczaj uznaje się jednak, że zadośćuczynienie powinno mieć charakter umiarkowany¹⁴⁵.

Nie istnieją również standaryzowane tabele wprost określające, jakie kwoty powinny być przyznawane za poszczególne naruszenia poszczególnym typom osób poszkodowanych. Sądy powinny w pierwszej kolejności brać pod uwagę kryteria obiektywne, a dopiero w kolejnym kroku rozpatrywać indywidualne właściwości poszkodowanego¹⁴⁶. Pojęcie „odpowiedniej sumy” będzie mogło oznaczać inną wysokość w zależności od tego, czy odnosi się do zadośćuczynienia, czy sumy pieniężnej na wskazany przez poszkodowanego cel społeczny¹⁴⁷. Będzie także zależało od okoliczności konkretnej sprawy¹⁴⁸.

Wypracowane zostały jednak szczegółowe kryteria służące konkretyzacji należnej poszkodowanemu sumy pieniężnej. Do czynników wpływających na ustalenie wysokości zadośćuczynienia, a w mniejszym stopniu także sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny, należą:

- 1) wiek poszkodowanego¹⁴⁹,
- 2) stopień i czas trwania cierpień fizycznych i psychicznych¹⁵⁰,
- 3) trwałość następstw uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia i rozmiar niepełnosprawności¹⁵¹,
- 4) indywidualne cechy poszkodowanego¹⁵²,

---

¹⁴³ Por. M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie pieniężne...*, s. 126.

¹⁴⁴ Por. KNE, *Informacja dotycząca wyników prac forum zadośćuczynień*, Urząd Nadzoru Finansowego, Warszawa 2017, s. 5.

¹⁴⁵ Por. A. Szpunar, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową w kodeksie cywilnym*, „PiP” 1965, nr 3, s. 368.

¹⁴⁶ Por. J. Jastrzębski, op. cit., s. 44; wyrok SA w Krakowie z 10.04.2019 r., *I ACa 539/18*.

¹⁴⁷ Odmiennie M. Wild, *Przesłanki zadośćuczynienia pieniężnego za krzywdę w praktyce sądowej*, Warszawa 2010, s. 6–7.

¹⁴⁸ Por. uchwała SN z 11.04.2019 r., *III CZP 105/18*, OSNC 2020, nr 2, poz. 18; wyrok SN z 12.01.2023 r., *II CSKP 526/22*.

¹⁴⁹ M.in. wyrok SN z 28.08.1972 r., *II CR 259/72*; wyrok SA w Poznaniu z 12.12.2018 r., *I ACa 191/18*.

¹⁵⁰ M.in. wyrok SN z 12.04.1972 r., *II CR 57/72*, OSNC 1972, nr 10, poz. 183; wyrok SN z 26.03.2015 r., *V CSK 317/14*.

¹⁵¹ M.in. wyrok SN z 10.06.1999 r., *II UKN 681/98*, OSNP 2000, nr 16, poz. 626.

¹⁵² M.in. wyrok SN z 13.12.2007 r., *I CSK 384/07*.

- 5) szanse na przyszłość¹⁵³,
- 6) rodzaj naruszonego dobra i stopień winy podmiotu odpowiedzialnego¹⁵⁴,
- 7) poczucie nieprzydatności społecznej i bezradność życiowa¹⁵⁵.

W literaturze i orzecznictwie przyjmuje się następujące zasady ogólne dotyczące obniżenia wysokości przyznanego zadośćuczynienia. Przypadki, w których uzasadnione będzie jego obniżenie, to w szczególności:

- 1) znikomy wymiar krzywdy¹⁵⁶,
- 2) zreflektowanie się przez podmiot odpowiedzialny i dobrowolne podjęcie przez niego starań na rzecz zrehabilitowania tej krzywdy¹⁵⁷,
- 3) nikły udział kauzalny zachowania podmiotu odpowiedzialnego w wywołaniu szkody niemajątkowej¹⁵⁸.

Obowiązek naprawienia szkody niemajątkowej ulega odpowiedniemu zmniejszeniu również w przypadku przyczynienia się poszkodowanego do powstania lub zwiększenia szkody (art. 362 k.c.)¹⁵⁹. Należy jednak pamiętać, że „nie ma znaku równości pomiędzy stopniem przyczynienia się a zakresem obniżenia odszkodowania”¹⁶⁰. Z natury rzeczy obniżenie (podobnie jak określenie wysokości świadczenia) nie może nastąpić w sposób dokładny i precyzyjny¹⁶¹. Jako przykład przyczynienia się w można podać, w przypadku art. 446 § 4 k.c. (dotyczącego spraw o zadośćuczynienie za krzywdę spowodowaną śmiercią osoby najbliższej), sytuacje, gdy:

zmarły nie zapiął pasów bezpieczeństwa, zmarły był pod wpływem alkoholu/narkotyków itp., kierowca, z którym podróżował zmarły, był pod wpływem alkoholu/narkotyków itp., zmarły naruszył inne zasady bezpieczeństwa w ruchu drogowym, zmarły naruszył zasady bhp, opiekun małoletniego przyczynił się do jego śmierci przez niewłaściwy nadzór¹⁶².

¹⁵³ M.in. wyrok SA w Warszawie z 23.11.2012 r., *VI ACa 691/12*.

¹⁵⁴ M.in. wyrok SN z 16.04.2002 r., *V CKN 1010/00*, OSNC 2003, nr 4, poz. 56; wyrok SA w Krakowie z 24.01.2018 r., *I ACa 1149/17*.

¹⁵⁵ M.in. postanowienie SN z 5.04.2023 r., *II PSK 51/22*; por. B. Bładowski, A. Gola, op. cit., s. 77.

¹⁵⁶ M.in. wyrok SN z 5.05.2021 r., *I NSNc 156/20*, OSNKN 2021, nr 4, poz. 29.

¹⁵⁷ M.in. wyrok SN z 23.01.1974 r., *II CR 763/73*, OSP 1975, nr 7-8, poz. 171.

¹⁵⁸ Por. wyrok SN z 26.04.2023 r., *II NSNc 68/23*.

¹⁵⁹ Tak już R. Longchamps de Bérier, *Polskie prawo cywilne. Zobowiązania...*, s. 287; por. uchwała SN z 11.04.2019 r., *III CZP 105/18*, OSNC 2020, nr 2, poz. 18; por. wyrok SN z 22.11.2017 r., *IV CSK 8/17*.

¹⁶⁰ Zob. uchwała SN z 11.04.2019 r., *III CZP 105/18*, OSNC 2020, nr 2, poz. 18.

¹⁶¹ Por. A. Szpunar, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową*, Bydgoszcz 1999, s. 155.

¹⁶² Zob. *Standaryzacja zadośćuczynień*, <https://www.kssip.gov.pl/node/9003> (dostęp: 18.2.2025).

Kwestią odrębną przy oznaczaniu rozmiaru świadczenia odszkodowawczego przez sąd jest uwzględnienie wpływu stopy życiowej poszkodowanego na wysokość zadośćuczynienia. Przeważa pogląd, zgodnie z którym stopa życiowa poszkodowanego nie powinna mieć wpływu na wysokość zadośćuczynienia przyznanego zarówno bezpośrednio, jak i pośrednio poszkodowanemu¹⁶³. W opozycji do niego wyrażany jest jednak pogląd mniejszościowy, zgodnie z którym stopę życiową poszkodowanego należy uznawać za czynnik wpływający na wysokość zadośćuczynienia¹⁶⁴. Takie podejście jest jednak sprzeczne z zasadą równości wobec prawa wyrażoną w art. 32 Konstytucji RP. Oczywiście jest, że status materialny poszkodowanego nie może definiować tego, jak bardzo cierpi on w wyniku zdarzenia szkodzącego. Na marginesie można wskazać stanowisko pośrednie, według którego kryterium stopy życiowej społeczeństwa i poszkodowanego powinno być stosowane w sposób pośredni, uzupełniający „zaś podstawowe znaczenie powinno się przypisać rozmiarowi krzywdy i funkcji kompensacyjnej zadośćuczynienia”¹⁶⁵.

6.5. Standaryzacja świadczenia należnego z tytułu naruszenia wartości niemajątkowych

Ze względu na to, że ustawodawca posługuje się terminem „odpowiedniej sumy pieniężnej”, pojawiają się postulaty wprowadzenia standaryzacji zadośćuczynień, co mogłoby ustabilizować te świadczenia i zapewnić przewidywalność ich wysokości¹⁶⁶. Taka koncepcja rozwija się już w państwach takich jak Francja i Hiszpania, których systemy prawne będą przedmiotem rozważań w dalszych rozdziałach niniejszej monografii.

W Polsce jednym z pierwszych przedsięwzięć dotyczących tej problematyki był projekt przygotowany w 2017 roku przez Komisję Nadzoru Finansowego. Jest to projekt „rozwiązań legislacyjnych pozwalających w sposób systemowy uregulować kwestię ustalania wysokości kwot zadośćuczynienia z tytułu szkody niemajątkowej i ich wypłaty przez zakłady ubezpieczeń w związku z ubez-

---

¹⁶³ Por. wyrok SN z 17.09.2010 r., II CSK 94/10, OSNC 2011, nr 4, poz. 44; wyrok SN z 08.08.2012 r., I CSK 2/12; wyrok SN z 28.07.2017 r., II CSK 311/16; wyrok SN z 14.04.2021 r., I KK 207/20.

¹⁶⁴ Por. wyrok SN z 29.05.2008 r., II CSK 78/08.

¹⁶⁵ J. Matys, *Wysokość zadośćuczynienia a stopa życiowa społeczeństwa – glosa do IV CSK 80/05*, „MoP” 2008, nr 2, s. 100; por. wyrok SN z 10.03.2006 r., IV CSK 80/05, OSNC 2006, nr 10, poz. 175.

¹⁶⁶ KNE, *Informacja dotycząca wyników...*, s. 4.

pieczeniem OC posiadaczy pojazdów mechanicznych”¹⁶⁷. Po przeprowadzeniu analiz wyroków opracowano tabelę odzwierciedlającą uśrednioną kwotę zadośćuczynienia przyznawaną osobom najbliższym w związku ze śmiercią bezpośrednio poszkodowanego – posiadacza pojazdu mechanicznego¹⁶⁸. Na podstawie tej tabeli można zauważyć, że na wysokość wypłacanego zadośćuczynienia wpływają takie czynniki, jak: 1) wiek osoby najbliższej oraz bezpośrednio poszkodowanego, 2) śmierć obojga rodziców, prowadzenie wspólnego gospodarstwa domowego, 3) a nawet okoliczność bycia jedynakiem. Najwyższe kwoty otrzymywali rodzice jedynaka w wieku poniżej osiemnastu lat, a najniższe – wnukowie.

W ostatnim czasie próby standaryzacji świadczenia należnego z tytułu naruszenia wartości niemajątkowych podjęła się Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury. W 2023 roku zrealizowany został projekt badawczy pn. „Standaryzacja wysokości zadośćuczynień za krzywdę spowodowaną śmiercią osoby najbliższej (art. 446 § 4 k.c.)”¹⁶⁹, którego głównym celem było „opracowanie narzędzia informatycznego, które – po wprowadzeniu podstawowych parametrów sprawy – dawałoby informację o wysokości zadośćuczynienia zasądzanego w podobnych przypadkach przez sądy”¹⁷⁰.

Jednym z parametrów koniecznych do rozważenia przez sądy przy rozstrzyganiu tego typu spraw jest to, kim był zmarły dla powoda – najbliższego członka rodziny. KSSiP szeroko interpretuje to pojęcie, gdyż w wypracowanym narzędziu¹⁷¹ pojawia się możliwość wyboru, poza takimi osobami jak dzieci, rodzeństwo, rodzice czy małżonek, również mniej oczywistych – takich jak bratanek, córka konkubiny, konkubent i konkubina, konkubent matki, kuzyni oraz narzeczona. Eugeniusz Jarra już w 1935 roku trafnie, choć dość patetycznie, wskazywał, że pojęcie najbliższych członków rodziny zmarłego dotyczy „najbliższych nie generacją, lecz duszą i sercem”¹⁷².

---

¹⁶⁷ Ibidem, s. 5.

¹⁶⁸ Tabela pochodzi z: ibidem, s. 15.

¹⁶⁹ KSSiP, *Standaryzacja wysokości zadośćuczynień za krzywdę*, <https://www.kSSIP.gov.pl/node/8256> (dostęp: 18.2.2025); por. szerzej A. Pyrżyńska, F. Farine, A. Strózik, *Standaryzacja zadośćuczynienia za śmierć osoby bliskiej – ocena polskiej regulacji z perspektywy komparatystycznej*, [w:] *Zadośćuczynienie z tytułu śmierci osoby najbliższej. Praktyka i standaryzacja*, red. P. Zdanikowski, Warszawa 2024, passim.

¹⁷⁰ KSSiP, *Standaryzacja wysokości zadośćuczynień za krzywdę*, <https://www.kSSIP.gov.pl/node/8256> (dostęp: 18.2.2025).

¹⁷¹ Ibidem; por. I. Nakielska, [w:] *Prawo rodzinne*, red. D. Wetoszka, Warszawa 2022, s. 47–48.

¹⁷² Zob. E. Jarra, op. cit., s. 54.

7. Ochrona wartości niemajątkowych poza systemem odpowiedzialności odszkodowawczej – wzmianka

Wartości niemajątkowe chronione są przede wszystkim w systemie odpowiedzialności odszkodowawczej, jednakże w niektórych przypadkach podlegają ochronie również poza nim.

W pierwszej kolejności należy wskazać, że w Kodeksie cywilnym uregulowano niemajątkowe środki ochrony dóbr osobistych, które nie przynależą do systemu odpowiedzialności odszkodowawczej, lecz stanowią istotny instrument ochrony dóbr osobistych w polskim systemie prawnym. Zgodnie z art. 24 § 1 k.c. ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne. W razie dokonanego naruszenia może on także żądać, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności ażeby złożyła oświadczenie odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie.

Zatem przesłanką dochodzenia roszczeń niemajątkowych jest nie tylko naruszenie, ale również bezprawne zagrożenie naruszeniem dobra osobistego, co sprawia, że przepis ten pełni funkcję prewencyjną (ochronną)¹⁷³. W powództwie o ustalenie, o zaniechanie, o usunięcie skutków naruszeń ten, czyje dobro osobiste zostało zagrożone lub naruszone, musi wskazać, które dobro osobiste zostało naruszone lub zagrożone, a kryteria oceny tegoż naruszenia muszą być obiektywne¹⁷⁴. Dodatkowo należy pamiętać, że zgodnie z art. 43 k.c. przepisy o ochronie dóbr osobistych osób fizycznych stosuje się odpowiednio do osób prawnych (oraz jednostek organizacyjnych z art. 33¹ k.c.).

Dalej wskazać należy, że ochrona wartości niemajątkowych poza systemem odpowiedzialności odszkodowawczej jest regulowana również w ustawach szczególnych, w tym w obszarze ochrony zdrowia. Przykładem mogą być świadczenia kompensacyjne z ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta, które zmierzają do kompensacji szkód wynikających ze zdarzeń medycznych. Przysługują one pacjentowi w przypadku zdarzeń medycznych enumeratywnie wyliczonych w tejże ustawie (art. 3 ust. 1 pkt 11 lit. a i b u.p.p.). Ustawodawca zmniejszył luz decyzyjny Rzecznika Praw Pacjenta w kwestii przyznawanych kwot, gdyż zgodnie z art. 67s ust. 1,

¹⁷³ Por. N. Skiba, [w:] *Dobra osobiste*, red. I. Lewandowska-Malec, Warszawa 2017, s. 224.

¹⁷⁴ Por. A. Szpunar, *Ochrona dóbr osobistych...*, s. 235; J. Panowicz-Lipska, [w:] *Kodeks cywilny, t. 1, Komentarz. Art. 1–352*, red. M. Gutowski, wyd. 3, Warszawa 2021, art. 24, Nb 6; N. Skiba, op. cit., s. 224; postanowienie SN z 11.12.2020 r., II CSK 347/20; postanowienie SN z 12.08.2022 r., I CSK 2319/22.

wysokość świadczenia kompensacyjnego dla pacjenta, który doznał uszkodzenia ciała lub rozstroju albo uległ zakażeniu, to od 2 000 do 200 000 złotych. Natomiast osoba bliska zmarłego pacjenta, która wystąpiła z wnioskiem, może otrzymać od 20 000 złotych do 100 000 złotych¹⁷⁵.

W art. 67s ust. 5 u.p.p. zawarto delegację ustawową dla ministra właściwego do spraw zdrowia do wydania rozporządzenia wykonawczego do ustawy, które ma określać sposób ustalania wysokości świadczenia kompensacyjnego. W rozporządzeniu tym¹⁷⁶, określono, że na wysokość świadczenia kompensacyjnego składa się suma kwot odpowiadających charakterowi następstw zdrowotnych oraz stopniowi dolegliwości w zakresie: 1) uszczerbku na zdrowiu (§ 2), 2) uciążliwości leczenia (§ 3), 3) pogorszenia jakości życia (§ 4). Rozporządzenie określa także wysokość świadczenia kompensacyjnego w przypadku śmierci pacjenta (§ 5).

Podobnie ustawa o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych wśród ludzi przewiduje świadczenie kompensacyjne w przypadku, gdy w wyniku określonego szczepienia u osoby, u której zostało ono przeprowadzone, wystąpiły w ciągu pięciu lat od dnia podania szczepionki albo szczepionek określone działania niepożądane (art. 17a ust. 1 u.z.z.z.). Takie świadczenia kompensacyjne nie stanowią zadośćuczynienia w rozumieniu prawa cywilnego i pozostają poza systemem odpowiedzialności odszkodowawczej. Stanowią jednak środki ochrony wartości niemajątkowych.

8. Podstawowe przypadki szkody niemajątkowej i jej naprawienia w polskim systemie prawnym

8.1. Uwagi ogólne

Szkoda niemajątkowa może być wyrządzona wskutek naruszenia dóbr osobistych albo może być wyrządzona naruszeniem innych wartości o charakterze niemajątkowym, niebędących dobrami osobistymi. W wyniku niekonsekwencji terminologicznej ustawodawcy, o której była już mowa w toku niniejszego wywodu, mają miejsce również przypadki sporne, co do których występują wątpliwości w zakresie ich kwalifikacji do jednej z dwóch wyżej wymienionych grup. Właśnie według takiego klucza zostaną omówione poszczególne przypadki szkody niemajątkowej i jej naprawienie w polskim systemie prawnym.

¹⁷⁵ RPP, *Kiedy i komu przysługuje świadczenie*, <https://bit.ly/4gNKPvD> (dostęp: 18.2.2025).

¹⁷⁶ Zob. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z 10 czerwca 2024 r. w sprawie sposobu ustalania wysokości świadczenia kompensacyjnego z tytułu zakażenia biologicznym czynnikiem chorobotwórczym, uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia albo śmierci pacjenta (Dz. U. poz. 883).

8.2. Szkoda niemajątkowa wyrządzona naruszeniem dóbr osobistych i jej naprawienie

8.2.1. Uwagi ogólne

Problematyka szkody niemajątkowej wyrządzonej naruszeniem dóbr osobistych została zawarta w art. 448 i 445 k.c. oraz art. 94³ k.p. W każdym z tych trzech przepisów ustawodawca chroni dobra osobiste człowieka, choć nie każde naruszenie prawa podmiotowego na dobru osobistym będzie się zawsze wiązało z powstaniem szkody niemajątkowej¹⁷⁷. Jak stwierdził Sąd Najwyższy,

prawo podmiotowe („prawo do...”) nie stanowi przedmiotu ochrony, lecz jej instrument, środek, przy wykorzystaniu którego lub z powołaniem się na który może być realizowana wartość będąca dobrem osobistym, a zatem owym przedmiotem ochrony¹⁷⁸.

W przepisie art. 445 k.c. chronione jest zdrowie, wolność i wolność (integralność) seksualna, a w art. 94³ k.p. – tylko zdrowie. Natomiast przepis art. 448 k.c. jest przepisem ogólnym w stosunku do pozostałych przepisów i rozszerza ochronę na wszystkie dobra osobiste¹⁷⁹. Dla uporządkowania wywodu przypadki te zostaną omówione odrębnie.

8.2.2. Pojęcie dóbr osobistych

Aby właściwie zrozumieć podział na szkodę niemajątkową wyrządzoną naruszeniem dóbr osobistych oraz wyrządzoną naruszeniem innych wartości o charakterze niemajątkowym, niebędących dobrami osobistymi, należy w pierwszej kolejności określić, czym są dobra osobiste. Nie zostały one zdefiniowane w polskim systemie prawnym.

Zgodnie z art. 23 k.c. są to: zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska oraz takie dobra osobiste, które zostały „odkryte” przez doktrynę i orzecznictwo. Wskazany przepis nie zamyka bowiem katalogu dóbr osobistych. Pojęcie „odkrywania” dóbr osobistych oznacza, że „prawodawca i judykatura rozpoznają istniejące dobra osobiste, ale ich nie kreują”¹⁸⁰.

¹⁷⁷ Por. J. Jastrzębski, op. cit., s. 40.

¹⁷⁸ Zob. wyrok SN z 12.04.2024 r., II CSKP 1873/22, OSNC-ZD 2024, nr 4, poz. 42.

¹⁷⁹ Por. J. Panowicz-Lipska, *Majątkowa ochrona dóbr...*, s. 126; A. Szpunar, *Ochrona dóbr osobistych...*, s. 206; Z. Radwański, A. Olejniczak, J. Grykiel, op. cit., Nb 660.

¹⁸⁰ Zob. P. Machnikowski, op. cit., art. 23, Nb 2.

Dobra osobiste są ściśle związane z człowiekiem oraz jego naturą¹⁸¹. Są to wartości niemajątkowe¹⁸² przysługujące człowiekowi od chwili narodzin¹⁸³ aż do śmierci. Ich ochrona realizowana jest przez konstrukcję praw podmiotowych, które odpowiadają poszczególnym dobrom osobistym¹⁸⁴. Są to prawa podmiotowe skuteczne *erga omnes*¹⁸⁵, niemajątkowe¹⁸⁶, niezbywalne¹⁸⁷ oraz niedziedziczne¹⁸⁸.

Definicja dóbr osobistych zmieniała się na przestrzeni lat¹⁸⁹. Pojęcie dóbr osobistych człowieka, jako pojęcie dynamiczne¹⁹⁰, ulega stopniowemu rozszerzeniu. Obecnie odchodzi się od koncepcji, zgodnie z którą dobra osobiste muszą być immanentnie związane z człowiekiem. Postulowana jest także koncepcja, według której dobra osobiste przysługują człowiekowi również przed narodzinami (łac. *nasciturus*)¹⁹¹ oraz po śmierci¹⁹².

---

¹⁸¹ Por. S. Grzybowski, *Ochrona dóbr osobistych...*, s. 18; W. Czachórski, *Dobra osobiste i ich ochrona...*, s. 13; uchwała SN z 19.11.2010 r., III CZP 79/10, OSNC 2011, nr 4, poz. 41.

¹⁸² Por. Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne – część ogólna*, 2023, Nb 372; J. S. Piątkowski, op. cit., s. 20.

¹⁸³ Por. A. Klimkiewicz, op. cit., s. 295.

¹⁸⁴ Por. J. Panowicz-Lipska, *Majątkowa ochrona dóbr...*, s. 6–7; A. Szpunar, *Ochrona dóbr osobistych...*, s. 96; J. S. Piątkowski, op. cit., s. 37 i n.; W. Czachórski, *Dobra osobiste i ich ochrona...*, s. 14; A. Szpunar, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową*, Bydgoszcz 1999, s. 87 i n.; Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne – część ogólna*, 2023, Nb 392; A. Puchała, [w:] *Dobra osobiste*, red. I. Lewandowska-Malec, Warszawa 2017, s. 33; A. Klimkiewicz, op. cit., s. 295; P. Machnikowski, op. cit., art. 23, Nb 8.

¹⁸⁵ Por. S. Grzybowski, *Ochrona dóbr osobistych...*, s. 19; A. Puchała, op. cit., s. 29.

¹⁸⁶ Por. W. Czachórski, *Dobra osobiste i ich ochrona...*, s. 20–21; wyrok SN z 26.10.2001 r., V CKN 195/01.

¹⁸⁷ Por. ibidem.

¹⁸⁸ Por. B. Janiszewska, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t.1, red. J. Gudowski, Warszawa 2021, art. 23; wyrok SA w Lublinie z 5.04.1991 r., I ACr 50/91, OSA 1991, nr 3, poz. 15.

¹⁸⁹ Por. S. Grzybowski, *Ochrona dóbr osobistych...*, s. 78; J. Panowicz-Lipska, *Majątkowa ochrona dóbr...*, s. 29; wyrok SN z 10.06.1977 r., II CR 187/77; S. Grzybowski, [w:] *System Prawa Cywilnego. Część ogólna*, t. 1, red. S. Grzybowski, Wrocław 1985, s. 297.

¹⁹⁰ Por. wyrok SN z 23.02.2022 r., II CSKP 232/22, OSNC 2023, nr 1, poz. 7; wyrok SA w Białymstoku z 13.05.2022 r., I ACa 641/21.

¹⁹¹ Por. wyrok SA w Warszawie z 15.09.2017 r., I ACa 1027/16, OSA 2018 nr 6, poz. 20; M. Banyk, *Status prawny dziecka poczętego na tle jego prawa do ochrony życia i zdrowia, wynagradzania szkód doznanych przed urodzeniem oraz ochrony dóbr osobistych jego matki*, Koło Naukowe Prawa Cywilnego „Usus Iuris”, WPiA UAM, Poznań 2014, s. 29.

¹⁹² Por. J. Mazurkiewicz, *Non omnis moriar. Ochrona dóbr osobistych zmarłego w prawie polskim*, Wrocław 2010, s. 25 i n.

W przeszłości w doktrynie istniał spór pomiędzy zwolennikami ujęcia subiektywistycznego¹⁹³ i obiektywistycznego¹⁹⁴ dóbr osobistych i ich naruszenia. Dziś jednak powszechnie przyjmuje się, że ocena, czy dobro osobiste przysługuje oraz czy doszło do jego naruszenia, zależy od kryteriów obiektywnych¹⁹⁵. W związku z obiektywistycznym ujęciem dóbr osobistych należy pamiętać, że „ochrona przysługuje także osobom, które nie mogą zrozumieć znaczenia działania naruszającego. I to w razie naruszenia każdego dobra osobistego, nie tylko zdrowia i życia”¹⁹⁶.

Katalog z art. 23 k.c. jest katalogiem otwartym i podlega zmianom w czasie¹⁹⁷. Zatem judykatura i doktryna z biegiem lat odkrywają nowe dobra osobiste. Wśród nich należy wymienić życie¹⁹⁸ (będące źródłem pozostałych dóbr osobistych), kult pamięci osoby zmarłej¹⁹⁹, stan cywilny²⁰⁰, poczucie przynależności do danej płci²⁰¹ oraz prywatność²⁰².

Jedną z najbardziej kontrowersyjnych kwestii związanych z rozszerzaniem katalogu dóbr osobistych człowieka jest problem uznania więzi, w szczególno-

¹⁹³ Por. S. Grzybowski, *Ochrona dóbr osobistych...*, s. 76 i n., 162.

¹⁹⁴ Por. J. Panowicz-Lipska, *Majątkowa ochrona dóbr...*, s. 30; A. Szpunar, *Ochrona dóbr osobistych...*, s. 107; J. S. Piąkowski, op. cit., s. 21 i n.; A. Szpunar, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową*, Bydgoszcz 1999, s. 90 i n.; J. Jastrzębski, op. cit., s. 36; M. Pazdan, [w:] *System Prawa Prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna*, t. 1, red. M. Safjan, wyd. 2, Warszawa 2012, s. 1233–1234; D. Piasecka, op. cit., s. 66; Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne – część ogólna*, wyd. 12, Warszawa 2023, Nb 372; A. Sylwestrzak, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, LEX/el. 2023, art. 23, pkt 1; P. Machnikowski, op. cit., art. 23, Nb 2.

¹⁹⁵ Por. A. Szpunar, *Ochrona dóbr osobistych...*, s. 235; idem, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową*, Bydgoszcz 1999, s. 89 i n.; J. Panowicz-Lipska, *Kodeks cywilny...*, art. 24, Nb 6; M. Kosiór, [w:] *Dobra osobiste*, red. I. Lewandowska-Malec, Warszawa 2017, s. 219; postanowienie SN z 11.12.2020 r., II CSK 347/20; postanowienie SN z 12.08.2022 r., I CSK 2319/22; Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne – część ogólna...*, Nb 372; wyrok SA w Poznaniu z 5.07.2022 r., I ACa 948/21; wyrok SN z 7.02.2023 r., II NSNc 71/23; wyrok SN z 23.06.2023 r., II CSKP 1988/22.

¹⁹⁶ Zob. D. Piasecka, op. cit., s. 66; por. A. Szpunar, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową*, Bydgoszcz 1999, s. 164; wyrok SN z 24.03.2011 r., I CSK 389/10, OSNC-ZD 2012, nr 1, poz. 22.

¹⁹⁷ Por. J.S. Piąkowski, op. cit., s. 30 i n.; A. Szpunar, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową*, Bydgoszcz 1999, s. 84; uchwała SN(7) z 16.07.1993 r., I PZP 28/93, OSNC 1994, nr 1, poz. 2; P. Pogłódek, P., *Majątkowa ochrona dóbr osobistych w Kodeksie cywilnym – cz. I, „MoP”* 2004, nr 13, s. 605; P. Szczepanek, [w:] *Dobra osobiste*, red. I. Lewandowska-Malec, Warszawa 2017, s. 89; Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne – część ogólna...*, Nb 374.

¹⁹⁸ Zob. np. wyrok SA w Katowicach z 12.02.2004 r., II AKa 15/04, OSA 2005, nr 1, poz. 1.

¹⁹⁹ Por. wyrok SN z 12.07.1968 r., I CR 252/68, OSNC 1970, nr 1, poz. 18; wyrok SN z 20.09.2007 r., II CSK 237/07, OSNC-ZD 2008, nr 3, poz. 71; wyrok SA w Warszawie z 2.08.2021 r., V ACa 226/21.

²⁰⁰ Por. wyrok SN z 27.07.2021 r., I NSNc 131/20, OSNKN 2021, nr 4, poz. 31; P. Szczepanek, op. cit., s. 90–91.

²⁰¹ Por. postanowienie SN z 22.03.1991 r., III CRN 28/91.

²⁰² Por. wyrok SN z 04.04.2014 r., II CSK 407/13, OSNC 2015 nr 4, poz. 47, s. 4.

ści więzi rodzinnej, za dobro osobiste. Obecnie wydaje się, że więź rodzinna została uznana wprost za dobro osobiste przez ustawodawcę, który wprowadził do Kodeksu cywilnego przepis art. 446² k.c., dla którego wykładni nie jest istotne, czy więź rodzinna zostanie uznana za dobro osobiste²⁰³ czy też nie²⁰⁴. Ponadto znowelizowany art. 448 k.c., którego obecny § 2 stanowi, że w przypadkach określonych w art. 445 § 1 i 2 oraz art. 446² ten, czyje dobro osobiste zostało naruszone, może obok zadośćuczynienia pieniężnego żądać zasądzenia odpowiedniej sumy na wskazany przez niego cel społeczny. Zatem z literalnego brzmienia tego przepisu można wnioskować, że „więź rodzinna” w rozumieniu art. 446² k.c., tj. jako „silne i trwałe więzi emocjonalne”²⁰⁵, została przez ustawodawcę wprost uznana za dobro osobiste²⁰⁶. Warto zauważyć, że ustawodawca nie znalazł tu miejsca na odesłanie do art. 446 § 4 k.c., który również chroni więź rodzinną²⁰⁷, ze względu na brak możliwości kumulacji roszczeń najbliższego członka rodziny w przypadku śmierci bezpośrednio poszkodowanego.

Jeszcze przed dodaniem art. 446² k.c. oraz nowelizacją art. 448 § 1 k.c., w orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmowano – choć nie była to linia utrwalona – że więź rodzinna ma walor dobra osobistego: „więź bliskości, powiązana z więzią emocjonalną, stanowi dobro osobiste i przedmiot ochrony jako immanentnie związana z człowieczeństwem, obejmująca psychiczną i fizyczną integralność człowieka, osobista i niezbywalna wartość, której emanacją jest prawo do pozostawania w bliskości z osobami najbliższymi we wszystkich aspektach tej więzi”²⁰⁸, „ochronie jako dobro osobiste podlega nie tyle relacja, co pewien będący następstwem jej powstania – w efekcie działań realizujących podstawowe potrzeby człowieka – wartość w postaci statusu człowieka jako rodzica (dziecka)”²⁰⁹. Ponadto Sąd Najwyższy uznał, że „skoro

²⁰³ Por. uchwała SN (7) z 27.03.2018 r., III CZP 36/17, OSNC 2018, nr 11, poz. 103; uchwała SN (7) z 27.03.2018 r., III CZP 69/17, OSNC 2018, nr 11, poz. 104; uchwała SN(7) z 27.03.2018 r., III CZP 60/17, OSNC 2018, nr 9, poz. 83, wyrok SN z 13.04.2023 r., II CSKP 991/22.

²⁰⁴ Odmienne A. Biały, *Rozwiązanie czy puszka Pandory? Naruszenie więzi rodzinnej spowodowane ciężkim i trwałym uszkodzeniem ciała lub rozstrojem zdrowia (artykuł art. 446² kodeksu cywilnego)*, „PiW” 2023, nr 1 (44), s. 145–146; uchwała SN(7) z 22.10.2019 r., I NSNZP 2/19, OSNKN 2020, nr 2, poz. 11.

²⁰⁵ Zob. K. Mularski, P. Klaczak, [w:] *Komentarz k.c. t.2*, red. M. Gutowski, Warszawa 2022, art. 446², Nb 36.

²⁰⁶ Por. R. Strugała, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, art. 446², Nb 5.

²⁰⁷ Por. wyrok SA w Gdańsku z 17.11.2020 r., V ACa 410/20; wyrok SN z 23.03.2022 r., II PSKP 96/21; wyrok SA w Katowicach z 25.04.2022 r., V ACa 295/20.

²⁰⁸ Zob. uchwała SN (7) z 27.03.2018 r., III CZP 36/17, OSNC 2018, nr 11, poz. 103; por. uchwała SN (7) z 27.03.2018 r., III CZP 69/17, OSNC 2018, nr 11, poz. 104; uchwała SN(7) z 27.03.2018 r., III CZP 60/17, OSNC 2018, nr 9, poz. 83.

²⁰⁹ Zob. wyrok SN z 13.04.2023 r., II CSKP 991/22.

dobrem osobistym w rozumieniu art. 23 k.c. jest kult pamięci osoby zmarłej, to – *a fortiori* – może nim być także więź między osobami żyjącymi²¹⁰. Paradoksalnie śmierć osoby bezpośrednio poszkodowanej może być nawet przez niektórych uznana za mniej dotkliwą dla osób najbliższych niż stałe przeżywanie na nowo doznanych cierpień w wyniku zdarzenia szkodzącego²¹¹.

Istnieje jednak (obecnie mniejszościowe) stanowisko, zgodnie z którym więź rodzinna nie powinna być uznawana za dobro osobiste ze względu na zagrożenie inflacją całej kategorii dóbr osobistych²¹². Argumentuje się, że więź ma charakter nie indywidualny, lecz interpersonalny, relacyjny²¹³, co stoi w sprzeczności z immanentną cechą dóbr osobistych. Sygnalizuje się, że rozszerzenie katalogu dóbr osobistych o więź rodzinną mogłoby doprowadzić do sytuacji, w której zdradzany małżonek mógłby dochodzić zadośćuczynienia z tytułu naruszenia jego dobra osobistego z innego powodu niż śmierć osoby bliskiej. Stanowisko takie nie jest natomiast przyjmowane przez Sąd Najwyższy²¹⁴.

Na marginesie rozważań dotyczących skutków zerwania więzi rodzinnych warto przywołać nieobowiązującą już regulację Prawa małżeńskiego z 1945 roku. Przepis art. 29 tegoż dekretu stanowił:

W wyroku, orzekającym rozwód, sąd na żądanie małżonka niewinnego przyzna mu od małżonka winnego odszkodowanie za szkodę, spowodowaną przez rozwód, a w szczególności przez utratę korzyści, wynikających z majątkowej umowy małżeńskiej, oraz przez czyny, które stanowią podstawę orzeczenia o rozwodzie; ponadto sąd może przyznać zadośćuczynienie za krzywdę moralną.

Jest to regulacja interesująca z tego punktu widzenia, że ustawodawca znacznie surowiej podchodził do kwestii winy rozkładu pożycia i uznawał – w określonych przypadkach – prawną doniosłość cierpienia związanego z rozwiązaniem małżeństwa. Zauważano, że rozwód dla małżonka niewinnego może wyrządzić zarówno szkodę majątkową (utraczone korzyści) oraz niemajątkową (ówcześniej

---

²¹⁰ Zob. wyrok SN z 7.04.2016 r., *III CSK 217/15*, ale por. L. Bosek, *Odpowiedzialność cywilna na podstawie art. 446² k.c.*, 2021, s. 386–387.

²¹¹ Por. wyrok SN z 23.03.2022 r., *II PSKP 96/21*; T. Nowakowski, *Więź rodzinna jako dobro osobiste*, 2021, s. 94.

²¹² Por. R. Strugała, *W oczekiwaniu na uchwałę połączonych izb SN, czyli o podstawach prawnych i granicach ochrony dobra osobistego w postaci „więzi rodzinnej”*, „MP” 2021, nr 1 s. 16.

²¹³ Por. ibidem; Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne – część ogólna...*, Nb 389; uchwała SN(7) z 22.10.2019 r., *I NSNZP 2/19*, OSNKN 2020, nr 2, poz. 11.

²¹⁴ Zob. wyrok SN z 11.12.2018 r., *IV CNP 31/17*, OSNC 2019, nr 9, poz. 95; por. A. Tokarz, *Zdrada małżeńska. Zadośćuczynienie za zerwanie więzi rodzinnych*, „Przegląd Sądowy” 2011, nr 4, s. 112.

posługiwano się pojęciem krzywdy moralnej). Krzywdę moralną z art. 29 pr. mał. należy rozumieć w sposób szerszy niż w Kodeksie zobowiązań, gdzie możliwość uzyskania zadośćuczynienia jest ograniczona jedynie do ściśle wymienionych w ustawie przypadków²¹⁵. Ustanowienie takich regulacji miało za zadanie „ostrzeżenie przed lekkomyślnym zawieraniem i zrywaniem małżeństwa”²¹⁶. Natomiast wysokość za krzywdę moralną miał określać sąd „stosownie do stanu majątkowego i zarobków winnego małżonka i dotkliwości krzywdy”²¹⁷.

Zasadne wydaje się postulowanie przywrócenia podobnej regulacji, szczególnie w dobie wzrostu liczby rozwodów w Polsce i w Europie²¹⁸. Podobną regulację można znaleźć w prawie francuskim (art. 266 Cciv²¹⁹), co zostanie szerzej omówione w rozdziale poświęconym systemowi prawnemu Francji (zob. rozdział III pkt 4.3.2.).

Konkludując, w moim przekonaniu w obecnym stanie prawnym, po wprowadzeniu wyżej przedstawionych zmian do Kodeksu cywilnego, nie powinno już budzić najmniejszych wątpliwości, że więź rodzinna stanowi odkryte przez doktrynę i orzecznictwo dobro osobiste w polskim systemie prawnym. Obecnie Sąd Najwyższy również przyznaje to wprost²²⁰. Należałoby jednak unikać nadmiernej proliferacji kategorii dóbr osobistych.

8.2.3. Regulacja podstawowa (art. 448 k.c.)

Przepis art. 448 k.c. jako *lex generalis* chroni wszystkie dobra osobiste²²¹, zarówno te wymienione w art. 23 k.c., jak i te wypracowane przez orzecznictwo i doktrynę. Jak już wcześniej wskazano, szkoda niemajątkowa może przybierać

---

²¹⁵ Zgodnie z art. 165 § 1 i 2 k.z. jest to: uszkodzenie ciała i roztrój zdrowia, pozbawienie wolności, obraza czci, skłonienie do poddania się czynowi nierządnemu; por. S. Grzybowski, [w:] *Prawo małżeńskie: komentarz. Wyciągi z motywów Komisji kodyfikacyjnej – Tezy polityczne – wzory*, red. S. Grzybowski, I. Różański, Kraków 1946, s. 180.

²¹⁶ Zob. A. Balon, *Prawo małżeńskie*, 1946, s. 27; por. S. Bancerz, *Nowe Prawo Małżeńskie*, Łódź 1945, s. 24.

²¹⁷ Zob. J. Witecki, *Prawo małżeńskie*, 1946, s. 49.

²¹⁸ Zob. Eurostat, *Marriage and divorce statistics*, <https://bit.ly/417F3HY> (dostęp: 18.2.2025).

²¹⁹ Art. 266 Cciv stanowi: *Sans préjudice de l'application de l'article 270, des dommages et intérêts peuvent être accordés à un époux en réparation des conséquences d'une particulière gravité qu'il subit du fait de la dissolution du mariage soit lorsqu'il était défendeur à un divorce prononcé pour altération définitive du lien conjugal et qu'il n'avait lui-même formé aucune demande en divorce, soit lorsque le divorce est prononcé aux torts exclusifs de son conjoint.*

²²⁰ Wyrok SN z 27.03.2024 r., II CSKP 2244/22, OSNC-ZD 2024, nr 4, poz. 40.

²²¹ Odmienne A. Szpunar, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową*, Bydgoszcz 1999, s. 209.

różne postacie, w zależności od rodzaju naruszonego dobra osobistego oraz w zależności od tego czy poszkodowanym będzie osoba fizyczna czy osoba prawna. Inaczej przejawiać będzie się szkoda w wyniku naruszenia czci, a inaczej w wyniku naruszenia tajemnicy korespondencji poszkodowanego. Nie sposób zatem zbiorczo scharakteryzować szkody niemajątkowej podlegającej naprawieniu na gruncie art. 448 k.c.

W kwestii charakteru prawnego art. 448 k.c. w doktrynie wyrażane są dwa stanowiska. Zgodnie z pierwszym, dominującym, art. 448 k.c. stanowi samodzielną podstawę przyznania zadośćuczynienia pieniężnego²²², które wiąże się z bezprawnością naruszenia dobra osobistego²²³. Natomiast zgodnie z drugim stanowiskiem²²⁴ art. 448 k.c. nie stanowi samodzielnej podstawy przyznania zadośćuczynienia pieniężnego, a do przesłanek tegoż roszczenia zalicza się „nie tylko bezprawność, lecz także winę sprawcy naruszenia, chociażby występującą w najmniejszym nasileniu”²²⁵.

Zgodnie z art. 448 § 1 k.c., w razie naruszenia dobra osobistego sąd może przyznać temu, czyje dobro osobiste zostało naruszone, odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę albo zasądzić odpowiednią sumę pieniężną na wskazany przez niego cel społeczny, niezależnie od innych środków potrzebnych do usunięcia skutków naruszenia. W miejsce alternatywy nierozłącznej „lub” (obecnej w poprzednim stanie prawnym) wprowadzono alternatywę rozłączną „albo”. Oznacza to, że w obecnym stanie prawnym, obowiązującym od 15 września 2023 roku, ten, czyjego dobro osobiste zostało naruszone, nie będzie już mógł żądać łącznie obu świadczeń wymienionych w tymże paragrafie. Poszkodowany może obecnie, w typowym przypadku, żądać jedynie odpowiedniej sumy tytułem zadośćuczynienia pieniężnego bądź zasądzenia odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany przez niego cel społeczny. Taka konstrukcja znacznie ograniczyła możliwości wyboru poszkodowanego, co niekoniecznie należy uznawać za zmianę we właściwym kierunku.

---

²²² Por. A. Śmieja, *problematyki odpowiedzialności uregulowanej w art. 448 k.c.*, [w:] *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania*, t. 1, red. G. Bieniek, wyd. 10, Warszawa 2011, art. 448, pkt 6; por. wyrok SN z 12.05.2023 r., II CSKP 885/22.

²²³ Por. W. Czachórski, *Dobra osobiste i ich ochrona...*, s. 14; wyrok SA w Poznaniu z 27.07.1999 r., I ACa 280/99, OSA 2000, nr 1, poz. 1; J. Matys, *Charakter prawny roszczenia...*, s. 473.

²²⁴ Por. A. Śmieja, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, Nb 893; idem, *Instytucja zadośćuczynienia pieniężnego, za doznaną krzywdę w kodeksie zobowiązań i w kodeksie cywilnym*, AUWr, Nr 3161, Prawo 308, Wrocław 2009, s. 509; M. Safjan, [w:] *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz...*, art. 448, Nb 13.

²²⁵ Zob. Z. Radwański, A. Olejniczak, J. Grykiel, op. cit., Nb 660.

Ustawą zmieniającą z 28 lipca 2023 roku dodano do art. 448 k.c. również § 2, który stanowi: „w przypadkach określonych w art. 445 § 1 i 2 oraz art. 446² ten, czyje dobro osobiste zostało naruszone, może obok zadośćuczynienia pieniężnego żądać zasądzenia odpowiedniej sumy na wskazany przez niego cel społeczny”. Zatem w obecnym stanie prawnym poszkodowanemu, który: 1) doznał uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia, 2) utracił całkowicie lub częściowo zdolność do pracy zarobkowej, 3) albo jeżeli zwiększyły się jego potrzeby lub zmniejszyły widoki powodzenia na przyszłość, 4) albo który został pozbawiony wolności, 5) oraz doprowadzony za pomocą podstępów, gwałtu lub nadużycia stosunku zależności do poddania się czynowi niezgodnemu albo 6) doznał ciężkiego i trwałego uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia skutkującego niemożnością nawiązania lub kontynuowania więzi rodzinnej oraz jednocześnie jego dobro osobiste zostało naruszone, przyznano możliwość żądania nie tylko zadośćuczynienia pieniężnego, ale również zasądzenia odpowiedniej sumy na wskazany przez siebie cel społeczny. W poprzednim stanie prawnym – zgodnie z wykładnią przyjętą przez Sąd Najwyższy²²⁶ – dotyczyło to naruszenia wszelkich dóbr osobistych.

Podsumowując, przepis art. 448 k.c., jako *lex generalis* w stosunku do omówionych w dalszej kolejności przepisów, jest podstawowym (modelowym) i najistotniejszym przepisem dotyczącym szkody niemajątkowej i jej naprawienia w polskim systemie prawnym. Dotyczy naruszeń praw podmiotowych na wszystkich dobrach osobistych i to do niego odsyłają niektóre z regulacji szczegółowych.

8.2.4. Regulacja szczególna dotycząca zdrowia, wolności i integralności seksualnej (art. 445 k.c.)

Przepis art. 445 k.c., w przeciwieństwie do art. 448 k.c., dotyczy jedynie określonych w nim przypadków naruszenia konkretnych dóbr osobistych²²⁷, a szkoda niemajątkowa polega tu na naruszeniu integralności cielesnej (seksualnej) i zdrowia poszkodowanego²²⁸.

W pierwszej kolejności ustawodawca normuje wszelkie przypadki szkody niemajątkowej polegającej na uszkodzeniu ciała lub wywołania rozstroju zdro-

²²⁶ Por. wyrok SN z 17.03.2006 r., I CSK 81/05, OSP 2007, nr 3, poz. 30; uchwała SN z 19.06.2007 r., III CZP 54/07, OSNC-ZD 2008, nr 2, poz. 36; uchwała SN(7) z 9.09.2008 r., III CZP 31/08, OSNC 2009, nr 3, poz. 36; postanowienie SN z 25.06.2018 r., V CSK 57/18.

²²⁷ Por. A. Mączyński, op. cit., s. 247; Z. Radwański, A. Olejniczak, J. Grykiel, op. cit., Nb 665.

²²⁸ Por. A. Szpunar, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową*, Bydgoszcz 1999, s. 164.

wia u poszkodowanego. Andrzej Śmieja stoi na stanowisku, że „krzywdę stanowi już samo naruszenie zdrowia”²²⁹. Taki pogląd należy jednak uznać za zbyt daleko idący, gdyż przepis stanowi wprost o uszkodzeniu ciała lub wywołaniu rozstroju zdrowia. Nie każde naruszenie zdrowia będzie wiązało się z wyrządzeniem szkody niemajątkowej.

Gdy jednak do takiej szkody dojdzie, może się ona w szczególności przejawiać w pojawieniu się nowej choroby, znaczącym pogorszeniu istniejącego stanu zdrowia lub zwiększeniu cierpień²³⁰. Należy również podkreślić, że szkoda niemajątkowa w rozumieniu omawianego przepisu może przybrać postać zarówno cierpień fizycznych, jak i psychicznych²³¹.

Szkody wyrządzone przy leczeniu to niestety jeden z najczęstszych przypadków szkody niemajątkowej podlegającej naprawieniu na gruncie art. 445 § 1 w zw. z art. 444 § 1 k.c.²³². Szkody wyrządzone przy leczeniu, naruszenie praw pacjenta i ich naprawienie zostały uregulowane w ustawie o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta. Do tej regulacji wróć w dalszej części niniejszego rozdziału (zob. pkt 8.3.3.).

Ustawodawca, na podstawie art. 445 k.c., chroni również wolność, która jest *expressis verbis* wymieniona w art. 23 k.c. jako dobro osobiste. Szkoda niemajątkowa w tym przypadku przejawia się pozbawieniem człowieka tejże wolności, które polega przede wszystkim na dosłownym, fizycznym jej pozbawieniu²³³ – w sposób bezpodstawny, bezprawny i zawiniony²³⁴. Swoistymi „objawami” tej szkody niemajątkowej są: „głęboki dyskomfort psychiczny, poczucie utraty autonomii, uczucia bezradności, osamotnienia, niepokoju o sprawy osobiste”²³⁵.

---

²²⁹ Zob. A. Śmieja, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, Nb 904; ale por. wyrok SA w Warszawie z 21.02.2017 r., VI ACa 1954/15.

²³⁰ Por. wyrok SN z 22.11.1995 r., II CRN 89/95.

²³¹ Por. wyrok SN z 4.07.1969 r., I PR 178/69, OSNC 1970, nr 4, poz. 71; wyrok SN z 24.02.1971 r., II CR 619/70, OSNC 1971, nr 10, poz. 182; S. Grzybowski, [w:] *System Prawa Cywilnego...*, s. 304; M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie pieniężne...*, s.114–115; A. Śmieja, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, Nb 903.

²³² Por. wyrok SA w Warszawie z 16.11.2011 r., VI ACa 665/11; postanowienie SN z 9.10.2020 r., II CSK 51/20; wyrok SA w Warszawie z 19.03.2021 r., V ACa 518/19.

²³³ Por. A. Mączyński, op. cit., s. 246; M. Wałachowska, [w:] *Kodeks Cywilny. Komentarz, t. III. Zobowiązania. Część ogólna (art. 353–534)*, red. M. Frasz, M. Habdas, Warszawa, art. 445, pkt 36.

²³⁴ Por. A. Śmieja, *Z problematyki odpowiedzialności uregulowanej w art. 448 k.c.*, [w:] *Odpowiedzialność cywilna. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Adama Szpunara*, Zakamycze 2004, s. 295; Z. Radwański, A. Olejniczak, J. Grykiel, op. cit., Nb 665.

²³⁵ Zob. wyrok SN z 19.11.2015 r., IV CSK 792/14.

Należy jednak szerzej rozumieć pojęcie pozbawienia wolności i zaliczyć do niej także

przypadki, w których wprawdzie poszkodowany nie jest poddany zniewoleniu w znaczeniu fizycznym, ale został w tak skrajny sposób podporządkowany innej osobie (zwłaszcza przy wykorzystaniu stosunku zależności), że w istocie nie jest w stanie podejmować samodzielnie większości decyzji życiowych²³⁶.

Do szerokiego pojęcia wolności włącza się również wolność od strachu i obawy²³⁷, lecz nie wolność od lęku o stan zdrowia²³⁸. Trzeba jednak podkreślić, że omawiany przepis nie obejmuje szkody wyrządzonej pozbawieniem wolności w wyniku niesłusznego skazania, aresztowania lub zatrzymania, gdyż kwestie te są uregulowane zostały w art. 552 i n. k.p.k.²³⁹.

Na podstawie art. 445 § 2 k.c. chroniona jest także integralność (wolność) seksualna człowieka, czy inaczej – „swoboda życia seksualnego”²⁴⁰. W tym przypadku szkoda niemajątkowa powstaje w wyniku skłonienia za pomocą podstęp, gwałtu lub nadużycia stosunku zależności do poddania się czynowi nierządnemu. To ostatnie pojęcia rozumie się jako „każde zachowanie zmierzające do zaspokojenia lub pobudzenia popędu płciowego w sposób sprzeczny z podstawowymi zasadami moralnymi w zakresie przeżyć, kontaktów i związków seksualnych, w tym także wszelkie zastępcze formy kontaktów płciowych”²⁴¹.

Krzywdę (szkodę niemajątkową) stanowi zatem już samo skłonienie, w sposób umyślny (wina kwalifikowana)²⁴², do poddania się czynowi nierządnemu, niezależnie od jego skutków²⁴³. Jest to zrozumiałe, gdyż nawet przy braku przemocy ze strony podmiotu odpowiedzialnego, poszkodowany będzie zazwyczaj intensywnie psychicznie przeżywał naruszenie swojej integralności seksualnej.

²³⁶ Zob. A. Śmieja, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, Nb 911; por. wyrok SA w Katowicach z 28.11.1996 r., *III APz 36/96*, OSA 1998, nr 7-8, poz. 28.

²³⁷ Por. J. Sadowski, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. serii K. Osajda, red. tomu W. Bo-rysiak, wyd. 31, Warszawa 2023, art. 23, Nb 45; wyrok SN z 15.06.2005 r., *IV CK 805/04*.

²³⁸ Por. wyrok SN z 9.05.2007 r., *II CSK 42/07*; wyrok SN z 23.06.2023 r., *II CSKP 1988/22*.

²³⁹ Por. wyrok SA w Gdańsku z 21.11.2018 r., *I ACa 146/18*; P. Pogłódek, op. cit., s. 610; P. Dzienis, *Odpowiedzialność cywilna władzy publicznej*, Warszawa 2006, s. 281 i n.

²⁴⁰ Zob. P. Pogłódek, op. cit., s. 611.

²⁴¹ Zob. wyrok SN z 31.03.2020 r., *II CSK 124/19*, OSNC 2021, nr 1, poz. 4; por. wyrok SA w Lublinie z 24.02.2015 r., *I ACa 772/14*.

²⁴² Por. Z. Radwański, A. Olejniczak, J. Grykiel, op. cit., Nb 665–666; A. Śmieja, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, Nb 915; odmiennie jednak R. Strugała, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, art. 445, Nb 3.

²⁴³ Por. wyrok SN z 21.03.1979 r., *IV CR 68/79*; A. Śmieja, *Instytucja zadośćuczynienia pieniężnego...*, s. 513.

Wśród takich przeżyć można wymienić poniżenie, utratę szans na założenie rodziny czy też rozpad małżeństwa²⁴⁴.

Istotnym z punktu widzenia naprawienia szkody niemajątkowej jest szeroko omawiana wzajemna relacja art. 448 do art. 445 k.c. Często podnoszona jest kwestia, czy równoległe istnienie tych dwóch przepisów jest celowe. Jak już wskazano, na podstawie art. 445 k.c. będzie kompensowana krzywda dotycząca naruszenia konkretnych dóbr osobistych, jakimi są zdrowie, wolność i wolność (integralność) seksualna. Natomiast na podstawie art. 448 k.c. może zostać zasądzone zadośćuczynienie w przypadku naruszenia jakiegokolwiek dobra osobistego. Jest on zatem *lex generalis* wobec przepisu szczególnego art. 445 k.c., a ich zakresy zastosowania krzyżują się²⁴⁵. Ponadto oba przepisy dotyczą roszczeń z tytułu zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę o charakterze deliktowym²⁴⁶.

Niestety ustawodawca, dokonując zmiany Kodeksu cywilnego, nie zrelektował się i pozostawił problem w postaci częściowego pokrywania się treści normatywnej art. 448 k.c. z art. 445 § 1 i 2 k.c. Wskazuje się, że „art. 445 § 1 i 2 k.c. można by w zasadzie uznać za zbędne (stanowiące *superfluum* ustawowe)”²⁴⁷. Może dlatego zmiany tej nie można uznać za przewrót kopernikański, który powinien był nastąpić. Usprawiedliwieniem dla ustawodawcy i wyjaśnieniem istnienia obu tych przepisów w obecnym stanie prawnym mogą być kwestie redakcyjne, gdyż

odesłanie w art. 448 § 2 k.c. do art. 445 § 1 i 2 k.c. pozwala ustawodawcy w „prosty” (skrótowy) sposób wprowadzić do systemu prawnego wyjątek od przewidzianej w art. 448 § 1 k.c. reguły braku możliwości kumulowania roszczenia o zadośćuczynienie z roszczeniem o zasądzenie odpowiedniej sumy na cel społeczny²⁴⁸.

---

²⁴⁴ Por. W. Czachórski, [w:] *System Prawa Cywilnego. Prawo zobowiązań – część ogólna*, t. 3, cz. 1, red. Z. Radwański, Wrocław 1981, s. 685; A. Śmieja, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, Nb 916.

²⁴⁵ Por. A. Mączyński, op. cit., s. 247 i n.; A. Śmieja, *Z problematyki odpowiedzialności...*, s. 292; M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie pieniężne...*, s. 194; wyrok SA w Krakowie z 5.01.2015 r., I ACa 1487/14.

²⁴⁶ Pojawiają się jednak postulaty w doktrynie dotyczące „konieczności rozszerzenia przypadków przyznawania zadośćuczynienia za szkody niemajątkowe w reżimie odpowiedzialności kontraktowej”, zob. H. Witczak, W. Witczak, *W sprawie zadośćuczynienia pieniężnego należnego pacjentom*, „Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie” 2010, nr 3, s. 232, odmiennie jednak SN w wyroku z 24.07.2020 r., I CSK 583/18.

²⁴⁷ R. Strugała, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, art. 448, Nb 4, por. M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie pieniężne...*, s. 195–196; por. G. Karaszewski, [w:] *Komentarz aktualizowany k.c.*, red. J. Ciszewski, P. Nazaruk, LEX/el. 2023, art. 448, pkt 2.

²⁴⁸ R. Strugała, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, art. 448, Nb 4.

Na marginesie warto zasygnalizować, że w poprzednim stanie prawnym istnienie obu tych przepisów miało większe znaczenie, gdyż ich zakresy normowania różniły się. Na podstawie art. 445 k.c. można było żądać jedynie zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę²⁴⁹. Natomiast art. 448 k.c. przewidywał, poza zadośćuczynieniem, możliwość zasądzenia odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany przez poszkodowanego cel społeczny²⁵⁰. Wskazywano, że „uprawnienia przyznane poszkodowanemu w przypadku naruszenia najważniejszych dóbr osobistych, a o takie niewątpliwie chodzi w przypadku art. 445 k.c., są mniejsze aniżeli możliwości, jakimi dysponuje on w świetle formuły art. 448 k.c.”²⁵¹, a taka sytuacja nie powinna mieć miejsca w demokratycznym państwie prawa.

Konkludując, przepis art. 445 k.c. reguluje kwestię naprawienia szkody niemajątkowej wyrządzonej zdecydowanie najważniejszym dobrem osobistym, tj. zdrowia, wolności i integralności seksualnej. Nie ulega wątpliwości, że jest to drugi, obok art. 448 k.c., najistotniejszy przepis dotyczący szkody niemajątkowej i jej naprawienia w polskim systemie prawnym.

8.2.5. Regulacja szczególna dotycząca naruszenia więzi rodzinnej (art. 446 § 4 i art. 446² k.c.)

Jak już wcześniej stwierdzono, mimo wątpliwości w zakresie tego, czy należy uznać więź rodzinną za dobro osobiste, ostatecznie ustawodawca, doktryna i orzecznictwo w znacznej mierze przyznali tejże więzi walor dobra osobistego. Stąd też regulację szczególną dotyczącą więzi rodzinnej należy omówić w części monografii dotyczącej szkody niemajątkowej wyrządzonej naruszeniem dóbr osobistych i jej naprawienia.

Szkoda niemajątkowa wyrządzona naruszeniem wartości w postaci więzi rodzinnej przejawia się w zakłóceniu czy wręcz zerwaniu tejże więzi albo poprzez śmierć jednej ze stron (art. 446 § 4 k.c.) albo poprzez ciężkie i trwałe uszkodzenie ciała lub rozstrój zdrowia, skutkującego niemożnością jej nawiązania lub kontynuowania (art. 446² k.c.). Druga strona tej więzi, czyli najbliższy członek rodziny bezpośrednio poszkodowanego, doznaje długotrwałych cierpień. Niemożność nawiązania lub kontynuowania więzi rodzinnej będzie miała miejsce „jedynie w okolicznościach wyjątkowych, w których doszło do faktycznej niemożności nawiązania lub utrzymywania kontaktu właściwego

²⁴⁹ Odmienne Z. Radwański, A. Olejniczak, J. Grykiel, op. cit., Nb 666.

²⁵⁰ Por. R. Strugała, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, art. 448, Nb 4.

²⁵¹ Zob. A. Śmieja, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, Nb 901.

dla danego rodzaju stosunków”²⁵². Jednakże przepis art. 446² k.c. „nie wymaga zerwania wszelkich więzi rodzinnych pomiędzy danymi członkami rodziny oraz nie wskazuje na stan wegetatywny poszkodowanego”²⁵³.

Nie każde naruszenie więzi rodzinnej w wyniku zdarzenia szkodzącego będzie mogło zostać uznane za szkodę niemajątkową (krzywdę) w rozumieniu art. 446 § 4 i 446² k.c. Takie ograniczenie może jednak budzić pewne wątpliwości, zwłaszcza w porównaniu z szeroką ochroną więzi rodzinnej we francuskim i hiszpańskim systemie prawnym, co zostanie omówione w dalszej części monografii.

Szkoda niemajątkowa ma odmienny charakter w przypadku śmierci najbliższego członka rodziny (art. 446 § 4 k.c.) oraz w przypadku ciężkiego i trwałego uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia skutkującego niemożnością nawiązania lub kontynuowania więzi rodzinnej (art. 446² k.c.). W pierwszym z nich krzywda będzie oznaczać m.in. udrękę, dyskomfort psychiczny, pustkę i samotność związaną ze śmiercią osoby najbliższej²⁵⁴. W drugim przypadku zaś szkoda niemajątkowa przyjmuje „postać negatywnych odczuć wynikających z całkowitego przewartościowania własnej roli jako rodzica czy małżonka oraz przededefiniowaniu determinującej tę rolę więzi łączącej uprawnionego z tytułu dobra osobistego z osobą bliską”²⁵⁵. Rozstrój zdrowia w rozumieniu m.in. art. 446² k.c. może oznaczać także zdrowie psychiczne²⁵⁶. Odmienne na ten problem zapatrują się Krzysztof Mularski i Piotr Klaczak, według których „krzywdy doznane wskutek tych dwóch odmiennych zdarzeń częściowo pokrywają się”²⁵⁷. Odrębną kwestią jest to, czy taki spór ma w ogóle praktyczne znaczenie.

Oba przepisy regulują odmienne sytuacje, gdyż przesłanki roszczenia określonego w art. 446 § 4 k.c. to: 1) zdarzenie szkodzące – czyn niedozwolony, w wyniku którego nastąpiła śmierć bezpośrednio poszkodowanego, 2) doznanie krzywdy (szkody niemajątkowej) przez najbliższego członka rodziny zmarłego oraz 3) związek przyczynowy między czynem niedozwolonym a szkodą niemajątkową najbliższego członka rodziny zmarłego w wyniku tegoż czynu²⁵⁸.

²⁵² Zob. Z. Radwański, A. Olejniczak, J. Grykiel, op. cit., Nb 667.

²⁵³ Zob. wyrok SN z 27.03.2024 r., II CSKP 2244/22, OSNC-ZD 2024, nr 4, poz. 40.

²⁵⁴ Por. R. Strugała, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, art. 446², Nb 6.

²⁵⁵ Ibidem.

²⁵⁶ Por. postanowienie SN z 23.03.2023 r., I CSK 1909/22.

²⁵⁷ Zob. K. Mularski, P. Klaczak, [w:] *Komentarz k.c. t.2*, red. M. Gutowski, Warszawa 2022, art. 446², Nb 49.

²⁵⁸ Por. J. Sadowski, M. Wild, *Zadośćuczynienie za śmierć osoby najbliższej w orzecznictwie sądów powszechnych*, „Prawo w Działaniu. Sprawy Cywilne” 2012, nr 12, s. 70; J. Matys, *Model zadośćuczynienia...*, s. 256.

Natomiast dla zaistnienia roszczenia z art. 446² k.c. konieczne jest zaistnienie nie tylko adekwatnego związku przyczynowego między zdarzeniem szkodzącym a ciężkim i trwałym uszkodzeniem ciała lub rozstrojem zdrowia, lecz także adekwatnego związku przyczynowego między ciężkim i trwałym uszkodzeniem ciała lub rozstrojem zdrowia a niemożnością nawiązania lub kontynuowania więzi rodzinnej łączącej poszkodowanego z osobą najbliższą (uprawnioną do dochodzenia zadośćuczynienia)²⁵⁹.

Krąg osób uprawnionych w art. 446 § 4 i 446² k.c. (podobnie jak w przypadku art. 446 § 3 k.c.) został znacząco zawężony jedynie do najbliższych członków rodziny, co stanowi ograniczenie w stosunku do art. 448 k.c. O tym, kto do niego należy, decydują faktyczne stosunki między zmarłym a osobą dochodzącą roszczenia o zadośćuczynienie, a nie stosunki prawne. Sąd Najwyższy dał wskazówkę sądom powszechnym, że do ustalenia kręgu osób uprawnionych „sąd powinien stwierdzić, czy istniała silna i pozytywna więź emocjonalna pomiędzy dochodzącym tego roszczenia a zmarłym”²⁶⁰.

Warto zauważyć, że mimo iż istotna jest faktyczna więź między osobami najbliższymi, a nie więź prawna, to sporna pozostaje kwestia tego, czy osobę pozostającą wyłącznie w faktycznym trwałym pożyciu (np. konkubinat) można zaliczyć do tego zawężonego kręgu osób uprawnionych. Sąd Najwyższy już w 2005 roku zauważył rozwój konkubinatu i zaaprobował „definicję rodziny jako najmniejszej grupy społecznej, powiązanej poczuciem bliskości i wspólności, osobistej i gospodarczej, wynikającej nie tylko z pokrewieństwa”²⁶¹. Wydaje się jednak, że kwestia przyznania zadośćuczynienia za doznaną krzywdę konkubentowi na podstawie art. 446 § 4 k.c. powinna być rozpatrywana *in casu*. Podobnie za najbliższego członka rodziny może być uznana narzeczona²⁶² oraz dziecko poczęte²⁶³. Nie oznacza to jednak, że osoba bliska niebędąca najbliższym członkiem rodziny zmarłego w rozumieniu art. 446 § 4 k.c. nie będzie mogła wystąpić z roszczeniem o zadośćuczynienie. Będzie mogła to uczynić, lecz nie na podstawie art. 446 § 4 k.c., a na podstawie art. 448 w zw. z art. 24 § 1 k.c.²⁶⁴.

²⁵⁹ Por. R. Strugała, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, art. 446², Nb 2.

²⁶⁰ Zob. wyrok SN z 3.06.2011 r., III CSK 279/10, OSP 2012 nr 4, poz. 44; por. R. Strugała, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, art. 446, Nb 8; Z. Radwański, A. Olejniczak, J. Grykiel, op. cit., Nb 667.

²⁶¹ Zob. wyrok SN z 13.04.2005 r., IV CK 648/04, OSNC 2006, nr 3, poz. 54; odmiennie J. Matys, *Model zadośćuczynienia...*, s. 251–252.

²⁶² Zob. K. Mularski, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, art. 446, Nb 30.

²⁶³ Por. wyrok SN z 13.05.2015 r., III CSK 286/14, OSNC 2016, nr 4, poz. 45.

²⁶⁴ Por. I. Nakielska, op. cit., s. 46.

Na marginesie warto zasygnalizować, że przepis art. 446 § 4 k.c. początkowo budził wiele wątpliwości, ponieważ do rozwiązania pozostawała kwestia poszkodowanych, który zmarli przed jego wejściem w życie. Sąd Najwyższy rozwiązał problem w ten sposób, że uznał, że „najbliższemu członkowi rodziny zmarłego przysługuje na podstawie art. 448 k.c. w związku z art. 24 § 1 k.c. zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę, gdy śmierć nastąpiła na skutek deliktu, który miał miejsce przed dniem 3 sierpnia 2008 r. (wejście w życie art. 446 § 4 k.c.)”²⁶⁵.

Należy zatem stwierdzić, że sens normatywny art. 446 § 4 k.c. sprowadza się do tego, że może znaleźć zastosowanie niezależnie od tego, czy doszło do naruszenia dobra osobistego poszkodowanego, czy też nie²⁶⁶. Pełni zatem funkcję ułatwień dowodowych – nie przeprowadza się dowodu co do istnienia adekwatnego związku przyczynowego między śmiercią poszkodowanego a szkodą niemajątkową najbliższych członków rodziny zmarłego²⁶⁷.

Na zakończenie tych rozważań warto przytoczyć stanowisko, zgodnie z którym między art. 446 § 4 a art. 446² k.c. występuje „ryzyko podwójnej kompensacji”²⁶⁸. Uznaje się, że najbliżsi członkowie rodziny poszkodowanego mogliby dochodzić zadośćuczynienia na podstawie obu tych przepisów,

z jednej strony za krzywdę wyrządzoną im na skutek naruszenia więzi z bezpośrednim poszkodowanym (tzn. na podstawie art. 446² k.c.), z drugiej zaś – jeśli uszkodzenie ciała czy rozstrój zdrowia doprowadzi następnie do śmierci bezpośrednio poszkodowanego – za krzywdę, o której mowa w art. 446 § 4 k.c.²⁶⁹.

Trafniejsze wydaje się stanowisko, zgodnie z którym podwójna kompensacja tej samej szkody jest niemożliwa. Jeżeli jedna „część” szkody została naprawiona na gruncie art. 446² k.c., to druga „część” ulegnie stosownemu zmniejszeniu²⁷⁰.

Podsumowując, obecnie nie powinno już budzić wątpliwości, że przepisy art. 446 § 4 i art. 446² k.c. dotyczą naruszenia praw podmiotowych na dobrach osobistych, a konkretnie – na dobru osobistym w postaci więzi rodzinnej. Szkoda niemajątkowa w tych dwóch przypadkach ma jednak odmienny charakter.

²⁶⁵ Zob. wyrok SN z 11.05.2011 r., I CSK 621/10.

²⁶⁶ Por. R. Strugała, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, art. 446, Nb 9.

²⁶⁷ Zob. M. Safjan, [w:] *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz...*, art. 446, Nb 35.

²⁶⁸ Zob. K. Mularski, P. Klaczak, [w:] *Komentarz k.c. t.2*, red. M. Gutowski, Warszawa 2022, art. 446², Nb 48.

²⁶⁹ Zob. R. Strugała, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, art. 446², Nb 6.

²⁷⁰ Por. K. Mularski, P. Klaczak, [w:] *Komentarz k.c. t.2*, red. M. Gutowski, Warszawa 2022, art. 446², Nb 49.

8.2.6. Regulacja szczególna dotycząca wykonywania władzy publicznej (art. 417 i 417² k.c.)

Szkoda niemajątkowa może również zostać wyrządzona poprzez niezgodne z prawem działanie lub zaniechanie przy wykonywaniu władzy publicznej (art. 417 k.c.) oraz poprzez legalne działania władzy publicznej, które jednak wyrządziło szkodę lub krzywdę na osobie (art. 417² k.c.). Pierwsza z nich to odpowiedzialność na zasadzie bezprawności²⁷¹, a druga – na zasadzie słuszności²⁷². Ponadto art. 417 k.c. reguluje naprawienie szkody majątkowej i niemajątkowej²⁷³, a 417² k.c. – jedynie szkody na osobie.

Jak zauważył Sąd Najwyższy, to właśnie:

art. 448 k.c. stanowi prawną podstawę dochodzenia roszczenia o zadośćuczynienie, ponieważ – choć art. 417 k.c. obejmuje zarówno naprawienie szkody majątkowej, jak i niemajątkowej – nie określa on zasad i zakresu obowiązku naprawienia szkody o charakterze niemajątkowym²⁷⁴.

Podstawą dochodzenia roszczenia może być też w takim przypadku art. 417 w zw. z art. 445 k.c. W takiej sytuacji poszkodowany będzie jednak musiał wykazać winę działającego w imieniu władzy publicznej²⁷⁵. Natomiast na gruncie art. 448 k.c. przyjmowane jest, że w przypadku odpowiedzialności władzy publicznej naprawienie szkody niemajątkowej dokonywane jest na zasadzie bezprawności²⁷⁶, bez konieczności wykazywania winy. Przemawia za tym zasada odpowiedzialności przyjęta w art. 417 k.c.

Konstrukcja art. 417² k.c. jest skomplikowana i stanowi jeden z przykładów niekonsekwencji terminologicznej ustawodawcy, która była już sygnalizowana

---

²⁷¹ Por. wyrok SN z 18.01.2023 r., II NSNc 51/23; wyrok SN z 25.05.2023 r., II CSKP 1280/22; wyrok SN z 9.08.2023 r., II NSNc 57/23.

²⁷² Por. J. Matys, *Model zadośćuczynienia...*, s. 242 i n.; wyrok SA w Warszawie z 11.03.2020 r., V ACa 553/18; wyrok SA w Poznaniu z 2.02.2022 r., I AGa 211/20; postanowienie SN z 17.06.2021 r., III CSK 164/20; postanowienie SN z 27.01.2025 r., I CSK 826/24.

²⁷³ Por. wyrok TK z 4.12.2001 r., SK 18/00, OTK 2001, nr 8, poz. 256; uchwała SN(7) z 18.10.2011 r., III CZP 25/11, OSNC 2012, nr 2, poz. 15; Z. Banaszczyk, [w:] *System Prawa Prywatnego. Prawo zobowiązań – część ogólna*, t. 6, red. A. Olejniczak, wyd. 4, Warszawa 2023, Nb 31; J. Kuźmicka-Sulikowska, [w:] *Komentarz k.c.*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2023, art. 417, Nb 11; odmiennie jednak P. Sobolewski, op. cit., art. 417, Nb 52–55.

²⁷⁴ Zob. wyrok SN z 8.03.2023 r., II CSKP 396/22, OSNC-ZD 2023, nr 4, poz. 50.

²⁷⁵ Por. Z. Banaszczyk, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, Nb 34.

²⁷⁶ Por. wyrok SN z 8.03.2023 r., II CSKP 396/22, OSNC-ZD 2023, nr 4, poz. 50; R. Szczepaniak, [w:] *Kodeks cywilny, t. 2, Komentarz. Art. 353–626*, red. M. Gutowski, wyd. 3, Warszawa 2022, art. 417, Nb 8; Z. Banaszczyk, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, Nb 34.

w toku niniejszego wyводу. W art. 417² k.c. ustawodawca dokonał rozróżnienia szkody i krzywdy i wskazał, że kiedy została wyrządzona szkoda na osobie, poszkodowany może m.in. żądać zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę. Zatem poszkodowany nie może „żądać zadośćuczynienia za legalną szkodę niemajątkową na podstawie art. 448 k.c., gdyż art. 417² dotyczy szkody na osobie”²⁷⁷. Nie można dochodzić odszkodowania z tytułu szkód na mieniu na podstawie omawianego przepisu²⁷⁸.

Przyczyny takiego rozróżnienia są niejasne. M. Kaliński twierdzi, że na gruncie tego przepisu „szkoda na osobie obejmuje wyłącznie uszczerbki niemajątkowe, co wynika z wyodrębnienia w tym przepisie szkody na osobie i krzywdy”²⁷⁹. Zdecydowanie bardziej krytycznie co do ujęcia normatywnego z art. 417² k.c. wypowiadają się Krzysztof J. Matuszyk i Marek Safjan:

można wyrazić wątpliwość co do celowości wyodrębnienia szkody i krzywdy, zważywszy na to, że zgodnie z dominującym poglądem odszkodowanie za szkodę na osobie obejmuje również kompensację krzywdy niemajątkowej, stosownie do art. 445 k.c. Motywem tego wyodrębnienia było zapewne usunięcie wszelkich niejasności co do możliwości wystąpienia z żądaniem zadośćuczynienia w omawianej sytuacji, ostatecznie jednak takie sformułowanie przepisu może osłabiać stanowisko w kwestii jednolitego pojmowania szkody na gruncie cywilistycznym²⁸⁰.

Natomiast Paweł Dzienis idzie o krok dalej w swojej krytyce przepisu i rozróżnienie szkody i krzywdy ocenia wprost jako „*superfluum* ustawowe”²⁸¹.

Na podstawie art. 417² k.c. „Skarb Państwa ponosi odpowiedzialność odszkodowawczą niezależnie od podstaw odpowiedzialności innych osób”²⁸². Skoro ustawodawca nie posługuje się tutaj pojęciem dobra osobistego, a ogólnym pojęciem szkody na osobie i „zadośćuczynienia za doznaną krzywdę”, to zadośćuczynienie będzie mogło zostać zasądzone tylko za naruszenie dóbr osobistych objętych ochroną w art. 445 w zw. z art. 444 k.c.²⁸³. Na marginesie należy wskazać, że skoro art. 417² k.c. stanowi *lex specialis* wobec ogólnego przepisu art. 448 k.c., to poszkodowany obok zadośćuczynienia pieniężnego

²⁷⁷ Zob. M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie pieniężne...*, s. 218.

²⁷⁸ Por. P. Dzienis, op. cit., s. 229.

²⁷⁹ Zob. M. Kaliński, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, Nb 82.

²⁸⁰ Zob. K.J. Matuszyk, M. Safjan, *Odpowiedzialność odszkodowawcza władzy publicznej*, wyd. 2, Warszawa 2009, s. 137.

²⁸¹ Zob. P. Dzienis, op. cit., s. 161.

²⁸² Zob. wyrok SN z 22.02.2023 r., II CSKP 820/22.

²⁸³ Zob. Z. Banaszczyk, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, Nb 286; por. uchwała SN z 15.02.1971 r., III CZP 33/70, OSNC 1971, nr 4, poz. 59.

za doznaną krzywdę, może żądać również zasądzenia odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany przez niego cel społeczny²⁸⁴.

Podsumowując, nie budzi wątpliwości, że przepisy art. 417 i 417² k.c. mają na celu ochronę obywateli przed działaniem władzy publicznej (zarówno bezprawnym, jak i – w określonych przypadkach – legalnym). Szkoda niemajątkowa przez nią wyrządzona podlega naprawieniu na zasadach ogólnych.

8.2.7. Regulacja szczególna dotycząca ochrony zdrowia w prawie pracy (art. 94³ k.p.)

W przepisie art. 94³ § 3 k.p. dla zaistnienia szkody niemajątkowej podlegającej naprawieniu konieczne jest nie tylko naruszenia dobra osobistego w postaci zdrowia, ale również wywołanie rozstroju zdrowia w wyniku mobbingu. Innymi słowy dla aktualizacji roszczenia z art. 94³ § 3 k.p. poszkodowany będzie musiał wykazać, że 1) jego dobro osobiste w postaci zdrowia zostało naruszone, 2) był poddany mobbingowi, 3) rozstrój zdrowia nastąpił w wyniku mobbingu. Rozstrój zdrowia wywołany mobbingiem należy rozumieć „w kategoriach medycznych”²⁸⁵. Oznacza to, że skutkuje on „ograniczeniem możliwości zarobkowania czy wręcz utratą pracy przez pracownika”²⁸⁶.

Zgodnie z definicją legalną sformułowaną w Kodeksie pracy, mobbing to działania lub zachowania dotyczącego pracownika lub skierowanego przeciwko pracownikowi, polegającego na uporczywym i długotrwałym nękanii lub zastraszaniu pracownika, wywołującego u niego zaniżoną ocenę przydatności zawodowej, powodującego lub mającego na celu poniżenie lub ośmieszenie pracownika, izolowanie go lub wyeliminowanie z zespołu współpracowników (art. 94³ § 2 k.p.).

Dla powstania odpowiedzialności na podstawie art. 94³ § 3 k.p. musi istnieć związek przyczynowy między mobbingiem a wywołaniem rozstroju zdrowia u pracownika²⁸⁷. Innymi słowy prawo do zadośćuczynienia z art. 94³ § 3 k.p. „wymaga kumulatywnego ziszczenia się dwóch czynników – wypełnienia przesłanek mobbingu, a także niezależnie powstania rozstroju zdrowia”²⁸⁸. Zadośćuczynienie przysługuje nie za samo stosowanie mobbingu przez pracodawcę lub innego pracownika, lecz za jego skutki²⁸⁹.

²⁸⁴ Por. Z. Radwański, A. Olejniczak, J. Grykiel, op. cit., Nb 666.

²⁸⁵ Zob. wyrok SN z 7.05.2009 r., III PK 2/09, OSNP 2011, nr 1-2, poz. 5.

²⁸⁶ Zob. D. Dörre-Kolasa, [w:] *Kodeks pracy. Komentarz*, red. A. Sobczyk, wyd. 6, Warszawa 2023, art. 94³, Nb 13.

²⁸⁷ Por. M. Bosak, *Problem mobbingu w orzecznictwie sądów polskich z perspektywy dziesięciolecia obowiązywania art. 94³ k.p.*, „SIL” 2015, nr 24 (3), s. 127.

²⁸⁸ Zob. postanowienie SN z 27. 04.2022 r., I PSK 208/21.

²⁸⁹ J. Pacian, *Mobbing – roszczenia przysługujące poszkodowanemu*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2013, nr 94, s. 83.

Mobbing stanowi zatem kwalifikowany delikt prawa pracy²⁹⁰. Istnieje jednak również pogląd przeciwny, zgodnie z którym roszczenie z art. 94³ k.p. „ma kontraktowy charakter, ponieważ warunkiem jego powstania jest istnienie stosunku pracy”²⁹¹.

Legitymację czynną ma pracownik przeciwko pracodawcy, nawet jeśli to nie pracodawca był sprawcą mobbingu²⁹², ponieważ to on nie wywiązał się z obowiązku przeciwdziałania mobbingowi wynikającego z art. 94³ § 1 k.p.²⁹³. Ponadto poszkodowany pracownik nie musi wykazywać winy pracodawcy, gdyż nie jest ona elementem koniecznym dla zaistnienia możliwości przyznania zadośćuczynienia przez sąd pracy²⁹⁴.

Zatem na gruncie omawianego przepisu jedynie zdrowie (przy wskazanym w przepisie skutku naruszenia) uzyskuje ochronę prawną. Może być to także zdrowie psychiczne²⁹⁵, jednakże w toku postępowania musi zostać wykazane, że rozstrój zdrowia został faktycznie wywołany mobbingiem. Ponadto trafnie stwierdził Sąd Najwyższy, że:

prawo do zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę służy pracownikowi od pracodawcy pod warunkiem doznania rozstroju zdrowia kwalifikowanego w kategoriach medycznych. Nie jest w tym przypadku wystarczające wykazanie następstw w sferze psychicznej poszkodowanego, takich jak uczucie smutku, przygnębienia, żalu i innych negatywnych emocji, czy też jak stanowi art. 448 k.c. – naruszenia dobra osobistego²⁹⁶.

Ogólną zasadą prawa pracy jest zasada wyrażona w art. 11¹ k.p., która stanowi, że pracodawca jest obowiązany szanować godność i inne dobra osobiste pracownika i dotyczy relacji między pracodawcą a pracownikiem²⁹⁷. Zatem gdy zachowanie pracodawcy nie wyczerpuje znamion mobbingu lub nie wywołuje

---

²⁹⁰ Por. wyrok SN z 29.03.2007 r., II PK 228/06, OSNP 2008, nr 9-10, poz. 126; K. Kosmala, [w:] *Dobra osobiste*, red. I. Lewandowska-Malec, Warszawa 2017, s. 411; D. Dörre-Kolasa, [w:] *Kodeks pracy...*, art. 94³, Nb 14; wyrok SA w Katowicach z 7.02.2019 r., III APa 70/18; postanowienie SN z 27.04.2021 r., II PSK 46/21; wyrok SA w Katowicach z 8.11.2018 r., III APa 47/18.

²⁹¹ Zob. H. Szewczyk, *Ochrona dóbr osobistych w zatrudnieniu*, Kraków 2007, s. 486.

²⁹² Por. Ł. Prasolek, [w:] *Komentarz k.p.*, red. K. Walczak, Warszawa 2023, art. 94³, Nb 4.

²⁹³ Ibidem.

²⁹⁴ Por. K. Kosmala, op. cit., s. 413; M. Barzycka-Banaszczyk, *Odpowiedzialność odszkodowawcza pracodawcy*, Warszawa 2017, s. 92.

²⁹⁵ H. Szewczyk, *Wybrane aspekty odpowiedzialności pracodawcy z tytułu mobbingu*, „CIOP-PIB” 2014, nr 11, s. 23; M. Barzycka-Banaszczyk, *Odpowiedzialność odszkodowawcza...*, s. 93.

²⁹⁶ Zob. wyrok SN z 07.05.2009 r., III PK 2/09, OSNP 2011, nr 1-2, poz. 5.

²⁹⁷ Por. M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie pieniężne...*, s. 341.

je rozstroju zdrowia, nadal może dojść do naruszenia innych dóbr osobistych poszkodowanego pracownika²⁹⁸. Zastosowanie znajdzie wtedy art. 448 k.c. w związku z art. 300 k.p.²⁹⁹, ponieważ oczywiste jest, że mobbing zwykle nie wywołuje jedynie rozstroju zdrowia, a może doprowadzić do powstania szkody niemajątkowej wyrządzonej naruszeniem innych niż zdrowie dóbr osobistych.

Stanowisko to podziela również Sąd Najwyższy, który zwrócił uwagę, że:

brak podstaw prawnych i uzasadnienia do zasądzenia na podstawie art. 94³ § 1–3 k.p. zadośćuczynienia pieniężnego za krzywdę wywołaną mobbingiem, który wywołał rozstrój zdrowia u pracownika, nie wyklucza dochodzenia zadośćuczynienia za stosowanie mobbingu, który nie wywołał rozstroju zdrowia u pracownika ani za naruszenie jego dóbr osobistych, o których mowa w art. 11¹ k.p. w związku z art. 23 i 24 k.c. i art. 300 k.p., które nie wyczerpywały ustawowych cech mobbingu lub nie doprowadziły do rozstroju zdrowia u pracownika³⁰⁰.

8.3. Szkada niemajątkowa wyrządzona naruszeniem innych wartości o charakterze niemajątkowym i jej naprawienie

8.3.1. Uwagi ogólne

Istnieją takie wartości o charakterze niemajątkowym, które nie są powszechnie uznane za dobra osobiste, ale ustawodawca z określonych przyczyn chroni je w ramach odpowiedzialności odszkodowawczej. Szkada niemajątkowa, jak już stwierdzono w części ogólnej niniejszej monografii, może przybierać różnorodną postać, w zależności od tego, jakie wartości zostały naruszone. W niektórych przypadkach, ustawodawca bardzo ogólnie wskazał, jakie wartości niemajątkowe ma na celu chronić, rozszerzając ochronę poza dobra powszechnie uznane za dobra osobiste. Przepisy art. 50 ust. 2 u.i.t.p.u.t., art. 4 u.p.p. oraz art. 15 u.s.n.p.s. dotyczą takiej właśnie szkody niemajątkowej, stanowiącej „inną niemajątkową dolegliwość”³⁰¹, i jej naprawienia. Dla uporządkowania wyводу przypadki te zostaną omówione odrębnie.

²⁹⁸ Por. M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie pieniężne...*, s. 369; M. Barzycka-Banaszczyk, *Odpowiedzialność odszkodowawcza...*, s. 93; postanowienie SN z 27.04.2021 r., II PSK 46/21.

²⁹⁹ Co do zasadności stosowania w tym przypadku art. 300 k.p. zob. np. A. Pyrżyńska, A. Bocheńska, *Relacje między systemem prawa cywilnego a systemem prawa pracy*, [w:] *Problemy pogranicza prawa cywilnego*, red. R. Szczepaniak, Warszawa 2022, s. 308 i n.; M. Barzycka-Banaszczyk, *Odpowiedzialność odszkodowawcza...*, s. 92.

³⁰⁰ Zob. wyrok SN z 9.03.2011 r., II PK 226/10; por. H. Szewczyk, *Ochrona dóbr osobistych...*, s. 487; G. Jędrejek, *Mobbing...*, s. 94.

³⁰¹ Zob. wyrok SA w Poznaniu z 18.09.2023 r., I ACa 1410/23.

8.3.2. Regulacja szczególna dotycząca zmarnowanego urlopu (art. 50 ust. 2 u.i.t.p.u.t.)

Przepis art. 50 ust. 2 u.i.t.p.u.t. stanowi, że podróżnemu przysługuje odszkodowanie lub zadośćuczynienie za poniesione szkody lub krzywdy, których doznał w wyniku niezgodności, tj. niewykonania lub nienależytego wykonania usług turystycznych objętych imprezą turystyczną (art. 4 pkt 16 u.i.t.p.u.t.). Ustawa implementuje dyrektywę 2015/2302, w której wprost zostało doprecyzowane, że rekompensata powinna pokrywać także szkodę niemajątkową, taką jak rekompensata za utratę przyjemności z danej podróży lub wakacji z powodu poważnych problemów w realizacji odpowiednich usług turystycznych (pkt 34 preambuły). W świetle art. 50 ust. 3 u.i.t.p.u.t. należy przyjąć, że jest to odpowiedzialność na zasadzie ryzyka.

Przepis art. 50 ust. 2 u.i.t.p.u.t. jest interesujący z punktu widzenia niniejszego wywodu w dwóch aspektach: 1) uznania bądź nieuznania prawa do urlopu za dobro osobiste i konsekwencji tegoż oraz 2) ustanowienia odpowiedzialności *ex contractu* biur podróży również w zakresie szkody niemajątkowej.

Po pierwsze, należy zasygnalizować, że pojęcie krzywdy w przepisie art. 50 ust. 2 u.i.t.p.u.t. należy rozumieć szeroko, a nie tylko jako skutek naruszenia konkretnego dobra osobistego. Stanowi to kolejny przykład niekonsekwencji terminologicznej ustawodawcy. W Polsce prawo do spokojnego wypoczynku (urlopu) nie zostało uznane przez Sąd Najwyższy za dobro osobiste³⁰². Sąd Najwyższy opowiada się za koncepcją, zgodnie z którą szkoda niemajątkowa w przypadku zmarnowania urlopu „obejmuje przede wszystkim brak satysfakcji i utratę przyjemności z wypoczynku [...] Przyczyną wystąpienia szkody niemajątkowej jest zatem pozbawienie turysty możliwości spędzenia urlopu zgodnie z oczekiwaniami”³⁰³. Oczywiście niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania – w tym przypadku umowy o udział w imprezie turystycznej – może wiązać się z naruszeniem konkretnych dóbr osobistych³⁰⁴, w szczególności zdrowia. Zatem w tym sen-

³⁰² Por. uchwała SN z 19.11.2010 r., III CZP 79/10, OSNC 2011, nr 4, poz. 41; wyrok SN z 24.03.2011 r., I CSK 372/10.

³⁰³ Zob. K. Kryła-Cudna, *Instytucje Prawa Prywatnego. Zadośćuczynienie pieniężne...*, s. 132; por. M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie pieniężne...*, s. 383; M. Ciemiński, op. cit., s. 454–455.

³⁰⁴ Por. K. Kryła-Cudna, [w:] *Ustawa o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych. Komentarz*, red. serii K. Osajda, red. tomu P. Mikłaszewicz, wyd. 3, Warszawa 2021, art. 50, Nb 12.

sie, użycie przez ustawodawcę pojęcia „krzywda” należy rozumieć również jako skutek naruszenia dobra osobistego.

Po drugie, należy podjąć rozważania na temat kwestii ustanowienia odpowiedzialności *ex contractu* biur podróży również w zakresie szkody niemajątkowej. Warto w tym miejscu przywołać przełomowe orzeczenie dotyczące zadośćuczynienia pieniężnego za utratę przyjemności z podróży, tj. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 12 marca 2002 roku w sprawie Simone Leitner vs. TUI Deutschland³⁰⁵. Wcześniej sporne było to, czy może dojść do kompensaty szkody niemajątkowej w ramach reżimu kontraktowego. Obecnie kwestia ta nie budzi wątpliwości. W Polsce, już w poprzednim stanie prawnym³⁰⁶, Sąd Najwyższy uznał możliwość dochodzenia roszczeń o zadośćuczynienie mających swe źródło w odpowiedzialności w reżimie kontraktowym, a omawiany przepis wprost ustanawia odpowiedzialność *ex contractu* biur podróży również w zakresie szkody niemajątkowej³⁰⁷.

Po trzecie, zasadą jest, że zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę związane jest z reżimem *ex delicto*. Przepis art. 50 ust. 2 u.i.t.p.u.t. stanowi właśnie „potwierdzenie istnienia wyjątku od zasady stanowiącej, że odpowiedzialność kontraktowa obejmuje wyłącznie obowiązek kompensaty szkody o charakterze majątkowym”³⁰⁸. Skoro w art. 50 ust. 2 u.i.t.p.u.t. wprost wskazano, że podróżnemu przysługuje zadośćuczynienie za poniesioną krzywdę za niewykonanie lub nienależyte wykonanie umowy dotyczącej imprezy turystycznej, to z punktu widzenia przyznania zadośćuczynienia nieistotny jest fakt istnienia dobra osobistego w postaci prawa do wypoczynku³⁰⁹. Innymi słowy sąd będzie mógł przyznać zadośćuczynienie za doznaną krzywdę niezależnie od tego, czy uzna prawo do wypoczynku za dobro osobiste czy też nie, gdyż uprawnienie podróżnego wynika z niewykonania lub nienależytego wykonania umowy o udział w imprezie turystycznej.

---

³⁰⁵ Wyrok TSUE z 12.3.2002 r., C-168/00, Simone Leitner v. TUI Deutschland GmbH & Co. KG, ECR 2002, s. I-2631.

³⁰⁶ W poprzednim stanie prawnym podstawą roszczenia był art. 11a ust. 1 ustawy z 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych (Dz. U. z 2023 r., poz. 1944), uchylony przez art. 64 pkt 8 ustawy z 24 listopada 2017 r. (Dz.U.2017.2361) zmieniającej nin. ustawę z dniem 1 lipca 2018 r.

³⁰⁷ Por. M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie pieniężne...*, s. 382 i n.; J. Matys, *Model zadośćuczynienia...*, s. 361 i n.; M. Ciemiński, op. cit., s. 452 i n.

³⁰⁸ P. Zasuwik, *Odpowiedzialność organizatora turystyki za szkodę niemajątkową klienta w postaci tzw. zmarnowanego urlopu – glosa – III CZP 79/10*, „MoP” 2016, nr 24, s. 1332.

³⁰⁹ M. Nesterowicz, [w:] *System Prawa Prywatnego. Prawo zobowiązań – część szczegółowa*, t. 7, red. J. Rajski, wyd. 4, Warszawa 2018, art. 50, Nb 123.

Po czwarte wreszcie, może dojść do sytuacji zbiegu roszczeń z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania oraz z czynu niedozwolonego, ale:

oparcie roszczeń przez turystę na innej podstawie niż art. 11a u.u.t.³¹⁰ nie będzie dla niego korzystne – o ile bowiem na podstawie art. 11a u.u.t.³¹¹ odpowiedzialność oparta jest na zasadzie ryzyka, to w świetle art. 24 w zw. z art. 448 k.c. domaganie się zadośćuczynienia będzie wymagało wykazania nie tylko bezprawności zachowania biura podróży, ale i winy³¹².

Roszczenie z art. 50 ust. 2 u.i.t.p.u.t. będzie roszczeniem kontraktowym, a organizator turystyki będzie odpowiadał na zasadzie ryzyka.

Konkludując, zmarnowany urlop może stanowić prawnie relewantną szkodę wyrządzoną w innych dobrach niemajątkowych niż dobra osobiste³¹³, ze względu na brak powszechnego uznania prawa do wypoczynku za dobro osobiste. Jednak zarówno prawodawca unijny, jak i polski uznali za celowe ochronę takiego dobra niemajątkowego w reżimie odpowiedzialności kontraktowej.

8.3.3. Regulacja szczególna dotycząca naruszenia praw pacjenta (art. 4 u.p.p.)

Szkoda niemajątkowa może zostać również wyrządzona poprzez naruszenie praw pacjenta (art. 4 u.p.p.). Przepis art. 4 u.p.p. zostanie omówiony pod kątem: 1) naruszeń wszystkich praw pacjenta (art. 4 ust. 1 u.p.p.) oraz 2) naruszenia prawa pacjenta do umierania w spokoju i godności (art. 4 ust. 2 u.p.p.).

Wprowadzając do polskiego systemu prawnego przepis art. 4 u.p.p., ustawodawca uznał, że celowa jest dodatkowa ochrona pacjenta, poza ochroną przysługującą każdemu człowiekowi z tytułu naruszeń dóbr osobistych³¹⁴. Osoba fizyczna będąca pacjentem, tj. osobą zwracającą się o udzielenie świadczeń zdrowotnych lub korzystającą ze świadczeń zdrowotnych udzielanych przez podmiot udzielający świadczeń zdrowotnych lub osobę wykonującą zawód medyczny (art. 3 ust. 1 pkt 4 u.p.p.) dysponuje więc dwiema sferami chronio-

³¹⁰ Obecnie jest to art. 50 ust. 2 u.i.t.p.u.t.

³¹¹ Ibidem.

³¹² Zob. M. Wałachowska, *Odszkodowanie za niewykonanie lub nienależyte wykonanie umowy o podróż i zadośćuczynienie za „zmarnowany urlop”*, [w:] *Odpowiedzialność biur podróży a ochrona klientów w prawie polskim i Unii Europejskiej*, red. M. Nesterowicz, Toruń 2013, s. 84–85.

³¹³ Por. K. Kryła-Cudna, [w:] *Ustawa o imprezach...*, art. 50, Nb 12.

³¹⁴ Zob. B. Janiszewska, *Ograniczenie korzystania z praw pacjenta w dobie epidemii – cz. I*, „MoP” 2023, nr 10, s. 654–655; por. M. Ciemiński, op. cit., s. 333.

nymi prawnie. Są to: 1) dobra osobiste (przysługujące każdemu człowiekowi) oraz 2) prawa pacjenta, należące do szerszej kategorii praw człowieka³¹⁵.

W ustawie wyszczególnione zostały konkretne prawa przysługujące pacjentowi, wśród których należy w szczególności wymienić: prawo do świadczeń zdrowotnych odpowiadających wymaganiom aktualnej wiedzy medycznej (art. 6 ust. 1 u.p.p.), prawo, w sytuacji ograniczonych możliwości udzielenia odpowiednich świadczeń zdrowotnych, do przejrzystej, obiektywnej, opartej na kryteriach medycznych procedury ustalającej kolejność dostępu tych świadczeń (art. 6 ust. 2 u.p.p.), prawo do natychmiastowego udzielenia świadczeń zdrowotnych ze względu na zagrożenie zdrowia lub życia (art. 7 ust. 1 u.p.p.), prawo do świadczeń zdrowotnych udzielanych z należytą starannością przez podmioty udzielające świadczeń zdrowotnych (art. 8 u.p.p.), prawo do informacji o swoim stanie zdrowia (art. 9 ust. 1 u.p.p.), prawo do intymności i poszanowania godności (w tym prawo do umierania w spokoju i godności, art. 20 u.p.p.), prawo do dostępu do dokumentacji medycznej dotyczącej stanu zdrowia pacjenta oraz udzielonych mu świadczeń zdrowotnych (art. 23 ust. 1 u.p.p.), prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego (art. 33 u.p.p.), prawo do opieki duszpasterskiej (art. 36 u.p.p.) i inne.

Zbiorczo można stwierdzić, że chodzi tu o „prawo jednostki do samostanowienia (do udzielania przez pacjenta «świadomej» zgody lub sprzeciwu na zabieg medyczny, do badania lub innych świadczeń zdrowotnych)”³¹⁶. W literaturze wyrażane jest stanowisko, że ustawodawca nie wskazał, iż regulacja art. 4 ust. 1 u.p.p. dotyczy jedynie praw pacjenta wskazanych w ustawie³¹⁷. Można jednak uznać, że katalog praw pacjenta zawarty w ustawie jest na tyle szeroki, że wyczerpuje katalog możliwych naruszeń i nie trzeba go dodatkowo rozszerzać³¹⁸.

Przechodząc do omówienia art. 4 ust. 1 u.p.p., należy w pierwszej kolejności podkreślić, że dla zaistnienia odpowiedzialności podmiotów wymienionych w art. 2 u.p.p.³¹⁹, w tym w szczególności podmiotów udzielających świadczeń zdrowotnych oraz osób wykonujących zawód medyczny, pacjent

³¹⁵ Por. U. Drozdowska, *Cywilnoprawna ochrona praw pacjenta*, Warszawa 2007, s. 71 i n.

³¹⁶ Zob. M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie pieniężne...*, s. 291.

³¹⁷ Por. B. Chmielowiec, [w:] *Prawa pacjenta i Rzecznik Praw Pacjenta. Komentarz*, red. D. Karkowska, Warszawa 2021, art. 4, s. 216; odmiennie jednak M. Ciemiński, op. cit., s. 344.

³¹⁸ Por. B. Chmielowiec, op. cit., art. 4, s. 216.

³¹⁹ Zob. szerzej W. Borysiak, A. Pielak, [w:] *Ustawa o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta. Komentarz*, red. L. Bosek, wyd. 1, Warszawa 2020, art. 2, Nb 1 i n.

nie musi doznawać w ogóle szkody niemajątkowej na osobie³²⁰. Wystarczy samo naruszenie któregoś z praw pacjenta oraz zawinienie³²¹. Według Sądu Najwyższego „naruszenie dóbr osobistych należy odróżnić od naruszenia praw pacjenta, gdyż z każdym z tych naruszeń związana jest odrębna podstawa do zasądzenia zadośćuczynienia. W obu tych przypadkach różny jest przedmiot ochrony oraz reżimy odpowiedzialności”³²². Przepisy te mają inny charakter oraz określają zasady odpowiedzialności za inne czyny bezprawne³²³. Ponadto należy z całą mocą podkreślić, że nie każde prawo pacjenta jest jednocześnie dobrem osobistym.

Zazwyczaj, choć nie zawsze, w przypadku wyrządzenia szkody na osobie będziemy mieć jednocześnie do czynienia z naruszeniem praw podmiotowych na dobrach osobistych³²⁴. W takiej sytuacji pacjent nie będzie musiał udowadniać naruszenia prawa podmiotowego na dobru osobistym ani nie będzie musiał wykazywać szkody na osobie, a jedynie wskazać naruszone prawo pacjenta³²⁵. Należy jednak pamiętać, że z reguły zawinione naruszenie praw pacjenta będzie prowadziło do jednoczesnego wyrządzenia szkody niemajątkowej na osobie. Inaczej mówiąc, „punktem wyjścia dla formułowania żądań zapłaty zadośćuczynienia za krzywdę pozostaje jednak, co do zasady, wykazanie deliktowego naruszenia dobra osobistego”³²⁶.

Na podstawie art. 4 u.p.p. dla przyznania roszczenia wystarczy zawinione naruszenie praw pacjenta, a nie pojawienie się skutku tegoż naruszenia³²⁷. Ustawodawca przyjął tu odmienne rozwiązanie niż w przypadku mobbingu uregulowanego w art. 94³ § 3 k.p., gdzie dla zaistnienia szkody niemajątkowej podlegającej naprawieniu konieczne jest nie tylko naruszenie dobra osobistego

---

³²⁰ Por. I. Adrych-Brzezińska, M. Wałachowska, [w:] *System Prawa Medycznego. Odpowiedzialność Prywatnoprawna*, t. 5, red. E. Bagińska, wyd. 11, Warszawa 2021, art. 4, Nb 32; wyrok SN z 27.04.2012 r., V CSK 142/11; B. Chmielowiec, op. cit., s. 225.

³²¹ Por. W. Borysiak, L. Bosek, K. Sałbut, [w:] *Ustawa o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta. Komentarz*, red. L. Bosek, wyd. 1, Warszawa 2020, art. 4, Nb 45 i n.; B. Janiszewska, *O zadośćuczynieniu za naruszenie praw pacjenta*, „MoP” 2017, nr 15, s. 823; U. Drozdowska, op. cit., s. 321.

³²² Zob. postanowienie SN z 27.04.2023 r., I CSK 3767/22.

³²³ Por. M. Wałachowska, *Glosa do wyroku SN z 29.05.2007 r.*, V CSK 76/07, 2009, s. 103.

³²⁴ Por. B. Janiszewska, *O zadośćuczynieniu za naruszenie ...*, s. 823; U. Drozdowska, op. cit., s. 200.

³²⁵ Por. I. Adrych-Brzezińska, M. Wałachowska, [w:] *System Prawa Medycznego. Odpowiedzialność...*, art. 4, Nb 9; B. Janiszewska, *O zadośćuczynieniu za naruszenie...*, s. 823.

³²⁶ Por. ibidem, s. 821.

³²⁷ Por. W. Borysiak, L. Bosek, K. Sałbut, [w:] *Ustawa o prawach pacjenta...*, art. 4, Nb 36, 104; wyrok SA w Białymstoku z 15.04.2015 r., I ACa 816/14.

w postaci zdrowia, ale również wywołanie rozstroju tegoż zdrowia w wyniku mobbingu.

Należy również dokonać rozróżnienia między art. 4 ust. 1 u.p.p. a art. 445 § 1 k.c. W przypadku art. 4 ust. 1 u.p.p. chronione jest m.in. zdrowie poszkodowanego pacjenta. Natomiast w przypadku art. 445 § 1 k.c. – jego integralność psychofizyczna. Innymi słowy, „art. 4 ust. 1 u.p.p. nie stanowi [...] *lex specialis* względem art. 445 k.c.”³²⁸ i ma zastosowanie w reżimie deliktowym oraz kontraktowym³²⁹. Możliwy jest jednak zbieg obu przepisów³³⁰.

Ponadto pacjentowi nie przysługuje roszczenie o zapłatę odpowiedniej sumy na wskazany cel społeczny na podstawie art. 4 ust. 1 u.p.p. Gdyby pacjent zgłosił takie roszczenie, niezbędne byłoby ustalenie przez sąd, czy doszło do naruszenia dobra osobistego, gdyż roszczenie należałoby wywodzić z art. 448 k.c.

Przechodząc do omówienia drugiej części art. 4 u.p.p., należy przywołać treść ust. 2. Stanowi on:

w razie zawinionego naruszenia prawa pacjenta do umierania w spokoju i godności sąd może, na żądanie małżonka, krewnych lub powinowatych do drugiego stopnia w linii prostej lub przedstawiciela ustawowego, zasądzić odpowiednią sumę pieniężną na wskazany przez nich cel społeczny na podstawie art. 448 k.c.

Katalog uprawnionych do wytoczenia powództwa jest więc katalogiem zamkniętym. Osoby uprawnione do wniesienia powództwa nie są pacjentami, a jedynie pośrednio poszkodowanymi naruszeniem praw zmarłego pacjenta. Stanowi to wyjątek od zasady kompensacji jedynie bezpośrednio poszkodowanych, przez co przepis ten należy interpretować w sposób ścisły³³¹. Dlatego też osoby wymienione w art. 4 ust. 2 u.p.p. nie będą mogły dochodzić roszczeń, które przysługują jedynie pacjentowi. Wyżej wymienione podmioty (a nie sam pacjent) mogą dochodzić roszczenia wyłącznie na wskazany przez nich cel społeczny, gdyż prawo do umierania w spokoju i godności należy uznać za prawo szczególne. Tak ukształtowany przepis świadczy o pełnieniu funkcji prewencyjnej (odstraszałej)³³².

³²⁸ Zob. I. Adrych-Brzezińska, M. Wałachowska, [w:] *System Prawa Medycznego. Odpowiedzialność...*, art. 4, Nb 30; por. wyrok SN z 10.01.2019 r., II CSK 293/18.

³²⁹ Por. M. Safjan, *Naprawienie krzywdy niemajątkowej...*, s. 269–270; U. Drozdowska, op. cit., s. 225 i n.; M. Wałachowska, *Glosa do wyroku SN z 29.05.2007 r., V CSK 76/07*, 2009, s. 104; I. Adrych-Brzezińska, M. Wałachowska, [w:] *System Prawa Medycznego. Odpowiedzialność...*, art. 4, Nb 30.

³³⁰ Zob. M. Ciemiński, op. cit., s. 364; por. jednak U. Drozdowska, op. cit., s. 330–331.

³³¹ Por. W. Borysiak, L. Bosek, K. Sałbut, [w:] *Ustawa o prawach pacjenta...*, art. 4, Nb 121.

³³² Por. B. Chmielowiec, op. cit., art. 4, s. 218.

Przepis art. 4 ust. 2 u.p.p. dotyczy zatem zawinionego naruszenia prawa pacjenta do umierania w spokoju i godności, które to prawo zostało uregulowane w art. 20 ust. 2 u.p.p. Mimo że powództwo o zasądzenie odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny może wytoczyć osoba bliska zmarłego, to w dalszym ciągu jednak, według Izabeli Adrych-Brzezińskiej i Moniki Wałachowskiej³³³, celem jest ochrona interesów niemajątkowych pacjenta, tj. prawo do umierania w spokoju i godności, a nie wskazanych w przepisie osób, które są jedynie uprawnione do wytoczenia powództwa. Taki pogląd budzi jednak wątpliwości. Odchodzi on bowiem od zasady wymogu podmiotowości prawnej.

Natomiast osoby bliskie mogłyby dochodzić roszczenia o naprawienie szkody niemajątkowej na gruncie art. 446 § 4 k.c.³³⁴. Będzie to wtedy dotyczyło innej szkody – nie naruszenia prawa pacjenta do umierania w spokoju i godności, a naruszenia dobra osobistego w postaci więzi rodzinnej. Zwykle jednak przyjmuje się, że dobra osobiste i prawa pacjenta wygasają wraz z jego śmiercią³³⁵. Mimo to „śmierć człowieka nie zamyka możliwości prawnej kontroli postępowania względem niego w ostatnim okresie życia”³³⁶, stąd regulacja art. 4 ust. 2 u.p.p.

Podsumowując, szkoda niemajątkowa wyrządzona naruszeniem praw pacjenta nie mogła znaleźć się w kategorii regulacji szczególnych, dotyczących szkody niemajątkowej wyrządzonej naruszeniem dóbr osobistych, gdyż nie budzi wątpliwości, że prawa pacjenta i dobra osobiste to dwie odrębne kategorie wartości, które jedynie częściowo się pokrywają. Prawa pacjenta są jednak na tyle istotne, że należało je chronić na mocy ustawy szczegółowej, a nie jedynie na gruncie Kodeksu cywilnego.

8.3.4. Regulacja szczególna dotycząca naruszenia prawa do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki (art. 15 u.s.n.p.s.)

Zgodnie z art. 77 ust. 1 Konstytucji RP każdy ma prawo do wynagrodzenia szkody, jaka została mu wyrządzona przez niezgodne z prawem działanie organu władzy publicznej. Prawo do rzetelnego procesu sądowego zostało zagwarantowane również w art. 6 ust. 1 EKPC, zgodnie z którym każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym termi-

---

³³³ Zob. I. Adrych-Brzezińska, M. Wałachowska, [w:] *System Prawa Medycznego. Odpowiedzialność...*, art. 4, Nb 56.

³³⁴ Ibidem.

³³⁵ Odmienne J. Mazurkiewicz, op. cit., s. 25 i n.

³³⁶ B. Janiszewska, *O majątkowej ochronie prawa pacjenta do umierania w spokoju i godności*, „BSP” 2023, nr 28 (3), s. 164.

nie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą przy rozstrzyganiu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej³³⁷.

Wskazane wyżej przepisy są rozwijane przez art. 15 u.s.n.p.s., który reguluje prawo do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki (czy też szerzej – prawo do rzetelnego postępowania, prawo do sądu). Nie zostało ono uznane za dobro osobiste, gdyż, jak akcentuje Sąd Najwyższy, „prawo to nie jest wartością, która mieści się w ramach tych, jakich ochronie służy instytucja dóbr osobistych w polskim porządku prawnym”³³⁸. Mimo to, w wyniku przewlekłości postępowania, może dojść do naruszenia dóbr osobistych strony z katalogu z art. 23 k.c., takich jak np. zdrowie, wolność czy cześć. Ustawodawca w art. 15 ust. 1 u.s.n.p.s. nie posłużył się ani pojęciem szkody niemajątkowej ani pojęciem krzywdy, a ogólnym pojęciem szkody, które należy rozumieć zarówno jako szkodę majątkową i niemajątkową³³⁹. Wydaje się, że takie rozwiązanie jest trafne i nie budzi wątpliwości terminologicznych.

Ponadto jak przyjmuje Sąd Najwyższy, przepis art. 15 u.s.n.p.s. „nie tworzy swoistego uprawnienia do domagania się odszkodowania lub zadośćuczynienia, ale wskazuje na możliwość uzyskania pełnej kompensaty oraz ma charakter normy odsyłającej i określającej zakres prejudycjalnego związania”³⁴⁰. Sąd w postępowaniu o zadośćuczynienie nie będzie musiał przeprowadzać postępowania dowodowego, gdyż sam fakt stwierdzenia we wcześniejszym orzeczeniu, że nastąpiła przewlekłość postępowania, stanowi prejudykant w sprawie o naprawienie szkody w rozumieniu art. 15 u.s.n.p.s.³⁴¹.

Zgodnie z art. 15 ust. 3 u.s.n.p.s. w razie wystąpienia przez stronę z pozwem o roszczenie, o którym mowa w ust. 1, należne odszkodowanie lub zadośćuczynienie pomniejsza się o wysokość sum przyznanych na podstawie art. 12 ust. 4 za ten sam okres. Ta suma pieniężna wynosi od 2000 do 20 000 zł. Jak podkreśla Sąd Najwyższy, „pełni funkcję rekompensaty dla strony za doznaną szkodę niematerialną, będącą wynikiem przewlekłości”³⁴².

³³⁷ Por. wyrok SN z 26.10.2023 r., II NSKP 28/23; postanowienie SN z 17.01.2023 r., III PSK 53/22.

³³⁸ Zob. postanowienie SN z 21.08.2020 r., V CSK 557/19; por. postanowienie SN z 15.01.2019 r., III CNP 13/18.

³³⁹ Por. wyrok SN z 18.08.2018 r., IV CSK 659/16; odmiennie K. Ciućkowska, *Dochodzenie roszczeń wynikających z przewlekłe prowadzonego postępowania sądowego*, „ZNKUL” 2017, nr 60 (3), s. 146 i n.

³⁴⁰ Zob. wyrok SN z 26.01.2017 r., I CSK 45/16.

³⁴¹ Por. W. Szydło, [w:] *Skarga na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2010, art. 15, Nb 2.

³⁴² Zob. postanowienie SN z 9.11.2022 r., I NSP 313/22.

Konkludując, szkoda niemajątkowa wyrządzona naruszeniem prawa do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki musiała znaleźć się wśród regulacji dotyczących szkody niemajątkowej wyrządzonej naruszeniem innych niż dobra osobiste wartości niemajątkowych. Przepis art. 15 u.s.n.p.s. jest jedynie przepisem odsyłającym, a taka szkoda niemajątkowa będzie mogła zostać naprawiona na zasadach ogólnych.

8.4. Przypadki sporne

8.4.1. Uwagi ogólne

Jak już zauważono, istnieją także takie wartości o charakterze niemajątkowym, co do których mogą zaistnieć liczne wątpliwości, czy należy je uznać za dobra osobiste, czy też za inne wartości o charakterze niemajątkowym, niebędące dobrami osobistymi, a stanowiące „inną niemajątkową dolegliwość”³⁴³. Polski ustawodawca zawarł regulacje takich przypadków spornych m.in. w art. 78 pr. aut. oraz art. 1 ust. 1 u.F.Ch. Dla uporządkowania wywodu zostaną omówione odrębnie.

8.4.2. Regulacja szczególna dotycząca autorskich praw osobistych (art. 78 pr. aut.)

Przepis art. 24 § 3 k.c. stanowi, że przepisy kodeksowe dotyczące ochrony dóbr osobistych, tj. art. 24 § 1 i 2 k.c., nie uchybiają uprawnieniom przewidzianym w innych przepisach, w szczególności w prawie autorskim oraz w prawie wynalazczym. W prawie autorskim jest to art. 78, którego ust. 1 mówi:

Twórca, którego autorskie prawa osobiste zostały zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania. W razie dokonanego naruszenia może także żądać, aby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności aby złożyła publiczne oświadczenie o odpowiedniej treści i formie. Jeżeli naruszenie było zawinione, sąd może przyznać twórcy odpowiednią sumę pieniężną tytułem zadośćuczynienia za doznaną krzywdę lub – na żądanie twórcy – zobowiązać sprawcę, aby uiścił odpowiednią sumę pieniężną na wskazany przez twórcę cel społeczny.

Ogólnie rzecz ujmując, na gruncie omawianego przepisu chroniona jest swoista więź uczuciowa autora z jego dziełem³⁴⁴, która trwa nawet po jego

³⁴³ Zob. wyrok SA w Poznaniu z 18.09.2023 r., I ACa 1410/23.

³⁴⁴ Por. M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie pieniężne...*, s. 263; K. Czub, *Dobra i prawa osobiste po śmierci twórcy (na podstawie kodeksu cywilnego, prawa autorskiego i prawa własności przemysłowej)*, [w:] Non omnis moriar. *Osobiste i majątkowe aspekty prawne śmierci człowieka*.

śmierci³⁴⁵. Natomiast szkoda niemajątkowa, w rozumieniu art. 78 pr. aut., może pojawić się w przypadku naruszenia autorskich praw osobistych (jest niezależna od odczucia ich naruszenia³⁴⁶) czy też naruszenia więzi twórcy z tworem³⁴⁷.

Wśród autorskich praw osobistych należy wymienić prawo do: autorstwa utworu, oznaczenia utworu swoim nazwiskiem lub pseudonimem albo do udostępniania go anonimowo, nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rzetelnego wykorzystania, decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności oraz nadzoru nad sposobem korzystania z utworu (art. 16 pr. aut.). Katalog z art. 16 pr. aut. jest zamkniętym katalogiem autorskich praw osobistych³⁴⁸.

Regulacja zawarta w omawianym przepisie budzi w doktrynie pewne kontrowersje. Szkoda niemajątkowa w postaci naruszenia autorskich praw osobistych może być postrzegana jako krzywda w rozumieniu art. 448 k.c., a naruszonym dobrem osobistym byłaby „twórczość naukowa i artystyczna”, która została wymieniona w katalogu dóbr osobistych zawartym w art. 23 k.c.³⁴⁹. Odmienne stanowisko przyjmuje jednak A. Wojciechowska, która uznaje, że „nie jest słuszne traktowanie autorskich dóbr osobistych jako specyfikacji dóbr osobistych prawa powszechnego, ponieważ istota dóbr autorskich jest odmienna”³⁵⁰. Wskazuje, że autorskie prawa osobiste dotyczą bardziej relacji twórcy z tworem, który staje się autonomiczny. Należy jednak odpowiednio stosować przepisy dotyczące ochrony dóbr osobistych przy wykładni art. 78 pr. aut.³⁵¹.

Zagadnienia wybrane, red. J. Gołaczyński, J. Mazurkiewicz, J. Turłukowski, D. Karkut, Wrocław 2015, s. 132; A. Wojciechowska, [w:] *System Prawa Prywatnego. Prawo autorskie*, t. 13, red. J. Barta, wyd. 4, Warszawa 2017, s. 1100; wyrok SA w Poznaniu z 20.12.2021 r., I AGa 163/21.

³⁴⁵ Por. A. Wojciechowska, [w:] *System Prawa Prywatnego. Prawo autorskie...*, s. 1104; J. Mazurkiewicz, op. cit., s. 81 i n.; B. Giesen, E. Wojnicka, [w:] *System Prawa Prywatnego. Prawo autorskie*, t. 13, red. J. Barta, wyd. 4, Warszawa 2017, s. 435; M. Wyrwiński, *Komentarz do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, [w:] *Ustawy autorskie. Komentarze. T. 2*, red. R. Markiewicz, Warszawa 2021, art. 78, Nb 36; odmiennie jednak wyrok SA w Warszawie z 27.10.2011 r., VI ACa 461/11; K. Czub, op. cit., s. 142–143.

³⁴⁶ Por. J. Panowicz-Lipska, *Majątkowa ochrona dóbr...*, s. 171.

³⁴⁷ Por. A. Wojciechowska, [w:] *System Prawa Prywatnego. Prawo autorskie...*, s. 1082.

³⁴⁸ Por. B. Giesen, E. Wojnicka, [w:] *System Prawa Prywatnego. Prawo autorskie...*, s. 326.

³⁴⁹ Por. np. J. Panowicz-Lipska, *Majątkowa ochrona dóbr...*, s. 168; A. Szpunar, *Ochrona dóbr osobistych...*, s. 148; S. Grzybowski, [w:] *System Prawa Cywilnego...*, s. 30; M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie pieniężne...*, s. 263; E. Ferenc-Szydełko, [w:] *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, red. E. Ferenc-Szydełko, wyd. 4, Warszawa 2021, art. 16, Nb 2; B. Giesen, E. Wojnicka, [w:] *System Prawa Prywatnego. Prawo autorskie...*, s. 313–314.

³⁵⁰ Zob. A. Wojciechowska, [w:] *System Prawa Prywatnego. Prawo autorskie...*, s. 1062, podobnie P. Białecki, *Prawa czy dobra osobiste twórcy?*, „MoP” 2003, nr 15, s. 682; odmiennie jednak P. Sowula, [w:] *Dobra osobiste*, red. I. Lewandowska-Malec, Warszawa 2017, s. 322.

³⁵¹ Por. A. Wojciechowska, [w:] *System Prawa Prywatnego. Prawo autorskie...*, s. 1061.

Sąd Najwyższy podziela pogląd, zgodnie z którym przepisy Prawa autorskiego:

regulują zarówno ochronę dóbr osobistych twórców (art. 78), jak i ich autorskich praw majątkowych (art. 79 i 80). Nie znaczy to jednak, iż stanowią one wyłączną podstawę dochodzenia tych roszczeń. W myśl bowiem art. 24 § 3 k.c. reguły odpowiedzialności kodeksowej pozostają w kumulatywnym zbiegu ze wskazanymi przepisami ustawy z 1994 roku, co oznacza, iż środki ochrony przewidziane jednymi i drugimi przepisami mogły być w sprawie stosowane zarówno kumulatywnie, jak i alternatywnie. Decydujący w tej mierze powinien być wybór osoby zainteresowanej³⁵².

Zatem w judykaturze dominuje pogląd, że przepis art. 16 pr. aut. jest rozwinięciem art. 23 k.c.³⁵³. Stanowisko A. Wojciechowskiej pozostaje w mniejszości.

Zachowanie naruszające autorskie prawa osobiste musi być bezprawne³⁵⁴. Przesłanka bezprawności nie została jednak wyrażona *expressis verbis* w ustawie, tak jak to ma miejsce w art. 24 § 1 k.c. Można jednak taką przesłankę wywieść z wymogu zawinionego naruszenia oraz z samego faktu zagrożenia cudzego prawa podmiotowego lub ingerencji w to prawo.

Roszczenia stypizowane w art. 78 ust. 1 pr. aut. to m.in.: roszczenie o zadośćuczynienie za doznaną krzywdę (szkodę niemajątkową), dla którego zaistnienia podmiot odpowiedzialny musi dopuścić się czynności, która by osłabiła lub zerwała więź twórcy z utworem, a jego zachowanie byłoby zawinione³⁵⁵ oraz roszczenie o zasądzenie odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany przez twórcę cel społeczny, który może żądać naprawienia szkody niemajątkowej w takiej formie obok zadośćuczynienia, albo zamiast niego³⁵⁶. Zwraca uwagę fakt, że w obecnym brzmieniu art. 448 k.c., ze względu na zmianę spójnika „lub” na „albo”, art. 78 ust. 1 pr. aut. przyznaje większą swobodę poszkodowanemu w wyborze formy naprawienia szkody niemajątkowej.

Podsumowując, przepis art. 78 ust. 1 pr. aut. należało uznać za sporny w kontekście zakwalifikowania go jako dotyczącego szkody niemajątkowej wyrządzonej naruszeniem dóbr osobistych albo szkody niemajątkowej wyrządzonej naruszeniem innych dóbr niemajątkowych, ze względu na wyżej wymienio-

³⁵² Zob. wyrok SN z 05.01.2001 r., V CKN 499/00.

³⁵³ Por. G. Tylec, *Dobra osobiste prawa cywilnego jako niezależna od prawa autorskiego podstawa ochrony interesów twórczych*, „MoP” 2012, nr 10, s. 526; wyrok SA w Warszawie z 30.10.1991 r., I ACr 436/91; B. Giesen, E. Wojnicka, [w:] *System Prawa Prywatnego. Prawo autorskie...*, s. 313.

³⁵⁴ Zob. A. Wojciechowska, [w:] *System Prawa Prywatnego. Prawo autorskie...*, s. 1061.

³⁵⁵ Zob. A. Michalak, [w:] *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, red. A. Michalak, wyd. 1, Warszawa 2019, Nb 17.

³⁵⁶ Zob. *ibidem*, Nb 20; por. P. Sowula, *op. cit.*, s. 355.

ne spory dotyczące rozumienia pojęcia naruszenia autorskich praw osobistych. Podobnie jednak jak w przypadku zmarnowanego urlopu, rozstrzygnięcie tego sporu nie ma praktycznego znaczenia, gdyż przepisy chronią autorskie prawa osobiste niezależnie od tego, czy znajdzie się dla nich miejsce w otwartym katalogu z art. 23 k.c.

8.4.3. Regulacja szczególna dotycząca dziedzictwa Fryderyka Chopina (art. 1 u.F.Ch.)

Jedyną w swoim rodzaju w polskim systemie prawnym regulacją jest ustawa o ochronie dziedzictwa Fryderyka Chopina. Zgodnie z art. 1 ust. 1 u.F.Ch., utwory Fryderyka Chopina i przedmioty z nim związane stanowią dobro ogólnonarodowe podlegające szczególnej ochronie, a nazwisko Fryderyka Chopina i jego wizerunek są chronione odpowiednio na zasadach dotyczących dóbr osobistych. Uzasadnieniem wprowadzenia takiej regulacji jest fakt, że utwory Fryderyka Chopina i przedmioty z nim związane stanowią dobro ogólnonarodowe podlegające szczególnej ochronie (art. 1 ust. 1 zd. 1 u.F.Ch.).

Powyższa regulacja pozwala przyjąć, że szkoda niemajątkowa będzie miała miejsce, gdy zostanie naruszone któreś z dóbr niemajątkowych chronionych na zasadach dotyczących dóbr osobistych wymienionych w art. 23 k.c., tj. wizerunek i nazwisko.

Wątpliwości budzi jednak przyjęcie reżimu ochrony nazwiska i wizerunku Fryderyka Chopina na zasadach ochrony dóbr osobistych³⁵⁷, gdyż dobra osobiste przysługują osobom żyjącym³⁵⁸. Dlatego też należy zwrócić uwagę na przysłówkę „odpowiednio” użyty przez ustawodawcę w przytoczonym przepisie, który oznacza, że przepisy, do których ustawodawca odsyła albo znajdują zastosowanie bezpośrednio albo będzie je należało odpowiednio zmienić albo w ogóle nie znajdują zastosowania³⁵⁹. Skoro dobra osobiste przysługują, co do zasady, osobom żyjącym, to przepisów dotyczących ochrony dóbr osobistych nie można stosować wprost do nazwiska i wizerunku Fryderyka Chopina, a należy je właśnie stosować „odpowiednio”.

Ponieważ ochrona przysługuje odpowiednio na zasadach dotyczących dóbr osobistych, ministrowi właściwemu do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego (art. 1 ust. 2 u.F.Ch.) przysługuje m.in. roszczenie o odszkodowanie i zadośćuczynienie. Kwoty zasądzone z ich tytułu są przekazywane na rzecz

³⁵⁷ Por. Ł. Żelechowski, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. serii K. Osajda, red. tomu W. Borysiak, wyd. 31, Warszawa 2023, art. 43⁵, Nb 21.

³⁵⁸ Odmienne jednak J. Mazurkiewicz, op. cit., s. 722. Według niego art. 1 ust. 1 zd. 2 u.F.Ch. „potwierdza także zasadę, iż dobra osobiste każdego człowieka chronione są także *post mortem*”.

³⁵⁹ Por. J. Nowacki, „*Odpowiednie*” stosowanie przepisów prawa, „PiP” 1964, nr 3, s. 370–371.

Narodowego Instytutu Fryderyka Chopina (art. 1 ust. 4 i 5 u.F.Ch.). W ustawie nie przewidziano obowiązku dochodzenia ochrony tych dóbr³⁶⁰. W przepisie mowa jest o zadośćuczynieniu, ale skoro kwoty zasądzone są na rzecz Instytutu, to bliżej tej regulacji do zasądzenia odpowiedniej sumy pieniężnej na cel społeczny. Zgodnie z art. 7 ust. 1 u.F.Ch., ochrona utworów Fryderyka Chopina może mieć również miejsce na gruncie ustawy o prawie autorskim³⁶¹.

Ponadto poprzez wprowadzenie do systemu prawnego takiej bezprecedensowej ustawy „powstało nieograniczone w czasie prawo podmiotowe – bez podmiotu uprawnionego, tylko ze wskazanym podmiotem legitymowanym procesowo”³⁶². Z reguły jednak to osobom bliskim przysługuje prawo do wykonywania roszczeń w przypadku naruszenia autorskich praw osobistych (art. 78 ust. 2 pr. aut.) po śmierci twórcy, ale skoro mamy tu do czynienia z „dobrem ogólnonarodowym”, to podmiotem legitymowanym procesowo został minister.

Omawiana regulacja budzi jednak dużo wątpliwości. Stąd zadaje się pytanie, czy „w sytuacji, gdy chcielibyśmy tę ochronę rozszerzyć na inne, zasłużone dla kraju osoby – czy jeżeli w ten sam sposób pragnęlibyśmy chronić np. wizerunek i nazwisko Marie Curie-Skłodowskiej, to należałoby uchwalić kolejną ustawę?”³⁶³. Wydaje się to być niepotrzebne i nieekonomiczne, stąd należy przychylić się do stanowiska Teresy Grzeszak, która twierdzi, że do osiągnięcia celu ochrony nazwiska czy wizerunku wybitnych Polaków bardziej nadawałyby się rozwiązania administracyjno-prawne, „gdzie Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego stałoby na straży interesu publicznego, a nie dóbr osobistych Fryderyka Chopina”³⁶⁴.

Podsumowując, nie jest to typowy przepis chroniący dobra osobiste, ale również nie reguluje kwestii naprawienia szkody niemajątkowej wynikającej z naruszenia innych dóbr niemajątkowych niż dobra osobiste, gdyż dotyczy ochrony dóbr osobistych (tj. wizerunku i nazwiska), tylko że osoby zmarłej w 1849 roku. W związku z powyższym omawianą regulację należało uznać za sporną (graniczną).

---

³⁶⁰ Por. J. Mazurkiewicz, op. cit., s. 735.

³⁶¹ Ibidem.

³⁶² Zob. T. Grzeszak, [w:] *Prawo autorskie. System Prawa Prywatnego. Tom 13*, red. J. Barta, wyd. 4, Warszawa 2017, Nb 52, s. 833.

³⁶³ Zob. E. Kowalska, *Prawna ochrona wizerunku postaci historycznych, bohaterów literackich oraz postaci fikcyjnych w grach komputerowych*, [w:] *Prawo własności intelektualnej*, red. D. Wetoszka, Warszawa 2019, s. 46.

³⁶⁴ Zob. T. Grzeszak, op. cit., Nb 52, s. 833; por. Ł. Żelechowski, op. cit., art. 43⁵, Nb 21.

9. Podsumowanie

Konkludując fragment rozważań dotyczący polskiego systemu prawnego w kontekście szkody niemajątkowej i jej naprawienia, należy w pierwszej kolejności zauważyć, że jest to instytucja prawa cywilnego, która podlega stałemu rozwojowi. Obecnie znajduje się w fazie ewolucji. Zauważalna jest tendencja do rozszerzania ochrony dóbr osobistych i innych dóbr niemajątkowych. Rośnie liczba dóbr osobistych spoza katalogu zawartego w art. 23 k.c. Nadal jednak, jak zostanie wykazane w kolejnych rozdziałach dotyczących systemu prawnego Francji i Hiszpanii, polski ustawodawca pozostaje znacznie bardziej konserwatywny na ich tle. Można oczywiście dyskutować, które z tych podejść jest właściwsze. Będzie to przedmiotem analizy w ostatnim, podsumowującym rozdziale.

Niemniej polskie regulacje przeszły na przestrzeni lat pewną ewolucję. Jeszcze sto lat temu, kiedy powstawał Kodeks zobowiązań, w Polsce nie wypracowano katalogu dóbr osobistych, a z grona możliwych poszkodowanych w przypadku naruszenia integralności seksualnej wykluczono zdrowych mężczyzn³⁶⁵. Dzisiaj natomiast dyskutujemy o tym, czy prawo do wypoczynku będzie można uznać za dobro osobiste czy też nie. Rozwój jest widoczny, choć z pewnością nie mamy tu do czynienia z rewolucją. Przemawia za tym kilka argumentów.

Po pierwsze, z pewnością zmieniło się podejście nie tylko do tego, jakie dobro powinno się chronić na gruncie prawa odszkodowawczego, ale także do samego pieniężnego naprawienia szkody niemajątkowej. Dzisiaj nie ulega wątpliwości, że jest to właściwa droga, nawet jeśli zadośćuczynienie stanowi jedynie „dorywczy paliatyw praktyczny”³⁶⁶. Podstawowym problemem nie jest to, czy powinniśmy naprawiać szkodę niemajątkową w sposób pieniężny, ale w jakiej wysokości. W tym kontekście pojawia się również problem standaryzacji, która będzie przedmiotem rozważań ostatniego rozdziału niniejszej monografii.

Po drugie, w moim przekonaniu, jednym z najistotniejszych problemów w kontekście naprawienia szkody niemajątkowej w polskim systemie prawnym jest brak spójności terminologicznej ustawodawcy. Posługiwanie się dowolnie pojęciami takimi jak „krzywda”, „szkoda niemajątkowa”, „krzywda moralna”, „szkoda na osobie”, jest mylące i niepotrzebne. Niekonsekwencja ustawodawcy oddziałuje później na judykaturę i piśmiennictwo, gdzie można znaleźć naj-

---

³⁶⁵ Przepis art. 165 § 2 k.z. stanowi: „Przepis powyższy stosuje się również w przypadkach, gdy kobietę albo małoletniego lub psychicznie upośledzonego mężczyznę skłoniono za pomocą podstępem, gwałtu, nadużycia stosunku zależności lub wyzyskania krytycznego położenia do podania się czynowi nierządnemu”.

³⁶⁶ Zob. E. Jarra, op. cit., s. 8.

różniejsze kombinacje wyżej przytoczonych pojęć. Ujednolicenie pojęć byłoby pierwszym krokiem do zakończenia dyskusji na tym polu. Będzie to przedmiotem rozważań w V rozdziale niniejszej monografii.

Po trzecie wreszcie, ustawodawca zauważa również konieczność ochrony dóbr niemajątkowych w innych niż Kodeks cywilny przepisach. Regulacje zawarte w Kodeksie pracy, Prawie autorskim, ustawie o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych, ustawie o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta czy też ustawie o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki mają mniej lub bardziej doniosłe znaczenie praktyczne. Nie ulega jednak wątpliwości, że należy uznać to za słuszną tendencję. Myślę, że najbardziej sporną regulacją jest ustawa o ochronie dziedzictwa Fryderyka Chopina. Wydaje się jednak, że ma tak nikłe znaczenie praktyczne, że nie stanowi to większego problemu.

Konkludując, w moim przekonaniu, wraz ze zmianą pokoleniową można będzie zauważyć wzrost znaczenia ochrony dóbr niemajątkowych w systemie prawnym. Przesunięte zostaną granice tego, co będzie uznawane za szkodę niemajątkową, w szczególności w kontekście dużego nacisku na zdrowie psychiczne i jego ochronę. Taka tendencja zauważalna jest już w krajach takich jak Francja (gdzie przykładowo przyznano zadośćuczynienie fanom Michaela Jacksona za jego śmierć³⁶⁷) czy Hiszpania (gdzie postaci szkody niemajątkowej na ciele człowieka można w zasadzie wymieniać bez końca³⁶⁸). Na ten moment polski system prawny pozostaje dość wstrzemięźliwy i sceptyczny na tle tych państw. Upłynie zapewne jeszcze wiele czasu, zanim polskie regulacje dojdą do takiego miejsca, w którym znajduje się francuski i hiszpański system prawny. Jednakże droga w tym kierunku jest już zauważalna.

---

³⁶⁷ Por. szerzej A. Coat, *L'indemnisation de fans français pour la mort de Michael Jackson: mais où s'arrête le préjudice moral?*, „Revue Juridique de l'Ouest” 2016, nr 3, 2016, passim; F. Rome, *Pour 1,43 dollar de plus...*, „Recueil Dalloz” 2014, nr 7, s. 417.

³⁶⁸ Można wśród nich wymienić m.in.: ból, niepokój, niepewność, frustrację, smutek, cierpienie, bezradność, czy lęk, a nawet bezsenność, melancholię, utratę zainteresowania codziennymi czynnościami, spadek libido, utratę poczucia własnej wartości; por. szerzej H. Brugman Mercado, *Conceptualización del daño moral en el derecho civil español, francés i puertorriqueño y su contraposición en el derecho común norteamericano*, Valladolid 2015, s. 151–152; R. Maciá Gómez, *La dualidad del daño patrimonial y del daño moral*, „Revista de la Asociación Española de Abogados Especializados en Responsabilidad Civil y Seguro” 2010, nr 36, s. 24–25; M.E. Clemente Meoro, *Presupuestos de la responsabilidad civil*, [w:] *Derecho de daños*, red. M.E. Clemente Meoro, M.E. Cobas Cobiella, Valencia 2021, s. 1769; STS de 11 de Noviembre 2003, n° 7044/2003; STS de 14 de Julio de 2006, n° 4420/2006; STS de 23 de Octubre 2015, n° 4290/2015; STS de 25 de Abril 2019, n° 1321/2019.

Rozdział III

Szkoda niemajątkowa i jej naprawienie we francuskim systemie prawnym

1. Uwagi ogólne

System prawa francuskiego, podobnie jak system prawa polskiego, należy do grupy kontynentalnych systemów prawnych, których korzenie sięgają prawa rzymskiego¹. Takie systemy dzielą prawo na dwie podstawowe gałęzie – prawo publiczne oraz prawo prywatne. W sercu prawa prywatnego leży prawo cywilne².

Francuski Kodeks cywilny (*Code civil*) z 21 marca 1804 roku jest powszechnie uznawany za jedno z największych prawnych arcydzieł epoki i tryumf liberalnego indywidualizmu³. Utrwalił wielowiekowe tradycje prawne Francji i dokonał unifikacji prawa obowiązującego przed Rewolucją Francuską z 1789 roku⁴. Został stworzony w celu pojednania narodu poprzez ujęcie w nim uniwersalnych wartości, takich jak: wolność osobista jednostki, równość obywateli wobec prawa, nienaruszalność własności, swoboda umów⁵. Jest to jednak nadal przede wszystkim dzieło praktyczne, które przetrwało próbę czasu. Trafnie zauważył Jean Carbonnier, jeden z najwybitniejszych francuskich prawników XX wieku, że własność środków produkcji, umowy i rodzina pozostają kluczowymi elementami społeczeństwa – tak samo dzisiaj, jak i w 1804 roku⁶.

---

¹ Por. M. Boustany, *Le droit continental droit écrit*, [w:] *Les grands systèmes juridiques contemporains*, red. L. Saadé, R. Daou, Actes du Colloque international, Kaslik 2016, s. 32.

² Por. M. Hervieu, *Point sur les principales branches du droit privé*, 2022, <https://bit.ly/4gLUccw> (dostęp: 18.2.2025).

³ Por. J.-F. Niort, *Homo Civilis: contribution à l'histoire du code civil français (1804-1965)*, Aix-en-Provence 2004, rozdział *Conclusion générale*, Nb 34.

⁴ Por. E. Serrurier, *Déclin, résistance et perspectives du droit français dans la compétition juridique mondiale*, „*Journal du droit international (Clunet)*” 2015, nr 4, s. 34; J.-F. Niort, op. cit., r. I, Nb 1.

⁵ Por. ibidem, r. III, Nb 281 i n.; E. Betańska, *Code Civil français et Kodeks cywilny polonais*, „*Comparative Legilinguistics*” 2011, nr 8, s. 11.

⁶ Zob. J. Carbonnier, *Droit civil. Introduction. Les personnes*, Paris 1990, s. 131.

Code civil jako pierwszy ustanowił ogólną podstawę odpowiedzialności odszkodowawczej, wprowadzając klauzulę generalną⁷ w art. 1382. Obecnie, po dużej reformie prawa zobowiązań z 2016 roku⁸, jest to art. 1240 (jego odpowiednikiem w polskim prawie jest art. 415 k.c.). Mimo zmiany miejsca w Kodeksie, jego treść pozostaje taka sama, tj. każdy czyn człowieka wyrządzający drugiemu szkodę zobowiązuje osobę, z której winy szkoda powstała, do jej naprawienia⁹.

Przepis art. 1240 Cciv jest centralnym i najistotniejszym przepisem z punktu widzenia francuskiego systemu naprawienia szkody niemajątkowej. Wprowadza on liberalne ujęcie szkody w systemie prawa francuskiego, zwłaszcza szkody niemajątkowej. Będę się do niego wielokrotnie odwoływać w toku niniejszego rozdziału.

Nie ulega wątpliwości, że *Code civil* miał ogromny wpływ na (nie tylko) europejskie systemy prawne, w tym system polski i hiszpański. Sam Napoleon Bonaparte przewidział przyszłość i stwierdził: „Moją prawdziwą chwałą nie jest wygranie czterdziestu bitew. Waterloo wymaże pamięć o tylu zwycięstwach. To, czego nic nie wymaże, to, co będzie żyło wiecznie – to mój Kodeks cywilny”¹⁰.

W niniejszym rozdziale zostaną podjęte następujące zagadnienia. Po pierwsze, omówione zostaną funkcje odpowiedzialności odszkodowawczej oraz pojęcie szkody *sensu largo*, z której francuski system prawny wyodrębnia szkodę majątkową i niemajątkową. Po drugie, przybliżona zostanie specyfika szkody niemajątkowej we Francji – jej kategorie, wartości niemajątkowe, które są chronione na gruncie francuskiego prawa cywilnego oraz podmioty uprawnione do żądania naprawienia szkody niemajątkowej. Po trzecie, omówiona zostanie problematyka naprawienia szkody na gruncie francuskiego prawa cywilnego. Analiza zostanie przeprowadzona z naciskiem na kwestię naprawienia uszczerbków niemajątkowych. Po czwarte, rozważone zostanie, w jaki sposób francuskie sądy radzą sobie z oznaczeniem rozmiaru świadczenia należnego z tytułu naruszenia wartości niemajątkowych oraz standaryzacji tych świadczeń. Po piąte, zostaną

---

⁷ Por. M. Nesterowicz, *Ewolucja odpowiedzialności deliktowej w prawie francuskim (na 200-lecie kodeksu Napoleona)*, „PiP” 2007, nr 12, s. 12.

⁸ Ordonnance n° 2016-131 du 10 février 2016 portant réforme du droit des contrats, du régime général et de la preuve des obligations.

⁹ Art. 1240 Cciv (dawniej art. 1382 Cciv) stanowi: *Tout fait quelconque de l'homme, qui cause à autrui un dommage, oblige celui par la faute duquel il est arrivé à le réparer.*

¹⁰ Por. szerzej *Code civil: histoire du chef d'œuvre de Napoléon*, GEO, 2021, <https://www.geo.fr/histoire/code-civil-histoire-du-chef-doeuvre-de-napoleon-204373> (dostęp: 18.2.2025).

zwięźle przedstawione szczegółowe regulacje dotyczące naprawienia szkody niemajątkowej we francuskim systemie prawnym. Natomiast w ostatnim rozdziale niniejszej monografii zostanie podjęta próba odpowiedzi na pytanie, czy polski ustawodawca mógłby zainspirować się francuskim systemem naprawienia szkody niemajątkowej i wiecznym *Code civil*.

2. Funkcje odpowiedzialności odszkodowawczej

Co do zasady, to poszkodowany odczuwa skutki szkody (łac. *damnum sentit dominus*). Jednakże francuskie prawo cywilne, podobnie jak polskie, w większości przypadków przenosi ciężar naprawienia szkody z poszkodowanego na osobę odpowiedzialną wyrządzenia szkody. Wynika to z założenia, że sprawca musi odpowiedzieć za swoje czyny, wziąć za nie odpowiedzialność cywilną¹¹. Poszkodowanemu przysługuje roszczenie wobec podmiotu odpowiedzialnego o naprawienie szkody w taki sposób, jakby zdarzenie szkodzące nigdy nie miało miejsca¹² – jakby było, jak postulował Jean Carbonnier, jedynie snem¹³. Innymi słowy szkoda musi zostać naprawiona, żeby przywrócić równowagę i harmonię między prawami każdej ze stron¹⁴. Właśnie taki jest elementarny cel odpowiedzialności odszkodowawczej¹⁵.

Podstawowymi funkcjami odpowiedzialności odszkodowawczej przyjmowanymi w systemie prawa francuskiego są: 1) funkcja kompensacyjna, 2) prewencyjna, 3) moralna, 4) satysfakcyjna oraz, w najmniejszym zakresie, 5) funkcja represyjna.

Po pierwsze, we francuskim systemie prawnym, podobnie jak w polskim, dominuje funkcja kompensacyjna odpowiedzialności odszkodowawczej¹⁶. Uwzględnia ona ideę, zgodnie z którą wszystkie szkody muszą zostać napra-

---

¹¹ Por. *À quoi sert le droit de la responsabilité civile?*, 2019, <https://bit.ly/412JyDB> (dostęp: 18.2.2025).

¹² Por. cass., civ. 1re, 17 juillet 1996, n° 94-18.181; cass., civ. 1re, 8 février 2023, n° 21-21.283.

¹³ J. Carbonnier, *Droit civil*, t. 4, *Les obligations*, wyd. 22, Paris 2000, s. 2253: *Il faut réparer le mal, faire ce qu'il semble n'avoir été qu'un rêve*.

¹⁴ Por. C. Quézel-Ambrunaz, *Fiches de droit de la responsabilité civile extracontractuelle. Rappels de cours et exercices corrigés*, wyd. 2, Paris 2023, s. 7; cass., civ. 2e, 28 octobre 1954, JCP 1955. II. 8765.

¹⁵ Por. M.S. Bondon, *Le principe de réparation intégrale du préjudice*, Aix-en-Provence 2021, s. 242.

¹⁶ Por. ibidem; C. Sintez, *La sanction préventive en droit de la responsabilité civiles*, Orléans 2009, s. 175; I. Lafont, *L'efficacité du régime de responsabilité civile comme mesure de contrainte au respect de l'obligation de sécurité des renseignements personnels*, Montréal 2013, s. 9.

wione. Jeżeli nie da się przywrócić statusu *quo ante*, to przynajmniej należy w jak najpełniejszym zakresie zrekompensować to, czego nie da się usunąć.

Po drugie, z funkcji kompensacyjnej wynikają także inne funkcje odpowiedzialności odszkodowawczej¹⁷. Jest to przede wszystkim funkcja prewencyjna¹⁸ obejmująca środki zapobiegające zdarzeniu szkodzącemu. Innymi słowy są to środki, które mają na celu zakończenie zdarzenia szkodzącego oraz minimalizowanie szkód¹⁹.

Po trzecie, odpowiedzialność odszkodowawcza pełni także funkcję moralną, tj. funkcję regulowania zachowań podmiotów odpowiedzialnych i innych osób. Indywidualna odpowiedzialność ma być przewodnikiem dla tzw. dobrej głowy rodziny lub rozsądnej osoby. Funkcja moralna dotyczy zachowania równowagi między wolnością a obowiązkiem²⁰. Jednakże podkreślając funkcję kompensacyjną odpowiedzialności odszkodowawczej, spycha się na dalszy plan moralną ocenę sprawcy czynu, gdyż należy to w większym stopniu do zadań odpowiedzialności karnej²¹.

Po czwarte, w przypadku szkody niemajątkowej przyjmuje się, że odpowiedzialność odszkodowawcza pełni również funkcję satysfakcyjną²². Nie budzi bowiem wątpliwości, że szkoda niemajątkowa należy do kategorii szkód, których naprawienie jest skomplikowane, a co za tym idzie – niemożliwe jest przywrócenie stanu poprzedniego. Z tego względu jej naprawienie na gruncie prawa cywilnego może nastąpić wyłącznie w sposób pieniężny. Przyznana suma ma zaoferować jakąś satysfakcję w zamian za doznane cierpienie²³. Wynika to z przekonania, że choć pieniądze szczęścia nie dają, z pewnością łatwiej jest czerpać radość z życia, dysponując nimi.

Po piąte wreszcie, odpowiedzialność odszkodowawcza, w przeciwieństwie do prawa karnego, nie pełni, co do zasady, funkcji represyjnej. W zależności jednak od wysokości zadośćuczynienia przyznanego przez sąd, może ono za-

---

¹⁷ Por. ibidem.

¹⁸ Por. szerzej C. Sintez, op. cit., s. 35 i n.; V.V. Palmer, *Dommages moraux: L'éveil français au 19ème siècle*, „Revue internationale de droit comparé” 2015, nr 67 (1), s. 15.

¹⁹ Por. C. Sintez, op. cit., s. 455.

²⁰ Por. M. Mekki, *Les fonctions de la responsabilité civile à l'épreuve du numérique: l'exemple des logiciels prédictifs*, b.m. 2020, pkt 3.

²¹ Por. G. Viney, *Réflexions sur la responsabilité civile*, „Revue internationale de droit comparé” 1976, t. 28, nr 3, 1976, s. 584; A. Rosset-Mazarin, *Préjudices corporels corporels et référentiels d'indemnisation*, Grenoble 2017, s. 14.

²² Por. Y. Lambert-Faivre, *L'indemnisation des victimes de préjudices non économiques*, „Les Cahiers de droit” 1998, nr 39 (2–3), s. 563.

²³ Por. C. Bloch, [w:] *Droit de la responsabilité et des contrats, régimes d'indemnisation*, red. P. Le Tourneau, Paris 2023/24, pkt 2125.11.

wierać pewne elementy tej funkcji²⁴. Zbyt wysokie zadośćuczynienie może bowiem stanowić pewną represję dla podmiotu odpowiedzialnego za szkodę.

Na marginesie należy zauważyć, że pojawiają się również głosy krytyczne wobec dominacji kompensacyjnej funkcji zadośćuczynienia, którą uznaje się jedynie za fasadę ukrywającą jej, w rzeczywistości, represyjny charakter²⁵. Takie głosy należą jednak do mniejszości i nie można ich uznać za trafne.

3. Pojęcie szkody

W systemie prawa francuskiego nie zdefiniowano ustawowo pojęcia szkody. Tak samo jak w polskim systemie prawnym, szkoda stanowi jedną z trzech przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej, obok zdarzenia szkodzącego i związku przyczynowego między tym zdarzeniem a szkodą²⁶. W szerokim rozumieniu szkoda oznacza naruszenie prawnie chronionego interesu poszkodowanego²⁷, które jest możliwe do zrekompensowania²⁸.

Francuscy przedstawiciele doktryny stosują zarówno pojęcie *dommage*, które oznacza rzeczywiście doznany uszczerbek, naruszający integralność osoby lub rzeczy, oraz *préjudice*, które oznacza szkodę podlegającą naprawieniu na gruncie prawa. *Préjudice* wynika z *dommage*²⁹. Inaczej mówiąc, *dommage* oznacza bezpośredni, fizyczny, realny skutek zdarzenia szkodzącego, a *préjudice* to dalszy, prawny (rodzący odpowiedzialność odszkodowawczą) skutek *dommage*³⁰. W obrocie prawnym używa się jednak tych pojęć naprzemiennie, jako synonimy³¹.

---

²⁴ Por. A. Rosset-Mazarin, op. cit., s. 14.

²⁵ Por. S. De Luca, *Quelle place en droit français pour les dommages et intérêts à titre punitif?*, Paris 2011–2012, s. 33.

²⁶ Por. *Vocabulaire juridique*, red. G. Cornu, Paris 2010, s. 400, 821; cass. civ. 2e, 14 décembre 2017, n° 16-26.687.

²⁷ Por. L.F. García-López, „L'intérêt légitime” et la notion de réparation des droits fondamentaux, „Vniversitas” 2010, nr 121, s. 149 i n.

²⁸ Por. J.C. Henao, *Le dommage. Analyse à partir de la responsabilité civile extracontractuelle de l'Etat en droit colombien et en droit français*, Paris 2007, s. 65.

²⁹ Por. C. Quézel-Ambrunaz, *Dommage corporel ou préjudice corporel? L'étatisation du dommage corporel*, Vannes 2021, s. 2; A. Rosset-Mazarin, op. cit., s. 10.

³⁰ Por. *Vocabulaire juridique...*, s. 328, 705–706; M. Poupard, *La distinction entre le dommage et le préjudice*, „Revue juridique de l'Ouest” 2005, nr 2, passim; P. Le Tourneau, *Responsabilité civile: généralités*, wyd. 2, Paris 2009, Nb 22; cass., civ. 2e, 28 octobre 1954, RTD civ. 1955.324.

³¹ Por. L. F. García-López, op. cit., s. 148; J.C. Henao, op. cit., s. 17; *Vocabulaire juridique...*, s. 328, 705–706.

Rozróżnienie między *dommage* a *préjudice* może polskiemu czytelnikowi przypominać stanowisko M. Kalińskiego dotyczące wyróżnienia szkody naturalnej (czyli francuskiego *dommage*) oraz szkody normatywnej, za którą ponosi się odpowiedzialność (*préjudice*)³². Będzie to spostrzeżenie trafne, choć podział ten jest we francuskiej doktrynie i judykaturze znacznie szerzej stosowany i ugruntowany.

Mimo braku legalnej definicji szkody, można wyróżnić pewne elementy (cechy) pojęcia szkody, które nie budzą wątpliwości. Są nimi: 1) pewność, 2) personalność (osobistość), 3) bezpośredni charakter³³.

Po pierwsze, jak trafnie zauważył Benjamin Franklin, na tym świecie pewne są tylko śmierć i podatki. Stąd, o pewności szkody mówimy gdy możliwe jest udowodnienie jej wyrządzenia³⁴ i nie jest ona jedynie ewentualna³⁵. To na poszkodowanym spoczywa ciężar dowodu doznania szkody. Innymi słowy, szkoda zazwyczaj nie będzie pewna w 100%. Będzie można jednak uznać, że ma charakter pewny, gdy jest bardzo prawdopodobna, tak prawdopodobna, że będzie zasługiwała na uwzględnienie³⁶. Oczywiście jest, że szkoda aktualna jest pewna, kwestią odrębną jest zaś problematyka szkody przyszłej, która również musi spełniać warunek pewności, żeby była szkodą prawnie relewantną³⁷.

Po drugie, osobisty charakter szkody oznacza, że jest ona personalnie związana z osobą poszkodowanego, niezależnie czy jest nim osoba fizyczna, czy też prawna³⁸. W kręgu podmiotów uprawnionych znajdują się poszkodowani bezpośrednio (fr. *préjudices immédiats, victimes directes*) i pośrednio (fr. *préjudices par ricochet*³⁹, *victimes indirectes*), ale już nie osoby trzecie.

Po trzecie, ostatnią cechą szkody jest jej bezpośredniość, która dotyczy w większym stopniu związku przyczynowego między zdarzeniem szkodzącym

³² Zob. szerzej M. Kaliński, *Szkoda na mieniu...*, s. 179 i n.

³³ Por. C. Bloch, op. cit., pkt 2123.00 i n.; cass., civ. 2^e, 28 octobre 1954, RTD civ. 1955.324; cass., civ. 1re, 26 juin 2013, n° 12-20.481; cass., ch. sociale, 19 janvier 2022, n° 20-12.420, n° 20-12.421.

³⁴ Por. C. Bloch, op. cit., pkt 2123.71 i n.; R. Cabrillac, *Droit des obligations*, wyd. 10, Paris 2012, s. 258–260; cass., civ. 1re, 7 mai 2002, n° 99-14.675; cass., civ. 1re, 20 décembre 2012, n° 11-26.942.

³⁵ Por. C. Ambroise-Castérot, *Action civile*, b.m. 2025, pkt 115; cass., civ. 1re, 19 décembre 2006, n° 05-15.719; cass., civ. 3e, 11 mai 2022, n° 21-14.589.

³⁶ Por. C. Bloch, op. cit., pkt 2123.71.

³⁷ Por. C. Ambroise-Castérot, op. cit., pkt 114; C. Bloch, op. cit., pkt 2123.100 i n.; R. Cabril-lac, op. cit., s. 258–259; cass., ch. commerciale, 15 novembre 2023, n° 22-20.189.

³⁸ Por. C. Bloch, op. cit., pkt 2123.150 i n.; L.F. García-López, op. cit., s. 149; cass., ch. commerciale, 15 juin 2022, n° 19-25.750.

³⁹ Por. *Vocabulaire juridique...*, s. 706.

a szkodą⁴⁰ niż samej szkody. Szkada będzie bezpośrednia, gdy będzie pozostawać w adekwatnym związku przyczynowym ze zdarzeniem szkodzącym⁴¹. Nie wyklucza to jednak możliwości naprawienia szkody doznanej przez pośrednio poszkodowanych i szkody kolektywnej (zbiorowej)⁴².

Pojęcie szkody we francuskim systemie prawnym zmieniało się na przestrzeni stuleci. Obecnie można stwierdzić, że francuskie spojrzenie na tę kategorię jest bardzo liberalne⁴³. W związku z powyższym, znacznie różni się od polskiego ujęcia, gdzie rozwój pojęcia szkody wyewoluował w innym kierunku. W polskim Kodeksie cywilnym występuje siostrzana regulacja do art. 1240 Cciv, tj. przepis art. 415 k.c. Jednakże w naszym systemie prawnym za kluczowy dla wyznaczenia szkody prawnie doniosłej uznaje się art. 361 § 2 k.c.

4. Podstawowe kategorie szkody

4.1. Uwagi ogólne

Ze szkody *sensu largo* można wyróżnić rozmaite kategorie. Najistotniejszym podziałem zarówno we francuskim, jak i polskim systemie prawnym jest podział na 1) szkodę majątkową (fr. *préjudices économiques, préjudices patrimoniaux*) oraz 2) niemajątkową (fr. *préjudices extrapatrimoniaux*). Pomimo tego, że nie jest to podział normatywny, jest on powszechnie stosowany zarówno przez orzecznictwo, jak i doktrynę. Według tej linii podziału skonstruowana jest niniejsza monografia.

Szkodę dzieli się także na szkodę na mieniu i szkodę na osobie oraz szkodę moralną. Kategorie te wzajemnie się przeplatają. Nie budzi wątpliwości, że szkoda majątkowa może przybrać postać szkody na mieniu, jak i na osobie rozumianej jako wynik naruszenia integralności cielesnej człowieka, chronionej przez art. 16-3 Cciv (fr. *dommage corporel*)⁴⁴. Podobnie niekontrowersyjne wydaje się stwierdzenie, że szkoda niemajątkowa zazwyczaj przybiera postać 1) szkody na osobie – na ciele człowieka lub 2) szkody moralnej – na jego duszy. Innymi słowy szkoda na osobie stanowi swoistą hybrydę, połączenie uszczerb-

⁴⁰ Por. szerzej C. Bloch, op. cit., pkt 2123.61.

⁴¹ Por. J. Julien, op. cit., pkt 2131.11 i n.; cass., civ. 1re, 9 mars 2004, n° 01-17.277; cass. civ. 2e, 14 décembre 2017, n° 16-26.687.

⁴² Por. szerzej R. Cabrillac, op. cit., s. 260 i n.

⁴³ Por. V.V. Palmer, op. cit., s. 2; A. Coat, op. cit.

⁴⁴ Por. *Vocabulaire juridique...*, s. 328; C. Bloch, op. cit., pkt 2124.00.

ków o charakterze majątkowym, jak i niemajątkowym⁴⁵. Najrzadszym, ale nadal akceptowalnym w liberalnym systemie prawa francuskiego, przypadkiem szkody prawnie relewantnej będzie szkoda niemajątkowa na mieniu i będzie dotyczyła zwykle utraty ukochanego zwierzęcia⁴⁶.

W związku z wielokrotnym posługiwaniem się pojęciem szkody na osobie (fr. *dommage corporel*) w dalszym toku niniejszego wywodu, należy w tym miejscu przywołać niezwykle istotny dla tej kategorii raport ujednolicający, tj. Nomenklaturę Dintilhac (fr. *la Nomenclature Dintilhac*)⁴⁷.

W związku z narastającą na przestrzeni lat inflacją kategorii szkody na osobie (fr. *dommage corporel*), zauważono potrzebę uporządkowania pojęć. Wobec tego, w 2005 roku grupa robocza, której przewodniczył ówczesny prezes Drugiej Izby Cywilnej francuskiego Sądu Kasacyjnego – Jean-Pierre Dintilhac, przygotowała raport ujednolicający nomenklaturę dotyczącą szkody na osobie (fr. *dommage corporel*), tj. Nomenklaturę Dintilhac⁴⁸. W jej ramach zdefiniowano pojęcie szkody na osobie bezpośrednio poszkodowanego w aspekcie majątkowym i niemajątkowym, a także szkody na osobie poniesionej przez pośrednio poszkodowanych – zarówno w przypadku śmierci bezpośrednio poszkodowanego, jak i w przypadku jego przeżycia, również w aspekcie majątkowym oraz niemajątkowym.

Nomenklatura Dintilhac narzuciła zatem potrójny podział szkód – według ich bezpośredniego lub pośredniego charakteru, według ich majątkowego lub niemajątkowego charakteru oraz według ich zakresu czasowego⁴⁹, w celu ułatwienia poruszania się w zawilej problematyce odpowiedzialności odszkodowawczej w prawie francuskim. Nomenklatura nie ma charakteru normatywnego⁵⁰ i nie jest wyczerpująca⁵¹, została jednak pozytywnie i entuzjastycznie

---

⁴⁵ Por. szerzej O. Sabard, *Chronique de droit des obligations*, „Revue juridique de l'Ouest” 2008, Nr 4, s. 514.

⁴⁶ Zob. np. cass., civ. 1re, 16 janvier 1962, n° 33, w którym przyznano zadośćuczynienie właścicielowi konia wyścigowego z uwagi na jego utratę w wyniku działania szkodzącego sprawcy; por. C. Bloch, op. cit., pkt 2125.00.

⁴⁷ *Rapport du groupe de travail chargé d'élaborer une nomenclature*, dirigé par J-P Dintilhac, Paris 2005.

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Por. H. Rached, N. Jousset, *La force contraignante de la nomenclature Dintilhac à l'épreuve du principe de réparation intégrale du préjudice*, „La Revue de Médecine Légale” 2019, nr 10, s. 3.

⁵⁰ Por. cour d'appel de Paris, ch. 2e, 22 septembre 2022, n° RG 22/01426; zob. jednak M. Robineau, *Le statut normatif de la nomenclature Dintilhac des préjudices*, „La Semaine juridique. Édition générale” 2010, nr 22, passim; H. Rached, N. Jousset, op. cit., passim.

⁵¹ Por. cass., ch. mixte, 25 mars 2022, n° 20-17.072, 20-15.624.

przyjęta przez doktrynę⁵² i obecnie ma znaczący wpływ na podejmowane przez sędziów decyzje⁵³, a także na komisje pojednawcze i odszkodowawcze oraz organizacje ubezpieczeniowe i sądy administracyjne⁵⁴. Dalsze rozważania zawarte w niniejszym rozdziale skupione będą przede wszystkim na szkodzie niemajątkowej i jej naprawieniu we francuskim systemie prawnym.

Rozróżnienie wielu rodzajów szkód podlegających naprawieniu we francuskim systemie prawnym wynika z poszukiwania jak najlepszego i najpełniejszego mechanizmu naprawiania tychże szkód, w imię zasady pełnego naprawienia szkody⁵⁵. Zarówno ustawodawca, jak i judykatura nieustannie poszerzają katalog szkód podlegających naprawieniu. Wynika to przede wszystkim z faktu, że cechy charakterystyczne szkody są szerokie i najprawdopodobniej będą w przyszłości jeszcze bardziej rozszerzane, żeby odpowiedzieć na problemy współczesnego świata⁵⁶. Tym samym postuluje się dalszą profesjonalizację ewaluacji medycznej *dommage corporel*⁵⁷, co miałooby w pełni uspoźnić, usystematyzować i przyspieszyć proces przyznawania odszkodowania lub zadośćuczynienia.

4.2. Szkoda majątkowa – wzmianka

Szkoda majątkowa (fr. *préjudice patrimonial*) stanowi uszczerbek w dobrach poszkodowanego o wartości majątkowej, który da się wyrazić w pieniądzu i odnosi się do czasownika „mieć, posiadać”⁵⁸. Może przybrać postać 1) szkody na mieniu (fr. *dommage matériel*) oraz 2) postać szkody na osobie (fr. *dommage corporel*).

Po pierwsze, szkoda na mieniu, zgodnie z art. 1231-2 Cciv, dzieli się na straty (łac. *damnum emergens*, fr. *la perte subie*) oraz utracone korzyści (łac. *lucrum cessans*, fr. *le gain manqué*). W tym zakresie, w systemie prawa francuskiego przyjmuje się definicje zbliżone do definicji formułowanych na gruncie art. 361

---

⁵² Por. C. Crogas Bernard, *L'indemnisation du dommage corporel et la réforme du recours des tiers payeurs: jeux d'influence*, „Revue juridique de l'Ouest” 2009, nr 4, s. 402.

⁵³ Por. M. Mekki, op. cit., pkt 18; R. Cabrillac, op. cit., s. 255.

⁵⁴ Por. H. Rached, N. Jousset, op. cit., s. 3–4.

⁵⁵ Por. M. Mekki, op. cit., pkt 2, 18; *Vocabulaire juridique*...2010, s. 481; S. De Luca, op. cit., s. 32 i n.

⁵⁶ Por. szerzej *Les caractères du préjudice réparable sont-ils trop larges?*, 2021, <https://bit.ly/3X6KC8e> (dostęp: 18.2.2025).

⁵⁷ Zob. szerzej P. Ponet, *Remettre les corps en ordre: entre savoirs et pouvoirs. La „professionnalisation” de l'évaluation médicale du dommage corporel*, „Revue française de sociologie” 2007, nr 48 (3), s. 477 i n.

⁵⁸ Por. *Rapport du Conseil national de l'aide aux victimes victimes sur l'indemnisation du dommage corporel, Extrait du Programme d'action en faveur des victimes présenté par M. Perben*, Garde des Sceaux en Conseil des Ministres du 18 septembre 2002, mesure nr 12, 2003, s. 12.

§ 2 k.c. Podobnie jak w polskim systemie prawnym, strata stanowi sedno szkody. Jest to uszczerbek poniesiony przez wierzyciela z powodu niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania lub przez ofiarę deliktu (lub quasi-deliktu)⁵⁹. Natomiast utracone korzyści dotyczą korzyści pewnych, które były należne i w normalnym porządku rzeczy zostałyby uzyskane⁶⁰. Innymi słowy straty oznaczają zubożenie poszkodowanego, a utracone korzyści – brak wzbogacenia, przy czym jedno nie wyklucza drugiego⁶¹.

Po drugie, szkoda na osobie w aspekcie majątkowym oznacza uszczerbek na zdrowiu poszkodowanego, pogorszenie się jego stanu zdrowia psychicznego i fizycznego. Szkoda ta pozbawia poszkodowanego możliwości korzystania z niektórych jego zdolności, sprawności funkcjonalnych. Ta dysfunkcja może mieć charakter tymczasowy (fr. *déficit fonctionnel temporaire*)⁶² albo stały, trwały (fr. *déficit fonctionnel permanent*)⁶³.

Z tych względów, wśród tymczasowych szkód majątkowych na osobie wymienia się w szczególności: 1) koszty leczenia, 2) koszty opieki nad dziećmi, 3) koszty tymczasowego przystosowania domu lub pojazdu, 4) koszty transportu, 5) utratę bieżących zarobków⁶⁴. Natomiast do szkody majątkowej na osobie o charakterze trwałym, poza wyżej wymienionymi, zalicza się również: 1) przyszłe koszty leczenia, 2) koszty przystosowania mieszkania i pojazdu na stałe, 3) stałą pomoc osoby trzeciej, 4) utratę przyszłych zarobków⁶⁵, 5) zmniejszenie się widoków na przyszłość, 6) utratę możliwości nauki i odbywania szkoleń (obejmuje opóźnienie w nauce, zmianę kierunku studiów⁶⁶) oraz 7) utratę możliwości rozwoju osobistego⁶⁷.

4.3. Szkoda niemajątkowa

We francuskiej myśli prawnej, od kilkuset lat właściwie nie ulega wątpliwości, że pojęcie szkody odgrywa podwójną rolę. Już przed wprowadzeniem *Code*

---

⁵⁹ Por. C. Bloch, op. cit., pkt 2124.31; cass., civ. 2^e, 25 octobre 1989, n° 88-16.210; cass., civ. 2e, 12 mai 2010, n° 09-14.569.

⁶⁰ Por. C. Bloch, op. cit., pkt 2124.41.; cass., civ. 2e, 24 novembre 2011, n° 10-25.635; cass., civ. 1re, 8 janvier 2020, n° 18-23.942; cass., ch. commerciale, 1 mars 2023, n° 20-18.356, n° 20-20.416.

⁶¹ Por. H. Boucard, *Responsabilité contractuelle*, b.m. 2024, Nb 487.

⁶² Por. cass., civ. 2e, 6 mai 2021, n° 19-23.173, n° 20-16.428; O. Sabard, op. cit., s. 515.

⁶³ Por. C. Bloch, op. cit., pkt 2124.11; O. Sabard, op. cit., s. 515.

⁶⁴ Por. C. Bloch, op. cit., pkt 2124.114; por. cass., civ. 2e, 12 mai 2010, n° 09-14.569.

⁶⁵ Por. cass., civ. 2^e, 16 septembre 2021, n° 20-10.712.

⁶⁶ Por. cass., civ. 2^e, 18 mai 2017, n° 16-11.190.

⁶⁷ Por. C. Bloch, op. cit., pkt 2124.115; *Rapport du groupe de travail...*, s. 25–26.

civil w 1804 roku zauważano jej aspekt majątkowy i niemajątkowy⁶⁸, co świadczy o niezwykle liberalnym podejściu, w szczególności w świetle znacznie bardziej restrykcyjnych regulacji ówczesnie obowiązujących na ziemiach polskich. Przykładowo, już w 1683 roku ówczesny sąd paryski (nazywany Parlamentem) przyznał odszkodowanie (zadośćuczynienie) wdowie po zamordowanym mężu w celu „osuszenia jej łez” i pocieszenia jej⁶⁹. Francuscy sędziowie już w XVII wieku dostrzegali zatem, że szkoda niemajątkowa nie może zostać pozostawiona bez naprawienia.

Przełomowym momentem okazał się jednak rok 1833, kiedy to Sąd Kasacyjny wydał historyczny wyrok, w którym stwierdził, że ogólny przepis art. 1240 Cciv (ówcześnie był to art. 1382) oraz szerokie pojęcie szkody w nim zawarte, umożliwiając naprawienie na jego gruncie również szkody niemajątkowej. Sąd Kasacyjny wskazał, że przepis ten nie daje podstaw do ograniczenia pojęcia szkody jedynie do jej aspektów majątkowych. Takie stanowisko zostało przyjęte, gdyż uznano, że szkoda doznana przez dziewiętnastu farmaceutów z Paryża (występujących jako interwenienci w procesie karnym przeciwko osobom wykonującym ten zawód bez licencji) ma również charakter moralny, niemajątkowy, a czyny oskarżonych godzą w honor zawodu farmaceuty⁷⁰. W ocenie Sądu Kasacyjnego tak mglisty termin należy uznać jako wyraz idei, zgodnie z którą wszelka szkoda, niezależnie od jej charakteru, powinna zostać naprawiona na gruncie prawa cywilnego. Nastąpiło zatem całkowite odejście od rzymskiej zasady *liberum corpus nullam receipt aestimationem*.

Obecnie szkoda niemajątkowa rozumiana jest jako uszczerbek w dobrach i interesach niemajątkowych poszkodowanego. Ma związek z osobą (człowiekiem) i dotyczy spraw innych, niż te związane z majątkiem⁷¹. Inaczej mówiąc, polega zarówno na cierpieniach fizycznych, jak i psychicznych⁷². Szkoda niemajątkowa doznawana przez człowieka jest ściśle związana z jego dobrami niemajątkowymi. Ze względu na naturę dóbr tych, nie można ani ich sprzedać, ani oddać, ani kupić, ani wymienić, gdyż składają się na samo „być” człowieka⁷³.

⁶⁸ Por. V.V. Palmer, op. cit., s. 8.

⁶⁹ Por. Décision du 3 Avril 1683 du Parlement de Paris cytowana przez V.V. Palmer, op. cit., s. 6.

⁷⁰ Ibidem, s. 9.

⁷¹ Por. *Vocabulaire juridique...*, s. 395–396; *Rapport du groupe de travail...*, s. 37; R. Cabrilac, op. cit., s. 255.

⁷² Por. A. Konert, K. Łuczak, *Wyrównanie szkody niemajątkowej przy naruszeniu zdrowia w prawie francuskim*, „IUSNOVUM” 2016, nr 3, s. 163.

⁷³ Por. *Rapport du Conseil national...*, s. 12.

Odrębną kwestią jest problematyka dotycząca osób pośrednio poszkodowanych, o których będzie mowa w dalszej części niniejszego rozdziału.

W systemie prawa francuskiego, podobnie jak w prawie polskim, przyjmuje się, że szkoda niemajątkowa może zostać również wyrządzona *nasciturusowi*. Jako przykład może posłużyć orzeczenie⁷⁴, w którym Sąd Kasacyjny przyznał zadośćuczynienie w wysokości 25 000 euro Zacharemu, który urodził się już po tragicznym śmiertelnym wypadku przy pracy swojego ojca. Sąd uznał, że chłopiec zawsze będzie postrzegał swojego ojca jedynie przez opowieści osób trzecich, nie mając możliwości poznać go osobiście, a śmierć ojca w tak młodym wieku niezaprzeczalnie może mieć istotne konsekwencje psychologiczne na całe życie. Nie ulega wątpliwości, że stanowi to szkodę niemajątkową, która pozostaje w adekwatnym związku przyczynowym ze śmiercią najbliższego członka rodziny i zasługuje na naprawienie na gruncie prawa cywilnego.

Osobom prawnym również przysługują niektóre dobra osobiste⁷⁵, a ich naruszenie może wyrządzić szkodę niemajątkową. W przypadku osób prawnych, szkoda niemajątkowa nie będzie, z oczywistych względów, przejawiała się poprzez ból i cierpienie psychiczne, a raczej będzie polegała na naruszeniu dobrego imienia (fr. *la considération des personnes*), dobrej sławy⁷⁶ oraz niezmiernie szeroko rozumianego prawa do prywatności⁷⁷. Innymi słowy, szkoda niemajątkowa u osób prawnych oznacza naruszenie charakterystycznych cech, które stanowią o jej tożsamości⁷⁸.

Szkoda niemajątkowa, jako bardzo rozległe pojęcie we francuskim systemie prawnym, dzieli się na dwie podstawowe subkategorie, tj. 1) szkodę na ciele człowieka (fr. *dommage corporel*) oraz 2) szkodę na jego „duszy”, na jego dobrach osobistych, dobrach niemajątkowych. Drugą z tych kategorii nazywa się czystą krzywdą moralną (fr. *dommage moral pur*).

Podział ten został stworzony ze względu na fakt, że uznano integralność fizyczną i psychiczną człowieka za najistotniejsze dobro osobiste⁷⁹. Zatem dla naruszeń integralności fizycznej stworzono odrębną kategorię szkody niema-

---

⁷⁴ Zob. cass. civ. 2e, 14 décembre 2017, n° 16-26.687; por. także cass., ch. criminelle, 10 novembre 2020, n° 19-87.136; cass. civ. 2e, 11 février 2021, n° 19-23.525.

⁷⁵ Zob. szerzej G. Brouillou, *Le préjudice moral des personnes morales*, „Revue juridique de l'Ouest” 2014, nr 1, passim; cass. ch. commerciale, 15 mai 2012, n° 11.10.278.

⁷⁶ Por. G. Brouillou, op. cit., s. 13.

⁷⁷ Por. A. Lepage, *Droits de la personnalité*, Dalloz 2022, Nb 175 i n.; C. Bloch, op. cit., pkt 2125.241.

⁷⁸ Por. G. Brouillou, op. cit., s. 14.

⁷⁹ Por. Y. Lambert-Faivre, *L'indemnisation des victimes...*, s. 539.

jątkowej, tj. *dommage corporel*, a dla pozostałych dóbr osobistych – *dommage moral pur*⁸⁰.

Oba te rodzaje szkody niemajątkowej są ze sobą związane, gdyż zazwyczaj, im większe naruszenie integralności fizycznej, tym większa krzywda moralna. Gdy poszkodowany traci jakieś psychofizyczne umiejętności, często doznaje głębokiego poczucia osamotnienia, porażki i cierpienia⁸¹, które składają się na *dommage moral pur*. Dla uporządkowania dalszego toku wywodu oraz ułatwienia zrozumienia tych dwóch pojęć, zostaną one omówione odrębnie.

4.3.1. *Dommage corporel*

4.3.1.1. Uwagi ogólne

Szkoda niemajątkowa powstała w wyniku uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia, zgodnie z Nomenklaturą Dintilhac, dzieli się na: 1) szkodę o charakterze przemijającym (fr. *déficit fonctionnel temporaire*) oraz 2) szkodę o charakterze trwałym (fr. *déficit fonctionnel permanent*). W obu przypadkach szkoda ma charakter osobisty i niemajątkowy⁸². Niektóre z rodzajów szkody niemajątkowej mogą mieć zarówno charakter przemijający, jak i trwały. W celu uporządkowania wywodu, zostaną one omówione odrębnie.

4.3.1.2. *Déficit fonctionnel temporaire*

Kiedy uszczerbek na zdrowiu ma charakter przemijający (fr. *déficit fonctionnel temporaire*), szkoda może przybrać postać 1) bólu fizycznego (fr. *le préjudice de souffrance*), 2) zakłócenia życia codziennego (fr. *le trouble dans les conditions de vie courante*), 3) cierpienia (fr. *souffrances endurées*), 4) niepokoju o przyszłość (fr. *préjudice d'anxiété*), 5) szkody seksualnej (fr. *préjudice sexuel*) czy też 6) szkody estetycznej (fr. *préjudice esthétique*).

Po pierwsze, należy stwierdzić, że rozumienie szkody w postaci bólu fizycznego jest oczywiste i nie wymaga dalszego wyjaśnienia.

Po drugie, szkoda w postaci zakłócenia życia codziennego (fr. *le trouble dans les conditions de vie courante*)⁸³ przejawia się poprzez rozłąkę z rodziną i przyjaciółmi podczas hospitalizacji czy też tymczasowym pozbawieniem

---

⁸⁰ Por. *Vocabulaire juridique...*, s. 329.

⁸¹ Por. C.M. Nisembaum, *Le préjudice moral d'une victime une indemnisation trop rare*, „Reliance” 2008, nr 2 (28), s. 120–121.

⁸² Por. cass., civ. 2e, 22 janvier 2009, n° 07-21.933.

⁸³ Por. C. Bloch, op. cit., pkt 2125.141.

prywatnych czynności lub przyjemności, których poszkodowany zazwyczaj doznawał. Przykładowo w sprawie kobiety, która doznała ciężkiego uszczerbku na zdrowiu w wyniku wypadku samochodowego, Sąd Kasacyjny uznał, że należy jej się zadośćuczynienie za szkodę w postaci utraty możliwości uprawiania ogrodu, utrzymywania domu czy nawet wychodzenia na spacer⁸⁴. Wskazano, że wypadek nie tylko sprawił jej ból fizyczny i psychiczny, ale pozbawił jej drobnych przyjemności dnia codziennego, które są istotnym elementem życia człowieka.

Po trzecie, jedną z najczęstszych postaci szkody niemajątkowej spowodowanej uszkodzeniem ciała jest cierpienie (fr. *souffrances endurées, pretium doloris*), które obejmuje szkodę w postaci cierpienia fizycznego i psychicznego, w okresie od zdarzenia wyrządzającego szkodę do pełnej rekonwalescencji, odpowiadającej zwykle okresom hospitalizacji. Innymi słowy obejmuje pozaekonomiczny, niemajątkowy wymiar czasowej niepełnosprawności⁸⁵.

Po czwarte, jedną z postaci cierpienia jest *préjudice d'anxiété*, charakteryzujące się ogromnym niepokojem o przyszłość. Jako przykład może posłużyć głośna sprawa, w której uznano możliwość dochodzenia naprawienia szkody niemajątkowej w postaci *préjudice d'anxiété* przez osoby, które przez wiele lat były narażone na szkodliwe działanie azbestu. Mimo braku fizycznych objawów skażenia, codzienny strach i niepokój przed zachorowaniem na choroby wywołane ekspozycją na azbest wyrządziły szkodę niemajątkową, a poszkodowani „musieli żyć z mieczem Damoklesa wiszącym stale nad ich głowami”⁸⁶.

Po piąte, do szkody niemajątkowej w postaci cierpienia zalicza się również szkodę seksualną (fr. *préjudice sexuel*), które składa się z 1) uszczerbku na narządach płciowych, 2) niemożności prokreacji, 3) szkody związanej z samym aktem seksualnym, która opiera się na utracie pożądania lub libido, utracie zdolności do uzyskania przyjemności lub utracie fizycznej zdolności⁸⁷.

Po szóste, wyróżnia się szkodę estetyczną (fr. *préjudice esthétique*), która wiąże się ze zmianą wyglądu fizycznego poszkodowanego. Nie dotyczy jedynie zmian na twarzy, ale mogą to także być krwiaki, zmiany skórne, problemy

⁸⁴ Zob. cass., civ. 2e, 11 octobre 1989, n° 88-11.612.

⁸⁵ Por. O. Sabard, op. cit., s. 518; cass. civ. 2e, 9 décembre 2004, n° 03-15.962; V.V. Palmer, op. cit., s. 17–18.

⁸⁶ Por. szerzej *Arrêt de la Première Chambre Civile du 19 décembre 2006*, 2016, <https://bit.ly/41mKGmQ> (dostęp: 18.2.2025).

⁸⁷ Por. *Rapport du groupe de travail...*, s. 37–38; C.M. Nisembaum, op. cit., s. 121; cass. civ. 2e, 17 juin 2010, n° 09-15.842.

z głosem lub mową, nieprawidłowa postawa lub chód⁸⁸. Określenie wielkości szkody estetycznej różni się w zależności od jej nasilenia, widoczności następstw, płci, wieku ofiary, a nawet jej stanu cywilnego⁸⁹.

4.3.1.3. *Déficit fonctionnel permanent*

Uszczerbek na zdrowiu może mieć także charakter trwały i definitywny (fr. *déficit fonctionnel permanent*)⁹⁰. Wynika on z obniżenia potencjału fizycznego i psychicznego poszkodowanego będącego konsekwencją naruszenia jego integralności cielesnej⁹¹. Do tego dochodzą inne bolesne dolegliwości, takie jak m.in. ograniczenie funkcji psychofizycznych poszkodowanego (fr. *le préjudice physiologique*) czy pozbawienie przyjemności życia (fr. *le préjudice d'agrément*)⁹².

Wśród subkategorii szkody niemajątkowej w postaci trwałego uszczerbku na zdrowiu należy zwrócić szczególną uwagę na 1) utratę dzieciństwa (*le préjudice juvénile*) oraz 2) utratę nadziei i szans na realizację planu życia rodzinnego ze względu na stopień niepełnosprawności (fr. *le préjudice d'établissement*).

Po pierwsze, interesującą subkategorią szkody niemajątkowej na osobie jest utrata dzieciństwa (fr. *le préjudice juvénile*). Jak wiadomo, psychika dzieci i osób młodych jest delikatniejsza od psychiki dorosłych, a doznane w dzieciństwie traumy potrafią zostawać z człowiekiem na całe życie⁹³. Przykładem sprawy, w której sąd zauważył potrzebę naprawienia szkody niemajątkowej, jest tragiczny przypadek pięcioletniego chłopca, który został potrącony przez samochód, gdy jechał na rowerze⁹⁴. Wypadek spowodował u niego poważny uraz głowy ze śpiączką, krwotok nadtwardówkowy, złamanie licznych kości i pobyt w szpitalu przez dwa lata. Poszkodowany uzyskał odszkodowanie za szkodę majątkową i szkodę niemajątkową w postaci cierpienia (w wysokości 35 000 euro), szkody estetycznej tymczasowej (15 000 euro), szkody seksualnej (30 000 euro) oraz utraty nadziei i szans na realizację planu życia rodzinnego ze względu na stopień niepełnosprawności (10 000 euro). Odszkodowanie za szkodę w postaci utraty młodości, utożsamianej przez sąd z pozbawieniem ra-

⁸⁸ Por. C. Bloch, op. cit., pkt 2125.121.

⁸⁹ Por. M. Lacroix, *Le préjudice esthétique entre identité et altérité*, „Revue générale de droit” 2020, nr 50 (2) s. 465; F. Drouin Barakett and P.-G. Jobin, *La réparation du préjudice esthétique: le mystère de la beauté*, „Les Cahiers de droit” 1976, t.nr 17 (4) s. 969 i n.

⁹⁰ Por. cass., civ. 2e, 22 janvier 2009, n° 07-21.933; cass., civ. 2e, 16 janvier 2014, n° 13-10.566.

⁹¹ Por. O. Sabard, op. cit., s. 518.

⁹² Por. R. Cabrillac, op. cit., s. 255.

⁹³ Por. B. Scottez, *Domage juvénile vers un nouveau préjudice?*, „Annales Médico-psychologiques, revue psychiatrique” 2023, nr 181 (3), s. 274–275.

⁹⁴ Zob. Cour d'appel de Riom, ch. civile et commerciale, 13 avril 2016, n° 15/00376.

dości młodości, nie zostało jednak przyznane. Sąd uznał, że szkoda ta mieści się już w wyżej wymienionych rodzajach szkody. Takie spojrzenie poddawane jest krytyce⁹⁵.

Po drugie, w liberalnym prawie francuskim możliwe jest wystąpienie tzw. *préjudice d'établissement*. Ta postać szkody polega na utracie nadziei i szans na realizację planu życia rodzinnego ze względu na stopień niepełnosprawności⁹⁶. Jako przykład szkody w takiej postaci można podać sprawę pasażerki, która w tragicznym wypadku komunikacyjnym doznała trwałego uszczerbku na zdrowiu⁹⁷. Od momentu wypadku kobieta potrzebuje pomocy osoby trzeciej przez osiem godzin dziennie, przy obecności systemu alarmowego w porze nocnej. Sąd stwierdził, że oprócz pozbawienia przyjemności życia (fr. *le préjudice d'agrément*) i szkody seksualnej, należało zasądzić na rzecz poszkodowanej pewną dodatkową kwotę ze względu na niemożność realizacji jakiegokolwiek projektu życia osobistego, w szczególności niemożność założenia rodziny, posiadania dzieci i ich wychowania. Przyznane przez sąd zadośćuczynienie za *préjudice d'établissement* wyniosło 35 000 euro.

4.3.2. *Dommage moral pur*

Drugim rodzajem szkody niemajątkowej jest szkoda wyrządzona naruszeniem dóbr osobistych innych niż zdrowie (fr. *les droits de la personnalité*). Dobrami osobistymi w rozumieniu prawa francuskiego są wartości niemajątkowe, stanowiące syntezę indywidualności człowieka i jego autonomii. Podobnie jak w polskim systemie prawnym, francuskie orzecznictwo i doktryna również zauważają, że jest to kategoria hybrydowa⁹⁸ i wszystkie dobra osobiste łączą poszanowanie osobowości każdego człowieka⁹⁹, od jego narodzin (są wrodzone¹⁰⁰) aż do śmierci¹⁰¹.

Oprócz dobra osobistego w postaci zdrowia, które „zasłużyło” na odrębną kategorię szkody w przypadku jego naruszenia, tj. *dommage corporel*, można

⁹⁵ Por. B. Scottez, op. cit., s. 274–275.

⁹⁶ Por. *Rapport du groupe de travail...*, s. 40.

⁹⁷ Zob. cass., civ. 2e, 12 mai 2011, n° 10-17.148.

⁹⁸ Por. B. Ader, *La protection de la vie privée en droit positif français*, „Légicom” 1999, nr 20, s. 5.

⁹⁹ Por. A. Lepage, op. cit., Nb 11.

¹⁰⁰ Por. E. Cadou, *Introduction au droit, Leçon 7: La classification des droits subjectifs*, UNJF, https://cours.unjf.fr/repository/coursefilearea/file.php/105/Cours/07_item/indexI0.htm (dostęp: 18.2.2025).

¹⁰¹ Por. A. Lepage, op. cit., Nb 167 i n.; cass., civ. 1re, 14 décembre 1999, n° 97-15.756; TGI Paris, 13 janvier 1997, D. 1997. 257.

wymienić także inne dobra osobiste. Wśród nich na pierwszy plan wysuwają się przede wszystkim: cześć, imię i nazwisko, nienaruszalność mieszkania, domniemanie niewinności, własny wizerunek i prywatność¹⁰². Ta ostatnia jest rozumiana we francuskiej niezmiernie szeroko i stanowi najczęściej omawiane przez judykaturę i doktrynę dobro osobiste¹⁰³.

Po pierwsze, życie prywatne (art. 9 Cciv¹⁰⁴) nie zostało zdefiniowane we francuskim ustawodawstwie. Prawem podmiotowym chroniącym dobro osobiste w postaci prywatności jest prawo do zachowania intymności życia osobistego (fr. *vie intime*) oraz prawo do spokojnego życia prywatnego i rodzinnego (fr. *vie privée*)¹⁰⁵. W jego ramach chroni się także dostępność człowieka tzw. szerszej publiczności. Na dobro osobiste w postaci prywatności składają się również: poufność informacji zdrowotnych, miejsca zamieszkania i pobytu, nazwisko oraz tajemnica korespondencji¹⁰⁶. Chroniony na gruncie prawa cywilnego jest także głos człowieka¹⁰⁷ oraz dane dotyczące konta bankowego i numer ubezpieczenia społecznego¹⁰⁸.

Zatem w związku z szerokim rozumieniem pojęcia prywatności, art. 9 Cciv stanowi podstawę dla ochrony wielu dóbr osobistych. Szkoda niemajątkowa wyrządzona naruszeniem życia prywatnego może przejawiać się również poprzez naruszenie tajemnicy zawodowej (fr. *secret professionnel*) oraz naruszenie prawa do wizerunku (fr. *le droit à son propre image*)¹⁰⁹. Jako przykład można podać ciekawy kazus, gdy swojego prawa do wizerunku, jako prezydent Republiki Francuskiej, próbował bronić Nicolas Sarkozy, twierdząc, że sprzedawane laleczki voodoo z jego podobizną wraz z zestawem dwunastu igieł do wbijania w nią, naruszają dobro osobiste w postaci prawa do wizerunku. Sąd jednak nie przyznał mu racji, uznając, że nie przekracza to granic wolności ekspresji i prawa do humoru¹¹⁰.

---

¹⁰² Por. E. Cadou, op. cit.

¹⁰³ Por. B. Ader, op. cit., s. 5.

¹⁰⁴ Art. 9 Cciv stanowi: *Chacun a droit au respect de sa vie privée*.

¹⁰⁵ Por. A. Lepage, op. cit., Nb 105.

¹⁰⁶ Por. cass. civ. 1re, 15 mai 2007, n° 06-18.448; S. Braudo, *Définition de Vie privée*, Dictionnaire du droit privé, <https://www.dictionnaire-juridique.com/definition/vie-privee.php> (dostęp: 18.2.2025).

¹⁰⁷ Por. C. Bloch, op. cit., pkt 2125.311.

¹⁰⁸ Por. cass., civ. 1re, 9 décembre 2003, n° 01-11.587.

¹⁰⁹ Zob. przełomowy *affaire Rachel*, trib. civ. de la Seine, ch. 1re, 16 juin 1858, D. 1858, III, 68; por. A. Lepage, op. cit., Nb 131.

¹¹⁰ Zob. TGI Paris, 29 octobre 2008, no 08-17.825; por. szerzej Y. Bordenave, A-C. Poignard, *Poupée vaudou: un échec judiciaire inédit pour Sarkozy*, 2008, <https://bit.ly/4hJq3Hn> (dostęp: 18.2.2025).

Po drugie, szkoda niemajątkowa w postaci *dommage moral pur* może być również skutkiem naruszenia dobra niemajątkowego w postaci czci (fr. *l'honneur*). Szczególną formą naruszenia czci jest naruszenie prawa do poszanowania zasady domniemania niewinności (art. 9-1 Cciv¹¹¹), które zostało podniesione do rangi dobra osobistego¹¹² i dotyczy nie tylko procesu karnego, ale również chroni przed byciem publicznie przedstawionym jako winnym czynów będących dopiero przedmiotem postępowania karnego (art. 9-1 zd. 2 Cciv¹¹³).

Po trzecie, we francuskim systemie prawnym, jednym z rodzajów *dommage moral pur* może być cierpienie z powodu naruszenia dobra niemajątkowego w postaci prawa rodzinnego. Zgodnie z art. 266 Cciv¹¹⁴ odszkodowanie (lub zadośćuczynienie) może zostać przyznane małżonkowi w celu zrekompensowania szczególnie poważnych konsekwencji (również niemajątkowych), jakie poniósł w wyniku rozwiązania małżeństwa, w przypadku gdy był stroną pozwaną w sprawie rozwodowej orzeczonej z powodu trwałego rozkładu pożycia małżeńskiego i sam nie wniósł powództwa o rozwód, lub w przypadku gdy rozwód został orzeczony wyłącznie przeciwko jego małżonkowi¹¹⁵. Podobne rozwiązanie przyjęto na ziemiach polskich dekretem z 1945 roku¹¹⁶. Obecnie w Polsce regulacja ta nie obowiązuje, można jednak zadać pytanie, czy nie warto byłoby do niej wrócić. W szczególności, że sprawdza się we francuskim systemie prawnym (zob. rozdział II pkt 8.2.2.).

---

¹¹¹ Art. 9-1 Cciv stanowi: *Chacun a droit au respect de la présomption d'innocence.*

¹¹² Por. C. Bloch, op. cit., pkt 2125.351.

¹¹³ Art. 9-1 zd. 2 Cciv stanowi: *Lorsqu'une personne est, avant toute condamnation, présentée publiquement comme étant coupable de faits faisant l'objet d'une enquête ou d'une instruction judiciaire, le juge peut, même en référé, sans préjudice de la réparation du dommage subi, prescrire toutes mesures, telles que l'insertion d'une rectification ou la diffusion d'un communiqué, aux fins de faire cesser l'atteinte à la présomption d'innocence, et ce aux frais de la personne, physique ou morale, responsable de cette atteinte.*

¹¹⁴ Art. 266 Cciv stanowi: *Sans préjudice de l'application de l'article 270, des dommages et intérêts peuvent être accordés à un époux en réparation des conséquences d'une particulière gravité qu'il subit du fait de la dissolution du mariage soit lorsqu'il était défendeur à un divorce prononcé pour altération définitive du lien conjugal et qu'il n'avait lui-même formé aucune demande en divorce, soit lorsque le divorce est prononcé aux torts exclusifs de son conjoint.*

¹¹⁵ Por. cass., civ. 1re, 1 juillet 2009, n° 08-17.825; K. Ducrocq, *Responsabilité civile et rupture du couple*, 2013, s. 77 i n.

¹¹⁶ Przepis art. 29 dekretu z 25 września 1945 r. Prawo małżeńskie (Dz. U. Nr 48, poz. 270) stanowi: „W wyroku, orzekającym rozwód, sąd na żądanie małżonka niewinnego przyzna mu od małżonka winnego odszkodowanie za szkodę, spowodowaną przez rozwód, a w szczególności przez utratę korzyści, wynikających z majątkowej umowy małżeńskiej, oraz przez czyny, które stanowią podstawę orzeczenia o rozwodzie; ponadto sąd może przyznać zadośćuczynienie za krzywdę moralną”.

4.3.3. Szkoda niemajątkowa osób pośrednio poszkodowanych

Pośrednio poszkodowanymi (fr. *victimes indirectes*) są osoby bliskie bezpośrednio poszkodowanego, które co prawda nie są bezpośrednio poszkodowane, ale stają się ofiarami w wyniku pierwotnego zdarzenia szkodzącego¹¹⁷. Innymi słowy, są „druddy w kolejce” do doznania szkody. Szkodę niemajątkową pośrednio poszkodowanych dzieli się na:

- 1) szkodę w postaci towarzyszenia najbliższemu na koniec jego życia (fr. *préjudice d'accompagnement*) oraz utratę uczuć (fr. *préjudice d'affection*) – w przypadku śmierci bezpośrednio poszkodowanego oraz,
- 2) utratę uczuć (fr. *préjudice d'affection*) i nadzwyczajną szkodę niemajątkową (fr. *préjudice extra-patrimonial exceptionnel*) – w przypadku ciężkiego uszczerbku na zdrowiu bezpośrednio poszkodowanego¹¹⁸.

Zatem *préjudice d'affection*, które można dosłownie przetłumaczyć na „utratę uczuć” lub „utratę przywiązania”, może mieć miejsce zarówno w przypadku śmierci bezpośrednio poszkodowanego, jak i jego znacznego uszczerbku na zdrowiu. Szkoda ta w obu tych przypadkach przybiera jednak odmienną postać. Uzasadnione jest zatem omówienie czterech z powyżej wymienionych szkód osobno.

Po pierwsze, należy zauważyć, że skoro przepis art. 1240 Cciv nie ogranicza naprawienia szkody jedynie do bezpośrednio poszkodowanych, to kategoria pośrednio poszkodowanych mieści się w zakresie pojęcia szkody bezpośredniej i pewnej. Należy jednak pamiętać, że pośrednio poszkodowani, choć doznają szkody w wyniku zdarzenia szkodzącego, ponoszą ją osobiście. Nie jest to „dziedziczenie” szkody bezpośrednio poszkodowanego, a ich szkoda również musi spełniać przesłanki bezpośredniości¹¹⁹, pewności („nie może być hipotetyczna”¹²⁰) i personalności¹²¹. Krąg osób uprawnionych nie jest ograniczony wyłącznie do osób związanych z bezpośrednio poszkodowanym więzami krwi czy więzami prawnymi¹²². Wiąż między nimi musi być bliska¹²³, mogą to być również narzeczeni i konkubenci¹²⁴, chyba że co najmniej jedno z nich pozo-

¹¹⁷ Por. A. Rosset-Mazarin, op. cit., s. 58.

¹¹⁸ Por. Y. Lambert-Faivre, *L'indemnisation des victimes...*, s. 537; *Rapport du groupe de travail...*, s. 43–45.

¹¹⁹ Por. Y. Lambert-Faivre, *L'indemnisation des victimes...*, s. 558.

¹²⁰ Zob. J. Matys, *Model zadośćuczynienia...*, s. 79.

¹²¹ Por. Groupe des avocats de parties civiles Nice-grasse, *Fiche n°4*, s. 1; cass., ch. mixte, 27 février 1970, JCP 1970. II. 16305.

¹²² Por. Y. Lambert-Faivre, *L'indemnisation des victimes...*, s. 557–558.

¹²³ Por. A. Coat, op. cit., s. 31 i n.

¹²⁴ Por. cass., ch. mixte, 27 février 1970, JCP 1970. II. 16305; V.V. Palmer, op. cit., s. 17.

stawało w związku małżeńskim¹²⁵. Postuluje się jednak unikanie nadmiernej „inflacji chóru żałobników”¹²⁶, w celu uniknięcia nadużyć.

Jednocześnie zasadne wydaje się pytanie, czy istnieją jakieś granice naprawienia szkody niemajątkowej osób pośrednio poszkodowanych we francuskim systemie prawnym? Do takiej refleksji skłania m.in. sprawa 34 (psycho)fanów Michaela Jacksona, którzy po śmierci artysty zażądali naprawienia szkody niemajątkowej od lekarza uznanego za winnego nieumyślnego spowodowania śmierci¹²⁷. Doktor zapłacił pięciorgu z nich symboliczne jedno euro za doznaną utratę uczuć (fr. *préjudice d'affection*), która przejawiała się w cierpieniu i żalem nie do zniesienia¹²⁸. Ich cierpienie zostało poświadczane ekspertyzą lekarską. Jako pośrednio poszkodowani uzyskali również pozwolenie od burmistrza Los Angeles na wejście na miejsce pochówku¹²⁹. Wydaje się jednak, że sprawa ta, wprowadzająca niebezpiecznie szeroką koncepcję pojęcia pośrednio poszkodowanego, stanowi pewne kuriozum, a podobne sytuacje należą do rzadkości.

4.3.3.1. Śmierć bezpośrednio poszkodowanego

W przypadku śmierci bezpośrednio poszkodowanego jego bliscy mogą żądać naprawienia szkody niemajątkowej w postaci *préjudice d'accompagnement de fin de vie*, które polega na towarzyszeniu w ostatnich chwilach życia osoby najbliższej oraz byciu świadkiem jego umierania¹³⁰. Taka postać szkody stanowi wstrząs w życiu osobistym, rodzinnym i społecznym osoby najbliższej, towarzyszącej bezpośrednio poszkodowanemu podczas jego choroby, wspólnie z nim zamieszkując lub poprzez częste wizyty w szpitalu w ostatnich dniach życia¹³¹.

Natomiast *préjudice (perte) d'affection*, czyli utrata uczuć, będzie szkodą powstałą w wyniku śmierci osoby najbliższej, która polega na cierpieniu psychicznym związanym ze „zniknięciem” ukochanej osoby z życia pośrednio poszkodowanego¹³². Zawiera się w niej także m.in. pozbawienie możliwości utrzymywania relacji seksualnych z małżonkiem (konkubentem)¹³³, a dla sierot – pozbawienie możliwości bycia wychowywanym przez rodzica¹³⁴.

¹²⁵ Por. Y. Lambert-Faivre, *L'indemnisation des victimes...*, s. 558–559.

¹²⁶ Por. C. Bloch, op. cit., pkt 2125.51.

¹²⁷ Por. szerzej A. Coat, op. cit.

¹²⁸ Por. F. Rome, op. cit., s. 417.

¹²⁹ Por. A. Coat, op. cit., s. 37.

¹³⁰ Por. C. Bloch, op. cit., pkt 2125.52; cass., civ. 2e, 26 novembre 2020, n° 18-22.069.

¹³¹ Por. C. Bloch, op. cit., pkt 2125.52.

¹³² Por. R. Cabrillac, op. cit., s. 260; cass., ch. mixte, 25 mars 2022, n° 20-17.072.

¹³³ Por. cass. civ. 1re, 30 juin 2021, n° 19-22.787.

¹³⁴ Por. C. Quézel-Ambrunaz, *L'indemnisation du préjudice d'affection au prisme de la juri-métrie*, „Lexbase Droit privé” 2022, s. 3; cass. ch. criminelle, 3 mai 2016, n° 15-81.732.

We francuskim systemie prawnym u osób bliskich zmarłego „generalnie nie jest wymagany rozstrój zdrowia, zadośćuczynienie przyznawane jest nawet wówczas, gdy działanie doprowadziło do naruszenia uczuć, niemającego jednak postaci medycznie stwierdzalnej choroby”¹³⁵. Często jednak bliscy doświadczają naruszenia ich integralności psychicznej w związku ze śmiercią bezpośrednio poszkodowanego. Taką chorobę przeszła wdowa po zamordowanym w zamachu terrorystycznym mężu, której Sąd Kasacyjny przyznał zadośćuczynienie łącznie za cierpienia i żal spowodowane utratą małżonka oraz za naruszenie jej zdrowia psychicznego, co zostało ustalone przez biegłego sądowego. Sąd uznał, że są to dwa różne rodzaje szkód, dlatego przyznane zadośćuczynienie nie stoi w sprzeczności z zasadą pełnego odszkodowania i nie stanowi bezpodstawnego wzbogacenia¹³⁶.

Ponadto w przypadku, gdy bezpośrednio poszkodowanymi są krewni, domniemywa się wręcz, że bliska więź między nimi istnieje (istniała)¹³⁷, co ma uzasadniać nałożenie swoistego „balsamu na serce” krewnym ofiar¹³⁸, bez konieczności przechodzenia przez skomplikowane postępowanie dowodowe.

4.3.3.2. Przeżycie bezpośrednio poszkodowanego

W przypadku trwałego i poważnego uszczerbku na zdrowiu bezpośrednio poszkodowanego, pośrednio poszkodowani mogą doznać *préjudices extra-patrimoniaux exceptionnels*¹³⁹. Taka postać szkody przejawia się w zmianie warunków życia najbliższych członków rodziny, którzy faktycznie dzielą wspólne życie z osobą niepełnosprawną w wyniku zdarzenia szkodzącego w domu¹⁴⁰ bądź poprzez częste wizyty w szpitalu¹⁴¹, a także zakłócenia osobistych, rodzinnych i społecznych warunków życia¹⁴². Pojęcie *préjudices extra-patrimoniaux exceptionnels* obejmuje również szkodę seksualną małżonka (konkubenta) osoby bezpośrednio poszkodowanej¹⁴³.

Jako przykład doznania szkody w postaci *préjudice extra-patrimonial exceptionnel* można podać sprawę pracownicy Charlie Hebdo, francuskiego ty-

---

¹³⁵ Zob. M. Wałachowska, *Wynagrodzenie szkód deliktowych doznanych przez pośrednio poszkodowanych*, Warszawa 2014, s. 254.

¹³⁶ Zob. cass. civ. 2e, 23 mars 2017, n° 16-13.350.

¹³⁷ Por. C. Quézel-Ambrunaz, *L'indemnisation du préjudice d'affection...*, s. 3.

¹³⁸ Por. V.V. Palmer, op. cit., s. 11.

¹³⁹ Por. C. Bloch, op. cit., pkt 2125.52.

¹⁴⁰ Por. cass., civ. 2e, 19 janvier 2023, n° 21-22.028.

¹⁴¹ *Rapport du groupe de travail...*, s. 45–46.

¹⁴² Por. C. Bloch, op. cit., pkt 2125.53.

¹⁴³ Por. B. Mornet, *L'indemnisation des préjudices en cas de blessures ou de décès*, Paris 2022, s. 84.

godnika satyrycznego, która pracowała z domu, gdy dowiedziała się, że doszło do tragicznego zamachu terrorystycznego w siedzibie tygodnika 7 stycznia 2015 roku¹⁴⁴. Natomiast jej mąż, również pracownik tego tygodnika, był wtedy w biurze, stając się bezpośrednią ofiarą zamachu. Fundusz Gwarancyjny dla Ofiar Terroryzmu i innych Przepępstw¹⁴⁵ odmówił kobiecie przyznania zadośćuczynienia. Sąd Kasacyjny nie miał jednak wątpliwości, że żona stała się pośrednią ofiarą zamachu terrorystycznego. Uznano, że szkoda niemajątkowa doznana przez osobę dzielącą wspólnotę życiową z ofiarą o znacznym stopniu niepełnosprawności, wykracza poza „klasyczne” rodzaje szkód i nie można pozostawić jej bez naprawienia.

Natomiast *préjudice d'affection* w przypadku, gdy bezpośrednio poszkodowany przeżył, przejawia się w cierpieniu doznawanym przez niektórych krewnych. Obejmuje ono ból psychiczny związany z obserwowaniem niedoli bezpośredniej ofiary oraz pogorszenie jakości życia jej bliskich¹⁴⁶. Można nawet zaryzykować stwierdzenie, że taki ból może być niekiedy silniejszy i bardziej długotrwały od bólu doznawanego przez pośrednio poszkodowanych w przypadku śmierci osoby bliskiej. Z takiego założenia wyszedł Sąd Kasacyjny w wyżej przytoczonej sprawie żony ofiary zamachu terrorystycznego¹⁴⁷, której również przyznano zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową w postaci przeżywania bólu i cierpienia razem z bezpośrednio poszkodowanym.

Na marginesie można zauważyć, że Nomenklatura Dintilhac wprost wzywa do niemal automatycznego zadośćuczynienia za tzw. utratę uczuć poniesioną przez najbliższych krewnych bezpośrednio poszkodowanego¹⁴⁸.

5. Naprawienie szkody – uwagi ogólne

Przepis art. 1240 Cciv (dawniej art. 1382) stanowi, że każdy czyn człowieka wyrządzający drugiemu szkodę zobowiązuje osobę, z której winy szkoda powstała, do jej naprawienia¹⁴⁹. Stanowi on podstawę prawną, „giętkie i dogodne

---

¹⁴⁴ Zob. cass., civ. 2e, 19 janvier 2023, n° 21-22.028; por. szerzej A. Cayol, *Rappel de la possibilité pour les proches de la victime directe d'un attentat d'être indemnisés de leur préjudice d'affection*, „Dalloz actualité” 2023, nr 20, passim.

¹⁴⁵ Zob. *Fonds de Garantie des Victimes des Actes de Terrorisme et d'autres Infractions*, <https://www.fondsdegarantie.fr/fgti/> (dostęp: 18.2.2025).

¹⁴⁶ Por. *Rapport du groupe de travail...*, s. 45.

¹⁴⁷ Zob. cass., civ. 2e, 19 janvier 2023, n° 21-22.028.

¹⁴⁸ Por. *Rapport du groupe de travail...*, s. 44.

¹⁴⁹ Art. 1240 Cciv stanowi: *Tout fait quelconque de l'homme, qui cause à autrui un dommage, oblige celui par la faute duquel il est arrivé à le réparer.*

łożysko”¹⁵⁰, do naprawienia wszelkiej szkody prawnie relewantnej, niezależnie od jej charakteru, natury czy rodzaju. Zakres zastosowania tego przepisu obejmuje zarówno szkodę majątkową, jak i niemajątkową, na mieniu i na osobie. Wynika to z jego szerokiej wykładni oraz założenia, że art. 1240 Cciv ma stanowić jednolity środek prawny¹⁵¹. Przepis ten jednoznacznie przesądza, że podstawową przesłanką odpowiedzialności deliktowej jest wina¹⁵². To zatem na podstawie art. 1240 Cciv poszkodowani wszelkiej maści będą mogli dochodzić naprawienia doznanej przez nich szkody.

Natomiast art. 1241 Cciv stanowi, że każdy jest odpowiedzialny za szkodę spowodowaną nie tylko poprzez swoje działanie, ale również przez swoje zaniechanie lub nieostrożność¹⁵³, zarówno na zasadzie winy, jak i ryzyka¹⁵⁴.

W dalszym toku niniejszego wywodu zostanie, w sposób skrótowy, omówiona problematyka naprawienia szkody majątkowej we francuskim systemie prawnym. Następnie zreferowana zostanie problematyka, która stanowi najistotniejszą część niniejszego rozdziału – naprawienie szkody niemajątkowej we francuskim systemie prawnym, trudności w jej oszacowaniu oraz możliwa standaryzacja.

6. Naprawienie szkody majątkowej – wzmianka

We francuskim systemie prawnym obowiązuje zasada pełnego odszkodowania¹⁵⁵, która zakłada, że doznana szkoda powinna być naprawiona całkowicie, ale bez jednoczesnego bezpodstawnego wzbogacania poszkodowanego¹⁵⁶. Innymi słowy, powinna zostać naprawiona cała szkoda i nic poza nią¹⁵⁷. W przypadku szkody majątkowej, kwestia ta nie budzi najmniejszych wątpliwości, pieniądze są w stanie zrekompensować poniesione straty i utracone przez poszkodowanego korzyści poprzez dokonanie sprawiedliwej wyceny w pieniądzu, obliczanej

---

¹⁵⁰ Zob. E. Jarra, op. cit., s. 23.

¹⁵¹ Por. A. Rosset-Mazarin, op. cit., s. 9.

¹⁵² Por. *Fiches d'orientation. Responsabilité civile*, Dalloz 2023, pkt 3; cass., civ 2e, 11 juin 1998, n° 96-18.062; cass., civ 2e, 17 décembre 2009, n° 08-70.326.

¹⁵³ Art. 1241 Cciv stanowi: *Chacun est responsable du dommage qu'il a causé non seulement par son fait, mais encore par sa négligence ou par son imprudence.*

¹⁵⁴ Por. cass., ch. commerciale, 10 février 2015, n° 13-20.150.

¹⁵⁵ Por. cass., civ. 2e, 28 octobre 1954, JCP 1955, II, 8765; cass., civ 2e, 16 décembre 2021, n° 19-11.294; cass., civ 2e, 9 février 2023, n° 21-21.217.

¹⁵⁶ Por. Y. Lambert-Faivre, *L'indemnisation des victimes...*, s. 541; cass., civ 2e, 23 janvier 2003, n° 01-00.200.

¹⁵⁷ Por. A. Rosset-Mazarin, op. cit., s. 10.

w każdym przypadku *in concreto*¹⁵⁸, niemal jedynie za pomocą „linijki i kalkulatora”. Do ustalenia wysokości szkody majątkowej stosuje się metodę dyferencyjną, która opiera się na porównaniu rzeczywistego stanu dóbr poszkodowanego, ze stanem, jaki by istniał gdyby nie miało miejsca zdarzenie szkodzące¹⁵⁹.

7. Naprawienie szkody niemajątkowej

Jak już wskazano, tradycja naprawiania wszelkiej szkody niemajątkowej na osobie we francuskim systemie prawnym sięga I połowy XIX wieku. Przedtem w żadnym innym europejskim kraju nie można było się spotkać z pojęciem szkody niemajątkowej¹⁶⁰. Już w 1833 roku¹⁶¹ Sąd Kasacyjny wydał historyczny wyrok i stwierdził, że ogólny przepis art. 1240 Cciv (ówcześnie był to art. 1382) i szerokie pojęcie szkody w nim zawarte, obejmuje nie tylko uszczerbki o charakterze majątkowym, ale również niemajątkowym i obie mogą być rekompensowane na gruncie prawa cywilnego¹⁶².

Obecnie we Francji kompensacji podlega każdy rodzaj szkody niemajątkowej, zarówno tej przewidzianej w ustawie, jak i niemającej szczególnej podstawy normatywnej, a będącej jedynie szkodą wypracowaną przez judykaturę. Należy zatem zgodzić się ze stwierdzeniem, że „z perspektywy możliwości kompensacji prawo francuskie w ogóle nie wprowadza podziału na szkodę majątkową oraz niemajątkową”¹⁶³. Orzecznictwo sądów francuskich jest najbardziej liberalne na świecie¹⁶⁴. Potwierdza to fakt, że nawet szkoda niemajątkowa w postaci straty zwierzęcia¹⁶⁵ może podlegać naprawieniu. Warto również zauważyć, że w niektórych przypadkach dopuszcza się możliwość naprawienia szkody niemajątkowej w postaci samego faktu tzw. niechcianego życia (ang. *wrongful life*, fr. *vie préjudiciable*)¹⁶⁶. Należy jednak

---

¹⁵⁸ Por. Y. Lambert-Faivre, *L'indemnisation des victimes...*, s. 540; cass., civ. 2e, 25 mai 1960, n° 342.

¹⁵⁹ Por. cass., civ. 1re, 17 juillet 1996, n° 94-18.181; cass., civ. 1re, 8 février 2023, n° 21-21.283.

¹⁶⁰ Por. V.V. Palmer, op. cit., s. 8.

¹⁶¹ Por. cass., ch. réunies, 15 juin 1833, Sirey 1833.I.458.

¹⁶² Por. V.V. Palmer, op. cit., s. 8–9.

¹⁶³ Zob. M. Ciemiński, op. cit., s. 81.

¹⁶⁴ Por. V.V. Palmer, op. cit., s. 2.

¹⁶⁵ Zob. np. cass., civ. 1re, 16 janvier 1962, n° 33, w którym przyznano zadośćuczynienie właścicielowi konia wyścigowego z uwagi na jego utratę w wyniku działania szkodzącego sprawcy.

¹⁶⁶ Zob. przełomowy wyrok cass., assemblée plénière, 17 novembre 2000, n° 99-13.701 (tzw. Arrêt Perruche); por. *L'idée d'un préjudice lié à la naissance*, 2008, <https://bit.ly/4k8hEiv> (dostęp: 18.2.2025).

podkreślić, że nie jest to koncepcja bezkrytycznie przyjmowana przez doktrynę¹⁶⁷.

Co interesujące, w XIX wieku naprawienie szkody niemajątkowej było paradoksalnie, w niektórych aspektach, jeszcze szersze. Przykładowo zdradzany mąż miał prawo uzyskać zadośćuczynienie za wyrządzoną mu szkodę niemajątkową w wyniku zdrady od k.c.anka swojej żony¹⁶⁸. Obecnie taka możliwość została wyłączona.

We francuskiej doktrynie dominuje przeświadczenie, że przyznanie poszkodowanemu zadośćuczynienia – nawet jeśli pieniądze nie mogą w pełni naprawić szkody i nie można „spieniężyć łez”¹⁶⁹ – stanowi wyraz uznania jego godności jako istoty ludzkiej. Człowieka nie można pozbawić godności. Zadośćuczynienie jest zatem formą uznania jego cierpienia, uznania jego osoby, ciała i duszy, jego własnej tożsamości i indywidualności¹⁷⁰. Podobnie jak w polskim systemie prawnym, celem zadośćuczynienia jest zapewnienie poszkodowanemu swoistej „alternatywnej formy szczęścia” poprzez uzyskanie przyjemności, która złagodzi jego ból¹⁷¹. Wydaje się, że Charles Aznavour miał rację, śpiewając, że nieszczęście byłoby mniej bolesne na słońcu¹⁷² – podobnie jak zadośćuczynienie, które, choć nie usuwa w pełni szkody niemajątkowej, może przynieść pewną ulgę poszkodowanemu.

Na początku ewolucji kategorii szkody niemajątkowej i jej naprawienia we Francji, możliwe było jedynie przyznanie roszczenia odszkodowawczego w ramach odpowiedzialności odszkodowawczej *ex delicto*¹⁷³, a dobra osobiste chronione były przez ogólną klauzulę z art. 1240 Cciv. Dla przypomnienia, stanowi ona, że każdy czyn człowieka wyrządzający drugiemu szkodę zobowiązuje osobę, z której winy szkoda powstała, do jej naprawienia. Z niej wyrosły liczne kategorie szkód, które były już przedmiotem analizy w toku niniejszego wywodu. Obecnie kategoria naprawienia szkody niemajątkowej w postaci czystej szkody moralnej jest znacznie lepiej rozwinięta na gruncie prawa cywilnego, choć mniej usystematyzowana, z oczywistych względów, od *dommage corporel*.

¹⁶⁷ Por. np. C. Bloch, A. Giudicelli, P. Le Tourneau, M. Poumarède, op. cit., 2123.141 i n.; Conseil d'État, 14 février 1997, n° 133238.

¹⁶⁸ Por. cass., crim, 22 septembre 1837, S. 1838, 331.

¹⁶⁹ Zob. P. Brun, *Responsabilité du fait personnel*, „Répertoire droit civil Dalloz” 2015, nr 21, Nb 153.

¹⁷⁰ Por. Y. Lambert-Faivre, *L'indemnisation des victimes...*, s. 540.

¹⁷¹ Por. J. Schryvers, *Evaluation et réparation des préjudices extrapatrimoniaux*, „Revue Générale des Assurances et des Responsabilités” 1993, nr 6, s. 12168¹.

¹⁷² *Il me semble que la misère serait moins pénible au soleil*, Ch. Aznavour, *Emmenez-moi*, album *Entre deux rêves*, Barclay Records 1967.

¹⁷³ Por. V.V. Palmer, op. cit., s. 8.

Zwraca uwagę fakt, że – odmiennie niż w prawie polskim – zadośćuczynienie może zostać zasądzone w formie jednorazowej zapłaty lub w formie renty¹⁷⁴.

Obecnie we Francji możliwa jest także, choć rzadziej spotykana, kompensacja szkody niemajątkowej w ramach reżimu odpowiedzialności kontraktowej. Oznacza to, że osoba poszkodowana będzie mogła żądać przyznania zadośćuczynienia za dyskomfort wywołany niewykonaniem lub nienależytym wykonywaniem zobowiązania umownego. Wychodzi się z założenia, że przyznawanie zadośćuczynienia pieniężnego w ramach odpowiedzialności *ex delicto*, z jednoczesnym wykluczeniem takiej możliwości w ramach odpowiedzialności *ex contractu* mogłoby wydawać się niesprawiedliwe i niekonsekwentne ze strony sądziego. Nie powinno się zatem wprowadzać żadnych dystynkcji między tymi reżimami¹⁷⁵.

Możliwość naprawienia szkody niemajątkowej w reżimie kontraktowym była akceptowana już w II połowie XIX wieku. Przełomowym wyrokiem, a zarazem kolejnym krokiem w kierunku liberalnego systemu naprawienia szkody niemajątkowej, który obowiązuje obecnie we Francji, była sprawa Rosy Bonheur¹⁷⁶. Słynna artystka nie wywiązała się z umowy, na mocy której była zobowiązana do namalowania i dostarczenia obrazu zleceńodawcy. Sąd Apelacyjny w Paryżu zasądził od niej 4000 franków tytułem odszkodowania za wyrządzoną przez nią szkodę majątkową i niemajątkową.

Obecnie można żądać nawet naprawienia szkody estetycznej (fr. *préjudice esthétique*) od fryzjera za nieprawidłowe wykonanie balejażu klientce¹⁷⁷, a nawet szkody niemajątkowej w postaci rozczarowania (fr. *la vaine croyance en l'acquisition d'un gain*). Taka sytuacja miała miejsce, gdy spółka prowadząca sprzedaż wysyłkową zorganizowała loterię i wysłała graczom dokumenty, których pochopna lektura mogła, z uwagi na ich niejednoznaczność, wywołać oczekiwanie wygranej w loterii¹⁷⁸, a co za tym idzie – wyrządzić szkodę niemajątkową.

Oczywiście naprawienie szkody niemajątkowej w reżimie kontraktowym ma też swoje poważniejsze oblicze. Jako przykład może posłużyć makabryczna sprawa kobiety, która zmarła w prywatnym szpitalu¹⁷⁹. Po czterech dniach

¹⁷⁴ Por. cass., civ. 2e, 28 février 2013, n° 11-21.015; cass., civ. 2e, 21 février 2002, n° 00-17.375; cass., ch. sociale, 23 mai 2002, n° 00-14.125; cass., civ. 1re, 20 mars 2019, n° 18-13.663; Cour d'appel de Paris, *Indemnisation des dommages corporels*, 2012, s. 49.

¹⁷⁵ Por. V.V. Palmer, op. cit., s. 20.

¹⁷⁶ Zob. tzw. l'arrêt Rosa Bonheur, Cour d'appel de Paris, ch.1re, 4 juillet 1865, D. 1865, 2, 201; por. szerzej V.V. Palmer, op. cit., s. 18.

¹⁷⁷ Zob. Cour d'appel de Riom, ch. commerciale, 15 mars 2023, RG n° 21/01129.

¹⁷⁸ Zob. cass., civ. 2^e, 26 octobre 2000, n° 98-18.246.

¹⁷⁹ Zob. cass., civ. 2^e, 17 juillet 1991, n° 90-14.441.

od jej śmierci na miejsce przybyła rodzina, aby ją pochować. Zastali tam ciało w zaawansowanym stanie rozkładu ze względu na niezachowanie zasad higieny przez personel szpitala, który – wbrew procedurom – nie umieścił zwłok w kostnicy. Bliscy zmarłej zażądali naprawienia doznanej przez nich szkody niemajątkowej. Sąd Kasacyjny przyznał im zadośćuczynienie, uznając, że szpital jest zobowiązany w stosunku do rodziny i bliskich przyjaciół do zapewnienia przechowywania ciała przez okres do dziesięciu dni. Oczywiście jest, że podstawowym obowiązkiem umownym szpitala jest przede wszystkim leczenie pacjenta, a w przypadku, gdy pacjent jest w stanie agonalnym, dołożenie wszelkich starań, aby zapobiec jego śmierci. Obok tego głównego obowiązku, można zidentyfikować obowiązek akcesoryjny, polegający na zapewnieniu opieki nad ciałem do czasu jego odebrania i pochówku przez rodzinę. Sąd Kasacyjny uznał, że naprawienie szkody niemajątkowej w reżimie kontraktowym możliwe jest również w odniesieniu do pośrednio poszkodowanych¹⁸⁰.

8. Wysokość i standaryzacja rozmiaru świadczenia należnego z tytułu naruszenia wartości niemajątkowych

Oznaczenie rozmiaru świadczenia należnego w przypadku uszkodzenia ciała (fr. *dommage corporel*) oraz w przypadku „czystej” szkody moralnej (fr. *dommage moral pur*) jest skomplikowane, ze względu na nieuchwytność i niekwantyfikowalność tych szkód. W związku z tym zadanie to zostało powierzone sędziom. Oczywiście, dyskrecjonalna władza sędziowska jest ograniczona, sędzia jest związany żądaniem strony¹⁸¹. Sędzia nie może, jak Ludwik XIV, powiedzieć „Państwo to ja”, czy też – „Prawo to ja”.

Obowiązują pewne kryteria i przesłanki, którymi sędzia musi się kierować przy oznaczaniu rozmiaru świadczenia. Stosuje się w pierwszej kolejności kryterium obiektywne¹⁸², dopiero później sięga się po kryterium subiektywne. Przyjęcie takiej koncepcji umożliwia przyznanie zadośćuczynienia tym, którzy pozostają w stanie wegetatywnym i nie są w stanie odczuwać cierpienia¹⁸³. Oczywiście, mimo stosowania kryteriów obiektywnych przez sądy każda z takich spraw jest w pierwszej kolejności osobistą i niezwykle subiektywnie doznawaną tragedią.

¹⁸⁰ Por. szerzej P.-Y. Gautier, *Triomphe du matérialisme*, 1992, s. 412–414.

¹⁸¹ Por. Cour d'appel de Toulouse, ch.3e, sect. 01, 5 décembre 2006, n°06/01348.

¹⁸² Por. Cour d'appel de Paris, ch.1re, 5 mai 1998, n° [XP050598X].

¹⁸³ Por. Y. Lambert-Faivre, *L'indemnisation des victimes...*, s. 561 i n.; R. Cabrillac, op. cit., s. 283; cass. civ. 2e, 28 juin 1995, n° 93-18.465; cass. civ. 2e, 21 juin 1989, n° 87-18.379.

Istotna dla oznaczenia rozmiaru świadczenia należnego z tytułu naruszenia wartości niemajątkowych jest: 1) wysokość przyznawanego zadośćuczynienia w innych sprawach, choć każdą sprawę należy rozpoznawać *in concreto*¹⁸⁴, 2) charakter, stopień intensywności, długość trwania naruszenia dobra niemajątkowego¹⁸⁵, 3) wiek i płeć poszkodowanego¹⁸⁶, 4) wykonywany przez poszkodowanego zawód¹⁸⁷, 5) jego reakcja i wpływ zdarzenia szkodzącego na codzienne życie¹⁸⁸.

Przykładowo w przypadku utraty przyjemności życia znaczenie ma również poziom usportowienia i aktywności fizycznej u poszkodowanego sprzed wystąpienia zdarzenia szkodzącego¹⁸⁹. Oczywiście jest także, że w przypadku np. szkody estetycznej cierpienie osiemnastolatki może być nieporównywalnie większe niż u osoby 80-letniej¹⁹⁰. To samo tyczy się szkody seksualnej. W przypadku pośrednio poszkodowanych liczy się przede wszystkim stopień pokrewieństwa oraz intensywność więzi¹⁹¹.

Natomiast sytuacja majątkowa poszkodowanego i jego status społeczny powinny mieć jedynie pośredni wpływ na wysokość zadośćuczynienia. We francuskiej myśli politycznej i prawnej idea równości wobec prawa sięga Wielkiej Rewolucji Francuskiej i znajduje swój wyraz w art. 6 Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela z 1789 roku, zgodnie z którym prawo powinno być jednakowe dla wszystkich, zarówno kiedy broni jak też kiedy karze¹⁹². Obecnie jednak niekiedy podnosi się, że nie sposób nie wziąć pod uwagę okoliczności indywidualnych poszkodowanego¹⁹³.

Przechodząc do rozważań na temat standaryzacji rozmiaru świadczenia odszkodowawczego, należy w pierwszej kolejności zauważyć, że we Francji, podobnie jak w polskim systemie prawnym, nie ma ustawowych stawek określających wysokość przyznawanego zadośćuczynienia ani w przypadku uszkodzenia ciała (fr. *dommage corporel*) ani w przypadku „czystej” szkody moralnej (fr. *dommage moral pur*).

¹⁸⁴ Por. Y. Lambert-Faivre, *L'indemnisation des victimes...*, s. 551.

¹⁸⁵ Ibidem, s. 547.

¹⁸⁶ Por. A. Rosset-Mazarin, op. cit., s. 73.

¹⁸⁷ Por. Cour d'appel de Paris, *Indemnisation des dommages corporels*, 2012, s. 39–40.

¹⁸⁸ Por. A. Rosset-Mazarin, op. cit., s. 73.

¹⁸⁹ Por. cass. civ. 2^e, 28 mai 2009, n° 08-16.829; cass. civ. 2^e, 3 juin 2010, n° 09-13.246.

¹⁹⁰ Por. Y. Lambert-Faivre, *L'indemnisation des victimes...*, s. 552.

¹⁹¹ Por. C. Bloch, op. cit., pkt 2125.13; Cour d'appel de Paris, *Indemnisation des dommages corporels*, 2012, s. 54–56.

¹⁹² Art. 6 Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela stanowi: *Elle doit être la même pour tous, soit qu'elle protège, soit qu'elle punisse*.

¹⁹³ Por. Cour d'appel de Paris, *Indemnisation des dommages corporels*, 2012, s. 39, 41.

Jednakże na podstawie Nomenklatury Dintilhac opracowano kompendium metodyczne dla praktyków prawa, tj. Poradnik Mornet (fr. *le Referentiel Mornet*)¹⁹⁴, w którym określono tzw. widełki wyznaczające rozmiar świadczeń odszkodowawczych za naruszenie integralności fizycznej człowieka (fr. *dommage corporel*). Poradnik Mornet zawiera również metodologię oceny (wyceny) różnych rodzajów szkody uznanych przez Nomenklaturę Dintilhac.

Celem było dokonanie standaryzacji, algorytmizacji¹⁹⁵. I tak, przykładowo, w przypadku szkody niemajątkowej polegającej na trwałym uszczerbku na zdrowiu wysokość zadośćuczynienia zależy od procentu tegoż uszczerbku i wieku poszkodowanego¹⁹⁶. Natomiast w odniesieniu do przemijającego *pretium doloris* stosuje się skalę cierpienia od 1 do 7¹⁹⁷. Taką samą skalę wykorzystuje się również do oceny *préjudice esthétique permanent*¹⁹⁸. W obu przypadkach zadośćuczynienie w wysokości powyżej 80 000 euro należy do rzadkości i jest zarezerwowane jedynie dla najcięższych stanów. Zauważalny jest rozwój idei standaryzacji oraz wzrost liczby poradników mających za zadanie ułatwić sądom obliczanie wysokości odszkodowania i zadośćuczynienia¹⁹⁹.

W odniesieniu do drugiego rodzaju szkody niemajątkowej – *dommage moral pur*, tj. szkody wyrządzonej naruszeniem dóbr osobistych innych niż zdrowie – również nie ma ustawowych stawek określających wysokość zadośćuczynienia. Jego wysokość zależy przede wszystkim od rozmiaru wyrządzonej szkody oraz postawy sprawcy naruszenia²⁰⁰. Z natury rzeczy dużo trudniej stworzyć podobne tabele do tych, które mają pomóc w oszacowaniu rozmiaru świadczenia należnego za *dommage corporel*, a wysokość przyznawanych zadośćuczynień np. za naruszenie prawa do prywatności, znacznie się różni w orzecznictwie poszczególnych sądów na terenie Republiki²⁰¹.

---

¹⁹⁴ B. Mornet, op. cit.

¹⁹⁵ Por. E. Petitprez, R. Bigot, *Standard humain ou standardisation algorithmique de l'évaluation du dommage corporel?*, Chambéry 2021, passim.

¹⁹⁶ Por. B. Mornet, op. cit., s. 69.

¹⁹⁷ Ibidem, s. 66.

¹⁹⁸ Ibidem, s. 70.

¹⁹⁹ Por. A. Rosset-Mazarin, op. cit., s. 10–11.

²⁰⁰ Por. V.V. Palmer, op. cit., s. 10, przypis 22.

²⁰¹ Por. F. Gras, *L'indemnisation des atteintes à la vie privée*, „Legicom” 1999, t. 4, nr 20, s. 22 i n.

9. Uwagi ogólne o regulacjach szczegółowych dotyczących naprawienia szkody niemajątkowej

Ze względu na to, że we Francji szkoda niemajątkowa może zostać naprawiona na gruncie prawa cywilnego poprzez zastosowanie ogólnego przepisu art. 1240 Cciv, wypracowano wiele regulacji szczegółowych, usytuowanych poza *Code civil*, mających ułatwić poszkodowanym uzyskiwanie zadośćuczynienia. Wśród nich należy przede wszystkim wymienić regulacje dotyczące wypadków komunikacyjnych²⁰², wypadków przy pracy²⁰³ i wypadków medycznych oraz praw pacjenta²⁰⁴. Uwzględniając regulację unijną²⁰⁵, stworzono także odrębne regulacje dotyczące szkody niemajątkowej wyrządzonej zmarnowanym urlopem²⁰⁶.

Ustawodawstwo francuskie wytworzyło również regulacje dotyczące szkód niemajątkowych doznanych w wyniku aktów terrorystycznych²⁰⁷, wypadków związanych z energią jądrową²⁰⁸, wypadków w kopalniach²⁰⁹, szkód technologicznych²¹⁰ oraz szkód ekologicznych²¹¹. Istnieją także odrębne regulacje do-

---

²⁰² Loi n° 85-677, 5 juillet 1985 sur les accidents de la circulation JO 6 juill., p. 7584.

²⁰³ Art. L. 411-1 - L. 482-5 oraz R. 412-1 - R. 482-3 Code de la sécurité sociale.

²⁰⁴ Loi n° 2002-303, 4 mars 2002 sur les droits des malades et la qualité du système de santé, JO 5 mars, p. 4118; Loi n° 2002-1577, 30 décembre 2002 sur la responsabilité civile médicale, JO 31 déc., p. 22100; zmodyfikowany przez Loi n° 2003-706, 1 août 2003 de sécurité financière, JO 2 août, p. 13220.

²⁰⁵ Zob. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/2302 z 25 listopada 2015 r. w sprawie imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych, zmieniająca rozporządzenie (WE) nr 2006/2004 i dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE oraz uchylająca dyrektywę Rady 90/314/EWG (Dz. U. UE. L. z 2015 r. Nr 326, s. 1).

²⁰⁶ Ordonnance n° 2004-1391 du 20 décembre 2004 relative à la partie législative du code du tourisme.

²⁰⁷ Art L.126-1 - L.126-3 oraz L.422-1 - L.422-6 Code des assurances.

²⁰⁸ Loi n° 65-956, 12 novembre 1965 sur la responsabilité civile des exploitants de navires nucléaires, JO 13 nov., p. 9996 i Loi n° 68-1045, 29 novembre 1968, JO 30 nov., p. 11229.

²⁰⁹ Loi n° 94-588, du 15 juillet 1994, JO 16 juill., p. 10239, zmodyfikowany przez Loi n° 99-245, 30 mars 1999 relative à la responsabilité en matière de dommages consécutifs à l'exploitation minière et à la prévention des risques miniers après la fin de l'exploitation, JO 31 mars, p. 4767, créant un cas de responsabilité sans faute à la charge de l'exploitant d'une mine ou du titulaire d'un titre minier.

²¹⁰ Loi n° 2003-699, du 30 juillet 2003, sur la prévention des risques technologiques et naturels et la réparation des dommages, JO 31 juill., p. 13021.

²¹¹ Loi n° 2016-1087, 8 août 2016, pour la reconquête de la biodiversité, de la nature et des paysages, dotant la responsabilité civile de modalités de réparation propres au préjudice écologique, JO 9 août oraz art. 1246 – 1252 Code civil; por. cass., civ. 1re, 16 novembre 1982, n° 81.15-550.

tyczące tak specyficznych szkód, jak szkody wyrządzone w kolei kabinowej²¹² oraz szkody spowodowane przez dziką zwierzynę²¹³. Katalog możliwych do naprawienia na gruncie francuskiego systemu prawnego szkód niemajątkowych pozostaje otwarty²¹⁴.

To, co łączy przepisy szczegółowe, to fakt, że są one oparte na zasadzie ryzyka, a nie winy, co czyni je bardziej korzystnymi dla poszkodowanych niż przepisy *Code civil*. Ich nadrzędnym celem jest ułatwienie uzyskania odszkodowania lub zadośćuczynienia poszkodowanym, którzy nie zawsze będą mogli dochodzić naprawienia szkody od często nieznanych lub niewypłacalnych podmiotów odpowiedzialnych²¹⁵. Regulacje te nie mają charakteru autonomicznego, a jedynie uzupełniają ogólny reżim z art. 1240 Cciv i n. i pozostają mu podporządkowane²¹⁶.

10. Podsumowanie

We francuskim systemie prawnym kategoria szkody niemajątkowej oraz jej naprawienia rozwija się dynamicznie od słynnego wyroku, wydanego stosunkowo krótko po uchwaleniu *Code civil* przez Napoleona w 1804 roku, a mianowicie w 1833 roku²¹⁷. Nie ulega wątpliwości, że przez niemal dwieście lat zmieniło się praktycznie wszystko zarówno na świecie, jak i we Francji. Jednak, jak powszechnie wiadomo, czasy się zmieniają, lecz ludzkie emocje pozostają niezmiennie.

W ten sposób, mimo licznych zmian polityczno-społecznych realiów, Francja pozostaje przy wypracowanej koncepcji, że (prawie) każda szkoda zasługuje na naprawienie. Prawo cywilne i odpowiedzialność odszkodowawcza stanowi (nie)doskonałe narzędzie, które może ów cel zrealizować. Również idea pozostaje taka sama – konieczna jest ochrona dóbr i wartości niemajątkowych. Dotyczy to zarówno osób fizycznych, jak i prawnych, *nascituras* i pośrednio poszkodowanych. Francuski system prawny jest najbardziej, a przynajmniej jednym z najbardziej liberalnych pod względem naprawienia szkody niema-

---

²¹² Loi 8 juillet 1941 pour les dommages causés par les téléphériques, JO 27 août 1941, p. 3614.

²¹³ Loi n° 68-1172, 27 décembre 1968 de finances pour 1969 pour les dégâts causés par les sangliers et le grand gibier.

²¹⁴ Por. C. Bloch, A. Giudicelli, P. Le Tourneau, M. Poumarède, op. cit., pkt 6.05.

²¹⁵ Por. C. Magnier, *Les fonds de garantie dans le processus d'indemnisation*, Lyon 2016/2017, s. 18; J. Knetsch, *Le droit de la responsabilité et les fonds d'indemnisation: Analyse en droits français et allemand*, Paris 2011, pkt. 29.

²¹⁶ Por. C. Bloch, A. Giudicelli, P. Le Tourneau, M. Poumarède, op. cit., pkt 6.07.

²¹⁷ Zob. cass., ch. réunies, 15 juin 1833, Sirey 1833.I.458.

jątkowej, zarówno w postaci *dommage corporel* i *dommage moral pur*, o czym świadczy m.in. wysokość przyznawanych zadośćuczynień. W niektórych przypadkach na ratunek przychodzą standaryzowane tabele, których rozwój będziemy obserwować na przestrzeni kolejnych lat.

Francuski system prawny oprócz mnożenia postaci szkody niemajątkowej, w szczególności *dommage corporel* i rozszerzania znaczenia art. 1240 Cciv, tworzy również liczne regulacje szczegółowe. Nie mają one charakteru autonomicznego i jedynie uzupełniają treść art. 1240 Cciv, ale w tak szczególnych przypadkach jak wypadek kolei linowej czy szkody wyrządzone przez dziką zwierzyńę, mogą okazać się przydatne.

Można liberalizm francuskiego systemu odpowiedzialności odszkodowawczej krytykować, lecz z pewnością nie można mu odebrać, że koncepcję pełnego naprawienia szkody bierze w 100% na poważnie i nie lęka się przed, momentami absurdalnymi²¹⁸, orzeczeniami. Idea pozostaje jednak jak najbardziej słuszną. Polski ustawodawca mógłby zastanowić się, czy nie warto by było uszczknąć jakieś elementy tego systemu i przełożyć je na polski grunt. Nie ulega przecież wątpliwości, że wartości niemajątkowe należy chronić w szerokim zakresie, gdyż „dobrze widzi się tylko sercem. To, co najważniejsze, jest niewidoczne dla oczu”²¹⁹.

---

²¹⁸ Chodzi tu przede wszystkim o sprawę fanów Michaela Jacksona przywołaną w pkt 4.3.3.

²¹⁹ Zob. A. de Saint Exupéry, *Mały Księżę*, tłum. A. Kozak, Warszawa 2021, Nb 518.

Rozdział IV

Szkoda niemajątkowa i jej naprawienie w hiszpańskim systemie prawnym

1. Uwagi ogólne

Hiszpański system prawny, podobnie jak polski, należy do systemu prawa kontynentalnego, mającego swoje źródło w prawie rzymskim (łac. *ius civile*)¹. Jest jednak w większej mierze niż polskie prawo oparty na rozwiązaniach przyjętych we francuskim systemie prawnym, a *Código civil* z 1889 roku bazuje na francuskim *Code civil* z 1804 roku². Prawo cywilne jest częścią prawa prywatnego, które reguluje całość stosunków prawnych między podmiotami prawa prywatnego³, w przeciwieństwie do prawa publicznego, regulującego stosunki, w których występuje element władztwa publicznego.

Podstawowym aktem prawnym regulującym stosunki cywilnoprawne w Hiszpanii jest *Código civil* z 1889 roku o charakterze konserwatywno-liberalnym⁴, zawierający 1976 artykułów. Hiszpania jest państwem, w ramach którego funkcjonują wspólnoty ekonomiczne. Konsekwencją takiego rozwiązania jest sytuacja, w której niektóre regulacje o charakterze cywilnoprawnym będą odmienne w zależności od regionu. Takie przepisy nazywa się prawem cywilnym

---

¹ Por. J.E. Bustos Pueche, J.I. Rodríguez González, A. Rodríguez Palencia, *Introducción al derecho civil*, Madrid 2022, s. 19; European e-Justice, *Krajowe systemy wymiaru sprawiedliwości. Hiszpania*, https://e-justice.europa.eu/16/PL/national_justice_systems?SPAIN&member=1 (dostęp: 18.2.2025).

² Por. A. Dorobalska, *Kłopotliwe instytucje prawa hiszpańskiego i polskiego – analiza terminologiczna*, „Comparative Legilinguistics” 2012, nr 9, s. 12.

³ Por. J.L. Lacruz Berdejo, *Nociones de derecho civil patrimonial e introducción al derecho*, wyd. 7, Madrid 2012, s. 19; M. Linacero de la Fuente, *Introducción al sistema jurídico Sección 2. Derecho civil*, Valencia 2020, s. 21.

⁴ Por. *ibidem*, s. 21.

własnym (hiszp. *derecho foral*)⁵. Jednakże wspólne dla całego systemu hiszpańskiego prawa cywilnego są regulacje dotyczące 1) osoby (fizycznej, prawnej), 2) rodziny (w aspekcie majątkowym i niemajątkowym), 3) mienia (zobowiązania, własność i inne prawa rzeczowe) oraz 4) spadków⁶. Ponadto Hiszpania, przyjmując Konstytucję w 1978 roku oraz przystępując do Wspólnot Europejskich w 1986 roku, przypieczętowała wolę rozwoju państwa w stronę pełnej demokracji, w której wartości niemajątkowe i ich ochrona stanowią istotny element systemu prawnego⁷.

Rozważania dotyczące szkody niemajątkowej i jej naprawienia w hiszpańskim systemie prawnym mają na celu uchwycenie podobieństw i różnic – w pierwszej kolejności między nim a francuskim systemem prawnym, a następnie w zestawieniu obu tych systemów z polskim systemem prawnym. Dalszym celem jest próba odpowiedzi na pytanie: czy polski ustawodawca mógłby, choćby częściowo, zainspirować się hiszpańskim systemem prawnym w kwestii naprawienia szkody niemajątkowej?

W niniejszym rozdziale zostaną podjęte następujące zagadnienia. Po pierwsze, omówione zostaną funkcje odpowiedzialności odszkodowawczej oraz pojęcie szkody *sensu largo*, z której hiszpański system prawny wyodrębnia szkodę majątkową i niemajątkową. Po drugie, przybliżona zostanie specyfika szkody niemajątkowej w Hiszpanii – jej kategorie, wartości niemajątkowe, które są chronione na gruncie hiszpańskiego prawa cywilnego oraz podmioty uprawnione do żądania naprawienia szkody niemajątkowej. Po trzecie, omówiona zostanie problematyka naprawienia szkody na gruncie hiszpańskiego prawa cywilnego. Analiza zostanie przeprowadzona z naciskiem na kwestię naprawienia uszczerbków niemajątkowych. Po czwarte, rozważone zostanie, w jaki sposób hiszpańskie sądy radzą sobie z oznaczeniem rozmiaru świadczenia należnego z tytułu naruszenia wartości niemajątkowych oraz standaryzacji tych świadczeń. Problematykę możliwości zainspirowania się przez polskiego ustawodawcę hiszpańskim systemem prawnym w tej materii pozostawię na intelektualny deser – jako ostatni rozdział monografii.

---

⁵ Por. J.E. Bustos Pueche, J.I. Rodríguez González, A. Rodríguez Palencia, op. cit., s. 27–28; J.L. Lacruz Berdejo, op. cit., s. 20–21; M. Supera Markowska, op. cit., s. 53.

⁶ Por. szerzej J. M. Ruiz de Huidobro de Carlos, M. de los Reyes Corripio Gil-Delgado, *De-recho de la persona. Introducción al Derecho Civil*, Madrid 2017, s. 85 i n.

⁷ Por. J.M. López Jiménez, *La evolución del ordenamiento jurídico español entre 1977 y 2017*, „Dialnet” 2017, nr 20, s. 8.

2. Funkcje odpowiedzialności odszkodowawczej i świadczenia odszkodowawczego

Jedną z podstawowych różnic między prawem karnym a prawem cywilnym, jest fakt, że najistotniejszym celem odpowiedzialności cywilnej jest naprawienie wyrządzonej szkody, a nie ukaranie sprawcy⁸. Hiszpański system odpowiedzialności odszkodowawczej wychodzi z założenia, że należy zapobiegać ponoszeniu przez poszkodowanego konsekwencji szkody w pełnym zakresie⁹, zmierzając do przełamania zasady *damnum sentit dominus*. W ramach tego systemu poszukiwana jest więc odpowiedź na pytania: 1) jak naprawić szkodę, 2) kto powinien ją naprawić oraz 3) w jakiej formie¹⁰. Uznaje się, podobnie jak w polskim systemie prawnym, że poszkodowany powinien znaleźć się w sytuacji prawnej i faktycznej, podobnej do stanu sprzed zdarzenia szkodzącego¹¹.

Można wyróżnić następujące funkcje odpowiedzialności odszkodowawczej i świadczenia odszkodowawczego w hiszpańskim systemie prawnym: 1) kompensacyjną, 2) satysfakcyjną, 3) prewencyjną, 4) odstraszającą oraz 5) represyjną.

Po pierwsze, dominuje funkcja kompensacyjna odpowiedzialności odszkodowawczej¹², gdyż jej podstawowym celem jest przywrócenie statusu *quo ante*¹³. Jak zostanie wykazane w dalszej części niniejszego rozdziału, majątkowe naprawienie szkody niemajątkowej początkowo budziło w Hiszpanii wiele wątpliwości, m.in. dlatego, że nie dostrzegano funkcji, jakie takie zadośćuczynienie powinno pełnić. Obecnie nie ulega wątpliwości, że nie da się „jeden do jeden” naprawić szkody niemajątkowej, co nie przekreśla tego, aby taka kompensacja następowała w reżimie odpowiedzialności odszkodowawczej.

---

⁸ Por. P. Montes Rodríguez, *El derecho de daños*, [w:] *Derecho de daños*, red. M.E. Clemente Meoro, M.E. Cobas Cobiella, Valencia 2021, s. 18.

⁹ Por. E. Roca Trías, M. Navarro Michel, *Derecho de daños. Textos y materiales*, wyd. 8, Valencia 2020, s. 23.

¹⁰ Por. A. Fayos Gardó, *Derecho de daños: Las víctimas y la compensación*, Madrid 2016, s. 8; E. Roca Trías, M. Navarro Michel, op. cit., s. 22.

¹¹ Por. P. Montes Rodríguez, op. cit., s. 20; B. Extremera Fernández, *La carga de mitigar el daño*, Madrid 2022, s. 245.

¹² Por. F.A. García Serrano, *El daño moral extracontractual en la Jurisprudencia Civil*, „Anuario de derecho civil” 1972, nr 25 (3), s. 838 i n.; G.M. Pérez Fuentes, *Evolución doctrinal, legislativa y jurisprudencial de los derechos de la personalidad y el daño moral en España*, „Revista de Derecho Privado” 2004, nr 8, s. 130; R. Verdura Server, op. cit., s. 20; J.C. Seuba Torreblanca, S. Ramos González, *El derecho de daños*, Barcelona 2019, s. 32; J.M. Ruiz de Huidobro de Carlos, M. de los Reyes Corripio Gil-Delgado, op. cit., s. 90.

¹³ Por. P. Tapia Gutiérrez, *La reparación del daño en forma específica. El puesto que ocupa entre los medios de tutela del perjudicado*, Madrid 2013, s. 47.

Po drugie, na pierwszy plan, obok wymienionej już funkcji kompensacyjnej, wysuwa się funkcja satysfakcyjna odpowiedzialności odszkodowawczej za wyrządzenie szkody niemajątkowej, zgodnie z którą kwota przyznana poszkodowanemu ma zapewnić mu satysfakcję za spowodowane cierpienie¹⁴, przyznać swoiste uczucie przyjemności niezbędne do wyeliminowania poniesionego bólu, zneutralizować je i przywrócić naruszoną równowagę. Zawiera w sobie element szukania przebaczenia przez podmiot odpowiedzialny u poszkodowanego¹⁵. Zadośćuczynienie pełni także funkcję potwierdzenia społecznego szacunku i istotności uszkodzonego dobra, tj. integralności psychofizycznej i duchowej człowieka¹⁶.

Po trzecie, w hiszpańskim systemie prawnym, wraz z rozwojem instytucji odpowiedzialności odszkodowawczej, zaczęto zwracać uwagę również na inne jej funkcje, w tym na funkcję prewencyjną¹⁷ (z podziałem na prewencję ogólną i szczególną)¹⁸ i odstraszającą¹⁹, a także represyjną²⁰. Ta ostatnia stanowi jednak *ultima ratio* – jej działanie w większym stopniu pozostawiono prawu karnemu²¹.

3. Pojęcie szkody

W hiszpańskim systemie prawnym pojęcie szkody nie zostało zdefiniowane w sposób normatywny. Posłużono się tym terminem w ogólnym przepisie art. 1902 CC. Przepis ten stanowi, że kto z winy swej lub niedbalstwa, przez

---

¹⁴ Por. STS de 10 de Febrero 2006, n° 469/2006, G. Orozco Gadea, *Concepto de daño moral*, „Revista de Derecho” 2020, nr 28, s. 14; J.M. Busto Lago, *La antijuricidad del daño resarcible en la responsabilidad civil extracontractual*, La Coruña 1995, s. 106–107.

¹⁵ Por. C. Hernández Martí Pérez, *La Determinación de los Daños y Perjuicios en Materia de Marcas*, Valencia 2018, s. 133, przypis 305.

¹⁶ Por. G.M. Pérez Fuentes, op. cit., s. 146.

¹⁷ Por. R. Verderra Server, op. cit., s. 18; J.C. Seuba Torreblanca, S. Ramos González, *El derecho de daños...*, s. 30; H. Acciarri, M. Irigoyen Testa, [w:] *El daño moral y su cuantificación*, red. F. Gómez Pomar, I. Marín García, Barcelona 2023, s. 216.

¹⁸ Por. szerzej ibidem, s. 191 i n.

¹⁹ Por. A. Fayos Gardó, op. cit., s. 9.

²⁰ Por. H. Acciarri, M. Irigoyen Testa, op. cit., s. 202 i n.; M. Naveira Zarra, *El resarcimiento del daño en la responsabilidad civil extracontractual*, La Coruña 2004, s. 275 i n.; A. Sobchenko, *El daño moral y las personas jurídicas a la luz de la experiencia española y rusa*, „Ars Iuris Salmanticensis, Estudios” 2020, nr 8, s. 88; F.A. García Serrano, op. cit., s. 834 i n.; odmiennie jednak M.A. Serrano Ruiz, *El Daño Moral por Incumplimiento del Contrato*, Valencia 2019, s. 344.

²¹ Por. A. Fayos Gardó, op. cit., s. 9; odmiennie jednak J.C. Seuba Torreblanca, S. Ramos González, *El derecho de daños...*, s. 31.

działanie lub zaniechanie wyrządził drugiemu szkodę, jest zobowiązany do jej naprawienia²². Można uznać go za odpowiednik polskiego art. 415 k.c., choć rozwój pojęcia szkody w polskim systemie prawnym poszedł w innym kierunku. W Polsce centralną regulacją dla wyznaczenia szkody prawnie relewantnej uznaje się obecnie art. 361 § 1 i 2 k.c.

Hiszpański ustawodawca w szerokim zakresie stosuje przepis art. 1902 CC i jest znacznie liberalniejszy niż ustawodawca polski. Przepis ten w sposób abstrakcyjny i generalny odnosi się do wyrządzonej szkody, nie definiując w sposób normatywny²³. Takie podejście hiszpańskiego ustawodawcy pozwoliło judykaturze interpretować ten przepis nadzwyczaj szeroko, co zostanie omówione w dalszej części monografii.

Szkoda, podobnie jak w polskim systemie prawnym, stanowi jedną z trzech przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej, obok zdarzenia szkodzącego oraz związku przyczynowego między tym zdarzeniem a szkodą²⁴. Bez jej wystąpienia, nie można mówić o odpowiedzialności odszkodowawczej²⁵.

Próbując zdefiniować pojęcie szkody, należy w pierwszej kolejności stwierdzić, że w szerokim rozumieniu obejmuje ona uszczerbek w prawnie chronionym interesie²⁶. Wyróżnia się pewne cechy charakterystyczne szkody prawnie relewantnej, tj.: 1) pewność, 2) rzeczywistość oraz 3) bezpośredniość.

Po pierwsze, szkoda musi być pewna i rzeczywista, tj. poszkodowany musi zawsze wykazać jej istnienie. To na nim spoczywa ciężar dowodu²⁷. Szkoda nie może być jedynie potencjalnie możliwa, warunkowa²⁸. Jeżeli nie ma charakte-

---

²² Art. 1902 CC stanowi: *El que por acción u omisión causa daño a otro, interviniendo culpa o negligencia, está obligado a reparar el daño causado.*

²³ Por. E. Vicente Domingo, *El daño*, [w:] *Tratado de Responsabilidad Civil*, cz. 1, red. L.F. Reglero Campos, J. M. Busto Lago, Cizur Menor 2014, V. 1.1.

²⁴ Por. R. González Hernández, *Responsabilidad extracontractual y contractual: barrera entre ambas*, „Anuario Jurídico y Económico Escurialense” 2013, nr XLVI, s. 209; C. Gómez Asensio, *Presupuestos de la responsabilidad civil extracontractual*, [w:] *Derecho de daños*, red. M.E. Clemente Meoro, M.E. Cobas Cobiella, Valencia 2021, s. 242; R. Verdadera Server, op. cit., s. 38; H. Brugman Mercado, op. cit., s. 123–133.

²⁵ Por. L. Molina Martínez, *El daño indirecto o por rebote por causa de lesiones*, Madrid 2023, s. 217; E. Vicente Domingo, op. cit., I.

²⁶ Por. J.M. Busto Lago, op. cit., s. 24; E. Roca Trías, M. Navarro Michel, op. cit., s. 233; M. Naveira Zarra, op. cit., s.15–16; RAE: Diccionario panhispánico del español jurídico, *Daño*, <https://dpej.rae.es/lema/da%C3%B1o> (dostęp: 18.2.2025).

²⁷ Por. STS de 30 de Junio 2009, n° 4450/2009, A. Fayos Gardó, op. cit., s. 23; M.E. Cobas Cobiella, *Daño*, [w:] *Derecho de daños*, red. M.E. Clemente Meoro, M.E. Cobas Cobiella, Valencia 2021, s. 281; E. Roca Trías, M. Navarro Michel, op. cit., s. 233.

²⁸ Por. Tribunal de Contas, *I Encontro dos Tribunais de Contas de Espanha e de Portugal*, Lisboa 2004, s. 30; M. Naveira Zarra, op. cit., s. 22 i n.

ru pewnego, nie może podlegać naprawieniu na gruncie prawa cywilnego²⁹. Takie rozumienie szkody nie wyłącza jednak możliwości naprawienia na gruncie odpowiedzialności odszkodowawczej tzw. szkody przyszej³⁰.

Po drugie, szkoda, w rozumieniu hiszpańskiego prawa cywilnego, musi być także bezpośrednia. Ma stanowić natychmiastową konsekwencję zdarzenia szkodzącego (odrębną kwestią są pośrednio poszkodowani³¹).

W hiszpańskim systemie prawnym dla określenia szkody stosowane jest zarówno pojęcie *daño*, jak i *perjuicio*. Pierwsze odnosi się do bezpośredniego uszczerbku doznanego przez poszkodowanego, a drugie oznacza straty lub utracone korzyści (w rozumieniu prawnym) poniesione w wyniku działania lub zaniechania sprawcy szkody³². Innymi słowy *perjuicio* jest dalszym skutkiem *daño*, które stanowi fizyczną, „widoczną gołym okiem” szkodę. Dla polskiego czytelnika można zastosować uproszczenie, zgodnie z którym *daño* oznacza szkodę rzeczywistą, a *perjuicio* – szkodę normatywną³³. W hiszpańskim piśmiennictwie oba te pojęcia stosuje się jednak raczej niekonsekwentnie, traktując je często jako synonimy³⁴.

4. Podstawowe kategorie szkody

4.1. Uwagi ogólne

Podstawowym, ale nie jedynym³⁵, podziałem szkody jest rozróżnienie na szkodę majątkową (hiszp. *daño patrimonial*) i niemajątkową (hiszp. *daño extrapatrimonial*). Takie rozgraniczanie dokonywane jest ze względu na naturę doznawanej szkody³⁶. Co interesujące, podział szkody na majątkową i niemajątkową został dokonany nie w *Código Civil*, a w *Código Penal*. Hiszpański Kodeks karny również nie zawiera definicji szkody niemajątkowej, jest ona jednak *expressis*

---

²⁹ Por. M.E. Cobas Cobiella, op. cit., s. 281.

³⁰ Por. M. Cerda Olmedo, *Responsabilidad civil por daños futuros*, „Anuario de derecho civil” 1985, nr 38 (3), s. 623 i n.; M.E. Cobas Cobiella, op. cit., s. 284 i n.

³¹ Por. ibidem, s. 288–289; STS de 27 de Abril 2009, n° 2230/2009; STS de 23 de Noviembre 2007, n° 7945/2007.

³² Por. Conceptos Jurídicos, *Daños y perjuicios*, <https://www.conceptosjuridicos.com/gt/danos-y-perjuicios/> (dostęp: 18.2.2025).

³³ Por. szerzej M. Kaliński, *Szkoda na mieniu...*, s. 179 i n.

³⁴ H. Brugman Mercado, op. cit., s. 125; M. Naveira Zarra, op. cit., s. 45.

³⁵ Por. M.E. Cobas Cobiella, op. cit., s. 283 i n.

³⁶ Por. R. Verdera Server, op. cit., s. 41–42.

verbis wymieniona w ustawie (art. 110 i 113 CP)³⁷. Natomiast w hiszpańskim Kodeksie cywilnym znajduje się jedynie ogólna klauzula dotycząca naprawienia szkody w szerokim rozumieniu (art. 1902 CC), z której orzecznictwo i doktryna wypracowały możliwość naprawienia szkody niemajątkowej. Pojęcie szkody niemajątkowej (hiszp. *daño extrapatrimonial*, *daño moral*) znajduje się także w ustawach szczegółowych, np. LO 1/1982. Zostanie ona omówiona w dalszej części niniejszej monografii.

Drugim znaczącym podziałem kategorii naruszeń jest wyróżnienie szkody na mieniu i na osobie. Podobnie jak poprzedni podział, również nie ma on charakteru normatywnego.

Wymienione rodzaje szkody wzajemnie się przenikają. Nie budzi wątpliwości, że szkoda majątkowa może przybrać postać zarówno szkody na mieniu, jak i na osobie oraz to, że szkoda niemajątkowa zazwyczaj przybiera postać szkody na osobie. Problematicznější jest kwestia istnienia prawnie relewantnej szkody niemajątkowej na mieniu³⁸.

Dla potrzeb niniejszych rozważań najistotniejszą kwestią jest podział szkody ze względu na jej naturę – na szkodę majątkową i niemajątkową. Ta ostatnia będzie przedmiotem pogłębionych rozważań w dalszej części niniejszej monografii.

4.2. Szkada majątkowa – wzmianka

Szkoda majątkowa obejmuje uszczerbki na dobrach majątkowych poszkodowanego, możliwe do (niemal) precyzyjnego ekonomicznego wyrażenia w pieniądzu poprzez porównanie stanu majątkowego poszkodowanego przed i po wystąpieniu zdarzenia szkodzącego. Innymi słowy, szkoda majątkowa stanowi różnicę między sytuacją rzeczywistą a hipotetyczną, która miałaby miejsce, gdyby nie wystąpiło zdarzenie szkodzące (metoda dyferencyjna)³⁹. Szkada majątkowa, podobnie jak w polskim systemie prawnym, może przybrać postać szkody na mie-

---

³⁷ Art. 110 CP stanowi: *La responsabilidad establecida en el artículo anterior comprende: 1.º La restitución. 2.º La reparación del daño. 3.º La indemnización de perjuicios materiales y morales* oraz art. 113 CP: *La indemnización de perjuicios materiales y morales comprenderá no sólo los que se hubieren causado al agraviado, sino también los que se hubieren irrogado a sus familiares o a terceros*.

³⁸ Por. F.A. García Serrano, op. cit., s. 810; J.M. Busto Lago, op. cit., s. 99.

³⁹ Por. Á.M. López y López, *Fundamentos de Derecho civil, Doctrinas generales y bases constitucionales*, Valencia 2012, s. 457; E. Vicente Domingo, op. cit., II, 2.1; R. Verdera Server, op. cit., s. 38; C. Gómez Ligüerre, [w:] *El daño moral y su cuantificación*, red. F. Gómez Pomar, I. Marín García, Barcelona 2023, s. 48 i n.

niu lub na osobie. Można zatem powiedzieć, że jest to taka szkoda, która jest widoczna dla świata zewnętrznego, odnosi się do tego, co ktoś „ma”⁴⁰.

Szkoda majątkowa podlegająca naprawieniu na gruncie prawa cywilnego, zgodnie z art. 1106 i 1107 CC, obejmuje zarówno straty (hiszp. *daño emergente*)⁴¹, jak i utracone korzyści (hiszp. *lucro cesante*)⁴² – zgodnie z zasadą pełnego naprawienia szkody⁴³. Stratą mogą być np. koszty opieki medycznej i hospitalizacji⁴⁴ (w przypadku szkody majątkowej na osobie). Natomiast jako przykład utraconych korzyści można przytoczyć sprawę, w której organ administracji bezzasadnie odmówił zezwolenia na zainstalowanie salonu gier właścicielowi lokalu. Sąd przyznał poszkodowanemu 700 euro dziennie tytułem utraconych korzyści z powodu niemożności prowadzenia działalności gospodarczej od dnia podpisania decyzji odmawiającej przyznania zezwolenia do dnia sprzedaży lokalu⁴⁵.

4.3. Szkoda niemajątkowa

4.3.1. Uwagi ogólne

Początkowo w Hiszpanii nie uznawano konieczności naprawiania szkody niemajątkowej na gruncie prawa cywilnego. Jeszcze w 1899 roku hiszpański Sąd Najwyższy (*Tribunal Supremo*) twierdził, że „niezadowolenie nie podlega naprawieniu”⁴⁶. Akcentowano, że zasądzanie danej sumy pieniężnej w celu zrekompensowania doznanych cierpień jest niemoralne i nie do wycenienia⁴⁷, nie pełniłoby swojej funkcji kompensacyjnej⁴⁸ oraz mogłoby prowadzić do bezpodstawnego wzbogacenia się poszkodowanego⁴⁹.

---

⁴⁰ Por. P. Tapia Gutiérrez, op. cit., s. 43; M. Naveira Zarra, op. cit., s. 56.

⁴¹ RAE: Diccionario panhispánico del español jurídico, *Daño emergente*, <https://dpej.rae.es/lema/da%C3%B1o-emergente> (dostęp: 18.2.2025).

⁴² Zob. np. STS de 10 de Septiembre 2014, n° 3907/2014; por. M. Naveira Zarra, op. cit., s. 64 i n.

⁴³ Zob. Art. 33.1 Ley 35/2015: *La reparación íntegra del daño y su reparación verteburada constituyen los dos principios fundamentales del sistema para la objetivación de su valoración*; por. Á.M. López y López, op. cit., s. 458 i n.; C. Gómez Ligüerre, op. cit., s. 36–37.

⁴⁴ Zob. np. STS de 27 de Mayo 2015, n° 2565/2015.

⁴⁵ Zob. STS de 5 de Diciembre 2014, n° 4942/2014.

⁴⁶ Zob. STS de 11 de Marzo de 1899, RGLJ, Tomo 86; por. F. A. García Serrano, op. cit., s. 815 i n.

⁴⁷ Por. M. D. Moreno Marín, *El daño moral causado a las personas jurídicas*, Madrid 2019, s. 55; M. Naveira Zarra, op. cit., s. 103.

⁴⁸ Por. M. Naveira Zarra, op. cit., s. 100.

⁴⁹ Por. J.M. Busto Lago, op. cit., s. 101 i n.

Jednakże już w 1912 roku, na kanwie skandalicznej sytuacji, hiszpański Sąd Najwyższy po raz pierwszy dostrzegł potrzebę majątkowej rekompensaty szkody niemajątkowej (ówcześnie jedynie w przypadku naruszenia czci) na podstawie art. 1902 CC⁵⁰. Gazeta *El Liberal* opublikowała informację, zgodnie z którą 16-letnia dziewczyna miała uciec z domu rodzinnego z zakonnikiem, z którym miała romans. Duchowny rzekomo popełnił samobójstwo po tym, jak zostali przyłapani przez krewnego dziewczyny. Okazało się jednak, że informacja ta była fałszywa. Propagowanie takich treści stanowiło naruszenie dobra niemajątkowego w postaci czci dziewczyny. W wyniku tej sprawy hiszpański Sąd Najwyższy uznał istnienie szkody niemajątkowej (moralnej) podlegającej naprawieniu na gruncie prawa cywilnego, w szczególności uszczerbku na honorze i czci.

Od tamtego czasu instytucja naprawienia szkody niemajątkowej rozwija się⁵¹. Można postawić tezę, że obecnie uznaje się, iż szkoda niemajątkowa jest niemniej poważnym uszczerbkiem niż szkoda majątkowa i w pełni zasługuje na naprawienie. W dzisiejszych czasach wątpliwości budzi nie to, czy możliwe jest naprawienie szkody niemajątkowej na gruncie prawa cywilnego, ale w jakiej wysokości powinno to nastąpić⁵². Będzie to przedmiotem analizy w dalszej części niniejszego rozdziału.

Problematyka szkody niemajątkowej (hiszp. *daño extrapatrimonial*) nie została wprost uregulowana w hiszpańskim *Código Civil*, lecz, jak już wskazano, zawiera się w szerokim rozumieniu szkody z art. 1902 CC⁵³. Brak jest także definicji legalnej tego pojęcia. Dlatego też szkodę niemajątkową definiuje się zazwyczaj w sposób negatywny⁵⁴ – jako przeciwieństwo szkody majątkowej. W tym miejscu należy jedynie zauważyć, że szkoda niemajątkowa może stanowić także dalszy skutek naruszenia dóbr majątkowych⁵⁵. Reguła ta działa tak-

---

⁵⁰ Zob. STS de 6 de diciembre de 1912, RGLJ, Tomo 125; por. szerzej F. de Castro y Bravo, *Los llamados derechos de la personalidad*, Madrid 1959, s. 1269 i n.; F.A. García Serrano, op. cit., s. 820 i n.

⁵¹ Por. ibidem, s. 824.

⁵² Por. J.C. Seuba Torreblanca, S. Ramos González, *Los elementos de la responsabilidad civil (III). El daño y su reparación*, Barcelona 2019, s. 28.

⁵³ Zob. np. STS de 2 de Abril 2004, n° 2313/2004.

⁵⁴ Por. M.D. Moreno Marín, op. cit., s. 42 i n.; L.C. Mate Satué, *La delimitación del concepto de daño moral: un estudio de la cuestión en el ordenamiento jurídico español*, „Revista Boliviana de Derecho” 2021, nr 32, s. 284; RAE: Diccionario panhispánico del español jurídico, *Daño moral*, <https://dpej.rae.es/lema/da%C3%B1o-moral> (dostęp: 18.2.2025); krytycznie wobec negatywnej definicji szkody niemajątkowej C. Gómez Ligüerre, op. cit., s. 51–52.

⁵⁵ Por. J. P. Pérez Velázquez, [w:] *Tratado Jurisprudencial de responsabilidad por daños*, red. Á.M. López y López, R. Valpuesta Fernández, Valencia 2013 s. 316; J.M. Busto Lago, op. cit., s. 99; C. Gómez Ligüerre, op. cit., s. 59 i n.; STS de 13 de Abril 2012, n° 3065/2012.

że w drugą stronę – zdarzenie wyrządzające szkodę niemajątkową może mieć również dalsze, majątkowe reperkusje⁵⁶.

Precyzyjniejsze wydaje się jednak wskazanie cech charakteryzujących szkodę niemajątkową. Szkoda niemajątkowa: 1) dotyczy osoby, 2) nie wpływa ani na jej majątek, ani na jej dochody, 3) nie może zatem mieć bezpośredniego ekonomicznego odniesienia (wyceny w pieniądzu)⁵⁷. Innymi słowy odnosi się do tego, kim dana osoba „jest”⁵⁸. O kwestii pośrednio poszkodowanych w tym kontekście będzie mowa w dalszej części tego rozdziału.

Zatem jest to szkoda na dobrach niemajątkowych, które nie są przedmiotem obrotu prawnego ani gospodarczego. Nie istnieje żadna „niewidzialna ręka rynku”, która mogłaby ją wycenić. Jest nieuchwytna i trudna do zdefiniowania. Naruszenie tych dóbr powoduje ból, niepokój, niepewność, frustrację, smutek, cierpienie, bezradność czy lęk⁵⁹, a nawet bezsenność, melancholię, utratę zainteresowania codziennymi czynnościami, spadek libido, utratę poczucia własnej wartości i wiele innych⁶⁰. Jak widać, hiszpański system prawny znacznie liberalniej niż polski podchodzi do tego, jaką postać może przybrać szkoda niemajątkowa.

Oprócz osób fizycznych szkoda niemajątkowa może zostać wyrządzona także *nasciturusowi*⁶¹. W przepisie art. 29 CC została wprost wyrażona łacińska paremia *nasciturus pro iam nato habetur, quotiens de commodis eius agitur*⁶². Dla zobrazowania natury szkody niemajątkowej doznanej przez dziecko poczęte można posłużyć się wstrząsającym przykładem sprawy córki urodzonej siedem miesięcy po zabiciu jej ojca⁶³, na rzecz której zasądzono ponad

⁵⁶ Por. H. Brugman Mercado, op. cit., s. 53.

⁵⁷ Por. ibidem, s. 125; M.E. Cobas Cobiella, op. cit., s. 314; C. Lasarte, F. Yañez, *Introducción y Derecho de la personas. Principios de derecho civil I*, Madrid 2022, s. 182; STS de 23 de Octubre 2015, n° 4290/2015.

⁵⁸ Por. P. Tapia Gutiérrez, op. cit., s. 43.

⁵⁹ M.E. Clemente Meoro, op. cit., s. 1769; STS de 11 de Noviembre 2003, n° 7044/2003; STS de 14 de Julio de 2006, n° 4420/2006; STS de 23 de Octubre 2015, n° 4290/2015; STS de 25 de Abril 2019, n° 1321/2019.

⁶⁰ Por. szerzej H. Brugman Mercado, op. cit., s. 151–152; R. Maciá Gómez, op. cit., s. 24–25.

⁶¹ Por. szerzej P. Gutiérrez Santiago, [w:] *Comentarios al Código Civil*, t.1, red. R. Berco-vitz Rodríguez-Canos, Valencia 2013, s. 496–497; w hiszpańskim systemie prawnym, szeroko omawianym problemem są także roszczenia z tytułu *wrongful conception* (niechciane poczęcie), *wrongful birth* (niechciane urodzenie) oraz *wrongful life* (niechciane życie), zob. np. H. Brugman Mercado, op. cit., s. 234 i n.

⁶² Art. 29 CC stanowi: *El nacimiento determina la personalidad; pero el concebido se tiene por nacido para todos los efectos que le sean favorables, siempre que nazca con las condiciones que expresa el artículo siguiente.*

⁶³ Zob. SAP Burgos de 30 de Septiembre 2002, n° 1245/2002.

12 000 euro tytułem odszkodowania za szkodę majątkową i niemajątkową. Sąd wskazał, że dwuletnia (w momencie wydania wyroku) dziewczynka niewątpliwie dozna nieodwracalnego cierpienia moralnego, gdy w przyszłości dowie się, że jest dzieckiem pośmiertnym. W szczególności ze względu na fakt, że jej ojca, którego nigdy nie pozna, zabił jej wujek dzień przed ślubem rodziców. Ponadto dziewczynka nigdy nie będzie mogła cieszyć się towarzystwem swojego ojca ani korzystać z jego nauk, porad i wychowania. W świetle takiego kazusu nie można mieć wątpliwości co do słuszności naprawienia szkody niemajątkowej doznanej przez *nasciturusa*.

Szkoda niemajątkowa może zostać wyrządzona także osobom prawnym (oraz innym jednostkom organizacyjnym)⁶⁴. Oczywiście szkoda niemajątkowa przejawia się w inny sposób przy naruszeniu dóbr niemajątkowych osób prawnych, którym przysługują niektóre dobra osobiste, takie jak cześć, dobre imię i dobra sława⁶⁵, wizerunek, własność intelektualna, prywatność⁶⁶, tajemnica korespondencji⁶⁷. W przypadku osób prawnych szkoda niemajątkowa polega na utracie lub osłabieniu prestiżu i szacunku wobec nich przez społeczeństwo, a nie bólu czy cierpieniu⁶⁸. Z oczywistych względów dla zaistnienia szkody niemajątkowej u osób prawnych konieczne jest zastosowanie wyłącznie kryteriów obiektywnych⁶⁹. Natomiast w przypadku osób fizycznych stosuje się zarówno kryteria o charakterze obiektywnym, jak i subiektywnym.

W kontekście szkody niemajątkowej doznawanej przez osoby prawne warto zwrócić uwagę na sprawę linii lotniczych Aerpons z 2002 roku⁷⁰. W jednym z magazynów ekonomicznych opublikowano informację, jakoby amerykańska spółka Federal Express prowadziła negocjacje z hiszpańską spółką Aerpons w celu jej przejęcia, co zilustrowano sugestywną grafiką. Informacja ta okazała się fałszywa, a zachowanie twórców tekstu zostało ocenione jako niedbałe, wynikające z niewystarczającej weryfikacji przedstawionych treści. Fałszywe doniesienia negatywnie wpłynęły na klientów i dostawców, którzy natychmiast wyrazili swoje zdziwienie i zaniepokojenie. Wpłynęło to nieko-

⁶⁴ Por. G.M. Pérez Fuentes, op. cit., s. 139–140.

⁶⁵ Por. J. Múgica Querejeta, *Los daños morales a la persona jurídica. Diferenciación con los causados a la física*, Madrid 2017, s. 23–25.

⁶⁶ Ibidem, s. 25–26.

⁶⁷ M.D. Moreno Marín, op. cit., s. 308; STS de 27 de Julio 2006, n° 5866/2006.

⁶⁸ Por. G.M. Pérez Fuentes, op. cit., s. 139–140.

⁶⁹ A. Sobchenko, op. cit.

⁷⁰ Zob. STS de 20 de Febrero 2002, n° 1180/2002; por. szerzej F. Gómez Pomar, *Comentario a la sentencia del Tribunal supremo, Sala 1ª, 20.2.2002: el daño moral de las personas jurídicas*, „InDret” 2002, nr 4, passim.

rzystnie na działalność spółki – niektórzy klienci anulowali zamówienia lub powstrzymali się od wystawienia lotniczych listów przewozowych. Szkoda niemajątkowa, spowodowana upokarzającym i dokuczliwym traktowaniem spółki i jej logo, przybrała postać utraty prestiżu i szacunku społeczeństwa. Hiszpański Sąd Najwyższy przyznał spółce ponad 60 000 euro tytułem zadośćuczynienia. Niezależnie od tego, poszkodowanej spółce przyznano również odszkodowanie za wyrządzoną szkodę majątkową, co nie budziło żadnych wątpliwości.

W podstawowym i najczęstszym przypadku, poszkodowanym będzie jednak osoba fizyczna. Szkodę niemajątkową, która może zostać wyrządzona człowiekowi dzieli się na dwie kategorie: 1) szkodę wyrządzoną przez naruszenie integralności psychofizycznej człowieka, szkodę cielesną (hiszp. *daño corporal, daño personal*), gdzie naruszonym dobrem osobistym jest zdrowie (fizyczne i psychiczne) człowieka oraz 2) „czystą” szkodę moralną (hiszp. *daño puramente moral, daño moral propiamente dicho, daño moral en sentido estricto*)⁷¹, gdy naruszone jest jakiekolwiek inne prawo niemajątkowe, w szczególności dobra osobiste inne niż zdrowie (hiszp. *derechos de la personalidad*)⁷². Osobom prawnym, z oczywistych względów, będzie mogła zostać wyrządzona jedynie „czysta” szkoda moralna.

Podział szkody niemajątkowej na *daño corporal* i *daño puramente moral* bywa niekiedy krytykowany. Wskazuje się, że skoro zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową przysługuje na podstawie art. 1902 CC (co zostanie omówione w dalszej części niniejszego rozdziału), tworzenie odrębnych kategorii takich szkód jest zbędne. Podnosi się także, że obie te kategorie szkód są tak samo niemajątkowe i posiadają identyczne cechy, przez co konsekwencje prawne wynikające z ich istnienia będą takie same⁷³. Głosy krytyczne pozostają jednak w mniejszości. Nie budzi bowiem wątpliwości, że na istotę człowieka składa się nierozzerwalne połączenie ciała i duszy⁷⁴.

Uwzględniając dominujące stanowisko hiszpańskiej judykatury i piśmienictwa, obie kategorie szkody niemajątkowej zostaną omówione odrębnie.

---

⁷¹ Por. M.D. Moreno Marín, op. cit., s. 45–47; M.E. Clemente Meoro, op. cit., s. 1774; P. del Olmo García, [w:] *Comentarios al Código civil*, t. 5, red. A. Cañizares Lasro, Valencia 2023, s. 8444; STS de 10 de Diciembre 2010, n° 7549/2010.

⁷² Á.M. López y López, op. cit., s. 454; C. Hernández Martí Pérez, op. cit., s. 132–133 (przy-
pis 303); F. de Castro y Bravo, op. cit., s. 1254 i n.

⁷³ Por. szerzej M. Naveira Zarra, op. cit., s. 81 i n.

⁷⁴ Por. F. de Castro y Bravo, op. cit., s. 1267.

4.3.2. *Daño corporal*

Daño corporal to szkoda wyrządzona na ciele człowieka. Nie jest to jednak szkoda materialna, nawet jeśli ciało stanowi namacalny substrat człowieka. Takie ujęcie wynika z faktu, że integralność psychofizyczna stanowi ściśle osobiste dobro niemajątkowe. Ciało człowieka nie jest rzeczą i znajduje się poza obrotem gospodarczym. Mimo swojej materialnej natury, jest w rzeczywistości pierwszym i najbardziej bezpośrednim duchowym dobrem człowieka⁷⁵. Zdrowie i życie stanowią podstawowe dobra osobiste w hiszpańskim systemie prawnym⁷⁶, dlatego też ich naruszenie stanowi odrębną kategorię szkody niemajątkowej. Jednocześnie uszkodzenie ciała człowieka może rodzić konsekwencje zarówno majątkowe, jak i niemajątkowe, które się wzajemnie nie wykluczają, a wręcz się przenikają⁷⁷.

W przypadku *daño corporal*, gdzie naruszonym dobrem niemajątkowym jest ciało człowieka, szkoda charakteryzuje się przede wszystkim bólem i cierpieniem. Należy mieć na uwadze, że chodzi tu zarówno o zdrowie fizyczne, jak i psychiczne. W obu jednak przypadkach, uszkodzenie ciała lub rozstrój zdrowia powoduje, że poszkodowany nie może korzystać z życia w taki sam sposób, jak przed zdarzeniem szkodzącym⁷⁸. Na *daño corporal* należy spojrzeć z dwóch perspektyw: 1) obiektywnej – widocznego „gołym okiem” dla osoby trzeciej upośledzenia funkcjonalnego człowieka oraz 2) subiektywnej – doznawanej przez poszkodowanego utraty jakości życia⁷⁹.

Uszkodzenie ciała może mieć charakter przemijający (hiszp. *temporal*) lub trwały (hiszp. *permanente*). W obu tych kategoriach, w ramach pojęcia *daños corporales*, wyróżnia się⁸⁰: 1) *pretium doloris* – szkodę w postaci fizycznego cierpienia⁸¹, 2) *perjuicio estético* – uszczerbki w wyglądzie człowieka⁸², 3) szkodę niemajątkową polegającą na braku satysfakcji, jaką poszkodowany czerpałby z aktywności sportowych, kulturowych i innych atrakcji, gdyby nie zdarzenie szkodzące, 4) *perjuicio sexual* – obejmujący m.in. utratę życia seksu-

⁷⁵ Por. Y.V. Mendoza, *El daño corporal Concepto y valoración*, Salamanca 2008, s. 15–17.

⁷⁶ Por. J.M. Ruiz de Huidobro de Carlos, M. de los Reyes Corripio Gil-Delgado, op. cit., s. 313–314.

⁷⁷ Por. Y.V. Mendoza, op. cit., s.119; J.C. Seuba Torreblanca, S. Ramos González, *Los elementos...*, s. 13.

⁷⁸ Por. Y.V. Mendoza, op. cit., s.11.

⁷⁹ Por. C.M. Díez Soto, [w:] *Comentarios al Código Civil*, t. 1, red. R. Bercovitz Rodríguez-Canos, Valencia 2013, s. 12995.

⁸⁰ Por. J.M. Busto Lago, op. cit., s. 99; Y.V. Mendoza, op. cit., s. 48.

⁸¹ Por. STS de 25 de Abril 2019, n° 1321/2019.

⁸² Por. STS de 18 de Abril 2023, n° 1484/2023; STS de 01 de Marzo 2021, n° 758/2021.

alnego przez poszkodowanego i niemożność prokreacji⁸³, a nawet 5) *perjuicio juvenil* – utratę młodości lub zdolności do pracy przez młodego człowieka⁸⁴. Wydaje się, że wymienione kategorie są klarowne, a ich rozgraniczenie nie budzi większych wątpliwości.

Zauważalne jest, że *daño corporal* to pojęcie niezwykle szerokie. Obejmuje ono kilka subkategorii, z których jedne są łatwiejsze do zdefiniowania i oznaczenia ich natury oraz ich wysokości, a inne są nieuchwytnie, niemierzalne. Można również stwierdzić, że niektóre z tych postaci szkód są w hiszpańskim systemie prawnym zbyt daleko idące, co może rozmywać istotę problemu i doprowadzać niekiedy do bezpodstawnego wzbogacenia się poszkodowanego. Szkody te wynikają z siebie nawzajem i, w moim przekonaniu, nie będzie zawsze potrzebne wyróżnianie przykładowo szkody w postaci *perjuicio juvenil*, czy *perjuicio sexual*, które wynikają z uszkodzenia ciała w szerokim rozumieniu. W Hiszpanii dostrzeżono jednak potrzebę dokonania takiego rozróżnienia. Ponadto należy mieć na uwadze, że zadośćuczynienie przyznawane jest łącznie za wszystkie te rodzaje szkód niemajątkowych. Może to to więc uzasadniać podział na wyżej wymienione subkategorie, gdyż każda z nich ma znaczenie dla ustalenia rozmiaru szkody i odszkodowania.

4.3.3. *Daño puramente moral*

„Czystą” szkodę niemajątkową (hiszp. *daño puramente moral*) można zdefiniować negatywnie – jako przeciwieństwo *daño corporal*, tj. jako szkodę niemajątkową, lecz nie fizyczną, a duchową⁸⁵. Bardziej precyzyjne wydaje się jednak określenie jej jako uszczerbku wyrządzonego dobrom o charakterze niemajątkowym, w szczególności dobrom osobistym⁸⁶. Inaczej mówiąc, jest to szkoda wyrządzona na „niewidzialnej” części istnienia człowieka jako takiego⁸⁷. Można wręcz patetycznie stwierdzić, że jest to szkoda na jego duszy.

Mimo że *daño puramente moral* stanowi odrębny rodzaj szkody niemajątkowej od *daño corporal*, to w wielu przypadkach nie występuje jako szkoda autonomiczna, lecz jako dalsza konsekwencja *daño corporal*⁸⁸. To ostatnie, ze

⁸³ Por. STS de 03 de Enero 2001, n° 22/2001; STS de 14 de Marzo 2006, n° 742/2006; STS de 10 de Junio 2014, n° 2498/2014.

⁸⁴ Por. STS de 09 de Enero 2013, n° 144/2013; STS de 02 de Marzo 2006, n° 908/2006.

⁸⁵ Por. J.M. Busto Lago, op. cit., s. 95; J.M. Ruiz de Huidobro de Carlos, M. de los Reyes Corripio Gil-Delgado, op. cit., s. 316–317; C. Gómez Ligüerre, op. cit., s. 39.

⁸⁶ Por. J.M. Busto Lago, op. cit., s. 98; STS de 4 de julio de 1985, n° 850/1985.

⁸⁷ Por. F. de Castro y Bravo, op. cit., s. 1256.

⁸⁸ Por. J.C. Seuba Torreblanca, S. Ramos González, *Los elementos...*, s. 14–15; STS de 30 de Junio 2009, n° 4412/2009.

względem na szczególną pozycję zdrowia w katalogu dóbr osobistych, „zasłużyło” na odrębną kategorię w przypadku jego naruszenia.

Cechami charakterystycznymi dóbr osobistych, których naruszenie może wyrządzać szkodę niemajątkową w hiszpańskim systemie prawnym, jest: 1) fakt, że są to prawa ściśle związane z osobą (fizyczną lub prawną)⁸⁹, 2) o charakterze niemajątkowym⁹⁰ i subiektywnym⁹¹, 3) są niezbywalne, niedziedziczne, nieprzenoszalne⁹² i 4) skuteczne *erga omnes*⁹³.

Na pierwszy plan w kategorii dóbr osobistych wysuwa się przede wszystkim cześć⁹⁴, prywatność życia osobistego⁹⁵ i rodzinnego⁹⁶ oraz własny wizerunek⁹⁷. Zostały one wprost wymienione w art. 18.1 hiszpańskiej Konstytucji. Cywilnoprawną ochronę tych dóbr zapewniono na mocy LO 1/1982⁹⁸. Ich bezprawne naruszenie stanowi szkodę niemajątkową podlegającą naprawieniu na gruncie prawa cywilnego (art. 9.3 LO 1/1982⁹⁹).

Jak już zostało wyjaśnione, cześć (honor) jest dobrem osobistym, którego naruszenie w 1912 roku stało się bezpośrednim impulsem dla hiszpańskiego orzecznictwa do zauważenia konieczności naprawienia szkody niemajątkowej na gruncie odpowiedzialności odszkodowawczej. Natomiast jako przykład naruszenia prawa podmiotowego w postaci wizerunku (hiszp. *imagen*) i czci można podać sprawę wydalonego z prywatnej szkoły ucznia, który został bezpodstawnie oskarżony o zażywanie narkotyków na terenie szkoły. Nie zostało mu to udowodnione, ale samo podejrzenie było wystarczająco silne, żeby zdyskredytować ucznia w oczach rówieśników, naruszyć jego wizerunek i cześć oraz wyrządzić szkodę niemajątkową w postaci cierpienia, niepokoju i trudnego do przezwyciężenia lęku¹⁰⁰.

⁸⁹ Por. szerzej C. Lasarte, *Compendio de derecho de la persona y del patrimonio*, Madrid 2019, s. 40.

⁹⁰ Ibidem, s. 41.

⁹¹ Por. G. M. Pérez Fuentes, op. cit., s. 117.

⁹² Zob. jednak H. Brugman Mercado, op. cit., s. 141.

⁹³ Por. G.M. Pérez Fuentes, op. cit., s. 117–118; R. Verdera Server, op. cit., s. 134, 139; C. Lasarte, op. cit., s. 40.

⁹⁴ Zob. np. STC de 25 de Febrero 2002, n° 47/2002.

⁹⁵ Zob. np. STS de 27 de Junio 2003, n° 4518/2003.

⁹⁶ Zob. np. STC de 23 de Febrero 2004, n° 16/2004.

⁹⁷ Zob. np. STS de 13 de Julio 2004, n° 5103/2004.

⁹⁸ Por. J.M. Ruiz de Huidobro de Carlos, M. de los Reyes Corripio Gil-Delgado, op. cit., s. 313; J.C. Seuba Torreblanca, S. Ramos González, *Regulaciones especiales de la responsabilidad civil*, Barcelona 2019, s. 10 i n.

⁹⁹ Przepis art. 9.3 LO 1/1982 stanowi: *La existencia de perjuicio se presumirá siempre que se acredite la intromisión ilegítima*.

¹⁰⁰ Zob. STS de 9 de Diciembre 2003, n° 7877/2003.

Istotnym dobrem osobistym, którego naruszenie także może wyrządzić „czystą” szkodę niemajątkową jest wolność człowieka¹⁰¹. Jest ona rozumiana stosunkowo szeroko. W pierwszej kolejności – jako wolność osobista. Dlatego też na gruncie art. 294 LO 6/1985, przewidziano możliwość przyznania zadośćuczynienia w przypadku zastosowania nieprawidłowego tymczasowego aresztowania. W art. 294 ust. 2 tejże ustawy wskazano nawet, że jego wysokość będzie zależała od długości pozbawienia wolności oraz osobistych i rodzinnych konsekwencji takiej sytuacji. Jako przykład zastosowania regulacji art. 294 LO 6/1985 może posłużyć tragiczna sprawa mężczyzny, który spędził prawie 13 lat w więzieniu za dwa przestępstwa zgwałcenia, których nie dokonał. Przeprowadzone po latach testy DNA wykazały, że mężczyzna był niewinny. Za doznaną szkodę, w tym niemajątkową przede wszystkim naruszenia dobra osobistego w postaci wolności i destrukcji relacji rodzinnych, niesłusznie skazany otrzymał 896 000 euro tytułem zadośćuczynienia¹⁰².

„Czysta” szkoda niemajątkowa może stanowić także naruszenie dóbr niemajątkowych niebędących dobrami osobistymi. Jako przykład może posłużyć sprawa żołnierza, który został ukarany za odmowę wstąpienia do batalionu, który czcił Matkę Bożą Opuszczonych (Bezradnych). Naruszyło to jego wolność religijną i wolność wyznania, a co za tym idzie – wyrządziło *daño puramente moral*. Za inne postacie wolności należy uznać wolność poruszania się, wolność ekspresji i ideologii, wolność twórczą, artystyczną i naukową czy też wolność akademicką¹⁰³.

4.3.4. Szkoda niemajątkowa osób pośrednio poszkodowanych

Zdarzenie, które wyrządziło komuś szkodę, może prowadzić do dalszych reperkusji również u innych osób, określanych jako pośrednio poszkodowane (hiszp. *víctimas indirectas, víctimas por rebote, víctimas secundarias*)¹⁰⁴. Może być to zarówno szkoda majątkowa, jak i niemajątkowa¹⁰⁵. Nie stoi to, w moim przekonaniu, w sprzeczności z definicją szkody niemajątkowej przywołanej w punkcie 4.3.1. niniejszego rozdziału. Relacje międzyludzkie są nieodłączną

¹⁰¹ Por. szerzej L.C. Mate Satué, op. cit., s. 296–297; J.M. Ruiz de Huidobro de Carlos, M. de los Reyes Corripio Gil-Delgado, op. cit., s. 317.

¹⁰² Zob. SAN de 16 de Febrero 2012, n° 608/2012.

¹⁰³ Por. G.M. Pérez Fuentes, op. cit., s. 121 i n.

¹⁰⁴ Por. szerzej STS de 4 de julio de 1985, n° 850/1985; STS de 29 de Junio 1987, n° 10408/1987; L. Molina Martínez, op. cit., s. 217 i n.

¹⁰⁵ Por. M.E. Cobas Cobiella, op. cit., s. 288–289; A.M. Rodríguez Guitián, *Indemnización por causa de muerte: Análisis de los ordenamientos jurídicos inglés y español*, „InDret” 2015, nr 2, s. 12 i n.

częścią życia człowieka i również składają się na to, kim dany człowiek „jest”. Dlatego też szkoda niemajątkowa doznana przez pośrednio poszkodowanych należy do kategorii szkody podlegającej naprawieniu na gruncie prawa cywilnego. W hiszpańskim systemie prawnym, gdzie podejście do kategorii szkody i jej naprawienia jest liberalne, nie powinno to budzić najmniejszych wątpliwości. Wskazuje się nawet, że taka konstrukcja prawna stanowi manifestację koncepcji ochrony rodziny z art. 39 CE, którego ust. 1 mówi, że władze publiczne zapewniają socjalną, ekonomiczną i prawną ochronę rodziny¹⁰⁶.

Pośrednio poszkodowani mogą żądać naprawienia wyrządzonej im szkody niemajątkowej na gruncie prawa karnego, na podstawie art. 113 CP. Przepis ten wprost stanowi, że odszkodowanie (zadośćuczynienie) za szkody majątkowe i niemajątkowe obejmuje nie tylko szkody wyrządzone (bezpośrednio) poszkodowanemu, ale także szkody wyrządzone jego krewnym lub osobom trzecim¹⁰⁷. Zatem po raz kolejny w hiszpańskim systemie prawnym regulacja dotycząca naprawienia szkody znalazła się w kodeksie karnym, a nie w Kodeksie cywilnym. Oczywiście, pojęcie szkody doznanej przez pośrednio poszkodowanych mieści się w zakresie pojęcia szkody z art. 1902 CC¹⁰⁸. Może więc być także naprawiona na gruncie prawa cywilnego.

Krąg uprawnionych nie jest wskazany ani w *Código Penal*, ani w *Código Civil*. Nie ma takiej potrzeby, gdyż najczęściej stosowaną w praktyce regulacją w zakresie naprawienia szkody doznanej przez pośrednio poszkodowanych jest Ley 35/2015. Jest to ustawa dotycząca systemu oceny szkód wyrządzonych osobom w wypadkach drogowych. Zgodnie z art. 62.1 Ley 35/2015, do kręgu uprawnionych należą: 1) owdowiały małżonek, 2) wstępni, 3) zstępni, 4) rodzeństwo oraz 5) inni krewni. Ponadto po spełnieniu dodatkowych przesłanek uprawniony jest też pozostały przy życiu partner stabilnego związku pozamałżeńskiego, związku partnerskiego (art. 36.2 Ley 35/2015) oraz osoby, które mieszkaly ze zmarłym jak członek rodziny przez co najmniej pięć lat bezpośrednio przed śmiercią i były szczególnie bliskie ofierze pod względem emocjonalnym (art. 67.1 Ley 35/2015). Uprawniona jest także matka, w przypadku gdy poszkodowanym jest *nasciturus*¹⁰⁹.

---

¹⁰⁶ Art. 39 ust. 1 CE stanowi: *Los poderes públicos aseguran la protección social, económica y jurídica de la familia*; por. szerzej L. Molina Martínez, op. cit., s. 231.

¹⁰⁷ Art. 113 CP stanowi: *La indemnización de perjuicios materiales y morales comprenderá no sólo los que se hubieren causado al agraviado, sino también los que se hubieren irrogado a sus familiares o a terceros*.

¹⁰⁸ Por. L. Molina Martínez, op. cit., s. 230–231.

¹⁰⁹ Ibidem, s. 316; STS de 20 de Abril 2005, n° 2446/2005.

Na marginesie warto wskazać, że poszkodowanym może być także właściciel, który stracił swoje zwierzę domowe¹¹⁰. Ten fakt mógłby wydawać się zaskakujący, gdyby nie to, że w hiszpańskich domach jest ponad dwa razy więcej zwierząt domowych niż dzieci poniżej 15 roku życia¹¹¹. Co za tym idzie, zwierzęta domowe stały się istotnym elementem życia człowieka, a ich utrata w wyniku zdarzenia szkodzącego może być niebywale bolesna. Krótko mówiąc – pośrednio poszkodowanymi są osoby, których bezpośrednio dotknęła utrata bliskiej istoty.

Szkodę niemajątkową wyrządzoną pośrednio poszkodowanym, można podzielić na dwie kategorie: 1) kiedy bezpośrednio poszkodowany nie przeżył zdarzenia szkodzącego i 2) kiedy bezpośrednio poszkodowany szczęśliwie przeżył, ale doznał trwałego i ciężkiego uszczerbku na zdrowiu w wyniku zdarzenia szkodzącego lub doznał jedynie tymczasowego uszczerbku. W każdym z tych przypadków szkoda musi mieć charakter bezpośredni (stanowi to pewną sprzeczność semantyczną) i pewny¹¹².

W pierwszej z wymienionych sytuacji pośrednio poszkodowani mogą żądać naprawienia szkody niemajątkowej nie jako możliwi spadkobiercy, lecz jako poszkodowani w wyniku śmierci osoby bliskiej¹¹³. Bezpośrednio poszkodowany nie może przenieść *mortis causa* uprawnienia do żądania naprawienia szkody za jego śmierć¹¹⁴. Szkoda niemajątkowa w przypadku śmierci bezpośrednio poszkodowanego charakteryzuje się cierpieniem i żalem po stracie bliskiej osoby¹¹⁵, ma charakter autonomiczny i pochodzi z tego samego źródła, co szkoda wyrządzona bezpośrednio poszkodowanemu¹¹⁶.

Hiszpańskie orzecznictwo nie wytworzyło odrębnego pojęcia określającego szkodę niemajątkową doznaną przez pośrednio poszkodowanych w przypadku przeżycia bezpośrednio poszkodowanego¹¹⁷. Przyznało jednak takiej szkodzie walor szkody prawnie relewantnej, tj. możliwej do naprawienia na gruncie prawa cywilnego¹¹⁸ na podstawie art. 1902 CC. Charakteryzuje się negatywną

¹¹⁰ Por. H. Brugman Mercado, op. cit., s. 223–224.

¹¹¹ J.R. Pérez, *El drama de la natalidad en España*, <https://bit.ly/4i5Xowa> (dostęp: 18.2.2025).

¹¹² Por. L. Molina Martínez, op. cit., s. 291 i n.

¹¹³ Por. S. Ramos Gonzáles, op. cit., s. 143; A.M. Rodríguez Guitián, op. cit., s. 5–6; STS de 12 de Mayo 1990, n° 3714/1990.

¹¹⁴ Por. np. STS de 4 de Octubre 2006, n° 5697/2006.

¹¹⁵ Por. A.M. Rodríguez Guitián, op. cit., s. 15.

¹¹⁶ Por. L. Molina Martínez, op. cit., s. 238

¹¹⁷ H. Brugman Mercado, op. cit., s. 218.

¹¹⁸ Zob. szerzej STS de 19 de Diciembre 1986, n° 7230/1986; STS de 30 de Julio 2008, n° 4766/2008.

zmianą i zakłóceniem życia członków rodziny w związku z relacją z osobą bezpośrednio poszkodowaną. Taka szkoda może mieć charakter zarówno majątkowy, jak i niemajątkowy¹¹⁹. Może przybierać różnorodne postaci, w zależności od relacji łączącej bezpośrednio i pośrednio poszkodowanego. Oczywiście jest, że inaczej odczuje trwałe i ciężkie uszczerbek na zdrowiu małoletni syn zamieszkujący z poszkodowanym ojcem, a inaczej brat ojca.

Jako przykład takiej szkody można podać przełomowy wyrok w zakresie uznania autonomiczności szkody niemajątkowej doznawanej przez osoby bliskie, dotyczący tzw. szkody w towarzyszeniu (hiszp. *perjuicio de acompañamiento*) oraz szkody seksualnej (hiszp. *perjuicio sexual*). W tej sprawie żona bezpośrednio poszkodowanego utraciła możliwość kontaktów seksualnych z mężem, a ponadto przeżywała cierpienia w sferze najbardziej podstawowych uczuć emocjonalnych, jednocześnie musząc poświęcać się uciążliwym obowiązkom związanym z opieką nad chorym mężem¹²⁰.

5. Naprawienie szkody – uwagi ogólne

Jak już wskazano, podstawowym przepisem regulującym kwestię naprawienia szkody na gruncie prawa cywilnego jest art. 1902 CC. Stanowi on, że ten, kto z winy swej lub niedbalstwa, przez działanie lub zaniechanie wyrządza drugiemu szkodę, obowiązany jest do jej naprawienia¹²¹.

W hiszpańskim systemie prawnym, podobnie jak w polskim, obowiązuje zasada pełnego odszkodowania¹²², zgodnie z którą szkoda ma zostać całkowicie naprawiona, ale bez bezpodstawnego wzbogacania poszkodowanego (hiszp. *enriquecimiento injusto*)¹²³. Inaczej mówiąc, obowiązek dotyczy naprawienia całej szkody i tylko szkody¹²⁴. Ze względu na szeroką wykładnię tego przepisu, stanowi on podstawę prawną do naprawienia wszelkiej szkody prawnie rele-

---

¹¹⁹ Por. P. Domínguez Martínez, op. cit., s. 383; STS de 27 de Mayo 2015, n° 2565/2015.

¹²⁰ Zob. STS de 09 de Febrero 1988, n° 4 16908/1988.

¹²¹ Przepis art. 1902 CC stanowi: *El que por acción u omisión causa daño a otro, interviniendo culpa o negligencia, está obligado a reparar el daño causado*.

¹²² Por. E. Vicente Domingo, op. cit., VIII, 3; C.M. Díez Soto, op. cit., s. 12990; M. Naveira Zarra, op. cit., s. 161 i n.

¹²³ STS de 14 de Octubre 2013, n° 4951/2013; STS de 13 de Julio 2023, n° 3306/2023; G.A. Martín Martín, *Competencia, enriquecimiento y daños*, Valencia 2019, s. 137 i n.; M. Naveira Zarra, op. cit., s. 22.

¹²⁴ Por. B. Extremera Fernández, op. cit., s. 245.

wantnej, zarówno majątkowej, jak i niemajątkowej, na mieniu i na osobie. Jako otwarta klauzula, art. 1902 CC stanowi też podstawę naprawienia szkody wyrządzonej pośrednio poszkodowanym¹²⁵.

6. Naprawienie szkody majątkowej – wzmianka

Szkoda majątkowa charakteryzuje się tym, że można ją zrekompensować poprzez dokonanie wyceny w pieniądzu¹²⁶ za pomocą zastosowania metody dyferencyjnej¹²⁷ i odniesienia jej do warunków rynkowych¹²⁸. Zatem w pełni znajduje tu zastosowanie zasada pełnego odszkodowania i mechanizmy „wymiany – równowagi” między dobrami¹²⁹.

Forma naprawienia szkody majątkowej nie została wskazana wprost w art. 1902 CC. Przyjmuje się jednak, że naprawienie szkody może nastąpić w formie ekwiwalentu pieniężnego, tj. jednorazowej zapłaty pieniężnej lub w formie renty (tymczasowej lub dożywotniej)¹³⁰. Pełne odszkodowanie może stanowić również połączenie jednorazowej sumy pieniężnej i renty¹³¹. Szkoda majątkowa może zostać także naprawiona *in natura*¹³², poprzez przywrócenie stanu poprzedniego. Może ono nastąpić za pomocą naprawy uszkodzonej rzeczy lub przez zastąpienie jej inną, taką samą¹³³ oraz tylko jeżeli jest to możliwe i nie jest nazbyt uciążliwe¹³⁴.

Wszystkie z wymienionych metod naprawienia szkody mają wspólny cel – przywrócenie stanu sprzed wystąpienia szkody. Mieszczą się one w zakresie art. 1902 CC. Niekiedy żeby tak się stało, niezbędne będzie połączenie kilku form¹³⁵. Jako przykład można podać szkody wynikające z pożaru w restauracji.

¹²⁵ Por. L. Molina Martínez, op. cit., s. 254 i n.

¹²⁶ Por. J.P. Pérez Velázquez, op. cit., s. 324 i n.

¹²⁷ Por. STS de 02 de Abril 1997, n° 2327/1997; Á.M. López y López, op. cit., s. 457; E. Vicente Domingo, op. cit., II, 2.1.

¹²⁸ Por. B. Extremera Fernández, op. cit., s. 246.

¹²⁹ Por. P. Tapia Gutiérrez, op. cit., s. 47.

¹³⁰ Por. szerzej M. Naveira Zarra, op. cit., s. 207–208; Á. Luna Yerga, J. Piñeiro Salguero, S. Ramos González, A. Rubí i Puig, *Reparación in natura y por equivalente: opciones de la víctima en el derecho español*, „InDret” 2002, nr 2, s. 3.

¹³¹ Por. M. Naveira Zarra, op. cit., s. 208.

¹³² Por. C. Gómez Ligüerre, op. cit., s. 42–43; STS de 11 de Julio de 1995, n° 4106/1995; M. Naveira Zarra, op. cit., s. 210 i n.

¹³³ Por. Á. Luna Yerga, J. Piñeiro Salguero, S. Ramos González, A. Rubí i Puig, op. cit., s. 2.

¹³⁴ Por. szerzej P. Tapia Gutiérrez, op. cit., s. 23; M. Naveira Zarra, op. cit., s. 204; E. Roca Trías, M. Navarro Michel, op. cit., s. 278.

¹³⁵ Por. Á. Luna Yerga, J. Piñeiro Salguero, S. Ramos González, A. Rubí i Puig, op. cit., s. 3.

Szkodę majątkową w postaci straty będzie można naprawić poprzez odbudowę lokalu i wymianę zniszczonego sprzętu na nowy. Zastosowanie znajdzie zatem naprawienie *in natura*. Jednakże co do utraconych korzyści – konieczna będzie rekompensata w formie ekwiwalentu pieniężnego.

Godne uwagi jest, że – odmiennie niż w polskim systemie prawnym – w Hiszpanii nie uregulowano kwestii, czy poszkodowany może dokonać wyboru pomiędzy wymienionymi formami naprawienia szkody. Problem ten budzi wiele kontrowersji¹³⁶.

7. Naprawienie szkody niemajątkowej

Zarówno w hiszpańskiej, jak i polskiej doktrynie rozumiałe jest, że naprawienie szkody niemajątkowej w pieniądzu nie powoduje jej „zniknięcia”, lecz jedynie przyczynia się do tego jako swoisty paliatyw¹³⁷, poprzez przyznanie satysfakcji poszkodowanemu, a nie ukaranie sprawcy. Hiszpańskie piśmiennictwo nie twierdzi, jakoby należało „płacić bólem za ból”¹³⁸, gdyż celem nie jest wycena bólu człowieka (wycena honoru¹³⁹). Jest nim bowiem oszacowanie wartości dóbr bądź swoistych atrakcji, które pozwolą tenże ból załagodzić. Innymi słowy, szkoda niemajątkowa powoduje utratę lub zmniejszenie możliwości działania w społeczeństwie, ogranicza wolność, a pieniądze, oznaczające jakąś ekonomiczną władzę, pozwolą zwiększyć tę władzę i możliwości działania w społeczeństwie, a nawet zmianę otoczenia społecznego, co pozwoli częściowo odzyskać wolność poszkodowanemu¹⁴⁰.

Oczywiste jest, że nie jest możliwe naprawienie szkody niemajątkowej *in natura*¹⁴¹, tj. poprzez przywrócenie stanu poprzedniego, nie da się „oddać” poszkodowanemu wylanych łez. Nie da się cofnąć czasu. Ponadto według niektórych autorów niemożliwa do spełnienia w przypadku naprawienia szkody niemajątkowej, zasada pełnego naprawienia szkody ustępuje zasadzie rozsądnej,

---

¹³⁶ Por. ibidem, s. 4 i n.; E. Roca Trías, M. Navarro Michel, op. cit., s. 279; STS de 7 de Marzo 2005, n° 1396/2005.

¹³⁷ Por. J.M. López, *Cuantificación del daño extrapatrimonial y justicia distributiva*, „Revista de la Facultad” 2018, nr IX (1), s. 134; C. Lasarte, F. Yañez, op. cit., s. 183; J.C. Seuba Torrelanca, S. Ramos González, *Los elementos...*, s. 13.

¹³⁸ Por. G.M. Pérez Fuentes, op. cit., s.130.

¹³⁹ Por. F. de Castro y Bravo, op. cit., s. 1271.

¹⁴⁰ Ibidem, s. 1271–1272.

¹⁴¹ Por. szerzej C. Gómez Ligüerre, op. cit., s. 43; Á. Luna Yerga, J. Piñeiro Salguero, S. Ramos González, A. Rubí i Puig, op. cit., s. 4.

sprawiedliwej kompensacji¹⁴². Trudno się z nimi zgodzić, w szczególności, że przepis art. 33.3 Ley 35/2015 wprost stanowi, że zasada pełnego odszkodowania obowiązuje nie tylko w przypadku majątkowych skutków uszkodzenia ciała, ale również moralnych, niemajątkowych. Oznacza to, że należy zrekomensować wszystkie prawnie relewantne szkody, zgodnie z ich intensywnością, poprzez przyznanie poszkodowanemu kwot społecznie wystarczających i uzasadnionych, z poszanowaniem godności ofiar¹⁴³.

Jak już wskazano, z upływem lat naprawienie szkody niemajątkowej zyskało na znaczeniu i obok przyznawania zadośćuczynień na podstawie ogólnego art. 1902 CC, stworzono również szczególne przepisy o cywilnej ochronie czci, prywatności osobistej (do której zalicza się także prawo do bycia zapomnianym¹⁴⁴), prywatności rodzinnej oraz ochronie własnego wizerunku. Przepisy Ley Orgánica 1/1982 regulują jedynie kwestię ochrony cywilnej wymienionych praw, bez wchodzenia w prawnokarne aspekty ich naruszeń (art. 1.2 LO 1/1982)¹⁴⁵. Przepis art. 9.3 tejże ustawy odnosi się wprost do szkody niemajątkowej i ustanawia domniemanie istnienia szkody niemajątkowej w przypadku nieuprawnionej ingerencji w jedno z wyżej wymienionych dóbr osobistych¹⁴⁶.

Oprócz możliwości dochodzenia naprawienia szkody niemajątkowej w ramach reżimu deliktowego, istnieją również przypadki, w których naprawienie szkody niemajątkowej ma miejsce w ramach odpowiedzialności *ex contractu*¹⁴⁷. Istnienie niemajątkowej szkody w przypadku niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania uznano w Hiszpanii znacznie później niż w przypadku reżimu *ex delicto*¹⁴⁸. Obecnie poszkodowany może żądać naprawienia szkody niemajątkowej w przypadku niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania wynikającego m.in. z umowy sprzedaży nieru-

---

¹⁴² Por. P. del Olmo García, op. cit., s. 8445.

¹⁴³ Przepis art. 33.3 Ley 35/2015 stanowi: *El principio de la reparación íntegra rige no sólo las consecuencias patrimoniales del daño corporal sino también las morales o extrapatrimoniales e implica en este caso compensar, mediante cuantías socialmente suficientes y razonables que respeten la dignidad de las víctimas, todo perjuicio relevante de acuerdo con su intensidad.*

¹⁴⁴ Zob. STC de 4 de Junio 2018, n° 58/2018; por. szerzej R. Marañón Gómez, A. Arévalo Gutiérrez, op. cit., s. 52–53.

¹⁴⁵ Por. szerzej R. Verdura Server, op. cit., s. 133.

¹⁴⁶ Przepis art. 9.3 LO 1/1982 stanowi: *La existencia de perjuicio se presumirá siempre que se acredite la intromisión ilegítima.*

¹⁴⁷ Por. szerzej J. Solé Feliu, *El daño moral por infracción contractual*, 2009, s. 18 i n.; M.A. Serrano Ruiz, op. cit., passim; L.C. Mate Satué, op. cit., s. 281–283; I. Marín García, R. Milà Rafael, op. cit., s. 227 i n.

¹⁴⁸ Zob. STS de 09 de Mayo 1984, n° 1165/1984.

chomości¹⁴⁹ czy umowy o świadczenie usług pogrzebowych¹⁵⁰. Uwzględniając unijną regulację¹⁵¹, stworzono także przepisy dotyczące szkody niemajątkowej wyrządzonej w wyniku zmarnowanego urlopu –niezrealizowania zobowiązania wynikającego z umowy o podróż¹⁵².

Jako przykład uznania szkody niemajątkowej w reżimie kontraktowym może posłużyć sprawa poszkodowanych, którzy zawarli z bankiem umowę o wymianę waluty obcej. Okazało się, że banki niewłaściwie wykonały zobowiązanie umowne, wymieniając pieniądze poszkodowanych na fałszywe banknoty w innej walucie, co spowodowało liczne problemy i nieprzyjemności w Rosji. Tam naruszono ich godność, wolność osobistą oraz bezpieczeństwo prawne, gdy znaleźli się w groźnej sytuacji w kraju o słabej tradycji demokratycznej, bez znajomości języka i bez poszanowania ich podstawowych gwarancji¹⁵³.

Warto odnotować, że możliwe jest także uzyskanie zadośćuczynienia w związku z niezrealizowaniem umów związanych ze ślubem i weselem¹⁵⁴, które (przynajmniej docelowo) przeżywa się jedynie raz w życiu. Przykładowo ojciec panny młodej otrzymał tytułem zadośćuczynienia 5000 euro za szkodę niemajątkową (w postaci lęku i niepokoju) wyrządzoną odwołaniem rezerwacji sali weselnej z jedynie trzymiesięcznym wyprzedzeniem przed dniem ślubu i wesela¹⁵⁵.

Nie jest jednak tak, że hiszpańskie orzecznictwo podchodzi bezkrytycznie do możliwości żądania naprawienia szkody niemajątkowej w ramach odpowiedzialności *ex contractu* w każdym przypadku. I tak hiszpański Sąd Najwyższy w 2012 roku odmówił przyznania zadośćuczynienia w sprawie rozwiązania umowy o świadczenie usług informatycznych, wskazując, że szkoda niemajątkowa występuje tylko wtedy, gdy naruszone zostały niemajątkowe prawa pod-

---

¹⁴⁹ Zob. STS de 13 de Abril 2012, n° 3065/2012, w którym TS przyznał zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową doznaną przez właścicieli mieszkań w postaci cierpienia, niepewności, niepokoju, przygnębienia, zniechęcenia i frustracji, w wyniku niewykonania zobowiązania dewelopera, m.in. poprzez niemożność korzystania z części ogrodowej basenu w okresie letnim.

¹⁵⁰ Por. szerzej M.A. Serrano Ruiz, op. cit., s. 289 i n.; I. Marín García, R. Milà Rafael, op. cit., s. 266 i n.; STS de 10 de Junio 2006, n° 4218/2002.

¹⁵¹ Zob. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/2302 z 25 listopada 2015 r. w sprawie imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych, zmieniająca rozporządzenie (WE) nr 2006/2004 i dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE oraz uchylająca dyrektywę Rady 90/314/EWG (Dz. U. UE. L. z 2015 r. Nr 326, s. 1).

¹⁵² Por. szerzej M.A. Serrano Ruiz, op. cit., s. 260 i n.; I. Marín García, R. Milà Rafael, op. cit., s. 261 i n.; M. Xiol Bardají, *Monetización de los daños por “vacaciones frustradas” en Derecho alemán y Derecho español*, „InDret” 2010, nr 4, s. 16 i n.; STS de 31 de Mayo 2000, n° 4430/2000.

¹⁵³ Zob. STS de 17 de Febrero 2005, n° 990/2005.

¹⁵⁴ Por. szerzej I. Marín García, R. Milà Rafael, op. cit., s. 270 i n.

¹⁵⁵ Zob. SAP Valencia de 24 de Abril 2013, n° 2188/2013.

miotowe¹⁵⁶. W tym przypadku poszkodowany nie wykazał, jakoby uszczerbek na jego wizerunku publicznym miał związek przyczynowy z niewykonaniem zobowiązania umownego. Hiszpański Sąd Najwyższy podkreślił, że nie można zrównywać szkody niemajątkowej z przypadkiem szkody majątkowej odnoszącej się do utraty przyszłych potencjalnych umów. Innymi słowy, jeśli naruszenie zobowiązania umownego dotyczy jedynie sfery majątkowej poszkodowanego i nie narusza dóbr osobistych (dóbr niemajątkowych), nie jest właściwym przyznanie zadośćuczynienia za szkodę niemajątkową¹⁵⁷.

Na zakończenie tej części rozważań można przywołać, dla zobrazowania istoty przyznawania zadośćuczynienia pieniężnego za szkodę niemajątkową, hiszpańskie powiedzenie *las penas con pan, son menos*, które w dosłownym tłumaczeniu oznacza, że cierpienie jest mniej dotkliwe, gdy ma się chleb, czyli w tym przypadku – pieniądze. Z przymrużeniem oka można je porównać do polskiego powiedzenia: „pieniądze szczęścia nie dają, ale lepiej płakać w Mercedesie niż w PKS-ie”.

8. Oznaczenie rozmiaru świadczenia należnego z tytułu naruszenia wartości niemajątkowych

Wycena szkody niemajątkowej jest skomplikowana i, jak wskazał hiszpański Sąd Najwyższy, niekwantyfikowalna¹⁵⁸. Co do zasady pozostawiono jej wycenę uznaniu sądu¹⁵⁹. Oczywiście, dyskrecjonalna władza sędziowska łagodzona jest zasadą racjonalności, inaczej mogłaby zostać naruszona zasada pewności¹⁶⁰. Sądy muszą przede wszystkim uwzględniać okoliczności konkretnej sprawy oraz rodzaj i wagę naruszonego dobra niemajątkowego¹⁶¹, mając jednocześnie na uwadze zasadę pełnego naprawienia szkody.

Wykazanie istnienia szkody jest konieczne dla jej naprawienia na gruncie prawa cywilnego, co, w oczywisty sposób, w przypadku szkody niemajątkowej jest znacznie bardziej skomplikowane niż w przypadku szkody majątkowej¹⁶².

---

¹⁵⁶ Zob. STS de 10 de Julio 2012, n° 5695/2012.

¹⁵⁷ Zob. STS de 08 de Octubre 2013, n° 4810/2013.

¹⁵⁸ Zob. STS de 12 de Mayo 1990, n° 3714/1990.

¹⁵⁹ Por. R. Maciá Gómez, op. cit., s. 28; J. M. Busto Lago, op. cit., s. 111; J.C. Seuba Torrelancla, S. Ramos González, *Los elementos...*, s. 28; STS de 27 de Julio 2006, n° 5866/2006.

¹⁶⁰ Por. J. M. López, op. cit., s. 131; STS de 23 de Octubre 2015, n° 4290/2015.

¹⁶¹ Por. szerzej STS de 17 de Febrero 2005, n° 990/2005; STS de 27 de Noviembre 2019, n° 3971/2019; STS de 23 de Septiembre 2021, n° 3650/2021.

¹⁶² Por. C. Lasarte, F. Yañez, op. cit., s. 183.

Nie jest, w przypadku gdy poszkodowanym jest osoba fizyczna, wymagane wykazanie jedynie kryteriów obiektywnych istnienia szkody¹⁶³. Przy oznaczaniu rozmiaru szkody doznanej przez osoby fizyczne stosuje się także kryteria subiektywne. Natomiast do szkody wyrządzonej osobom prawnym stosowane są jedynie kryteria obiektywne. Istnieją także konkretne wytyczne dla ekonomicznej wyceny takiej szkody niemajątkowej¹⁶⁴, mimo braku „rynku”, który mógłby wycenić substytuty dóbr niemajątkowych¹⁶⁵.

Sąd powinien wziąć pod uwagę nie tylko subiektywne odczucia poszkodowanego, ale także „wycenić ból” na podstawie tego, w jakim stopniu odczuwałaby go przeciętna osoba¹⁶⁶. Dla naprawienia szkody niemajątkowej nie jest również niezbędne wykazywanie stanu uszkodzonego dobra przed wystąpieniem zdarzenia szkodzącego¹⁶⁷. Można postawić tezę, że byłoby to *probatio diabolica*. Ogólnie rzecz ujmując, sąd ma za zadanie próbować balansować między kryteriami obiektywnymi i subiektywnymi¹⁶⁸. Przykładowo w sprawie ojca, któremu matka przez wiele lat uniemożliwiała sprawowanie opieki i utrudniała kontakty z dzieckiem, sąd jednoznacznie stwierdził, że szkoda niemajątkowa jest całkowicie nieokreślona i brak obiektywnych parametrów, które można zastosować przy określaniu wysokości zadośćuczynienia. Stwierdzono, że kwota 60 000 euro jest odpowiednia, biorąc pod uwagę nieodwracalny charakter szkody¹⁶⁹.

W hiszpańskiej doktrynie podnosi się, że konieczna jest próba znalezienia pewnych obiektywnych kryteriów ustalenia wysokości zadośćuczynienia, przede wszystkim ze względu na niebezpieczeństwo nadmiernej uznaniowości¹⁷⁰. Dlatego też wymienia się pewne czynniki wpływające na wysokość zadośćuczynienia. Będą to z pewnością: 1) waga i rodzaj naruszonego dobra¹⁷¹, 2) wiek i płeć poszkodowanego¹⁷², 3) obecność osób, które są zależne od poszkodowanego¹⁷³, 4) szcze-

¹⁶³ Por. STS de 31 de Mayo 2000, n° 4430/2000; E. Roca Trías, M. Navarro Michel, op. cit., s. 233; M. Naveira Zarra, op. cit., s. 40 i n.

¹⁶⁴ Por. E. Vicente Domingo, op. cit., II, 2.1.

¹⁶⁵ Por. J.C. Seuba Torreblanca, S. Ramos González, *Los elementos...*, s. 13.

¹⁶⁶ Por. J.M. Busto Lago, op. cit., s. 108.

¹⁶⁷ STS de 12 de Septiembre 2002, n° 5818/2002; E. Roca Trías, M. Navarro Michel, op. cit., s. 233.

¹⁶⁸ Por. P. Salvador Coderch, S. Ramos González, *150 casos de derecho de daños (2004–2014)*, Barcelona 2015, s. 95; C. Lasarte, op. cit., s. 40; STS de 23 de Septiembre 2021, n° 3650/2021; J. Múgica Querejeta, op. cit., s. 36.

¹⁶⁹ Zob. STS de 30 de Junio 2009, n° 4450/2009.

¹⁷⁰ Por. P. del Olmo García, op. cit., s. 8445.

¹⁷¹ Por. F.A. García Serrano, op. cit., s. 842; STS de 06 de Abril 2004, n° 2377/2004.

¹⁷² STS de 12 de Marzo 2002, n° 1576/2002.

¹⁷³ Por. J.C. Seuba Torreblanca, S. Ramos González, *Los elementos...*, s. 31.

gólne warunki poszkodowanego¹⁷⁴ oraz 5) korzyści uzyskane przez sprawcę szkody¹⁷⁵. Znaczenie ma również wysokość przyznanego zadośćuczynienia w poprzednich, podobnych sprawach¹⁷⁶.

Unikatowe w hiszpańskim systemie prawnym¹⁷⁷ jest to, że w jednym z przepisów wskazano już takie obiektywne kryteria – art. 9.3 LO 1/1982 określa przesłanki, które należy brać pod uwagę przy ocenie szkody niemajątkowej. Są to: 1) okoliczności sprawy, 2) rozmiar wyrządzonej szkody, a w niektórych przypadkach także 3) stopień rozpowszechnienia medium, za pośrednictwem którego szkoda niemajątkowa została wyrządzona¹⁷⁸.

Z natury rzeczy przy ocenie wysokości szkody, a co za tym idzie – wysokości przyznawanego zadośćuczynienia, stosowane będą odmienne kryteria w przypadku *daño corporal* i *daño puramente moral*. Wysokość szkody i zadośćuczynienia, co do zasady, nie będzie podlegała matematycznemu wyliczeniu, gdyż ból i cierpienie nie są kwantyfikowalne¹⁷⁹. Nie jest potrzebne użycie kalkulatora, aby zadośćuczynienie spełniło swoją funkcję kompensacyjną i satysfakcyjną¹⁸⁰.

9. Standaryzacja rozmiaru świadczenia należnego z tytułu naruszenia wartości niemajątkowych

W hiszpańskim systemie prawnym, podobnie jak w polskim, nie istnieją tabele o charakterze normatywnym, które mogłyby być stosowane do ustalenia rozmiaru świadczenia odszkodowawczego za szkodę niemajątkową i które można by zastosować do wszystkich przypadków naruszeń dóbr niemajątkowych. Brak standaryzacji ma swoje konsekwencje negatywne – brak pewności co do wysokości świadczenia, oraz pozytywne – możliwość dogłębnej analizy każdej sprawy, w zależności od jej okoliczności¹⁸¹.

¹⁷⁴ Por. F. A. García Serrano, op. cit., s. 842.

¹⁷⁵ Por. M. De San Antonio Salinero, *Protección del derecho al honor, la intimidad y la propia imagen atendiendo a la distinta condición de las personas: políticos y menores*, Salamanca 2019, s. 37.

¹⁷⁶ Por. J. Múgica Querejeta, op. cit., s. 38.

¹⁷⁷ Por. M.A. Serrano Ruiz, op. cit., s. 106.

¹⁷⁸ Przepis art. 9.3 LO 1/1982 stanowi: *La indemnización se extenderá al daño moral, que se valorará atendiendo a las circunstancias del caso y a la gravedad de la lesión efectivamente producida, para lo que se tendrá en cuenta, en su caso, la difusión o audiencia del medio a través del que se haya producido*; por. Y.V. Mendoza, *El daño corporal. Concepto y valoración*, Salamanca 2008, s. 121; G.M. Pérez Fuentes, op. cit., s. 139; STS de 04 de Diciembre 2015, n° 5147/2015; J. Múgica Querejeta, op. cit., s. 37.

¹⁷⁹ Por. szerzej STS de 23 de Octubre 2015, n° 4290/2015.

¹⁸⁰ Por. J.M. López, op. cit., s. 134.

¹⁸¹ Por. J. Múgica Querejeta, op. cit., s. 36–37.

Standaryzacja wysokości zadośćuczynienia została natomiast przyjęta w przypadku szkód wyrządzonych ofiarom wypadków komunikacyjnych. Wynika to z powszechności i kosztów społeczno-ekonomicznych tego zjawiska. Hiszpański ustawodawca zauważył taką potrzebę jeszcze w ubiegłym wieku tworząc przełomową regulację – Ley 30/1995. Przepisy w niej zawarte zostały zmodyfikowane i uzupełnione poprzez Dekret Królewski – RD 8/2004. W związku z krytyką tychże regulacji oraz licznych luk prawnych¹⁸², hiszpański ustawodawca wprowadził kompleksową, obowiązującą do dziś ustawę – Ley 35/2015.

Zgodnie z Ley 35/2015 poszkodowanemu (i ubezpieczycielowi) zagwarantowano pewność co do zasadności roszczeń oraz zaakcentowano zasadę równości, zgodnie z którą taka sama szkoda będzie naprawiona w ten sam sposób niezależnie od osoby poszkodowanego. Ponadto przyspieszono pozasądowe rozwiązywanie takich spraw.

Stosowanie Ley 35/2015 sprawiło, że przyznawanie odszkodowań i zadośćuczynień stało się mniej czasochłonne, a przez to skuteczniejsze. Regulacja ta jest kompleksowa, zawiera liczne tabele wprost wskazujące wysokość odszkodowania lub zadośćuczynienia, zarówno dla bezpośrednio, jak i pośrednio poszkodowanych. Ci ostatni zostali podzieleni na pięć kategorii¹⁸³. Wysokość przyznawanych kwot zależy m.in. od wielkości i intensywności szkody (system punktowy), od wieku poszkodowanego, a w przypadku pośrednio poszkodowanych – np. długości trwania związku małżeńskiego. Ze względu na fakt, że szkodę niemajątkową, a w szczególności *daño puramente moral*, zdecydowanie trudniej wycenić, zamiast konkretnej kwoty określono jedynie minimalną i maksymalną kwotę możliwego zadośćuczynienia (tzw. widełki).

Mimo że Ley 35/2015 dotyczy jedynie przypadków szkód wyrządzonych ofiarom wypadków komunikacyjnych, ustawa ta ma jednak istotny wpływ na wysokość przyznawanych zadośćuczynień również w przypadku szkód niemajątkowych wyrządzonych w wyniku innych zdarzeń szkodzących. W takich sytuacjach pełni funkcję orientacyjną dla sądu i nie ma charakteru obligatoryjnego¹⁸⁴.

---

¹⁸² Por. J. Moreno Toscano, *Evolución y seguimiento de la ayuda por tercera persona de la Ley 35/2015 Repercusiones Jurídicas y propuestas de actualización. Especial referencia al Informe Razonado en cuanto a la ayuda de tercera persona*, „Revista de Responsabilidad Civil y Seguro” 2022, nr 81, s. 70.

¹⁸³ Zgodnie z art. 62.1 Ley 35/2015 jest to: owdowiały małżonek, wstępni, zstępni, rodzeństwo, krewni (i inne osoby bliskie). Krytycznie wobec zamkniętego katalogu A.M. Rodríguez Guitián, op. cit., s. 19 i n.

¹⁸⁴ Por. J.C. Seuba Torreblanca, S. Ramos González, *Los elementos...*, s. 29; A. Surroca Costa, *Derechos fundamentales y «baremo» de circulación. Un comentario a la STC 178/2014, de 3 de noviembre*, „Derecho Privado y Constitución” 2015, nr 29, s. 305.

Na zakończenie warto dodać, że jest to regulacja niezwykle obszerna i pełna szczegółowych danych, tabel i liczb, na które w tej monografii nie można poświęcić więcej miejsca. Należało na nią zwrócić na nią w tym punkcie uwagę, gdyż niewątpliwie stanowi, a przynajmniej powinna stanowić, wzór dla pozostałych ustawodawstw europejskich zainteresowanych stworzeniem kompleksowego systemu prawnej wyceny szkód. Być może jednak funkcjonalniejszym rozwiązaniem byłaby regulacja, w której kwoty określone w tabelach miałyby charakter bardziej orientacyjny. W ten sposób sądy i organy pozasądowe miałyby większe pole manewru w zależności od okoliczności konkretnej sprawy¹⁸⁵.

10. Podsumowanie

W hiszpańskim systemie prawnym kategoria szkody niemajątkowej oraz jej naprawienia stale się rozwija od słynnego wyroku z 1912 roku¹⁸⁶. Od tego czasu minęło już ponad 100 lat i całkowicie zmieniły się realia polityczno-społeczne. Hiszpania przeszła przez wojnę domową oraz dyktaturę generała Franco, a w 1975 roku rozpoczął się proces jej transformacji w państwo w pełni demokratyczne. Idea pozostaje jednak taka sama – konieczna jest ochrona dóbr i wartości niemajątkowych na gruncie prawa cywilnego. Odpowiedzialność odszkodowawcza musi pełnić swoją podstawową funkcję – kompensacyjną. Dotyczy to zarówno osób fizycznych, jak i prawnych, *nasciturusa* i pośrednio poszkodowanych. Szkoda niemajątkowa wyrządzona człowiekowi – jako połączenia ciała i duszy – przybiera postać *daño corporal* oraz *daño puramente moral*. W związku z jej nieuchwytnością i niekwantyfikowalnością, hiszpańskie sądy – podobnie jak polskie i francuskie – stają przed niewiarygodnie trudnym zadaniem obliczenia wysokości świadczenia należnego z tytułu naruszenia wartości niemajątkowych. W niektórych przypadkach na ratunek przychodzą standaryzowane tabele, które nie są pozbawione wad. Nie ulega jednak wątpliwości, że wartości niemajątkowe warto chronić na gruncie prawa cywilnego. Nie sposób się przecież nie zgodzić z hiszpańskim noblistą, Jacinto Benavente, który stwierdził, że pieniądze nie mogą nas uszczęśliwić, ale są jedynym, co rekompensuje nam brak szczęścia¹⁸⁷.

---

¹⁸⁵ Por. A.M. Rodríguez Guitián, op. cit., s. 25 i n.

¹⁸⁶ Zob. STS de 6 de Diciembre de 1912, RGLJ, Tomo 125.

¹⁸⁷ J. Benavente: *El dinero no puede hacer que seamos felices, pero es lo único que nos compensa de no serlo*.

Rozdział V

Podsumowanie

1. Podobieństwa i różnice w zakresie regulacji szkody niemajątkowej i jej naprawienia

1.1. Uwagi ogólne

Porównanie systemu prawa polskiego do systemu francuskiego i hiszpańskiego w zakresie regulacji szkody niemajątkowej i jej naprawienia ma stanowić impuls do szerszej dyskusji na temat reformy niektórych rozwiązań przyjętych na gruncie polskiego prawa cywilnego.

Instytucja szkody niemajątkowej z biegiem lat podlega procesowi ewolucji. W związku z tym korzystanie z dorobku innych systemów prawnych może ułatwiać wyznaczenie dalszego kierunku tej ewolucji w polskim systemie prawnym. Francuskie i hiszpańskie regulacje mogą stanowić interesujący punkt odniesienia dla polskiego ustawodawcy i pomóc przyjąć szerszą perspektywę na problematykę szkody niemajątkowej i jej naprawienia. Dokonanie takiego porównania jest tym bardziej potrzebne dziś, gdy prowadzona jest dyskusja na temat uchwalenia nowego Kodeksu cywilnego. Przeprowadzenie badań przy użyciu metody prawnoporównawczej dostarcza istotnych argumentów w tej dyskusji.

Podobieństwa systemu prawa polskiego, francuskiego oraz hiszpańskiego w kontekście naprawienia szkody niemajątkowej są nieliczne. Pierwszą myślą, która nasuwa się bowiem po omówieniu regulacji szkody niemajątkowej i jej naprawienia na gruncie systemów prawnych polskiego, francuskiego i hiszpańskiego, jest fakt, że regulacje tych dwóch krajów romańskich znacznie się różnią od polskich regulacji.

Mimo wspólnych korzeni, rozwój odpowiedzialności odszkodowawczej różni się w zależności od systemu prawnego danego państwa. Wynika to, jak się wydaje, przede wszystkim z odmiennych uwarunkowań historycznych oraz kulturowych. Historia Polski, w szczególności rozbiory pod koniec XVIII wieku,

tragiczne doświadczenia I i II wojny światowej oraz 45 lat komunizmu spowodowały, że polski ustawodawca w odmienny sposób postrzega ochronę wartości niemajątkowych na gruncie prawa cywilnego.

Uzasadnione jest zatem rozpoczęcie rozważań od porównania systemów Francji i Hiszpanii, a dopiero w dalszej kolejności – Polski, Francji i Hiszpanii.

1.2. Francja i Hiszpania – podobieństwo regulacji w zakresie szkody niemajątkowej i jej naprawienia

Hiszpania w znacznym stopniu od stuleci spogląda na Francję i jej rozwiązania prawne. Jest to szczególnie widoczne w przypadku regulacji szkody niemajątkowej. Francuski art. 1240 Cciv i hiszpański art. 1902 CC są do siebie bardzo podobne. Ponadto w obu państwach to właśnie na podstawie tych przepisów, regulujących naprawienie szkody w ogólności, wypracowano liczne kategorie szkód. Zarówno we Francji, jak i w Hiszpanii przesądziły o tym orzeczenia sądów najwyższej instancji. We francuskim systemie prawnym miało to miejsce kilkadziesiąt lat wcześniej, bo już w 1833 roku. Idea jednak została zaadaptowana również do warunków hiszpańskich w 1912 roku.

Warto zauważyć, że jak wynika z przytoczonych przeze mnie w poprzednich rozdziałach wyroków, pierwszym dobrem niemajątkowym, którego naruszenie zostało uznane za wyrządzenie szkody niemajątkowej, była cześć (honor) człowieka. We Francji – grupy farmaceutów z Paryża, w Hiszpanii – młodej kobiety. W późniejszych latach zauważalny był rozwój kategorii szkody niemajątkowej i jej naprawienia, gdzie kluczową rolę odegrała judykatura obu państw.

Francja i Hiszpania przechodziły przez podobne etapy rozwoju omawianej instytucji – od całkowitej negacji istnienia szkody niemajątkowej, poprzez akceptację dla jej istnienia (ale jedynie w ściśle określonych przypadkach), do liberalnego spojrzenia na naprawienie szkody niemajątkowej¹.

Co więcej, w obu tych państwach dokonano podziału na szkody na ciele (fr. *dommage corporel* i hiszp. *daño corporal*) oraz szkody na innych dobrach niemajątkowych (fr. *dommage moral pur* i hiszp. *daño puramente moral*). Podział ten jest nie tylko taki sam, ale jego rozumienie również niewiele się od siebie różni. Piśmiennictwo i judykatura obu państw odnoszą się do tych samych wartości i głoszą ideę, że każda szkoda zasługuje na naprawienie. Być może francuska doktryna idzie jeszcze o krok dalej. Zauważa się bowiem niekiedy, że

---

¹ Por. H. Brugman Mercado, op. cit., s. 431–432.

„z perspektywy możliwości kompensacji prawo francuskie w ogóle nie wprowadza podziału na szkodę majątkową oraz niemajątkową”².

Oba te systemy cechują się także liberalizmem w konstruowaniu nowych rodzajów szkód. Zdaje się, że dzięki Nomenklaturze Dintilhac, pojęcia dotyczące szkody w zakresie integralności fizycznej człowieka (fr. *dommage corporel*) są w większym stopniu uporządkowane i usystematyzowane we Francji, niż w Hiszpanii. Hiszpańska literatura, przywoływana przeze mnie w rozdziale IV niniejszej monografii, często odwołuje się do francuskiego rozumienia poszczególnych pojęć, niekiedy nawet nie tłumacząc ich na język hiszpański.

Z przeprowadzonych rozważań wynika, że Francja i Hiszpania mają także podobne podejście do kwestii naprawienia szkody niemajątkowej doznanej przez pośrednio poszkodowanych, *nasciturusa* i osób prawnych.

Zarówno francuski, jak i hiszpańskim system prawny stoją przed podobnymi wyzwaniami. W związku z inflacją kategorii szkody niemajątkowej istnieje ryzyko podwójnej kompensacji. Sądy napotykają trudności w określeniu, jaka kwota powinna przysługiwać za jaką szkodę. Wyzwaniem jest także wyznaczenie granic szkody niemajątkowej oraz odpowiedź na pytanie, czy takie granice w ogóle istnieją i czy istnieje także granica w przyznawaniu coraz wyższych kwot tytułem zadośćuczynienia?

Rozwiązaniem tych wyzwań może być standaryzacja rozmiaru świadczenia należnego z tytułu naruszenia wartości niemajątkowych. We Francji stosowany jest Poradnik Mornet, w którym zostały określone tzw. widełki, określające rozmiar świadczeń odszkodowawczych za naruszenie integralności fizycznej człowieka (fr. *dommage corporel*). Natomiast w Hiszpanii, w przypadku szkód wyrządzonych w wypadku komunikacyjnym, przyjęto odrębną ustawę (Ley 35/2015), gdzie wyliczenia i tabele są niezwykle szczegółowe.

Ogólnie rzecz ujmując, oba te systemy prawne nie różnią się zasadniczo pod względem koncepcji oraz większości regulacji dotyczących naprawienia szkody niemajątkowej. Różnice dotyczą jedynie niektórych szczegółowych rozwiązań.

1.3. Podobieństwa polskich, francuskich i hiszpańskich regulacji w zakresie szkody niemajątkowej i jej naprawienia

Elementy wspólne w regulacjach polskich, francuskich i hiszpańskich nie są zbyt liczne. Uzasadnione jest zatem wyróżnienie sześciu elementów podobnych w polskich, francuskich i hiszpańskich regulacjach w zakresie szkody niemajątkowej i jej naprawienia.

---

² Zob. M. Ciemiński, op. cit., s. 81.

Po pierwsze, wszystkie omówione regulacje dotyczące odpowiedzialności odszkodowawczej mają swoje początki w prawie rzymskim, gdzie zauważano potrzebę naprawienia szkody niemajątkowej w postaci *iniuria*. Obecnie w każdym z badanych systemów szkoda niemajątkowa – w określonych przypadkach – może podlegać naprawieniu.

Po drugie, zarówno Polska, jak i Francja oraz Hiszpania należą do państw szeroko pojętego Zachodu. Zatem na poziomie międzynarodowym formułowane są zasady mające zastosowanie do ogółu mieszkańców i obywateli tych państw. Kluczową rolę w wyznaczaniu standardów ochrony wartości niemajątkowych odgrywa Deklaracja Praw Człowieka oraz Karta Praw Podstawowych UE. Zostały one omówione w rozdziale I niniejszej monografii.

Wszystkie państwa są również członkami Unii Europejskiej. Oznacza to, że harmonizacja prawa na poziomie UE prowadzi do wytworzenia nowych, jednolitych rozwiązań prawnych. Przykładem jest regulacja dotycząca naprawienia szkody niemajątkowej wyrządzonej w wyniku zmarnowanego urlopu, wprowadzona dyrektywą 2015/2302. Dyrektywa ta została zaimplementowana do prawa krajowego poszczególnych państw członkowskich. Zdaje się, że w miarę rozwoju UE, będzie można zauważyć wzrost liczby takich regulacji, a tym samym stopniowe zbliżanie się mechanizmów naprawiania szkody niemajątkowej w poszczególnych państwach członkowskich.

Po trzecie, w każdym z badanych systemów, szkoda niemajątkowa postrzegana jest jako jedna z kategorii szkody *sensu largo*, obok szkody majątkowej. W Polsce jest to podział normatywny, we Francji – nienormatywny, a w Hiszpanii – wyrażony *expressis verbis* nie w Kodeksie cywilnym, a karnym. Panuje również ogólna zgoda co do tego, że szkoda niemajątkowa powinna podlegać naprawieniu na gruncie cywilnej odpowiedzialności odszkodowawczej. Rozwiązania odmienne są traktowane jako wyjątek.

Po czwarte, we wszystkich trzech systemach prawnych prawodawcy, doktryna i orzecznictwo są zgodni, co do tego, że mimo trudności w ewaluacji szkody niemajątkowej i jej wysokości, pieniądź jest najefektywniejszym sposobem „naprawienia nienaprawialnego”.

Po piąte, panuje generalna zgoda co do dominacji funkcji kompensacyjnej świadczenia należnego za naruszenie wartości niemajątkowych.

Po szóste wreszcie, w każdym z analizowanych systemów prawnych sądziemu pozostawiona jest dyskrecjonalna władza przy oznaczeniu rozmiaru szkody niemajątkowej oraz jej wyceny. Oczywiście, w żadnym z tych państw nie ma pełnej dowolności w ocenie wysokości szkody, a co za tym idzie – wysokości zadośćuczynienia pieniężnego. Istnieją liczne kryteria o charakterze obiektywnym, jak i subiektywnym, które mają pomóc Dworkinowskiemu są-

dziemu-Herkulesowi. Problem niekwantyfikowalności szkody niemajątkowej jest jednak odmiennie rozwiązywany w poszczególnych państwach. W największym stopniu w dyskrejonalną władzę sędziowską ingeruje hiszpański system prawny, tworząc zalgorytmizowane tabele, które obecnie stosuje się do wypadków komunikacyjnych (Ley 35/2015). W innych przypadkach system ten pełni funkcję orientacyjną dla hiszpańskich sądów i nie ma charakteru obligatoryjnego.

1.4. Odrębności polskich regulacji w zakresie szkody niemajątkowej i jej naprawienia

Znacznie ciekawsza z perspektywy prawnoporównawczej jest regulacja polska na tle francuskiego i hiszpańskiego systemu prawnego. W polskim Kodeksie cywilnym można znaleźć podobną regulację do art. 1240 Cciv i art. 1902 CC – jest to art. 415 k.c.

Polski system prawny obrał jednak zupełnie inny, bardziej restrykcyjny, kierunek w rozwoju modelu odpowiedzialności odszkodowawczej. Już w Kodeksie zobowiązań w latach 30. ubiegłego wieku R. Longchamps de Bérier dostrzegał konieczność naprawienia szkody niemajątkowej. Podchodził jednak sceptycznie do francuskich regulacji, ostatecznie przyjmując stanowisko zbliżone do rozwiązań przyjętych w Niemczech i Szwajcarii³. Stanowisko to można określić jako pośrednie. Zgodnie z nim,

powinno się przyznawać zadośćuczynienie moralne w szczególnych przypadkach, w których zarówno można przyjąć z wielkim prawdopodobieństwem, że dana osoba krzywdę odczuła, jak też można określić sposób zadośćuczynienia, zdalny do spełnienia tej funkcji⁴.

Pogląd ten został utrzymany także w trakcie tworzenia Kodeksu cywilnego i przeważa do dziś. Polski system prawny jest znacznie bardziej rygorystyczny, i, najprościej mówiąc, mniej chętny do przyznawania zadośćuczynień niż francuski czy hiszpański. Należy przyznać, że polski ustawodawca z upływem lat liberalizuje się. Nie jest to jednak tak widoczna tendencja, jak w pozostałych dwóch systemach prawnych. Wynika to przede wszystkim z polskich doświadczeń historycznych i tradycyjnego wzorowania polskich regulacji na mechanizmach niemieckich. Ustawodawca socjalistyczny w drugiej połowie ubiegłego

---

³ Por. R. Longchamps de Bérier, *Komisja Kodyfikacyjna...*, s. 245.

⁴ Ibidem, s. 229–230.

wieku ze znaczną dozą wstrzemięźliwości podchodził do kwestii naprawienia szkody niemajątkowej. Takie podejście najprawdopodobniej wpłynęło również na ujęcie szkody niemajątkowej w III Rzeczypospolitej.

Ponadto w Polsce to nie Sąd Najwyższy, lecz sam ustawodawca jako pierwszy dostrzegł potrzebę naprawienia szkody niemajątkowej. W Kodeksie zobowiązań zostały enumeratywnie wymienione przypadki dóbr, których naruszenie może aktualizować roszczenie o przyznanie zadośćuczynienia. Natomiast w Kodeksie cywilnym, na mocy art. 448 k.c., przyznano taką możliwość za naruszenie wszystkich dóbr osobistych. Oczywiście, nie każdy uszczerbek niemajątkowy da się powiązać z dobrem osobistym. Zatem nie każde naruszenie dobra niemajątkowego, będzie mogło zostać naprawione na gruncie art. 448 k.c. Wydaje się, że we Francji i Hiszpanii mniejszą wagę przykładano do kategorii dóbr osobistych, a większą do szkody niemajątkowej. Oczywiście, należy mieć na uwadze, że we wszystkich trzech systemach prawnych zadośćuczynienie przyznaje się nie za naruszone dobro, ale za szkodę niemajątkową wynikającą z tego naruszenia.

Polski ustawodawca w sposób znacznie bardziej rygorystyczny podchodzi również do kategorii pośrednio poszkodowanych i przyznawania im zadośćuczynienia. Omówione w rozdziale II regulacje z art. 446 § 4 i 446² k.c. zostały wprowadzone dopiero – odpowiednio w 2008 i 2021 roku. Świadczy to o tym, że ustawodawca od relatywnie niedługiego czasu⁵ zauważa, że najbliżsi członkowie rodziny bezpośrednio poszkodowanego mogą doznawać szkody niemajątkowej. Nadal jednak ma to miejsce w znacznie mniejszym stopniu niż we Francji i Hiszpanii, gdzie dużą wagę przykładano do takiego rodzaju szkody niemajątkowej i jej naprawienia na gruncie prawa cywilnego.

W polskim systemie prawnym, odmiennie niż we francuskim i hiszpańskim, przyznano możliwość dochodzenia roszczenia o przyznanie odpowiedniej sumy pieniężnej na cel społeczny. Jest to motywowane przekonaniem, że nie we wszystkich przypadkach najbardziej odpowiednią formą naprawienia szkody niemajątkowej będzie określona kwota pieniężna przekazana do rąk własnych poszkodowanego. Jak już zreferowano, wskazuje się⁶, że w przypadku naruszenia takich dóbr jak np. cześć, odpowiednia suma na wskazany przez poszkodowanego cel społeczny w większym stopniu zrealizuje funkcję kompensacyjną i satysfakcyjną odpowiedzialności odszkodowawczej. W Polsce,

---

⁵ Należy jednak pamiętać o art. 166 k.z., który stanowił, że w razie śmierci poszkodowanego wskutek uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia, sąd może przyznać najbliższym członkom rodziny zmarłego lub instytucji, przez nich wskazanej, stosowną sumę pieniężną, jako zadośćuczynienie za doznaną przez nich krzywdę moralną.

⁶ Por. R. Longchamps de Bérier, *Komisja Kodyfikacyjna...*, s. 246.

odmiennie niż we Francji i Hiszpanii, nie ma możliwości przyznania przez sąd renty za szkodę niemajątkową. Świadczenie jest zawsze w formie jednorazowej.

Podsumowując ten fragment rozważań, należy stwierdzić, że w Polsce, Francji i Hiszpanii chronione są podobne wartości, lecz w różny sposób. Wszystkie trzy systemy są zgodne co do tego, że wartości niemajątkowe należy chronić. Polski system podchodzi jednak znacznie bardziej restrykcyjnie do kwestii tego, czym właściwie jest szkoda niemajątkowa i w jakim zakresie powinno się dokonać jej naprawienia na gruncie odpowiedzialności odszkodowawczej.

2. Proponowany model regulacji dotyczącej szkody niemajątkowej i jej naprawienia w polskim systemie prawnym – postulaty *de lege ferenda*

2.1. Usystematyzowanie pojęć

W mojej ocenie najpilniejszą, a zarazem najprostszą do wprowadzenia zmianą, jaka powinna zajść w polskim systemie naprawienia szkody niemajątkowej, jest usystematyzowanie pojęć. Polski ustawodawca, a za nim piśmiennictwo, posługują się pojęciami takimi jak: „krzywda”, „szkoda niemajątkowa”, „szkoda na osobie”, „dobra osobiste”, „dobra niemajątkowe”, „zadośćuczynienie”, „zadośćuczynienie pieniężne”, często w sposób nieprzemyślany, niekiedy wręcz losowy.

Wskazówką może być Nomenklatura Dintilhac, do której francuscy autorzy oraz sądy stale się odwołują w swoich tekstach. Wyeliminowała ona spory dotyczące sposobu rozumienia poszczególnych pojęć. Na polskim gruncie również mógłby zostać stworzony podobny pakiet definicji rozstrzygający, przynajmniej na jakiś czas, spory dotyczące wyżej wymienionych pojęć. Istotne jest przede wszystkim rozgraniczenie krzywdy i szkody niemajątkowej oraz dóbr osobistych i innych dóbr niemajątkowych. Katalog dóbr osobistych z art. 23 k.c. powinien pozostać jednak otwarty.

Zamiast traktować pojęcia „krzywda” i „szkoda niemajątkowa” jako synonimy, ustawodawca powinien – w moim przekonaniu – usystematyzować ich znaczenie, kierując się kryterium naruszonego dobra, a mianowicie: czy jest ono dobrem osobistym, czy też innym dobrem niemajątkowym.

Ponadto w polskiej doktrynie ścierają się ze sobą dwa poglądy dotyczące tego, czy naprawieniu na gruncie prawa cywilnego podlega wyłącznie szkoda niemajątkowa na osobie będąca wynikiem naruszenia określonego dobra osobistego będąca określana mianem krzywdy (szkoda niemajątkowa *sensu*

stricto)⁷, czy też obowiązkiem odszkodowawczym objęto również szkodę niemajątkową w znaczeniu szerokim (szkoda niemajątkowa *sensu largo*), a więc polegającą na takim naruszeniu, które co prawda nie jest związane z naruszeniem konkretnego dobra osobistego, ale stanowi jakieś ujemne przeżycie u osoby poszkodowanej (pokrzywdzonej)⁸ będącej osobą fizyczną. Usystematyzowanie pojęć złagodziłoby ten spór.

Podobnie przedstawia się kwestia pojęć „zadośćuczynienie” i „zadośćuczynienie pieniężne”. Ustawodawca traktuje je jak synonimy, raz posługując się jednym, a raz drugim z nich. Wydaje się, że logiczne byłoby uznanie pojęcia „zadośćuczynienie pieniężne” za pleonazm, gdyż każde zadośćuczynienie (w znaczeniu prawnym) przyjmuje formę obowiązku zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej⁹. Takie zmiany pozwoliłyby uniknąć wielu, w gruncie rzeczy mało doniosłych praktycznie, sporów.

W świetle widocznych tendencji do rozszerzania ochrony wartości niemajątkowych, uporządkowanie pojęć mogłoby się okazać szczególnie korzystne. Tropem mógłby być podział na szkodę na ciele i szkodę moralną, podobnie jak we francuskim (fr. *dommage corporel* i *dommage moral pur*) i hiszpańskim systemie prawnym (hiszp. *daño corporal* i *daño puramente moral*). Wydaje się jednak, że w ugruntowanym na przestrzeni lat polskim systemie prawnym, niecelowym byłoby stwarzanie takich regulacji. Uporządkowanie pojęć znanych polskiemu systemowi prawnemu, powinno być zatem na ten moment wystarczające.

2.2. Uregulowanie sytuacji prawnej pośrednio poszkodowanych

W drugiej kolejności ustawodawca powinien już ostatecznie przeciąć spory dotyczące kwestii uznania więzi rodzinnej za dobro osobiste. Jak zostało przedstawione w rozdziale II niniejszej monografii, wydaje się, że powoli zmierzamy ku pełnemu „odkryciu” takiego dobra osobistego. Nowo wprowadzony § 2 do art. 448 k.c. odwołuje się do art. 446² k.c., wprost wskazując, że więź rodzinna to dobro osobiste. Pozostaje jeszcze jednak kwestia dopisania do art. 448 § 2 k.c. – obok art. 446² – również art. 446 § 4 k.c. Zakończyłoby to dyskusję wokół kwestii uznania więzi rodzinnej za dobro osobiste.

---

⁷ Por. A. Śmieja, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, Nb 873; M. Kaliński, [w:] *System Prawa Prywatnego...*, Nb 79.

⁸ Por. R. Strugała, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz...*, art. 448, Nb 2.

⁹ Por. M. Kaliński, *Szkoda na mieniu...*, s. 216.

Z pewnością polski system prawny mógłby zaczerpnąć inspirację z francuskiego lub hiszpańskiego systemu prawnego, gdzie ochrona więzi rodzinnych jest na znacznie wyższym poziomie. Systemy państw romańskich wyróżniają liczne kategorie szkód niemajątkowych, które mogą zostać wyrządzone najbliższemu członkowi rodziny. Zauważają różne aspekty tych szkód – tej polegającej na cierpieniu, tej polegającej na towarzyszeniu osobie bliskiej u kresu jej życia, czy tej polegającej na stałej opiece nad osobą bez widoków na przyszłość. Polski ustawodawca powinien, w moim przekonaniu, uznać za prawnie doniosłą krzywdę takich osób. Nie powinny one być pozostawione same sobie. Szkoda niemajątkowa w takiej postaci jest niezwykle zniuansowana, a polska ustawa powinna za nią nadążać.

Francuskie i hiszpańskie sądy nie obawiają się, że pośrednio poszkodowana osoba najbliższa będzie nadużywać swoich praw. W końcu dla zaistnienia odpowiedzialności odszkodowawczej zawsze muszą zostać spełnione jej trzy przesłanki. Sąd bada to w każdym stanie faktycznym.

Przykładowo, być może warto byłoby wrócić do regulacji z art. 29 pr. mał. W moim przekonaniu nie powinno być tak, że w 1945 roku ochrona małżonka niewinnego rozvodu była znacznie szersza niż w trzeciej dekadzie XXI wieku. Polski system prawny powinien zauważać szkodę niemajątkową takiej osoby i nie pozostawiać jej bez żadnych instrumentów prawnych.

2.3. Uznanie możliwości zasądzenia zadośćuczynienia w formie renty

Interesującym rozwiązaniem, w szczególności w kontekście pośrednio poszkodowanych, byłaby możliwość przyznania zadośćuczynienia także w formie renty. Rozwiązanie takie jest przyjmowane zarówno we francuskim, jak i hiszpańskim systemie prawnym.

Przykładowo, jeżeli mąż dozna trwałego i ciężkiego uszczerbku na zdrowiu w wyniku wypadku samochodowego, a żona pozostanie przy nim, będzie musiała ona podjąć trud stałej opieki nad mężem. Wieloletnie zajmowanie się osobą w stanie wegetatywnym jest pracą samą w sobie oraz ogromnym wysiłkiem fizycznym i psychicznym. W takiej sytuacji przyznanie żonie renty odpowiadałoby rozmiarowi jej szkody niemajątkowej w większym zakresie niż jednorazowe świadczenie. Dostrzec bowiem można, że takie ujęcie pozwala wyznaczyć rozmiar świadczenia odszkodowawczego z uwzględnieniem czynnika czasu. Przyznając zadośćuczynienie, sąd nie jest w stanie przewidzieć, przez jaki czas poszczególne uszczerbki będą się utrzymywać oraz w jaki sposób będą oddziaływać na przyszłość. Uznanie możliwości zasądzenia zadośćuczynienia w formie renty byłoby więc moralnie i aksjologicznie uzasadnione, a przede wszystkim – po prostu – ludzkie.

2.4. Standaryzacja rozmiaru świadczenia

Ważnym postulatem *de lege ferenda* jest także dokonanie standaryzacji rozmiaru świadczenia należnego z tytułu naruszenia wartości niemajątkowych. Jak starano się wykazać w poprzednich rozdziałach niniejszej monografii, w dzisiejszych realiach problemem nie jest to, czy powinniśmy naprawiać szkodę niemajątkową na gruncie prawa cywilnego, lecz w jakim zakresie i w jakiej wysokości. Brak konkretnych wytycznych ma swoje zalety – większa swoboda sądu, branie pod uwagę okoliczności konkretnej sprawy. Nie ulega jednak wątpliwości, że przedłuża to cały proces uzyskania zadośćuczynienia oraz jest mniej pewne. Może również prowadzić do naruszenia zasady równości wobec prawa.

W polskim systemie prawnym można by było, na wzór francuski i hiszpański, zastosować taką standaryzację, obejmując nią w pierwszej kolejności szkody na ciele człowieka, gdy naruszonym dobrem osobistym jest zdrowie. Jest to w oczywisty sposób zdecydowanie prostsze do osiągnięcia niż w przypadku szkód wyrządzonych naruszeniem innych dóbr osobistych, takich jak np. tajemnica korespondencji.

Uważam, że polski ustawodawca, doktryna i orzecznictwo, mogłyby zaczerpnąć pomysły z tych krajów romańskich i stworzyć coś na wzór np. francuskiego Poradnika Mornet lub hiszpańskiej Ley 35/2015. Oczywiście, rozwiązania te należałoby dostosować do polskich realiów finansowych i kulturowych. Jestem jednak przekonana, że byłoby to korzystne dla sądów (szybsza i sprawniejsza procedura), poszkodowanych (pewność prawa), a nawet podmiotów odpowiedzialnych, w szczególności ubezpieczycieli (pewność i równość wobec prawa).

Takie rozwiązanie nie jest jednak pozbawione wad. Formułuje się niekiedy obawy, że przyjęcie standaryzacji, bez jakichkolwiek instrukcji mających na celu osiągnięcie konkretnych ustaleń faktycznych, może prowadzić do ryzykownej sytuacji, w której sądy (i inne organy), dążąc do ułatwienia procesu przyznania zadośćuczynienia, zarządzają takimi tabelami w sposób automatyczny i mechaniczny. Wskazuje się, że sądy stosują standaryzowane tabele, jakby były książkami kucharskimi¹⁰.

W moim przekonaniu takie obawy są niepotrzebne, a zalety wyżej przedstawionego rozwiązania przewyższają jego aspekty negatywne. Takie spojrzenie podziela również część doktryny, która podejmuje kroki w kierunku stan-

---

¹⁰ Por. H. Brugman Mercado, op. cit., s. 438.

daryzacji świadczeń, np. w zakresie „Standaryzacji wysokości zadośćuczynień za krzywdę spowodowaną śmiercią osoby najbliższej (art. 446 § 4 k.c.)”¹¹. Uważam, że to dobry kierunek.

2.5. Ustanowienie Funduszy gwarancyjnych

Wartym rozważenia byłaby także kwestia powołania specjalistycznych funduszy gwarancyjnych na wzór francuski, które miałyby zastosowanie w szczególnych przypadkach, zgodnie z ideą solidarności społecznej. Francuski system prawny „lubuje się” w ustanawianiu takich funduszy. Przykładowo prężnie działa Fundusz Gwarancyjny dla Ofiar Terroryzmu i Innych Przepęstw (FGTI)¹² czy też Fundusz zajmujący się odszkodowaniami dla osób zarażonych wirusem AIDS (ONIAM)¹³ oraz Fundusz Gwarancyjny dla Ofiar Wypadków Komunikacyjnych (FGAO)¹⁴. Wkraczają one w przypadku niewypłacalności sprawcy czynu niedozwolonego lub niemożności jego zidentyfikowania. Jest to swoista gwarancja ze strony państwa, że doznane szkody nie zostaną pozostawione bez naprawienia.

Taką gwarancję powinno się być może zapewnić również w Polsce, także w przypadku wyrządzenia szkody niemajątkowej. Zaznaczyć należy jednak, że rozwiązanie takie nie byłoby nowością w polskim systemie prawnym. Na szczególną uwagę w tym zakresie zasługuje Ubezpieczeniowy Fundusz Gwarancyjny¹⁵. Może on, obok francuskich funduszy gwarancyjnych, służyć za przykład korzystnej dla poszkodowanych regulacji – również w aspekcie szkody niemajątkowej.

3. Podsumowanie

Rozwój systemu naprawienia szkody niemajątkowej przebiegał w każdym z omówionych państw w konkretnym kontekście kulturowym, historycznym i geograficznym. Nie ulega wątpliwości, że niektóre z rozwiązań przyjętych we

---

¹¹ KSSiP, *Standaryzacja wysokości zadośćuczynień za krzywdę*, <https://www.kSSIP.gov.pl/node/8256> (dostęp: 18.2.2025).

¹² FGTI, <https://www.fondsdegarantie.fr/fgti/>.

¹³ *L'Office National d'Indemnisation des Accidents Médicaux, des Affections Iatrogènes et des Infections Nosocomiales (ONIAM)*, <https://www.oniam.fr/> (dostęp: 18.2.2025).

¹⁴ *Le Fonds de Garantie des Assurances Obligatoires de dommages (FGAO)*, <https://fondsdegarantie.fr/fgao/fonctionnement/> (dostęp: 18.2.2025).

¹⁵ Ustawa z 22.5.2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (t.j. Dz.U.2023.2500).

Francji i Hiszpanii mogłyby nie zostać ciepło przyjęte w Polsce, gdyż nie odpowiadają naszym realiom albo są po prostu zbędne. Wydaje się jednak, że w kwestii zwiększenia ochrony więzi rodzinnych czy postulatów dotyczących standaryzacji nie powinno być znacznych kontrowersji. Skorzystanie z dorobku i doświadczeń innych systemów prawnych może przynieść ze sobą znaczne korzyści oraz pozwoli jednocześnie uniknąć swoistych „pułapek” i błędów przez nie popełnionych, a także kosztów z nimi związanych.

Uwagi końcowe

Podsumowując analizę zagadnień zawartych w rozdziałach I–V niniejszej monografii, uznaję, że postawione w *Uwagach wstępnych* cele zostały osiągnięte.

Po pierwsze, podjęto rozważania na temat ochrony wartości niemajątkowych w systemie prawnym. Pokrótkce przedstawiono rys historyczny, uwarunkowania konstytucyjne ochrony wartości niemajątkowych oraz ich ochronę w prawie międzynarodowym.

Po drugie, przeprowadzono rozważania na temat szkody niemajątkowej i jej naprawienia w polskim systemie prawnym. Dokonano analizy podstawowych i szczegółowych regulacji zawartych w przepisach prawnych.

Po trzecie, dokonano analizy francuskiego systemu prawnego pod kątem szkody niemajątkowej i jej naprawienia. Podjęto również rozważania na temat oznaczenia rozmiaru świadczenia należnego z tytułu naruszenia wartości niemajątkowych oraz jego standaryzacji na gruncie prawa francuskiego.

Po czwarte, została przeprowadzona analiza hiszpańskiego systemu prawnego pod kątem szkody niemajątkowej i jej naprawienia. Podjęto także rozważania na temat oznaczenia rozmiaru świadczenia należnego z tytułu naruszenia wartości niemajątkowych oraz jego standaryzacji na gruncie prawa hiszpańskiego.

Po piąte, dokonano prawnoporównawczej analizy i zestawiono regulacje dotyczące szkody niemajątkowej i jej naprawienia w polskim, francuskim i hiszpańskim systemie prawnym. Zwrócono uwagę na podobieństwa i różnice regulacji zawartych w trzech systemach. Na ich podstawie przedstawiono proponowany model regulacji dotyczącej szkody niemajątkowej i jej naprawienia w polskim systemie prawnym.

Rozważania podjęte w monografii uzasadniają sformułowanie tezy, iż polski ustawodawca powinien podjąć dyskusję na temat reformy niektórych rozwiązań przyjętych na gruncie polskiego prawa cywilnego. Porównanie systemu

prawa polskiego do systemów państw romańskich miało za zadanie stanowić punkt odniesienia dla polskiego ustawodawcy i pomóc przyjąć szerszą perspektywę na problematykę szkody niemajątkowej i jej naprawienia. Instytucja ta bezsprzecznie znajduje się w fazie ewolucji i z pewnością będzie na przestrzeni lat ulegać licznym przeobrażeniom. Pytaniem otwartym pozostaje – w którą stronę ewolucja ta będzie zmierzać?

Bibliografia

- Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, LEX/el. 2023.
- Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania*, t. 1, red. G. Bieniek, wyd. 10, Warszawa 2011.
- Ustawa o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta. Komentarz*, red. L. Bosek, wyd. 1, Warszawa 2020.
- Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, red. J. Ciszewski, P. Nazaruk, LEX/el. 2023.
- Kodeks Cywilny. Komentarz, t. III. Zobowiązania. Część ogólna (art. 353–534)*, red. M. Fras, M. Habdas, Warszawa 2018.
- Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, wyd. 11, Warszawa 2023.
- Kodeks cywilny. Komentarz, t. 1*, red. J. Gudowski, Warszawa 2021.
- Kodeks cywilny, t. 1, Komentarz. Art. 1–352*, red. M. Gutowski, wyd. 3, Warszawa 2021.
- Kodeks cywilny, t. 2, Komentarz. Art. 353–626*, red. M. Gutowski, wyd. 3, Warszawa 2022.
- Prawa pacjenta i Rzecznik Praw Pacjenta. Komentarz*, red. D. Karkowska, Warszawa 2021.
- Komentarz do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, [w:] *Ustawy autorskie. Komentarze*, t. 2, red. R. Markiewicz, Warszawa 2021.
- Kodeks cywilny. Komentarz*, red. serii K. Osajda, red. tomu W. Borysiak, wyd. 31, Warszawa 2023.
- Ustawa o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych. Komentarz*, red. serii K. Osajda, red. tomu P. Mikłaszewicz, wyd. 3, Warszawa 2021.
- Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–44910*, red. K. Pietrzykowski, wyd. 10, Warszawa 2020.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Tom 1. Komentarz do art. 1 – 86*, red. M. Safjan, L. Bosek, wyd. 1, Warszawa 2016.
- Kodeks pracy. Komentarz*, red. A. Sobczyk, wyd. 6, Warszawa 2023.
- Kodeks pracy. Komentarz*, red. K. Walczak, wyd. 33, Warszawa 2023.
- Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej*, red. A. Wróbel, wyd. 2, Warszawa 2020.
- Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. J. Poczobut, wyd. 1, Warszawa 2017.
- Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. M. Pazdan, wyd. 1, Warszawa 2018.
- Skarga na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2010.
- System Prawa Cywilnego. Część ogólna*, t. 1, red. S. Grzybowski, Wrocław 1985.
- System Prawa Cywilnego. Prawo zobowiązań – część ogólna*, t. 3, cz. 1, red. Z. Radwański, Wrocław 1981.

- System Prawa Medycznego. Odpowiedzialność Prywatnoprawna*, t. 5, red. E. Bagińska, wyd. 11, Warszawa 2021.
- System Prawa Prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna*, t. 1, red. M. Safjan, wyd. 2, Warszawa 2012.
- System Prawa Prywatnego. Prawo zobowiązań – część ogólna*, t. 6, red. A. Olejniczak, wyd. 4, Warszawa 2023.
- System Prawa Prywatnego. Prawo zobowiązań – część szczegółowa*, t. 7, red. J. Rajski, wyd. 4, Warszawa 2018.
- System Prawa Prywatnego. Prawo autorskie*, t. 13, red. J. Barta, wyd. 4, Warszawa 2017.
- System Prawa Prywatnego. Prawo prywatne międzynarodowe*, t. 20A, red. M. Pazdan, wyd. 1, Warszawa 2014.
- Zobowiązania. Część ogólna. Tom II. Komentarz*, red. P. Machnikowski, wyd. 1, Warszawa 2024.

Literatura polska

- Adrych-Brzezińska I., Wałachowska M., [w:] *System Prawa Medycznego. Odpowiedzialność Prywatnoprawna*, t. 5, red. E. Bagińska, wyd. 11, Warszawa 2021.
- Bagińska E., [w:] *Zobowiązania. Część ogólna. Tom II. Komentarz*, red. P. Machnikowski, wyd. 1, Warszawa 2024.
- Balcarczyk J., [w:] *Prawo prywatne międzynarodowe, System Prawa Prywatnego*, t. 20A, red. M. Pazdan, Warszawa 2014.
- Balon A., *Prawo małżeńskie: dekret z 25 września 1945 r. ogłoszony 7 listopada 1945 r. (Dz. U.R.P. Nr 48/45 poz. 270) Obowiązujący od dnia 1 stycznia 1946*, Kraków 1946.
- Banaszczyk Z., [w:] *System Prawa Prywatnego. Prawo zobowiązań – część ogólna*, t. 6, red. A. Olejniczak, wyd. 4, Warszawa 2023.
- Banczerz S., *Nowe Prawo Małżeńskie*, Łódź 1945.
- Banyk M., *Status prawny dziecka poczętego na tle jego prawa do ochrony życia i zdrowia, wynagradzania szkód doznanych przed urodzeniem oraz ochrony dóbr osobistych jego matki*, Koło Naukowe Prawa Cywilnego „Usus Iuris”, Poznań 2014.
- Barzycka-Banaszczyk M., *Odpowiedzialność odszkodowawcza pracodawcy*, Warszawa 2017.
- Bendza W., *Zdolność prawna nasciturusa – ze szczególnym uwzględnieniem kwestii odszkodowawczych*, „Przegląd Legislacyjny” 2016, nr 3 (97).
- Białecki P., *Prawa czy dobra osobiste twórcy?*, „Monitor Prawniczy” 2003, nr 15.
- Biały A., *Rozwiązanie czy puszka Pandory? Naruszenie więzi rodzinnej spowodowane ciężkim i trwałym uszkodzeniem ciała lub rozstrojem zdrowia (artykuł art. 446² kodeksu cywilnego)*, „Prawo i Wiąż” 2023, nr 1 (44).
- Bieniek G., [w:] *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania*, t. 1, red. G. Bieniek, wyd. 10, Warszawa 2011.
- Bładowski B., Gola A., *Szkoda i odszkodowanie*, Warszawa 1984.
- Blicharz G., Pietrzyk D., *Różne współczesne koncepcje prawa naturalnego*, [w:] *Prawo naturalne – natura prawa*, red. P. Dardziński, F. Longchamps de Brier, K. Szczucki, Warszawa 2011.
- Borysiak W., Bosek L., Sałbut K., [w:] *Ustawa o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta. Komentarz*, red. L. Bosek, wyd. 1, Warszawa 2020.

- Borysiak W., Pielak A., [w:] *Ustawa o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta. Komentarz*, red. L. Bosek, wyd. 1, Warszawa 2020.
- Bosak M., *Problem mobbingu w orzecznictwie sądów polskich z perspektywy dziesięciolecia obowiązywania art. 943 k.p.*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2015, nr 24 (3).
- Bosek L., [w:] *Komentarz Konstytucja RP*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016.
- Bosek L., [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Tom 1. Komentarz do art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, wyd. 1, Warszawa 2016.
- Bosek L., *Odpowiedzialność cywilna na podstawie art. 446² k.c. – uwagi wstępne na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, „Głos Prawa” 2021, nr 2.
- Chmielowiec B., [w:] *Prawa pacjenta i Rzecznik Praw Pacjenta. Komentarz*, red. D. Karkowska, Warszawa 2021.
- Ciemiński M., *Odszkodowanie za szkodę niemajątkową w ramach odpowiedzialności ex contractu*, Warszawa 2015.
- Ciućkowska K., *Dochodzenie roszczeń wynikających z przewlekłe prowadzonego postępowania sądowego*, „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II” 2017, nr 60 (3).
- Czachórski W., [w:] *System Prawa Cywilnego. Prawo zobowiązań – część ogólna*, t. 3, cz. 1, red. Z. Radwański, Wrocław 1981.
- Czachórski W., *Dobra osobiste i ich ochrona de lege ferenda w prawie cywilnym*, [w:] *Problemy kodyfikacji prawa cywilnego (studia i rozprawy). Księga pamiątkowa ku czci Profesora Zbigniewa Radwańskiego*, red. S. Sołtysiński, Poznań 1990.
- Czachórski W., *Zasady i funkcje odpowiedzialności cywilnej według kodeksu cywilnego – ich ewolucja*, [w:] *Studia z prawa zobowiązań*, red. Z. Radwański, Warszawa–Poznań 1979.
- Czub K., *Dobra i prawa osobiste po śmierci twórcy (na podstawie kodeksu cywilnego, prawa autorskiego i prawa własności przemysłowej)*, [w:] *Non omnis moriar. Osobiste i majątkowe aspekty prawne śmierci człowieka. Zagadnienia wybrane*, red. J. Gołaczyński, J. Mazurkiewicz, J. Turłukowski, D. Karkut, Wrocław 2015.
- Dajczak W., [w:] *Prawo rzymskie. U podstaw prawa prywatnego*. Wydanie rozszerzone, red. W. Dajczak, T. Giaro, F. Longchamps de Bérier, wyd. 3, Warszawa 2018.
- De Saint Exupéry A., *Mały Książę*, tłum. A. Kozak, Warszawa 2021.
- Dorobalska A., *Kłopotliwe instytucje prawa hiszpańskiego i polskiego – analiza terminologiczna*, „Comparative Legilinguistics” 2012, nr 9.
- Dörre-Kolasa D., [w:] *Kodeks pracy. Komentarz*, red. A. Sobczyk, wyd. 6, Warszawa 2023.
- Drozdowska U., *Cywilnoprawna ochrona praw pacjenta*, Warszawa 2007.
- Dybowsi T., [w:] *System Prawa Cywilnego. Prawo zobowiązań – część ogólna*, t. 3, cz. 1, red. Z. Radwański, Wrocław 1981.
- Dyrda A., [w:] *Teoria i filozofia prawa*, red. A. Dyrda, Warszawa 2021.
- Dzienia P., *Odpowiedzialność cywilna władzy publicznej*, Warszawa 2006.
- Ferenc-Szydełko E., [w:] *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, red. E. Ferenc-Szydełko, wyd. 4, Warszawa 2021.
- Fień J., *Ewolucja zasad zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę w polskim prawie cywilnym*, [w:] *Studencka Konferencja Naukowa. Czerwiec 2013*, red. C. Kłak, Rzeszów–Przemysł 2013.
- Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, wyd. 4, Warszawa 2017.

- Giesen B., Wojnicka E., [w:] *System Prawa Prywatnego. Prawo autorskie*, t. 13, red. J. Barta, wyd. 4, Warszawa 2017.
- Grzybowski S., [w:] *Prawo małżeńskie: komentarz. Wyciągi z motywów Komisji kodyfikacyjnej – Tezy polityczne – wzory*, red. S. Grzybowski, I. Różański, Kraków 1946.
- Grzybowski S., [w:] *System Prawa Cywilnego. Część ogólna*, t. 1, red. S. Grzybowski, Wrocław 1985.
- Grzybowski S., *Ochrona dóbr osobistych: według przepisów ogólnego prawa cywilnego*, Warszawa 1957.
- Haberko J., [w:] *Kodeks cywilny, t.2, Komentarz. Art. 353–626*, red. M. Gutowski, wyd. 3, Warszawa 2022.
- Hyla A., *Istota zadośćuczynienia oraz czynniki wpływające na jego wysokość*, „Studia Prawnicze” 2020, nr 2 (222).
- Jamróż A., *Prawa i wolności jednostki na gruncie francuskich konstytucji*, [w:] *Demokratyczne państwo prawa. Zagadnienia wybrane*, red. M. Aleksandrowicz, A. Jamróż, L. Jamróż, Białystok 2014.
- Janiszewska B., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t.1, red. J. Gudowski, Warszawa 2021.
- Janiszewska B., *O majątkowej ochronie prawa pacjenta do umierania w spokoju i godności*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2023, nr 28 (3).
- Janiszewska B., *O zadośćuczynieniu za naruszenie praw pacjenta*, „Monitor Prawniczy” 2017, nr 15.
- Janiszewska B., *Ograniczenie korzystania z praw pacjenta w dobie epidemii – cz. I*, „Monitor Prawniczy” 2023, nr 10.
- Jantowski L., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, LEX/el. 2023.
- Jarra E., *Szkody moralne a polski kodeks zobowiązań*, Warszawa 1935.
- Jaskiernia J., *Spór o istnienie naturalnego porządku prawnego*, „The Peculiarity of Man” 2018, nr 27.
- Jastrzębski J., *Kilka uwag o naprawieniu szkody niemajątkowej*, „Palestra” 2005, nr 3–4.
- Jendrośka J., [w:] *Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej*, red. A. Wróbel, wyd. 2, Warszawa 2020.
- Jędrejek G., *Mobbing. Środki ochrony prawnej*, wyd. 2, Warszawa 2011.
- Kaliński M., [w:] *System Prawa Prywatnego. Prawo zobowiązań – część ogólna*, t. 6, wyd. 4, red. A. Olejniczak, Warszawa 2023.
- Kaliński M., *Szkoda na mieniu i jej naprawienie*, wyd. 3, Warszawa 2021.
- Kant I., *Krytyka praktycznego rozumu*, przeł. F. Kierski, Lwów 1911.
- Karaszewski G., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, red. J. Ciszewski, P. Nazaruk, LEX/el. 2023.
- Kędzierska-Cieślak A., *Zagadnienie funkcji prawa cywilnego w związku z unormowaniem odszkodowania w ustawodawstwie polskim*, [w:] *Odpowiedzialność cywilna za wyrządzenie szkody – zagadnienia wybrane*, red. S. Grzybowski, Warszawa 1969.
- Klimkiewicz A., *Krzywdy i jej zadośćuczynienie w prawie cywilnym. Analiza pojęć w świetle orzecznictwa sądów polskich*, „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II” 2018, nr 60 (2).
- Koch A., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz do art. 353–626*, t. II, red. M. Gutowski, Warszawa 2022.

- Kolańczyk K., *Prawo rzymskie*, wyd. 6, Warszawa 2021.
- Komisja Nadzoru Finansowego, *Informacja dotycząca wyników prac forum zadośćuczynień, Urząd Nadzoru Finansowego*, Warszawa 2017.
- Kondek J. M., *Bezprawność jako przesłanka odpowiedzialności odszkodowawczej*, Warszawa 2013.
- Konert A., Łuczak K., Wyrównanie szkody niemajątkowej przy naruszeniu zdrowia w prawie francuskim, „IUSNOVUM” 2016, nr 3.
- Kosiór M., [w:] *Dobra osobiste*, red. I. Lewandowska-Malec, Warszawa 2017.
- Kosmala K., [w:] *Dobra osobiste*, red. I. Lewandowska-Malec, Warszawa 2017.
- Kowalska E., *Prawna ochrona wizerunku postaci historycznych, bohaterów literackich oraz postaci fikcyjnych w grach komputerowych*, [w:] *Prawo własności intelektualnej*, red. D. Wetoszka, Warszawa 2019.
- Kożuch M., [w:] *Dobra osobiste i ich ochrona*, red. M. Romańska, Warszawa 2020.
- Kryla-Cudna K., [w:] *Ustawa o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych. Komentarz*, red. serii K. Osajda, red. tomu P. Mikłaszewicz, wyd. 3, Warszawa 2021.
- Kryla-Cudna K., *Instytucje Prawa Prywatnego. Zadośćuczynienie pieniężne za szkodę niemajątkową powstałą wskutek niewykonania lub nienależytego wykonania umowy*, Warszawa 2018.
- Kuźmicka-Sulikowska J., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, wyd. 11, Warszawa 2023.
- Longchamps de Brier R., *Komisja Kodyfikacyjna. Podkomisja prawa o zobowiązaniach*. Z. 4, Warszawa 1935.
- Longchamps de Brier R., *Polskie prawo cywilne. Zobowiązania*, wyd. 2, Lwów 1939, wyd. anastatyczne, wprowadzenie F. Longchamps de Brier, Poznań 1999.
- Łapicki B., *Zadośćuczynienie za szkodę niematerjalną w projekcie polskiego prawa zobowiązań*, „Palestra” 1925, nr 5.
- Machnikowski P., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, wyd. 11, Warszawa 2023.
- Marek A., *Naprawienie szkody niemajątkowej w ramach odpowiedzialności ex contractu*, „Państwo i Społeczeństwo” 2015, nr XV (1).
- Matuszyk K.J., Safjan M., *Odpowiedzialność odszkodowawcza władzy publicznej*, wyd. 2, Warszawa 2009.
- Matys J., *Charakter prawny roszczenia o zasądzenie odpowiedniej sumy pieniężnej na cel społeczny (art. 448 k.c.)*, „Monitor Prawniczy” 2008, nr 9.
- Matys J., *Model zadośćuczynienia pieniężnego z tytułu szkody niemajątkowej w kodeksie cywilnym*, Warszawa 2010.
- Matys J., *Szkoda na osobie – uwagi na tle art. 444 k.c.*, „Monitor Prawniczy” 2004, nr 10.
- Matys J., *Wpływ zasad słuszności na zadośćuczynienie pieniężne z tytułu szkody niemajątkowej*, [w:] *Wokół zasad prawa cywilnego*, BSP z. 3, red. T. Mróz, S. Prutis, Białystok 2008.
- Matys J., *Wysokość zadośćuczynienia a stopa życiowa społeczeństwa – glosa do IV CSK 80/05*, „Monitor Prawniczy” 2008, nr 2.
- Mazurkiewicz J., *Non omnis moriar. Ochrona dóbr osobistych zmarłego w prawie polskim*, Wrocław 2010.
- Mączyński A., *Zadośćuczynienie pieniężne za krzywdę spowodowaną naruszeniem dobra osobistego. Geneza, charakterystyka i ocena obowiązującej regulacji*, [w:] *Odpowie-*

- działność cywilna. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Adama Szpunara*, Zakamycze 2004.
- Mostowik P., Figura-Góralczyk E., [w:] *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. M. Pazdan, Warszawa 2018.
- Mularski K., Klaczak P., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz do art. 353–626*, t. II, red. M. Gutowski, Warszawa 2022.
- Nakielska I., [w:] *Prawo rodzinne*, red. D. Wetoszka, Warszawa 2022.
- Nesterowicz M., *Ewolucja odpowiedzialności deliktowej w prawie francuskim (na 200-lecie kodeksu Napoleona)*, „Państwo i Prawo” 2007, nr 12.
- Nesterowicz M., [w:] *System Prawa Prywatnego. Prawo zobowiązań – część szczegółowa*, t. 7, red. J. Rajski, wyd. 4, Warszawa 2018.
- Nowacki J., „Odpowiednie” stosowanie przepisów prawa, „Państwo i Prawo” 1964, nr 3.
- Nowak A., *Poczęcie i urodzenie się dziecka jako źródło odpowiedzialności deliktowej – charakter prawny i dopuszczalność w polskim porządku prawnym skarg wrongful conception, wrongful birth, wrongful life*, Wrocław 2018.
- Nowakowski T., *Więź rodzinna jako dobro osobiste – uwagi na tle krytycznych wypowiedzi doktryny*, „Przegląd Sądowy” 2021, nr 3.
- Pacian J., *Mobbing – roszczenia przysługujące poszkodowanemu*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2013, nr 94.
- Panowicz-Lipska J., [w:] *Kodeks cywilny, t. 1, Komentarz. Art. 1–352*, red. M. Gutowski, wyd. 3, Warszawa 2021.
- Panowicz-Lipska J., *Majątkowa ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1975.
- Pazdan M., [w:] *System Prawa Prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna*, t. 1, red. M. Safjan, wyd. 2, Warszawa 2012.
- Piasecka D., *Problem zadośćuczynienia za krzywdę osobom niezdolnym do jej odczuwania*, „Przegląd Prawniczy Uniwersytetu Warszawskiego” 2016, nr 1, rok XV.
- Piątowski J.S., *Ewolucja ochrony dóbr osobistych*, [w:] *Tendencje rozwoju prawa cywilnego*, red. E. Łętowska, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1983.
- Piecha K., *Ochrona dóbr osobistych w związku z publikacją artykułu prasowego – w poszukiwaniu prawa właściwego dla aspektów transgranicznych*, „Polski Rocznik Praw Człowieka i Praw Humanitarnego” 2011, nr 2.
- Piechowiak M., *Klasyczna koncepcja osoby jako podstawa pojmowania praw człowieka. Wokół św. Tomasza z Akwinu i Immanuela Kanta propozycji ugruntowania godności człowieka*, [w:] *Prawo naturalne – natura prawa*, red. P. Dardziński, F. Longchamps de Bérrier, K. Szczucki, Warszawa 2011.
- Pilich M., [w:] *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. J. Poczobut, Warszawa 2017.
- Pilich M., *Prawo właściwe dla dóbr osobistych i ich ochrony*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2012, nr 3.
- Piñciurek Ł., *Kwestia życia ludzkiego w kontekście regulacji prawnych i orzecznictwa*, [w:] *Prawo naturalne – natura prawa*, red. P. Dardziński, F. Longchamps de Bérrier, K. Szczucki, Warszawa 2011.
- Poczobut J., *Interes w prawie prywatnym międzynarodowym. Zagadnienia węzłowe*, [w:] *Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego*, t. 24, red. M. Pazdan, Warszawa 2019.
- Pogłódek P., *Majątkowa ochrona dóbr osobistych w Kodeksie cywilnym – cz. I*, „Monitor Prawniczy” 2004, nr 13.

- Potrzeszcz J., *Pozytywistyczna a niepozytywistyczna koncepcja prawa*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2005, nr XV (2).
- Prasolek Ł., [w:] *Kodeks pracy. Komentarz*, red. K. Walczak, wyd. 33, Warszawa 2023.
- Puchała A., [w:] *Dobra osobiste*, red. I. Lewandowska-Malec, Warszawa 2017.
- Pyrzyńska A., Bocheńska A., *Relacje między systemem prawa cywilnego a systemem prawa pracy – czy wyłącznie oddziaływanie jednokierunkowe?*, [w:] *Problemy pogranicza prawa cywilnego*, red. R. Szczepaniak, Warszawa 2022.
- Pyrzyńska A., Farine F., Strózik A., *Standaryzacja zadośćuczynienia za śmierć osoby bliskiej – ocena polskiej regulacji z perspektywy komparatystycznej*, [w:] *Zadośćuczynienie z tytułu śmierci osoby najbliższej. Praktyka i standaryzacja*, red. P. Zdanikowski, Warszawa 2024.
- Radwański Z., Olejniczak A., Grykiel J., *Zobowiązania – część ogólna*, wyd. 15, Warszawa 2022.
- Radwański Z., Olejniczak A., *Prawo cywilne – część ogólna*, wyd. 12, Warszawa 2023.
- Radwański Z., *Zadośćuczynienie pieniężne za szkodę niemajątkową: rozwój i funkcja społeczna*, Poznań 1956.
- Rataj K., [w:] *Dobra osobiste*, red. I. Lewandowska-Malec, Warszawa 2017.
- Rycko N., *Wskazanie prawa właściwego przez osobę żądającą ochrony dóbr osobistych według ustawy – Prawo prywatne międzynarodowe*, „Studia Iuridica” 2017, nr LXXII.
- Sadowski J., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. serii K. Osajda, red. tomu W. Borysiak, wyd. 31, Warszawa 2023.
- Sadowski J., [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Komentarz do art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, wyd. 1, Warszawa 2016.
- Sadowski J., Wild M., *Zadośćuczynienie za śmierć osoby najbliższej w orzecznictwie sądów powszechnych*, „Prawo w Działaniu. Sprawy Cywilne” 2012, nr 12, s. 70.
- Safjan M., [w:] *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–449¹⁰*, red. K. Pietrzykowski, wyd. 10, Warszawa 2020.
- Safjan M., *Naprawienie krzywdy niemajątkowej w ramach odpowiedzialności ex contractu*, [w:] *Odpowiedzialność cywilna. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Adama Szpunara*, Zakamycze 2004.
- Skiba N., [w:] *Dobra osobiste*, red. I. Lewandowska-Malec, Warszawa 2017.
- Sobczak J., [w:] *Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej*, red. A. Wróbel, wyd. 2, Warszawa 2020.
- Sobczyk M., *Ewolucja charakteru prawnego roszczenia o zadośćuczynienie pieniężne z tytułu naruszenia dóbr osobistych*, „Studia Prawnoustrojowe” 2019, nr 45.
- Sobolewski P., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. serii K. Osajda, red. tomu W. Borysiak, wyd. 31, Warszawa 2023.
- Sowula P., [w:] *Dobra osobiste*, red. I. Lewandowska-Malec, Warszawa 2017.
- Strugała R., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, wyd. 11, Warszawa 2023.
- Strugała R., *W oczekiwaniu na uchwałę połączonych izb SN, czyli o podstawach prawnych i granicach ochrony dobra osobistego w postaci „więzi rodzinnej”*, „Monitor Prawniczy” 2021, nr 1.
- Supera-Markowska M., *Zarys prawa hiszpańskiego i prawa polskiego*, Warszawa 2013.
- Sylwestrzak A., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, LEX/el. 2023.

- Szczepanek P., [w:] *Dobra osobiste*, red. I. Lewandowska-Malec, Warszawa 2017.
- Szczepaniak R., [w:] *Kodeks cywilny, t. 2, Komentarz. Art. 353–626*, red. M. Gutowski, wyd. 3, Warszawa 2022.
- Szewczyk H., *Ochrona dóbr osobistych w zatrudnieniu*, Kraków 2007.
- Szewczyk H., *Wybrane aspekty odpowiedzialności pracodawcy z tytułu mobbingu* „Bezpieczeństwo Pracy. Nauka i Praktyka” 2014, nr 11.
- Szpunar A., *Ochrona dóbr osobistych przysługujących osobom prawnym*, [w:] *Problemy kodyfikacji prawa cywilnego (studia i rozprawy). Księga pamiątkowa ku czci Profesora Zbigniewa Radwańskiego*, red. S. Sołtysiński, Poznań 1990.
- Szpunar A., *Ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1979.
- Szpunar A., *Odszkodowanie za szkodę majątkową. Szkoda na mieniu i osobie*, Bydgoszcz 1998.
- Szpunar A., *Ustalenie odszkodowania w prawie cywilnym*, Warszawa 1975.
- Szpunar A., *Uwagi o funkcjach odpowiedzialności odszkodowawczej*, „Państwo i Prawo” 2003, nr 1.
- Szpunar A., *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową w kodeksie cywilnym*, „Państwo i Prawo” 1965, nr 3.
- Szpunar A., *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową*, Bydgoszcz 1999.
- Szpunar A., *Zakres obowiązku naprawienia szkody*, „Państwo i Prawo” 1960, nr 1.
- Szpunar A., *Zasada pełnego odszkodowania w prawie cywilnym*, „Państwo i Prawo” 1973, nr 5.
- Szydło W., [w:] *Skarga na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2010.
- Śmieja A., [w:] *System Prawa Prywatnego. Prawo zobowiązań – część ogólna, t. 6*, red. A. Olejniczak, wyd. 4, Warszawa 2023.
- Śmieja A., *Instytucja zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę w kodeksie zobowiązań i w kodeksie cywilnym*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 2009, nr 308.
- Śmieja A., *Z problematyki odpowiedzialności uregulowanej w art. 448 k.c.*, [w:] *Odpowiedzialność cywilna. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Adama Szpunara*, Zakamycze 2004.
- Świdowska M., *Zadośćuczynienie jako środek rekompensaty szkód niemajątkowych w przypadku naruszenia dóbr osobistych osób prawnych*, [w:] *Odpowiedzialność odszkodowawcza*, red. J. Jastrzębski, Warszawa 2007.
- Święcicka P., *Rzymskie prawo prywatne. Repetytorium*, wyd. 2, Warszawa 2024.
- T. Grzeszak, [w:] *Prawo autorskie. System Prawa Prywatnego. Tom 13*, red. J. Barta, wyd. 4, Warszawa 2017.
- Till E., *Projekt o wynagrodzenie szkody z czynów bezprawnych*, „Przegląd Prawa i Administracji” 1921, nr 1.
- Tokarz A., *Zdrada małżeńska. Zadośćuczynienie za zerwanie więzi rodzinnych*, „Przegląd Sądowy” 2011, nr 4.
- Tylec G., *Dobra osobiste prawa cywilnego jako niezależna od prawa autorskiego podstawa ochrony interesów twórczych*, „Monitor Prawniczy” 2012, nr 10.
- Wałachowska M., [w:] *Kodeks Cywilny. Komentarz, t. III. Zobowiązania. Część ogólna (art. 353–534)*, red. M. Frasz, M. Habdas, Warszawa 2018.
- Wałachowska M., *Glosa do wyroku SN z 29.05.2007 r., V CSK 76/07*, „Przegląd Sądowy” 2009, nr 5.

- Wałachowska M., *Kolizyjnoprawne aspekty naruszenia dóbr osobistych*, [w:] *Dobra osobiste w XXI wieku: nowe wartości, zasady, technologie*, red. J. Balcarczyk, Warszawa 2012.
- Wałachowska M., *Odszkodowanie za niewykonanie lub nienależyte wykonanie umowy o podróż i zadośćuczynienie za „zmarnowany urlop”*, [w:] *Odpowiedzialność biur podróży a ochrona klientów w prawie polskim i Unii Europejskiej*, red. M. Nesterowicz, Toruń 2013.
- Wałachowska M., *Wynagrodzenie szkód deliktowych doznanych przez pośrednio poszkodowanych*, Warszawa 2014.
- Wałachowska M., *Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę*, wyd. 1, Toruń 2007.
- Warkało W., *Odpowiedzialność odszkodowawcza: funkcje, rodzaje, granice*, Warszawa 1972.
- Warkało W., *Prawo i ryzyko*, Warszawa 1949.
- Warkało W., *Przemiany odszkodowawczej odpowiedzialności cywilnej*, [w:] *Tendencje rozwoju prawa cywilnego*, red. E. Łętowska, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1983.
- Wild M., *Przesłanki zadośćuczynienia pieniężnego za krzywdę w praktyce sądowej*, Warszawa 2010.
- Winiarz J., *Obowiązek naprawienia szkody*, Warszawa 1970.
- Winiarz J., *Odpowiedzialność państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszy*, Warszawa 1962.
- Wiśniewski T., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 3, red. J. Gudowski, Warszawa 2018.
- Witczak H., Witczak W., *W sprawie zadośćuczynienia pieniężnego należnego pacjentom*, Teka „Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie” 2010, nr 3.
- Witecki J., *Prawo małżeńskie. Dekret z 25 września 1945 r. (Dz. U. R. P. Nr 48 poz. 270.) i przepisy wprowadzające prawo małżeńskie. Dekret z 25 września 1945 r. (Dz. U. R. P. Nr 48 poz. 271.) z komentarzem*, Łódź 1946.
- Wojciechowska A., [w:] *System Prawa Prywatnego. Prawo autorskie*, t. 13, red. J. Barta, wyd. 4, Warszawa 2017.
- Wróbel A., [w:] *Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej*, red. A. Wróbel, wyd. 2, Warszawa 2020.
- Wyrwiński M., *Komentarz do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, [w:] *Ustawy autorskie. Komentarze. T. 2*, red. R. Markiewicz, Warszawa 2021.
- Zagrobelny K., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, wyd. 11, Warszawa 2023.
- Zasuwik P., *Odpowiedzialność organizatora turystyki za szkodę niemajątkową klienta w postaci tzw. zmarnowanego urlopu – glosa – III CZP 79/10*, „Monitor Prawniczy” 2016, nr 24.
- Żelechowski Ł., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. serii K. Osajda, red. tomu W. Borysiak, wyd. 31, Warszawa 2023.

Literatura francuska

- Ader B., *La protection de la vie privée en droit positif français*, „Légicom” 1999, nr 20.
- Ambroise-Castérot C., *Action civile*, b.m. 2017.
- Ambroise-Castérot C., *Action civile*, b.m. 2025.

- Aznavour Ch., *Emmenez-moi*, album Entre deux rêves, Barclay Records 1967.
- Betańska E., *Code Civil français et Kodeks cywilny polonais*, „Comparative Legilinguistics” 2011, nr 8.
- Bloch C., [w:] *Droit de la responsabilité et des contrats: régimes d'indemnisation*, red. P. Le Tourneau, Paris 2023/24.
- Bloch C., Giudicelli A., Le Tourneau P., Poumarède M., [w:] *Droit de la responsabilité et des contrats: régimes d'indemnisation*, red. P. Le Tourneau, Paris 2023/24.
- Bondon M.S., *Le principe de réparation intégrale du préjudice, contribution à une réflexion sur l'articulation des fonctions de la responsabilité civile*, Aix-en-Provence 2021.
- Boucard H., *Responsabilité contractuelle*, Répertoire de droit civil Dalloz, b.m. 2024.
- Boustany M., *Le droit continental, droit écrit*, [w:] *Les grands systèmes juridiques contemporains*, red. L. Saadé, R. Daou, Actes du Colloque international, Kaslik 2016.
- Brouillou G., *Le préjudice moral des personnes morales*, „Revue juridique de l'Ouest” 2014, nr 1.
- Brun P., *Responsabilité du fait personnel*, „Répertoire droit civil Dalloz” 2015, nr 21.
- Cabrillac R., *Droit des obligations*, wyd. 10, Paris 2012.
- Carbonnier J., *Droit civil, t.4. Les Obligations*, wyd. 22, Paris 2000.
- Carbonnier J., *Droit civil. Introduction. Les personnes*, Paris 1990.
- Cayol A., *Rappel de la possibilité pour les proches de la victime directe d'un attentat d'être indemnisés de leur préjudice d'affection*, „Dalloz actualité” 2023, nr 20.
- Coat A., *L'indemnisation de fans français pour la mort de Michael Jackson: mais où s'arrête le préjudice moral?*, „Revue Juridique de l'Ouest” 2016, nr 3.
- Cornu G., *Vocabulaire juridique*, Paris 2010.
- Countant A., *De la valeur d'un texte introductif: la Constitution française de 1848 et son Préambule*, „Revue française de droit constitutionnel” 2011, nr 4 (88).
- Cour d'appel de Paris, *Indemnisation des dommages corporels. Recueil méthodologique*, 2012.
- Crogas Bernard C., *L'indemnisation du dommage corporel et la réforme du recours des tiers payeurs: jeux d'influence*, „Revue juridique de l'Ouest” 2009, nr 4.
- De Luca S., *Quelle place en droit français pour les dommages et intérêts à titre punitif? Analyse des perspectives et problèmes à travers une étude des droits anglais et américain*, Paris 2011–2012.
- Dintilhac J-P., *Rapport du groupe de travail chargé d'élaborer une nomenclature des préjudices corporels*, Paris 2005.
- Drouin Barakett F., Jobin P.-G., *La réparation du préjudice esthétique: le mystère de la beauté*, „Les Cahiers de droit” 1976, nr 17 (4).
- Ducrocq K., *Responsabilité civile et rupture du couple*, Lille 2013.
- Fiches d'orientation, *Responsabilité civile*, Dalloz 2023.
- García-López L. F., *„L'intérêt légitime” et la notion de réparation des droits fondamentaux*, „Vniversitas” 2010, nr 121.
- Gautier P.-Y., *Triomphe du matérialisme: le cadavre humain est un « meuble » à conserver*, „Revue trimestrielle de droit civil” 1992, nr 2.
- Gras F., *L'indemnisation des atteintes à la vie privée*, „Legicom” 1999, nr 4 (20).
- Groupe des avocats de parties civiles Nice-grasse, *Fiche n°4: Qui peut se constituer partie civile? Partie 2: Les victimes indirectes*, Nice 2022–2023.

- Henao J.C., *Le dommage. Analyse à partir de la responsabilité civile extracontractuelle de l'Etat en droit colombien et en droit français*, Paris 2007.
- Julien J., [w:] *Droit de la responsabilité et des contrats*, red. P. Le Tourneau, Paris 2023/24.
- Knetsch J., *Le droit de la responsabilité et les fonds d'indemnisation: Analyse en droits français et allemand*, Paris 2011.
- Lacroix M., *Le préjudice esthétique: entre identité et altérité*, "Revue générale de droit" 2020, nr 50 (2).
- Lafont I., *L'efficacité du régime de responsabilité civile comme mesure de contrainte au respect de l'obligation de sécurité des renseignements personnels*, Montréal 2013.
- Lambert-Faivre Y., *L'indemnisation des victimes de préjudices non économiques*, "Les Cahiers de droit" 1998, nr 39 (2–3).
- Lambert-Faivre Y., *Rapport du Conseil national de laide aux victimes sur l'indemnisation du dommage corporel, Extrait du Programme d'action en faveur des victimes présenté par M. Perben*, Garde des Sceaux en Conseil des Ministres du 18 septembre 2002, mesure nr 12, 2003.
- Le Tourneau P., *Responsabilité civile: généralités*, wyd. 2, Paris 2009.
- Lepage A., *Droits de la personnalité*, Dalloz 2022.
- Magnier C., *Les fonds de garantie dans le processus d'indemnisation*, Lyon 2016/2017.
- Mekki M., *Les fonctions de la responsabilité civile à l'épreuve du numérique: l'exemple des logiciels prédictifs*, Dalloz IP/IT, 2020.
- Mornet B., *L'indemnisation des préjudices en cas de blessures ou de décès*, Paris 2022.
- Niort J.-F., *Homo Civilis: contribution à l'histoire du code civil français (1804–1965)*, Aix-en-Provence 2004.
- Nisembaum C.M., *Le préjudice moral d'une victime, une indemnisation trop rare*, "Reliance" 2008, nr 2 (28).
- Palmer V.V., *Dommages moraux: L'éveil français au 19ème siècle*, "Revue internationale de droit comparé" 2015, nr 67 (1).
- Petitprez E., Bigot R., *Standard humain ou standardisation algorithmique de l'évaluation du dommage corporel?*, Chambéry 2021.
- Philip-Gay M., *Les valeurs de la République*, [w:] *La constitution de la Ve République: 60 ans d'application*, red. P. Blachère, b.m. 2018.
- Ponet P., *Remettre les corps en ordre: entre savoirs et pouvoirs. La „professionnalisation” de l'évaluation médicale du dommage corporel*, "Revue française de sociologie" 2007, nr 48 (3).
- Poupard M., *La distinction entre le dommage et le préjudice*, "Revue juridique de l'Ouest" 2005, nr 2.
- Quézel-Ambrunaz C., *Dommage corporel ou préjudice corporel? L'étatisation du dommage corporel*, Vannes 2021.
- Quézel-Ambrunaz C., *Fiches de droit de la responsabilité civile extracontractuelle. Rappels de cours et exercices corrigés*, wyd. 2, Paris 2023.
- Quézel-Ambrunaz C., *L'indemnisation du préjudice d'affection au prisme de la jurimétrie*, "Lexbase Droit privé" 2022.
- Rached H., Jousset N., *La force contraignante de la nomenclature Dintilhac à l'épreuve du principe de réparation intégrale du préjudice*, "La Revue de Médecine Légale" 2019, nr 10.
- Robineau M., *Le statut normatif de la nomenclature Dintilhac des préjudices*, *La Semaine juridique*, "Édition Générale" 2010, nr 22.

- Rome F., *Pour 1,43 dollar de plus...*, „Recueil Dalloz” 2014, nr 7.
- Rosset-Mazarin A., *Préjudices corporels et référentiels d'indemnisation*, Grenoble 2017.
- Sabard O., *Chronique de droit des obligations*, „Revue juridique de l'Ouest” 2008, nr 4.
- Schryvers J., *Evaluation et réparation des préjudices extrapatrimoniaux*, „Revue Générale des Assurances et des Responsabilités” 1993, nr 6.
- Scottet B., *Dommage juvénile, vers un nouveau préjudice?*, „Annales Médico-psychologiques, revue psychiatrique” 2023, nr 181 (3).
- Serrurier E., *Déclin, résistance et perspectives du droit français dans la compétition juridique mondiale*, „Journal du droit international (Clunet)” 2015, nr 4.
- Sintez C., *La sanction préventive en droit de la responsabilité civiles*, Orléans 2009.
- Viney G., *Réflexions sur la responsabilité civile*, „Revue internationale de droit compare” 1976, nr 28 (3).

Literatura hiszpańska

- Acciarri H., Irigoyen Testa M., [w:] *El daño moral y su cuantificación*, red. F. Gómez Pomar, I. Marín García, Barcelona 2023.
- Brugman Mercado H., *Conceptualización del daño moral en el derecho civil español, francés y puertorriqueño y su contraposición en el derecho común norteamericano*, Valladolid 2015.
- Busto Lago J.M., *La antijuricidad del daño resarcible en la responsabilidad civil extracontractual*, La Coruña 1995.
- Bustos Pueche J.E., Rodríguez González J.I., Rodríguez Palencia A., *Introducción al derecho civil*, Madrid 2022.
- Cerda Olmedo M., *Responsabilidad civil por daños futuros*, „Anuario de derecho civil” 1985, nr 38 (3).
- Clemente Meoro M.E., *Presupuestos de la responsabilidad civil*, [w:] *Derecho de daños*, red. M.E. Clemente Meoro, M.E. Cobas Cobiella, Valencia 2021.
- Cobas Cobiella M.E., Daño, [w:] *Derecho de daños*, red. M.E. Clemente Meoro, M.E. Cobas Cobiella, Valencia 2021.
- De Castro y Bravo F., *Los llamados derechos de la personalidad*, Madrid 1959.
- De San Antonio Salinero M., *Protección del derecho al honor, la intimidad y la propia imagen atendiendo a la distinta condición de las personas: políticos y menores*, Salamanca 2019.
- Del Olmo García P., [w:] *Comentarios al Código civil, tomo 5*, red. A. Cañizares Lasro, Valencia 2023.
- Díez Soto C. M., [w:] *Comentarios al Código Civil, tomo 1*, red. R. Bercovitz Rodríguez-Canos, Valencia 2013.
- Domínguez Martínez P., [w:] *El daño moral y su cuantificación*, red. F. Gómez Pomar, I. Marín García, Barcelona 2023.
- Extremera Fernández B., *La carga de mitigar el daño*, Madrid 2022.
- Fayos Gardó A., *Derecho de daños: Las víctimas y la compensación*, Madrid 2016.
- García Serrano F. A., *El daño moral extracontractual en la Jurisprudencia Civil*, „Anuario de derecho civil” 1972, nr 25 (3).
- González Hernández R., *Responsabilidad extracontractual y contractual: barrera entre ambas*, „Anuario Jurídico y Económico Escurialense” 2013, nr XLVI, s. 203–214.

- Gómez Asensio C., *Presupuestos de la responsabilidad civil extracontractual*, [w:] *Derecho de daños*, red. M.E. Clemente Meoro, M.E. Cobas Cobiella, Valencia 2021.
- Gómez Ligüerre C., [w:] *El daño moral y su cuantificación*, red. F. Gómez Pomar, I. Marín García, Barcelona 2023.
- Gómez Pomar F., *Comentario a la sentencia del Tribunal supremo, Sala 1ª, 20.2.2002: el daño moral de las personas jurídicas*, „Revista de la Asociación Española de Abogados Especializados en Responsabilidad Civil y Seguro” 2002, nr 4.
- Gutiérrez Santiago P., [w:] *Comentarios al Código Civil, tomo 1*, red. R. Bercovitz Rodríguez-Canos, Valencia 2013.
- Hernández Martí Pérez C., *La Determinación de los Daños y Perjuicios en Materia de Marcas*, Valencia 2018.
- Jimena Quesada L., [w:] *Comentario a la constitución española. 40 aniversario 1978–2018*, red. P. Pérez Tremps, A. Saiz Arnaiz, C. Montesinos Padilla, Valencia 2018.
- Lacruz Berdejo J.L., *Nociones de derecho civil patrimonial e introducción al derecho*, wyd. 7, Madrid 2012.
- Lasarte C., *Compendio de derecho de la persona y del patrimonio*, Madrid 2019.
- Lasarte C., F. Yañez, *Introducción y Derecho de la personas. Principios de derecho civil I*, Madrid 2022.
- Linacero de la Fuente M., *Introducción al sistema jurídico. Sección 2. Derecho civil*, Valencia 2020.
- López Guerra L., *La Constitución de España*, Valencia 2019.
- López J.M., *Cuantificación del daño extrapatrimonial y justicia distributiva*, „Revista de la Facultad” 2018, nr IX (1).
- López Jiménez J.M., *La evolución del ordenamiento jurídico español entre 1977 y 2017*, „Dialnet” 2017, nr 20.
- López y López Á.M., *Fundamentos de Derecho civil. Doctrinas generales y bases constitucionales*, Valencia 2012.
- Luna Yerga Á., Piñeiro Salguero J., Ramos González S., Rubí i Puig A., *Reparación in natura y por equivalente: opciones de la víctima en el derecho español*, „Revista de la Asociación Española de Abogados Especializados en Responsabilidad Civil y Seguro” 2002, nr 2.
- Maciá Gómez R., *La dualidad del daño patrimonial y del daño moral*, „Revista de la Asociación Española de Abogados Especializados en Responsabilidad Civil y Seguro” 2010, nr 36.
- Marañón Gómez R., Arévalo Gutiérrez A., *Introducción a la Constitución española de 1978*, Madrid 2018.
- Marín García I., Milà Rafael R., [w:] *El daño moral y su cuantificación*, red. F. Gómez Pomar, I. Marín García, Barcelona 2023.
- Martín Martín G.A., *Competencia, enriquecimiento y daños*, Valencia 2019.
- Mate Satué L. C., *La delimitación del concepto de daño moral: un estudio de la cuestión en el ordenamiento jurídico español*, „Revista Boliviana de Derecho” 2021, nr 32.
- Mendoza Y.V., *El daño corporal. Concepto y valoración*, Salamanca 2008.
- Molina Martínez L., *El daño indirecto o por rebote por causa de lesiones*, Madrid 2023.
- Montes Rodríguez P., *El derecho de daños*, [w:] *Derecho de daños*, red. M.E. Clemente Meoro, M.E. Cobas Cobiella, Valencia 2021.

- Mora J.E., *La dignidad de la persona humana en la jurisprudencia constitucional española. El Primado de la persona en la moral contemporánea: XVII Simposio Internacional de Teología de la Universidad de Navarra*, red. A. Sarmiento, Navarra 1997.
- Moreno Marín M.D., *El daño moral causado a las personas jurídicas*, Madrid 2019.
- Moreno Toscano J., *Evolución y seguimiento de la ayuda por tercera persona de la Ley 35/2015. Repercusiones Jurídicas y propuestas de actualización. Especial referencia al Informe Razonado en cuanto a la ayuda de tercera persona*, „Revista de Responsabilidad Civil y Seguro” 2022, nr 81.
- Música Querejeta J., *Los daños morales a la persona jurídica. Diferenciación con los causados a la física*, Madrid 2017.
- Naveira Zarra M., *El resarcimiento del daño en la responsabilidad civil extracontractual*, La Coruña 2004.
- Orozco Gadea G., *Concepto de daño moral*, „Revista de Derecho” 2020, nr 28.
- Pérez Fuentes G.M., *Evolución doctrinal, legislativa y jurisprudencial de los derechos de la personalidad y el daño moral en España*, „Revista de Derecho Privado” 2004, nr 8.
- Pérez Velázquez J. P., [w:] *Tratado Jurisprudencial de responsabilidad por daños*, red. Á. M. López y López, R. Valpuesta Fernández, Valencia 2013.
- Ramos González S., [w:] *El daño moral y su cuantificación*, red. F. Gómez Pomar, I. Marín García, Barcelona 2023.
- Roca Trías E., Navarro Michel M., *Derecho de daños. Textos y materiales*, wyd. 8, Valencia 2020.
- Rodríguez Guitián A.M., *Indemnización por causa de muerte: Análisis de los ordenamientos jurídicos inglés y español*, „Revista de la Asociación Española de Abogados Especializados en Responsabilidad Civil y Seguro” 2015, nr 2.
- Ruiz de Huidobro de Carlos J.M., *M. de los Reyes Corripio Gil-Delgado. Derecho de la persona. Introducción al Derecho Civil*, Madrid 2017.
- Salvador Coderch P., Ramos González S., *150 casos de derecho de daños (2004–2014)*, Barcelona 2015.
- Serrano Ruiz M.A., *El Daño moral por Incumplimiento del Contrato*, Valencia 2019.
- Seuba Torreblanca J.C., Ramos González S., *Regulaciones especiales de la responsabilidad civil*, Barcelona 2019.
- Seuba Torreblanca J.C., Ramos González S., *El derecho de daños*, Barcelona 2019.
- Seuba Torreblanca J.C., Ramos González S., *Los elementos de la responsabilidad civil (III). El daño y su reparación*, Barcelona 2019.
- Sobchenko A., *El daño moral y las personas jurídicas a la luz de la experiencia española i rusa*, „Ars Iuris Salmanticensis, Estudios” 2020, nr 8.
- Solé Feliu J., *El daño moral por infracción contractual: principios, modelos y derecho español*, Barcelona, „Revista de la Asociación Española de Abogados Especializados en Responsabilidad Civil y Seguro” 2009, nr 1.
- Surroca Costa A., *Derechos fundamentales y «baremo» de circulación. Un comentario a la STC 178/2014, de 3 de noviembre*, „Derecho Privado y Constitución” 2015, nr 29.
- Tapia Gutiérrez P., *La reparación del daño en forma específica. El puesto que ocupa entre los medios de tutela del perjudicado*, Madrid 2013.
- Tribunal de Contas, *I Encontro dos Tribunais de Contas de Espanha e de Portugal*, Lisboa 2004.

- Verdera Server R., *Derecho Civil II. Módulo 6: Derecho de Daños*, Valencia 2018.
- Vicente Domingo E., *El daño*, [w:] *Tratado de Responsabilidad Civil*, cz. 1, red. L.F. Reglero Campos, J.M. Busto Lago, Cizur Menor 2014.
- Xiol Bardaji M., *Monetarización de los daños por "vacaciones frustradas" en Derecho alemán y Derecho español*, „Revista de la Asociación Española de Abogados Especializados en Responsabilidad Civil y Seguro” 2010, nr 4.

Umowy międzynarodowe

- Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.).
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167).
- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych w Paryżu dnia 10 grudnia 1948 r.

Akty prawa unijnego

- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/2302 z 25 listopada 2015 r. w sprawie imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych, zmieniająca rozporządzenie (WE) nr 2006/2004 i dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE oraz uchylająca dyrektywę Rady 90/314/EWG (Dz. U. UE. L. z 2015 r. Nr 326, s. 1).
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/943 z 8 czerwca 2016 r. w sprawie ochrony niejawnego know-how i niejawnych informacji handlowych (tajemnic przedsiębiorstwa) przed ich bezprawnym pozyskiwaniem, wykorzystywaniem i ujawnianiem (Dz. U. UE. L. z 2016 r. Nr 157, s. 1).
- Karta praw podstawowych Unii Europejskiej (Dz. U. UE. C. z 2007 r. Nr 303, s. 1 z późn. zm.).
- Rozporządzenie (WE) NR 864/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z 11 lipca 2007 r. dotyczące prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych („Rzym II”) (Dz. U. UE. L. z 2007 r. Nr 199, s. 40).

Akty prawa polskiego

- Dekret z 25 września 1945 r. Prawo małżeńskie (Dz. U. Nr 48, poz. 270). [akt nieobowiązujący].
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.).
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z 10 czerwca 2024 r. w sprawie sposobu ustalania wysokości świadczenia kompensacyjnego z tytułu zakażenia biologicznym czynnikiem chorobotwórczym, uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia albo śmierci pacjenta (Dz. U. poz. 883).
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27 października 1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz.U. z 1933 r., Nr 82, poz. 598) [akt nieobowiązujący].

- Ustawa z 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. 2023 r., poz. 1550 ze zm.).
- Ustawa z 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z 2023 r., poz. 1606 ze zm.).
- Ustawa z 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. z 2022 r., poz. 2509).
- Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2023 r., poz. 818 ze zm.).
- Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2022 r., poz. 1375 ze zm.).
- Ustawa z 3 lutego 2001 r. o ochronie dziedzictwa Fryderyka Chopina (Dz. U. z 2021 r., poz. 1578.).
- Ustawa z 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (Dz. U. z 2022 r., poz. 1233).
- Ustawa z 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (Dz. U. z 2023 r., poz. 1284 ze zm.).
- Ustawa z 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (Dz. U. z 2023 r., poz. 1545 ze zm.).
- Ustawa z 4 lutego 2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (Dz. U. z 2023 r., poz. 503).
- Ustawa z 23 sierpnia 1996 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 114, poz. 542).
- Ustawa z 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (Dz. U. z 2023 r., poz. 1725).
- Ustawa z 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (t.j. Dz.U.2023.2500).
- Ustawa z 24 listopada 2017 r. o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych (Dz. U. z 2023 r., poz. 2211.).
- Ustawa z 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2023 r., poz. 1615).
- Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2023 r., poz. 1610 ze zm.).
- Ustawa z 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (Dz. U. z 2023 r., poz. 240 ze zm.).

Projekty krajowych aktów prawnych wraz z uzasadnieniem

Rządowy projekt ustawy – Prawo prywatne międzynarodowe z 31.10.2008 r., Druk sejmowy Nr 1277, projekt dostępny pod linkiem:
[https://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/0/41AC5CA590174CA4C12574F80042042F/\\$file/1277.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/0/41AC5CA590174CA4C12574F80042042F/$file/1277.pdf).

Wykaz orzecznictwa polskiego

- Wyrok SN z 12.07.1968 r., I CR 252/68, OSNC 1970, nr 1, poz. 18.
- Wyrok SN z 19.07.1968 r., I PR 228/68, Legalis.
- Wyrok SN z 4.07.1969 r., I PR 178/69, OSNC 1970, nr 4, poz. 71.
- Wyrok SN z 24.02.1971 r., II CR 619/70, OSNC 1971, nr 10, poz. 182.

- Wyrok SN z 12.04.1972 r., II CR 57/72, OSNC 1972, nr 10, poz. 183.
- Wyrok SN z 28.08.1972 r., II CR 259/72, Legalis.
- Wyrok SN z 23.01.1974 r., II CR 763/73, OSP 1975, nr 7-8, poz. 171.
- Wyrok SN z 10.06.1977 r., II CR 187/77, Legalis
- Wyrok SN z 21.03.1979 r., IV CR 68/79, Legalis.
- Wyrok SN z 29.11.1982 r., I CR 377/82, OSNC 1983, nr 9, poz. 134.
- Wyrok SA w Lublinie z 5.04.1991 r., I ACr 50/91, OSA 1991, nr 3, poz. 15.
- Wyrok SA w Warszawie z 30.10.1991 r., I ACr 436/91, Legalis.
- Wyrok SN z 22.11.1995 r., II CRN 89/95, Legalis.
- Wyrok SA w Katowicach z 28.11.1996 r., III APr 36/96, OSA 1998, nr 7-8, poz. 28.
- Wyrok SN z 2.06.1999 r., I CKN 37/98, Legalis.
- Wyrok SN z 10.06.1999 r., II UKN 681/98, OSNP 2000, nr 16, poz. 626.
- Wyrok SA w Poznaniu z 27.07.1999 r., I ACa 280/99, OSA 2000, nr 1, poz. 1.
- Wyrok SA w Krakowie z 28.09.1999 r., I ACa 464/99, TPP 2002, nr 3, poz. 131.
- Wyrok SN z 5.01.2001 r., V CKN 499/00, Legalis.
- Wyrok SN z 12.01.2001 r., III CKN 1071/98, Legalis.
- Wyrok SN z 26.10.2001 r., V CKN 195/01, Legalis.
- Wyrok SN z 16.04.2002 r., V CKN 1010/00, OSNC 2003, nr 4, poz. 56.
- Wyrok SA w Krakowie z 5.11.2002 r., I ACa 869/02, TPP 2003, nr 3, poz. 109.
- Wyrok SA w Katowicach z 12.02.2004 r., II AKa 15/04, OSA 2005, nr 1, poz. 1.
- Wyrok SN z 13.04.2005 r., IV CK 648/ 04, OSNC 2006, nr 3, poz. 54.
- Wyrok SN z 15.06.2005 r., IV CK 805/04, Legalis.
- Wyrok SN z 14.10.2005 r., III CK 99/05, OSP 2008 nr 6, poz. 68, s. 461.
- Wyrok SN z 10.03.2006 r., IV CSK 80/05, OSNC 2006, nr 10, poz. 175.
- Wyrok SN z 17.03.2006 r., I CSK 81/05, OSP 2007, nr 3, poz. 30.
- Wyrok SN z 29.03.2007 r., II PK 228/06, OSNP 2008, nr 9-10, poz. 126.
- Wyrok SN z 9.05.2007 r., II CSK 42/07, Legalis.
- Wyrok SN z 20.09.2007 r., II CSK 237/07, OSNC-ZD 2008, nr 3, poz. 71.
- Wyrok SN z 09.11.2007 r., V CSK 245/07, OSNC-ZD 2008, nr 4, poz. 95.
- Wyrok SN z 13.12.2007 r., I CSK 384/07, Legalis.
- Wyrok SN z 29.05.2008 r., II CSK 78/08, Legalis.
- Wyrok KIO z 19.12.2008 r., KIO/UZP 1447/08, Legalis.
- Wyrok SN z 7.05.2009 r., III PK 2/09, OSNP 2011, nr 1-2, poz. 5.
- Wyrok SN z 17.09.2010 r., II CSK 94/10, OSNC 2011, nr 4, poz. 44.
- Wyrok SN z 9.03.2011 r., II PK 226/10, Legalis.
- Wyrok SN z 24.03.2011 r., I CSK 389/10, OSNC-ZD 2012, nr 1, poz. 22.
- Wyrok SN z 24.03.2011 r., I CSK 372/10, Legalis.
- Wyrok SN z 11.05.2011 r., I CSK 621/10, Legalis.
- Wyrok SN z 3.06.2011 r., III CSK 279/10, OSP 2012 nr 4, poz. 44.
- Wyrok SA w Warszawie z 27.10.2011 r., VI ACa 461/11, Legalis.
- Wyrok SA w Warszawie z 16.11.2011 r., VI ACa 665/11, Legalis.
- Wyrok SN z 27.04.2012 r., V CSK 142/11, Legalis.
- Wyrok SN z 8.08.2012, I CSK 2/12, Legalis.
- Wyrok SA w Warszawie z 23.11.2012 r., VI ACa 691/12, Legalis.
- Wyrok SA w Warszawie z 20.12.2012 r., VI ACa 1199/11, Legalis.

- Wyrok SA w Warszawie z 27.03.2013 r., I ACa 1177/12, Legalis.
- Wyrok SN z 4.04.2014 r., II CSK 407/13, OSNC 2015 nr 4, poz. 47, s. 54.
- Wyrok SA w Krakowie z 5.01.2015 r., I ACa 1487/14, Legalis.
- Wyrok SA w Lublinie z 24.02.2015 r., I ACa 772/14, Legalis.
- Wyrok SN z 26.03.2015 r., V CSK 317/14, Legalis.
- Wyrok SA w Białymstoku z 15.04.2015 r., I Aca 816/14, Legalis.
- Wyrok SN z 13.05.2015 r., III CSK 286/14, OSNC 2016, nr 4, poz. 45.
- Wyrok SN z 19.11.2015 r., IV CSK 792/14, Legalis.
- Wyrok SN z 7.04.2016 r., III CSK 217/15, Legalis.
- Wyrok SN z 26.01.2017 r., I CSK 45/16, Legalis.
- Wyrok SA w Warszawie z 21.02.2017 r., VI ACa 1954/15, Legalis.
- Wyrok SN z 18.05.2017 r., I PK 162/16, Legalis.
- Wyrok SN z 28.07.2017 r., II CSK 311/16, Legalis.
- Wyrok SA w Warszawie z 15.09.2017 r., I ACa 1027/16, OSA 2018 nr 6, poz. 20.
- Wyrok SN z 22.11.2017 r., IV CSK 8/17, Legalis.
- Wyrok SA w Krakowie z 24.01.2018 r., I ACa 1149/17, Legalis.
- Wyrok SN z 9.08.2018 r., V CSK 422/17, Legalis.
- Wyrok SN z 18.08.2018 r., IV CSK 659/16, Legalis.
- Wyrok SA w Katowicach z 8.11.2018 r., III APa 47/18, Legalis.
- Wyrok SA w Gdańsku z 21.11.2018 r., I ACa 146/18, Legalis.
- Wyrok SN z 11.12.2018 r., IV CNP 31/17, OSNC 2019, nr 9, poz. 95.
- Wyrok SA w Poznaniu z 12.12.2018 r., I ACa 191/18, Legalis.
- Wyrok SN z 10.01.2019 r., II CSK 293/18, Legalis.
- Wyrok SA w Katowicach z 7.02.2019 r., III APa 70/18, Legalis.
- Wyrok SA w Warszawie z 14.02.2019 r., I ACa 1354/17, Legalis.
- Wyrok SN z 22.02.2019 r., IV CSK 574/17, Legalis.
- Wyrok SN z 6.03.2019 r., I CSK 88/18, Legalis.
- Wyrok SN z 22.03.2019 r., IV CNP 43/17, Legalis.
- Wyrok SN z 27.03.2019 r., V CSK 77/18, Legalis.
- Wyrok SA w Krakowie z 10.04.2019 r., I ACa 539/18, Legalis.
- Wyrok SN z 17.07.2019 r., I PK 68/18, OSNP 2020, nr 7, poz. 66.
- Wyrok SA w Warszawie z 13.12.2019 r., VI ACa 686/18, Legalis.
- Wyrok SN z 21.02.2020 r., I CSK 565/18, OSNC 2020, nr 12, poz. 105.
- Wyrok SA w Warszawie z 11.03.2020 r., V ACa 553/18, Legalis.
- Wyrok SN z 31.03.2020 r., II CSK 124/19, OSNC 2021, nr 1, poz. 4.
- Wyrok SN z 24.07.2020 r., I CSK 583/18, Legalis.
- Wyrok SA w Gdańsku z 17.11.2020 r., V ACa 410/20, Legalis.
- Wyrok SA w Gdańsku z 17.11.2020 r., I ACa 906/19, Legalis.
- Wyrok SA w Warszawie z 19.03.2021 r., V ACa 518/19, Legalis.
- Wyrok SN z 14.04.2021 r., I KK 207/20, Legalis.
- Wyrok SN z 5.05.2021 r., I NSNc 156/20, OSNKN 2021, nr 4, poz. 29.
- Wyrok SN z 27.07.2021 r., I NSNc 131/20, OSNKN 2021, nr 4, poz. 31.
- Wyrok SA w Warszawie z 2.08.2021 r., V ACa 226/21, Legalis.
- Wyrok SN z 18.11.2021 r., V CSKP 85/21, OSNC 2022, nr 11, poz. 112.

- Wyrok SA w Poznaniu z 20.12.2021 r., I AGa 163/21, Legalis.
Wyrok SA w Poznaniu z 2.02.2022 r., I AGa 211/20, Legalis.
Wyrok SN z 23.02.2022 r., II CSKP 232/22, OSNC 2023, nr 1, poz. 7.
Wyrok SN z 23.03.2022 r., II PSKP 96/21, Legalis.
Wyrok SA w Katowicach z 25.04.2022 r., V ACa 295/20, Legalis.
Wyrok SA w Białymstoku z 13.05.2022 r., I ACa 641/21, Legalis.
Wyrok SA w Warszawie z 26.05.2022 r., VI ACa 36/21, Legalis.
Wyrok SA w Poznaniu z 5.07.2022 r., I ACa 948/21, Legalis.
Wyrok SN z 28.10.2022 r., II CSKP 456/22, Legalis.
Wyrok SN z 12.01.2023 r., II CSKP 526/22, Legalis.
Wyrok SN z 18.01.2023 r., II NSNc 51/23, Legalis.
Wyrok SN z 7.02.2023 r., II NSNc 71/23, Legalis.
Wyrok SN z 22.02.2023 r., II CSKP 820/22, Legalis.
Wyrok SN z 8.03.2023 r., II CSKP 396/22, OSNC-ZD 2023, nr 4, poz. 50.
Wyrok SN z 17.03.2023 r., II CSKP 730/22, Legalis.
Wyrok SN z 12.04.2023 r., II CSKP 944/22, Legalis.
Wyrok SN z 13.04.2023 r., II CSKP 991/22, Legalis.
Wyrok SN z 17.04.2023 r., II CSKP 1036/22, Legalis.
Wyrok SN z 19.04.2023 r., II NSNc 27/23, Legalis.
Wyrok SN z 26.04.2023 r., II CSKP 974/22, Legalis.
Wyrok SN z 26.04.2023 r., II NSNc 68/23, Legalis.
Wyrok SN z 27.04.2023 r., II NSNc 83/23, Legalis.
Wyrok SN z 12.05.2023 r., II CSKP 885/22, Legalis.
Wyrok SN z 25.05.2023 r., II CSKP 1280/22, Legalis.
Wyrok SN z 23.06.2023 r., II CSKP 1988/22, Legalis.
Wyrok SN z 9.08.2023 r., II NSNc 57/23, Legalis.
Wyrok SA w Poznaniu z 18.09.2023 r., I ACa 1410/23, Legalis.
Wyrok SN z 26.10.2023 r., II NSKP 28/23, Legalis.
Wyrok SN z 27.03.2024 r., II CSKP 2244/22, OSNC-ZD 2024, nr 4, poz. 40.
Wyrok SN z 12.04.2024 r., II CSKP 1873/22, OSNC-ZD 2024, nr 4, poz. 42.
Wyrok SN z 24.10.2024 r., II CSKP 1312/22, Legalis.
Wyrok TK z 28.05.1997 r., K 26/96, Legalis.
Wyrok TK z 4.12.2001 r., SK 18/00, OTK 2001, nr 8, poz. 256.
- Orzeczenie SN z 11.07.1957 r., 2 CR 304/57, OSNCK 1958, nr 3, poz. 76.
Uchwała SN z 15.02.1971 r., III CZP 33/70, OSNC 1971, nr 4, poz. 59.
Uchwała SN(7) z 16.07.1993 r., I PZP 28/93, OSNC 1994, nr 1, poz. 2.
Uchwała SN (7) z 6.11.2003 r., III CZP 61/03, OSNC 2004, nr 5, poz. 69.
Uchwała SN z 19.06.2007 r., III CZP 54/07, OSNC-ZD 2008, nr 2, poz. 36.
Uchwała SN (7) z 9.09.2008 r., III CZP 31/08, OSNC 2009, nr 3, poz. 36.
Uchwała SN z 19.11.2010 r., III CZP 79/10, OSNC 2011, nr 4, poz. 41.
Uchwała SN(7) z 18.10.2011 r., III CZP 25/11, OSNC 2012, nr 2, poz. 15.
Uchwała SN (7) z 27.03.2018 r., III CZP 36/17, OSNC 2018, nr 11, poz. 103.
Uchwała SN (7) z 27.03.2018 r., III CZP 60/17, OSNC 2018, nr 9, poz. 83.

Uchwała SN (7) z 27.03.2018 r., III CZP 69/17, OSNC 2018, nr 11, poz. 104.

Uchwała SN z 11.04.2019 r., III CZP 105/18, OSNC 2020, nr 2, poz. 18.

Uchwała SN(7) z 22.10.2019 r., I NSNZP 2/19, OSNKN 2020, nr 2, poz. 11.

Postanowienie SN z 22.03.1991 r., III CRN 28/91, Legalis.

Postanowienie SN z 25.06.2018 r., V CSK 57/18, Legalis.

Postanowienie SN z 15.01.2019 r., III CNP 13/18, Legalis.

Postanowienie SN z 21.08.2020 r., V CSK 557/19, Legalis.

Postanowienie SN z 9.10.2020 r., II CSK 51/20, Legalis.

Postanowienie SN z 11.12.2020 r., II CSK 347/20, Legalis.

Postanowienie SN z 27.04.2021 r., II PSK 46/21, Legalis.

Postanowienie SN z 17.06.2021 r., III CSK 164/20, Legalis.

Postanowienie SN z 27. 04.2022 r., I PSK 208/21, Legalis.

Postanowienie SN z 12.08.2022 r., I CSK 2319/22, Legalis.

Postanowienie SN z 9.11.2022 r., I NSP 313/22, Legalis.

Postanowienie SN z 17.01.2023 r., III PSK 53/22, Legalis.

Postanowienie SN z 23.03.2023 r., I CSK 1909/22, Legalis.

Postanowienie SN z 5.04.2023 r., II PSK 51/22, Legalis.

Postanowienie SN z 27.04.2023 r., I CSK 3767/22, Legalis.

Postanowienie SN z 18.08.2023 r., I CNP 59/23, Legalis.

Postanowienie SN z 11.10.2024 r., I CSK 2609/23, Legalis.

Postanowienie SN z 27.01.2025 r., I CSK 826/24, Legalis.

Wyroki sądu unijnego

Wyrok TSUE z 12.3.2002 r., C-168/00, Simone Leitner v. TUI Deutschland GmbH & Co. KG, ECR 2002, s. I-2631.

Wykaz aktów normatywnych francuskich

Code civil (francuski kodeks cywilny z 21.3.1804 r.), miejsce publikacji: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721/

Constitution française (Konstytucja Francji z 4.10.1958), miejsce publikacji: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000571356/>

Wykaz orzecznictwa francuskiego

Décision du 3 Avril 1683 du Parlement de Paris.

Cass., ch. réunies, 15 juin 1833, Sirey 1833.I.458.

Cass., crim, 22 Septembre 1837, S. 1838, 331.

Trib. civ. de la Seine, ch. 1re, 16 juin 1858, D. 1858, III, 68.

Cour d'appel de Paris, ch. 1re, 4 juillet 1865, D. 1865, 2, 201.

Cass., civ. 2e, 28 octobre 1954, RTD civ. 1955.324.

Cass., civ. 2e, 28 octobre 1954, JCP 1955, II, 8765.

Cass., civ. 2e, 25 mai 1960, no 342.

- Cass., civ. 1re, 16 janvier 1962, no 33.
Cass., ch. mixte, 27 février 1970, JCP 1970. II. 16305.
Cass., civ. 1re, 16 novembre 1982, n° 81.15-550.
Cass. civ. 2e, 21 juin 1989, no 87-18.379.
Cass., civ. 2e, 11 octobre 1989, no 88-11.612.
Cass., civ. 2e, 25 octobre 1989, no 88-16.210.
Décision n° 94-343/344 DC du 27 juillet 1994.
Cass. civ. 2e, 28 juin 1995, no 93-18.465.
Cass., civ. 1re, 17 juillet 1996, n° 94-18.181.
TGI Paris, 13 janvier 1997, D. 1997. 257.
Conseil d'État, 14 février 1997, no 133238.
Cour d'appel de Paris, ch.1re, 05 mai 1998, n° [XP050598X].
Cass., civ 2e, 11 juin 1998, no 96-18.062.
Cass., civ. 1re, 14 décembre 1999, no 97-15.756.
Cass., civ. 2 e, 26 octobre 2000, no 98-18.246.
Cass., assemblée plénière, 17 novembre 2000, n° 99-13.701.
Cass., civ 2e, 21 février 2002, no 00-17.375.
Cass., ch. sociale, 23 mai 2002, no 00-14.125.
Cass., civ. 1re, 9 décembre 2003, no 01-11.587.
Cass., civ. 1re, 9 mars 2004, n° 01-17.277.
Cass. civ. 2e, 9 décembre 2004, no 03-15.962.
Cour d'appel de Toulouse, ch.3e, sect. 01, 5 décembre 2006, n°06/01348.
Cass., civ. 1re, 19 décembre 2006, n° 05-15.719.
Cass. civ. 1re, 15 mai 2007, no 06-18.448.
TGI Paris, 29 octobre 2008, no 08-17.825.
Cass., civ. 2e, 22 janvier 2009, no 07-21.933.
Cass. civ. 2e, 28 mai 2009, no 08-16.829.
Cass., civ. 1re, 1 juillet 2009, no 08-17.825.
Cass., civ 2e, 17 décembre 2009, no 08-70.326.
Cass., civ. 2e, 12 mai 2010, no 09-14.569.
Cass. civ. 2e, 3 juin 2010, no 09-13.246.
Cass. civ. 2e, 17 juin 2010, no 09-15.842.
Cass., civ. 2e, 12 mai 2011, no 10-17.148.
Cass., civ. 2e, 24 novembre 2011, no 10-25.635.
Cass. ch. commerciale, 15 mai 2012, no 11.10.278.
Cass., civ. 2 e, 28 février 2013, no 11-21.015.
Cass., civ. 1re, 26 juin 2013, n° 12-20.481.
Cass., civ. 2e, 16 janvier 2014, no 13-10.566.
Cass., ch. commerciale, 10 février 2015, no 13-20.150.
Cour d'appel de Riom, ch. civile et commerciale, 13 avril 2016, no 15/00376.
Cass. ch. criminelle, 3 mai 2016, n° 15-81.732.
Cass., civ. 2e, 18 mai 2017, no 16-11.190.
Cass. civ. 2e, 14 décembre 2017, no 16-26.687.
Cass., civ. 1re, 20 mars 2019, n° 18-13.663.
Cass., civ. 1re, 8 janvier 2020, n° 18-23.942.

Cass., ch. criminelle, 10 novembre 2020, no 19-87.136.
Cass., civ. 2e, 26 novembre 2020, no 18-22.069.
Cass. civ. 2e, 11 février 2021, no 19-23.525.
Cass., civ. 2e, 6 mai 2021, no 19-23.173, no 20-16.428.
Cass. civ. 1re, 30 juin 2021, n° 19-22.787.
Cass., civ. 2e, 16 septembre 2021, no 20-10.712.
Cass., civ. 2e, 16 décembre 2021, no 19-11.294.
Cass., ch. sociale, 19 janvier 2022, n° 20-12.420, n° 20-12.421.
Cass., ch. mixte, 25 mars 2022, no 20-17.072, 20-15.624.
Cour d'appel de Paris, ch. 2e, 22 septembre 2022, no RG 22/01426.
Cass., civ. 2e, 19 janvier 2023, no 21-22.028.
Cass., civ. 1re, 8 février 2023, n° 21-21.283.
Cass., civ. 2e, 9 février 2023, no 21-21.217.
Cass., ch. commerciale, 1 mars 2023, n° 20-18.356, n° 20-20.416
Cour d'appel de Riom, ch. Commerciale, 15 mars 2023, RG no 21/01129.

Wykaz aktów normatywnych hiszpańskich

Código Civil (hiszpański kodeks cywilny z 24.7.1889 r.), miejsce publikacji: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1889-4763>
Código Penal (hiszpański kodeks karny z 24.11.1995 r.), miejsce publikacji: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444>
Constitución Española (Konstytucja Hiszpanii z 27.12.1978 r.), miejsce publikacji: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229>
Ley Orgánica 1/1982, de 5 de mayo 1982, de protección civil del derecho al honor, a la intimidad personal y familiar y a la propia imagen, miejsce publikacji: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1982-11196>
Ley Orgánica 6/1985, de 1 de julio 1985, del Poder Judicial, miejsce publikacji: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1985-12666>
Ley 30/1995, de 8 de noviembre 1995, de Ordenación y Supervisión de los Seguros Privados, miejsce publikacji: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1995-24262>
Ley 35/2015, de 22 de septiembre 2015, de reforma del sistema para la valoración de los daños y perjuicios causados a las personas en accidentes de circulación, miejsce publikacji: https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2015-10197
Real Decreto Legislativo 8/2004, de 29 de octubre 2004, Texto Refundido de la Ley de Responsabilidad Civil y de Seguro de Circulación de vehículos a motor, miejsce publikacji: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2004-18911>

Wykaz orzecznictwa hiszpańskiego

STS de 11 de Marzo de 1899, RGLJ, Tomo 86.
STS de 6 de Diciembre de 1912, RGLJ, Tomo 125.
STS de 9 de Mayo 1984, n° 1165/1984.
STS de 4 de Julio de 1985, n° 850/1985.
STS de 19 de Diciembre 1986, n° 7230/1986.

STS de 29 de Junio 1987, nº 10408/1987.
STS de 09 de Febrero 1988, nº 4 16908/1988.
STS de 12 de Mayo 1990, nº 3714/1990.
STC de 27 de Junio 1990, nº 120/1990.
STS de 11 de Julio de 1995, nº 4106/1995.
STS de 2 de Abril 1997, nº 2327/1997.
STS de 31 de Mayo 2000, nº 4430/2000.
STS de 03 de Enero 2001, nº 22/2001.
STS de 20 de Febrero 2002, nº 1180/2002.
STC de 25 de Febrero 2002, nº 47/2002.
STS de 12 de Marzo 2002, nº 1576/2002.
STS de 12 de Septiembre 2002, nº 5818/2002.
SAP Burgos de 30 de Septiembre 2002, nº 1245/2002.
STS de 27 de Junio 2003, nº 4518/2003.
STS de 11 de Noviembre 2003, nº 7044/2003.
STS de 9 de Diciembre 2003, nº 7877/2003.
STC de 23 de Febrero 2004, nº 16/2004.
STS de 2 de Abril 2004, nº 2313/2004.
STS de 06 de Abril 2004, nº 2377/2004.
STS de 13 de Julio 2004, nº 5103/2004.
STS de 7 de Marzo 2005, nº 1396/2005.
STS de 20 de Abril 2005, nº 2446/2005.
STS de 10 de Febrero 2006, nº 469/2006.
STS de 2 de Marzo 2006, nº 908/2006.
STS de 14 de Marzo 2006, nº 742/2006.
STS de 10 de Junio 2006, nº 4218/2002.
STS de 14 de Julio de 2006, nº 4420/2006.
STS de 27 de Julio 2006, nº 5866/2006.
STS de 4 de Octubre 2006, nº 5697/2006.
STC de 11 de Marzo 2007, nº 62/2007.
STS de 23 de Noviembre 2007, nº 7945/2007.
STS de 30 de Julio 2008, nº 4766/2008.
STS de 27 de Abril 2009, nº 2230/2009.
STS de 30 de Junio 2009, nº 4412/2009.
STS de 30 de Junio 2009, nº 4450/2009.
STS de 10 de Diciembre 2010, nº 7549/2010.
SAN de 16 de Febrero 2012, nº 608/2012.
STS de 13 de Abril 2012, nº 3065/2012.
STS de 10 de Julio 2012, nº 5695/2012.
STS de 9 de Enero 2013, nº 144/2013.
STS de 8 de Octubre 2013, nº 4810/2013.
SAP Valencia de 24 de Abril 2013, nº 2188/2013.
STS de 14 de Octubre 2013, nº 4951/2013.
STS de 10 de Junio 2014, nº 2498/2014.
STS de 10 de Septiembre 2014, nº 3907/2014.

STS de 27 de Mayo 2015, n° 2565/2015.
 STS de 23 de Octubre 2015, n° 4290/2015.
 STS de 4 de Diciembre 2015, n° 5147/2015.
 STC de 17 de Septiembre 2018, n° 91/2018.
 STS de 25 de Abril 2019, n° 1321/2019.
 STS de 27 de Noviembre 2019, n° 3971/2019.
 STS de 1 de Marzo 2021, n° 758/2021.
 STS de 23 de Septiembre 2021, n° 3650/2021.
 STS de 18 de Abril 2023, n° 1484/2023.
 STS de 13 de Julio 2023, n° 3306/2023.

Wykaz źródeł internetowych

À quoi sert le droit de la responsabilité civile?, Doc du Juriste 2019, <https://www.doc-du-juriste.com/droit-prive-et-contrat/droit-civil/dissertation/responsabilite-civile-677945.html>

Arrêt de la Première Chambre Civile du 19 décembre 2006: le préjudice moral d'anxiété, Doc du Juriste 2016, <https://www.doc-du-juriste.com/droit-prive-et-contrat/droit-civil/commentaire-d-arret/arret-premiere-chambre-civile-19-decembre-2006-prejudice-moral-anxiete-479944.html>

Bordenave Y., Poignard A.-C., *Poupée vaudou: un échec judiciaire inédit pour Sarkozy*, 2008, https://www.lemonde.fr/politique/article/2008/10/30/poupee-vaudou-premier-echec-judiciaire-pour-sarkozy_1112685_823448.html

Braudo S., *Définition de Vie privée*, *Dictionnaire du droit privé*, <https://www.dictionnaire-juridique.com/definition/vie-privee.php>

Cadou E., *Introduction au droit, Leçon 7: La classification des droits subjectifs*, UNJF, https://cours.unjf.fr/repository/coursefilearea/file.php/105/Cours/07_item/indexI0.htm

Code civil: histoire du chef d'œuvre de Napoléon, GEO, 2021, <https://www.geo.fr/histoire/code-civil-histoire-du-chef-doeuvre-de-napoleon-204373>

Commission européenne, *La France dans l'UE*, https://france.representation.ec.europa.eu/qui-sommes-nous/la-france-dans-lue_fr

Conceptos Jurídicos, *Daños y perjuicios*, <https://www.conceptosjuridicos.com/gt/danos-y-perjuicios/>

European E-Justice, *Krajowe systemy wymiaru sprawiedliwości. Hiszpania*, https://e-justice.europa.eu/16/PL/national_justice_systems?SPAIN&member=1

Eurostat, *Marriage and divorce statistics*, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Marriage_and_divorce_statistics

Fonds de Garantie des Victimes des Actes de Terrorisme et d'Autres Infractions, <https://www.fondsdegarantie.fr/fgti/>

Hervieu M., *Point sur les principales branches du droit privé*, 2022, <https://actu.dalloz-etudiant.fr/a-la-une/article/point-sur-les-principales-branches-du-droit-prive/h/ac0b2e5df73fa39648d91c6ee8c92438.html>

KSSiP, *Standaryzacja zadośćuczynień*, <https://www.kSSIP.gov.pl/node/9003>

Le Fonds de Garantie des Assurances Obligatoires de dommages (FGAO), <https://fondsdegarantie.fr/fgao/fonctionnement/>

- Les caractères du préjudice réparable sont-ils trop larges?*, Doc du Juriste 2021, https://www.doc-du-juriste.com/droit-prive-et-contrat/droit-civil/dissertation/caracteres-prejudice-reparable-sont-ils-trop-larges-627898.html?utm_source=search&utm_medium=internal
- L'idée d'un préjudice lié à la naissance*, Doc du Juriste 2008, https://www.doc-du-juriste.com/droit-prive-et-contrat/droit-autres-branches/dissertation/idee-prejudice-lie-naissance-448550.html?utm_source=search&utm_medium=internal
- L'Office National d'Indemnisation des Accidents Médicaux, des Affections Iatrogènes et des Infections Nosocomiales (ONIAM), <https://www.oniam.fr/>
- Pérez J. R., El drama de la natalidad en España: ya hay el doble de perros que de niños, https://www.eldebate.com/sociedad/20220908/drama-natalidad-espana-hay-doble-perros-ninos_27746.html
- RAE: Diccionario panhispánico del español jurídico, Daño, <https://dpej.rae.es/lema/da%C3%B1o>
- RAE: Diccionario panhispánico del español jurídico, Daño emergente, <https://dpej.rae.es/lema/da%C3%B1o-emergente>
- RAE: Diccionario panhispánico del español jurídico, Daño moral, <https://dpej.rae.es/lema/da%C3%B1o-moral>
- Rzecznik Praw Pacjenta, *Kiedy i komu przysługuje świadczenie*, <https://www.gov.pl/web/rpp/kiedy-i-komu-przysluguje-swiadczenie>
- Tablica VIII z Prawa dwunastu tablic*, <https://imperiumromanum.pl/ustroj/prawo-rzymskie/prawo-dwunastu-tablic/tresc-prawa-dwunastu-tablic/#tablica-viii>

Summary

Non-Pecuniary Damage and Its Compensation

A Comparative Legal Analysis

The book examines the issue of non-pecuniary (moral) damage and its compensation in the Polish legal system. The choice of this subject is justified by its social significance and constant evolution. The book provides an analysis of fundamental statutory and non-statutory regulations, categorized based on the violated non-pecuniary interest. The legal solutions adopted in Polish law are compared with those in Romance-speaking countries – particularly in France and Spain – which differ significantly from the Polish approach. This divergence primarily results from distinct historical and cultural circumstances. Such a comparative analysis serves as an excellent basis for comparing legal systems and assessing the adopted solutions. These considerations may also serve as an impetus for a broader discussion on potential within the Polish legal framework.

Fiona Farine, absolwentka prawa i doktorantka na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, absolwentka Université d'Orléans. Autorka kilku publikacji dotyczących problematyki szkody niemajątkowej.

Zawiła problematyka szkody niemajątkowej i jej naprawienia w polskim systemie prawnym od lat budzi zainteresowanie teoretyków i praktyków prawa. Monografia porządkuje dotychczasowy dorobek doktryny i orzecznictwa, oferując jednocześnie nowe ujęcie problemu poprzez opracowanie tego zagadnienia w ujęciu prawnoporównawczym. Autorka zestawia rozwiązania przyjęte na gruncie polskiego systemu prawnego z liberalniejszymi rozwiązaniami przyjętymi w państwach romańskich – w szczególności we Francji i w Hiszpanii. Rozważania zawarte w niniejszej książce dostarczają nie tylko teoretycznych podstaw, ale także praktycznych wskazówek, które mogą stanowić impuls do dalszej dyskusji na temat reformy polskich regulacji w tym zakresie.

ISBN 978-83-232-4483-7 (Print)
ISBN 978-83-232-4484-4 (e-book)

